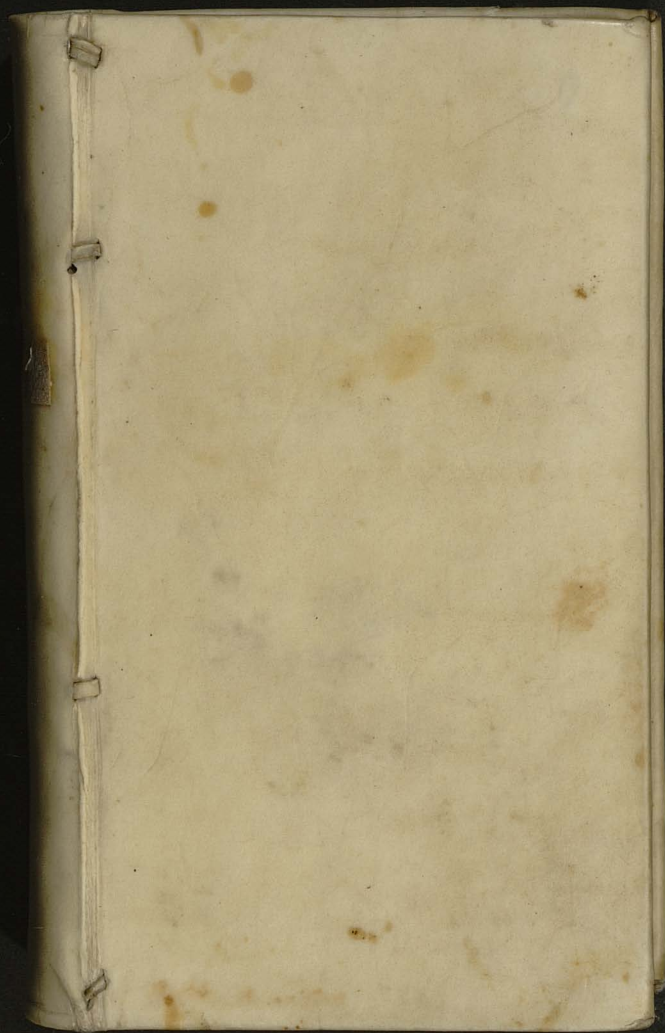

Ex libris Conventu Camalo M

Erem Camaldul.
ppe Varsaviá

Reverendiſſimo & Illuſtriſſimo
Principi ac Domino,

DOMINO

VITO ADAMO,

EPISCOPO

FRISINGENSI, &c.

Domino meo Clementiſſimo.

VEriſſime dixit Sapiens: eſt confuſio adducens gloriam & gratiam, Reverendiſſime & Illuſtriſſime Princeps, Domine Clementiſſime; perſuadet hoc Confeſſionum ſuarum Libris Sanctus Auguſtinus, cui pro confuſione, quam ex vitæ non innocenter actæ infamia metuere poterat, gratiam & gloriam dedit Dominus. Nemo ex ullis unquam Panegyricis tantam gloriam collegit, quantam Auguſtinus ex his, quas in ſe ſcripſit, invectivis; nec quiſquam tanto honoris proventu ſe laudavit, quanto ille vituperavit. Totus orbis fatentem hunc reum abſolvit, qui contra ſeipſum ſententiam tam candide, tulit ac ſcripſit. Nec ſolum laudes, verum & gratias meruit Auguſtinus, quia

Eccleſ. 4, 25.

Pſal. 83, 3.

plus profuit confitendo, quam obfuerit
Ecclef. 19, 23. peccando. Non nequiter se humiliavit sed salubriter; nec interiora ejus plena fuerunt dolo, sed Dei amore ac gratia. Ille impulit, ut alios suo exemplo docere vellet; hæc adjuvit, ut recte posset. Quantis argumentis in suo Ecclesiaste Salomon Vanitatem Vanitatum demonstrat, tantis Augustinus in suis Confessionibus Conversionem à peccatis ad DEUM persuadet; uterque expertus Magister, ideoque fide dignus; quam illi non adhibere nefas esset, isti negare temerarium. Nihil solidum vitæ hujus honoribus & amoribus inesse, ostendit Salomon: & monet, ne tam parvo emamus pœnitere. Quod quare, quomodo, quam fortiter, sapienter, constanter agere debeamus, si pœnitenda fecimus, docet Augustinus hoc præstantissimo libello. Unde tum remedia, tum incentiva petere possunt gratiæ DEI reparandæ, qui eam decoxerunt: & cautelas, ac constantiæ stimulos, qui nondum in scelerum voraginem corruerunt. Hoc polliceri ausim omnibus, qui attenta bonaque mente Augustini Confessiones perlegerint, eos semper lectionis suæ operæ pretium relaturos. Vel enim concipient propositum melioris vitæ, si in peccatis hærent; vel in alienis periculis sua intelligent; vel solida principia divini amoris imbibent, quibus adversus peccati illecebras, animum obfirmare possint. Accedit peculiaris styli suavitas,

vitas, ac ſententiarum vegetum lumen: quo diſpulſis veluti tenebris, animus blande in bonum impellitur, ut reniti vix poſſit, etſi velit.

Quæ mihi cauſſa fuit, ut ſuperiori hyeme otium nactus, Notas ac Summaria in hunc libellum elaborarim, juvando lectoris intellectui affectuique. Nam & meo uſu, & aliorum confeſſione comperi quædam obſtare, ne tam facile omnia intelligi poſſint, quam conduceret. Quare, ſi tantum profeci, ut ſaluberrima lectio expeditior faciliorque videatur, gratulabor labori & conatui meo: quem divinæ gloriæ, animarumque ſaluti, quantillus etiam eſt, totum deſtinavi.

Scriptionis cauſſam dixi; inſcriptionis Illuſtriſſima Celſitudo Veſtra, ſpero idoneam quoque eſſe arbitrabitur. Eximia enim humanitas longe lateque celebrata, & multis mihi argumentis frequenter demonſtrata, fiduciam facit, ut ab Illuſtriſſimo Celſitudinis veſtræ nomine, lucem mihi accendere audeam: & in ejus ſinu hunc libellum reverenter deponere, obſervantiæ gratique animi teſtem publicum. Non ignoro multis me nominibus, Reverendiſſimæ & Illuſtriſſimæ Celſitudini Veſtræ obſtrictum, quæ ut diſſolvere nequeam, confiteri certe debeo. Sum ejus Religionis inſtituto addictus, quam etſi ætate, dignitate, meritis minimam, ſuo tamen amore, patrocinio, benevolentia, Reverendiſſima & Illuſtriſſima Cel-

ſitudo Veſtra quoque, clementiſſime complectitur.

Sed non communi ſolum, privato quoque nomine nexus teneor: & priuſquam Societati me addicerem, & poſtea frequenter, Reverendiſſimæ & Illuſtriſſimæ Celſitudinis Veſtræ propenſum in me, benevolumque animum expertus. Vnde ad beneficia tum precibus pro Reverendiſſimæ & Illuſtriſſimæ Celſitudinis Veſtræ ſalute: tum quibus potero obſequiis non quidem compenſanda, cum vires deſint, at ſaltem recognoſcenda, æternum me obſtrictum fateri plane cogar. Ipſa denique Academia Dilingana mihi ſtimulos admovit, ut hoc libello Reverendiſſimam & Illuſtriſſimam Celſitudinem Veſtram, ſuo etiam nomine venerarer. Agnoſcit enim illa gratulabunda, quantum ſibi ornamenti præſidiique ex eorum infulis honoribuſque accedat, qui Virtutis Doctrinæque fundamenta apud ſe poſuerunt, & utrumque in ſummam fortunam pertulerunt. Inter hos, cum Reverendiſſima & Illuſtriſſima Celſitudo Veſtra, plurimum emineat, par ſane fuit, ut Academicorum quiſpiam aliquando, id debita cum obſervantia, publicis veluti tabulis profiteretur. Hoc mihi dolet, me tot nominibus obrutum, neque uni ſatisfacere poſſe. Verum Reverendiſſima & Illuſtriſſima Celſitudo Veſtra, fortunæ magnitudinique ſuæ id tribuat, meæque parvitati uti ignoſcat, rogo. Nec libellum hunc

pagellis

pagellis suis, sed animi mei affectu, qui amplissimus est, metiatur; ac Societatem nostram, Academiam Dilinganam, me demum, clientelæ suæ posthac quoque, clementissime accenseat. Dilingæ, Festo S. Catharinæ Virginis & Martyris. Anno M. DC. XXX.

Rever.mæ & Ill.mæ Celsitudinis V.ræ

Humillimus in Christo Servus,

HENRICVS WANGNERECK, Societatis IESV.

FACVLTAS R. P. PROVINCIALIS.

E*Go Gualterus Mundbrot, Societatis Iesu per superiorem Germaniam Præpositus Provincialis, potestate mihi facta ab admodum R. P. N. Generali Mutio Vitellesco*, Notas in libros Confessionum S. Augustini, una cum novis Capitum Summariis, *ab Henrico VVangnereck, è Societate nostra scriptas, & ab aliquot ejusdem Societatis Theologis lectas probatasque in lucem edi permitto. Eamque facultatem manu mea, & officii sigillo confirmo. Ratisponæ,* XI Septembris, Anno M. DC. XXX.

GVALTERVS MVNDBROT.

S. AV-

S. AVGVSTINVS
Libro II Retractat.
CAP. VI.

Confessionum mearum libri XIII, & de malis, & de bonis meis Deum laudant justum & bonum, atque in eum excitant humanum intellectum & affectum. Interim quod ad me attinet, hoc in me egerunt, cum scriberentur, & agunt cum leguntur. Quid de illis alii sentiant, ipsi viderint. Multis tamen fratribus eos multum placuisse, & placere scio.

A primo usque ad decimum de me scripti sunt. In tribus ceteris de Scripturis sanctis, ab eo, quod scriptum est; In principio fecit Deus cælum & terram, *usque ad Sabbati requiem.*

PRÆFATIO
AD LECTOREM.

Nter ſaluberrima ſcripta, Amice Lector, quibus S. Auguſtinus Eccleſiam illuſtravit, merito Confeſſionũ Libri numerandi ſunt. Aperuit enim in iis omnes imprimis miſerandæ corruptionis vias, quibus à pueritia pleraque pars hominum ad exitium graditur: priuſque ſcelera addiſcit, quam eorum gravitatem ac damna poſſit expendere.

Deinde hæreſis quoque præcipitia expertus, exemplo ſuo oſtendit, quibuſnam hæreticorum fallaciis, ſeduci potiſſimum incauti ſoleant, & quanam ratione eas deprehendere poſſint.

Ita vero malorum ſuorum Confeſſionem inſtituit, ut vitiorum errorumque radicem, cauſſas, occaſiones ipſi cum aliis plurimis communes oſtendat, & præſentiſſima remedia apponat; ea veritatis evidentia, & rationum firmitate, ut aſſentiri cogaris.

Adhæc paſſim arcana divinæ providentiæ conſilia inſpergit, quibus in tolerandis ſanandiſque paulatim erroribus vitiiſq; ejus, uſa eſt: & à vanitate ad veritatem, ab amore ſeculi ad amorem Dei eundem traduxit, converſione rara & admiranda.

Denique ſuum in veritate, ac virtute profectum utiliſſime explicat, & quomodo in virum alterum mutatus ſit. Quem in ſeptem prioribus libris, hæreſis, libidinis, ſuperbiæ, mancipium fuiſſe legis: eundem in libris poſte-

posterioribus maxime decimo, vix agnoscis; cum legis Augustinum castum, sobrium, humilem, vanitatis contemptorem, & tam innocentem, ut vix aliquas culparum umbras in se amplius reperiret. Placuit nimirum divinæ Sapientiæ per multorum errorum, omniumq; fere vitiorum experientiam, tantum Ecclesiæ veritatis ac virtutis Doctorem præparare. Ideoque Augustinum labi turpiter, & prope perire permisit; ut plurimos alios, expertus medicus exemplo, voce, calamo sanaret, ac corrigeret.

Certe ita in suis Confessionibus *de malis & bonis suis Deum laudat justum & bonum, ut in eum excitet humanum intellectum & affectum*; ideoque merito *multis* olim *fratribus multum placuerunt*, ipso teste; & placent ac prosunt hodieque etiam omnibus, qui eas legunt & intelligunt. lib. 2. retract. c. 6.

Adolescentes ex l. 1, 2, 3, 4, adolescentiæ juventutisque pericula, vitia, vanitatem: ac tum ipsi, tum parentes, aliique eorum majores, tantis malis opportuna remedia intelligere possunt.

Qui in fide fluctuant, vel in Lutheri, Calvini, aut alia secta hærent, à libro tertio usque ad octavum, reperient fraudes multas Manichæis cum omnibus Sectariis communes: iisque aut similibus se circumventos deprehendent, modo iisdem, quibus S. Augustinus, ad veritatem indagandam mediis utantur. Quem si tanti faciunt, quanti debent: advertent plane, Signum Crucis, Missæ Sacrificium, Sanctorum cultum, Reliquiarum venerationem, Votum castitatis, Orationem pro Defunctis, aliaque similia, non

 esse

esse Superstitionis Pontificiæ impia deliria, sed Catholicæ Religionis actus, & exercitia, veteris Ecclesiæ autoritate ac consuetudine subnixa.

Qui vero intra Catholicæ Ecclesiæ gremium peccatorum numero ac gravitate premuntur, viam pœnitentiæ fidenti animo ineant; nec de misericordia Dei desperent, quam S. Augustinus post novem annorum hæresin, & plurima flagitia impetravit.

Ii deinde, qui angustias viæ salutis jam ingressi, proficere laborant, sed gravem carnis & spiritus luctam experiuntur, Confessiones S. Augustini legant; & ne dicant, *non possum; potuit ille, qui ferrea aliquando voluntate ligatus tenebatur; poterunt & illi, si evigilent in amore misericordiæ & dulcedinis divinæ.*

Denique viri perfecti duce S. Augustino in hisce libellis, ad Contemplationis apicem, transeundo cum illo omnes creaturas, emergere poterunt. Quibus purissimæ quoque conscientiæ exemplar, libro decimo proponit.

Quamvis vero ex his manifesta sit opusculi hujus præstantia & utilitas, ideoque in multorum manibus ac ore merito versetur: pauci tamen eum fructum, quem possent, inde referunt. Tum quia sublimem Augustini stylum non tam verbis, quam sensu reconditum ægre penetrant; tum quia ingenio ejus nondum assueti rationum ac sententiarum pondus non percipiunt; tum quia hæresis Manichæorum notitiam nullam habent, cujus errores S. D. passim in his libris deplorat & refellit; tum demum, quia capitibus præfixa summaria, lucem non tam affe-

afferunt, quam auferunt; nam capitis ſummam vix ſemel integre, plerumque mutile, non raro contrarium, aut abſurdum quidpiam continent.

Crediderim à quodam non admodum perito, marginalium loco, fuiſſe appoſita, & ſenſim pro ſummariis, cum alia deeſſent, recepta. Auguſtino certe tribui non poſſunt, à cujus genio longe abhorrent: & merito tum à Lovanienſibus, tum ab Eraſmo, veluti ſpuria, in marginem rejiciuntur. Imo veriſimile eſt, nullam capitum diſtinctionem in ullis S. D. libris, ipſum autorem habere; nuſquam enim capitum meminit, & prolixior, continuoque filo per integros libros plerumque decurrens ratiocinatio, eam interruptionem non apte ſemper patitur.

Quare his cauſſis permotus, nova inprimis capitum Summaria confeci, iiſque totius Capitis vim ac ſenſum, quam potui plene ac plane complexus ſum, ut Lector cum aliqua luce ad S. D. verba accedat.

Deinde ſingulis libris ſuum itidem argumentum præfixi, memoriæ, & claritatis cauſſa; ut tota Confeſſionum ſeries ac ordo, facilius appareat, & in promptu ſit.

Tertio, Libris decem, quibus mala bonaque ſua recenſet, Notas appoſui, ea quæ explicatione egent, ex Hiſtoria, Philoſophia, Theologia, ſimilibus item S.D. & aliorum ſubinde locis illuſtravi, addidi præcipuos Manichæorum errores ex aliis S.D. opuſculis; ſubinde quaſi per paraphraſin, difficiliores aut luculentiores ſententias explanavi.

Quarto, Plerumque poſt notas intellectui aptas, alias affectui ſubjeci, & capitis Vſum

appellavi ; nam quid prodeſt lectio , niſi in vitæ uſum eam conferas ? His notis poſterioribus, Lectoris fructum præcipue ſpectavi, & quid ad ſalutem ſuam commodi inde referre poſſit, velut intento digito monſtravi. Non ignoro multis meliora in mentem venire poſſe , ſed neque hæc , ut ſpero , fructu ſuo carebunt.

Quia vero S. D. totis X libris exemplo ſuo Lectorem ſapere facit : oſtendens in quas ſcelerum voragines, quam incaute corruerit ; qua deinde ratione inde emerſerit ; quibus gradibus totus ad Deum converſus fuerit , ut errorum vitiorumque nec veſtigium quidem , in animo illius ſupereſſet ; ideo *Perfectæ ad Deum Converſionis exemplum* in Confeſſionibus ſuis S. D. orbi monſtraſſe, in titulo præſcripſi.

De Notis meis id preterea Amice Lector, moneo, me utilitatis & brevitatis rationem habuiſſe, ideoque ſubinde plura aut alia deſiderabis , ſed memineris me Commentarium non ſcribere , qui in nimiam molem excreſceret.

Tres Libros poſtremos omiſi , primum quia nihil de vita & converſione S. D. continent, ſed explicationem capitis primi Geneſeos : quam per modum appendicis adjecit ; teſtandi credo amoris cauſſa, quo in ſacras literas flagrabat; & ut earum lectionem iis qui Eccleſiam gubernant , animarumque ſaluti ex officio vacant, commendaret ; tanquam perfectionis virtutiſq; inſtrumentum.

Secundo , quia multas tum Philoſophicas , tum Theologicas difficultates de tempore, æternitate, materia, verbo divino, cognitio-

gnitione, & Voluntate Dei, ac utriusque immutabilitate l.11, & 12, aliaque proponunt intricatiora, quam ut hic explicari debeant; præsertim, cum hos libros alias, si Deus vires dederit, opportuno loco producturus sim.

Postremo, quia vix quisquam eos legit, & non nisi eruditiores intelligunt. Nolui ergo mole non necessaria librum augere, cum libris X tota Oeconomia Conversionis S. Augustini contineatur, cujus non tam doctrinam quam exemplum nunc proponimus.

Habes caussam Amice Lector, suscepti laboris. Præcipue me impulit Confessionum S. Augustini, utilitas & difficultas. Addo singularis quoque in S. D. affectus, cujus tanta *exstant erga omnem Catholicam Ecclesiam beneficia, ut nulli pene Sanctorum majora merita debeamus*, ut dixit Martinus V. Pontifex. (Serm. de translat. S. Monicæ.) Eundem teste S. Hieronymo Catholici *toto orbe tanquam conditorem antiquæ rursum fidei* venerabantur & suspiciebant; (ep. 25. inter ep. S. Aug.) à quo *dissertum est, quidquid dici potuit, & sublimi ingenio de Scripturarum Sanctarum hauriri fontibus*. Hunc Patres Concilii V Generalis profitentur sequi se *per omnia, & suscipere omnia, quæ de recta fide, & condemnatione hæreticorum exposuit*. Ejusdem doctrinam *secundum præcessorum suorum statuta, Romanam sequi, & servare Ecclesiam* asseruit Ioannes Pontifex. (l. de duabus naturis in Christo.)

Accedit singularis ac plane divinus spiritus in ejus scriptis elucens, quo ad boni assensum lectorem intelligentem cogit, & ad affectum valide impellit. Vt meliorem fidei virtutisque Magistrum, post Scripturas sacras, nec ipse reperire possim nec alteri suadere,

dere, præsertim si animus est in Fidei & Theologiæ abdita aliquando penetrare, & solidæ virtutis prima principia recte intelligere, ac penitus imbibere. Quare consulto facit, quisquis mature tantum Doctorem sibi familiarem reddit, ejusque notitiam ab ipsis Confessionum libris orditur. Nam in iis ingenium, mores, prima fidei, conversionis, virtutis suæ rudimenta ac lineamenta depingit, quæ in aliis suis libris retinet, ac vivis coloribus illustrat.

Quod vero in censura præfixa edit. Basilieensi, Erasmus humillimum Doctorem arrogantiæ suggillavit, quasi quædam ad *gloriæ speciem accedentia*, aut certe *minutiora* moleste ingerat, temerario ingenio plus quā decet, indulsit. Experiuntur, qui bona mente Confessiones Augustini, legunt, se ad honoris, gloriæq; contemptum non solum intellectu, verum & affectu duci. Et amabo te, quam honoris auram captare potuit S. D. gravissima flagitia impurasque libidines, toti orbi propalando, qui nesciret Augustinum tam graviter peccasse, nisi ipse dolorem pœnitentis animi sui literis consignasset. Certe tot ac tanta humilitatis argumenta in aliis quoque libris lego, ut facilius persuadear Erasmum superbum fuisse, quam Augustinum, qui Confessiones suas jam Episcopus scripsit, secularis scientiæ fastu dudum sepulto.

Id forte Erasmum ussit, quod Grammaticorum in verbis curam, in Dei præceptis servandis neglectum arguit, quod fabularum immoderatum studium, & Terentii sordes detestatur, quod de petulanti furacitate se accu-

accuſat. Hæc nimirum in oculis Dei, & ſervi ejus Auguſtini grandia, Eraſmo minutiora viſa ſunt.

Sed audi porro durum os : *Confeſſionum*, inquit, *libri, quos & otioſus, & otioſis ſcripſiſſe videtur, habent quiddam peculiaris moleſtiæ.* Moleſtum nemini pio eſſe poteſt, *intellectum & affectum ſuum in Dei laudem excitari*, quod libri Confeſſionum in Auguſtino egerunt, & in aliis etiamnum agunt. Nec otioſus eſſe potuit Auguſtinus, qui hos libros Epiſcopus ſcripſit, & totius orbis conſiliarius.

Certe talia *Lucianicum in Eraſmo ſpiritum redolent*, quem merito illi tribuit *Caniſius l. 5 de Maria Virg. c. 10.* quamvis idem paulo poſt cenſeat, *hærenti & hallucinanti in quibuſdam Eraſmo, qui neque per omnia ſibi conſtare ſolebat, tanto facilius veniam dandam eſſe : quod ipſe poſtea reſipiſcens, vehementer doluerit, ſe quondam in libris ſuis quædam incaute ſcripſiſſe.* Quod verum eſſe deprehendi perlectis ejus ad Leonem X, Adrianum VI, & Clementem VII, epiſtolis, aliiſque ejus ſcriptis.

Tu Candide Lector, conatibus meis fave; libros Confeſſionum crebro *inſpice, & fac ſecundum exemplar* perfectæ ad Deum converſionis, *quod in illis tibi monſtratum eſt.*

INDEX LIBRORVM ET CAPITVM,

LIBER I.

Confitetur vitia infantiæ ac pueritiæ suæ, & pro utriusq; ætatis beneficiis Deo gratias agit.

LIBER II.

Deplorat annum XVI ætatis suæ, quo domi à Scholis feriatus, in libidinis barathrum & omnem vitæ licentiam se immersit.

LIBER III.

Confitetur se Carthagine in impuris amoribus volutatum; ibique ex Hortensio Ciceronis Sapientiæ amorem hausisse, anno XIX ætatis; postea in Manichæorum hæresin incidisse. Deniq; Matris de sua conversione somnium, & Episcopi cujusdam responsum recenset.

LIBER IV.

Perstringit novem Annos vitæ suæ, quibus ab anno XIX, usque ad XXVIII, Rhetoricam docuit concubinæ amoribus implicitus, & Astrologiæ genethliacæ deditus. Deplorat deinde immoderatum dolorem, ex amici morte conceptum, ac optimi ingenii pravum usum.

Cap.

LIBER

LIBER V.

Proloquitur annum undetricesimum ætatis suæ, quo Carthagine Rhetoricam docens, cognita imperitia Fausti celeberrimi Manichæorum Episcopi, ab iis alienari cœpit. Tum Romæ gravi morbo defunctus, & in Rhetoricæ professione aliquantum moratus, ad eandem Mediolani suscipiendam abiit. Vbi S. Ambrosii humanitate, ac sermonibus, meliorem de Fide Catholica opinionem sensim concepit.

LIBER VI.

Narrat, quæ trigesimo ætatis anno Mediolani egerit, etiamnum fluctuans. Sensim vero Ambrosium Catholicæ Fidei veritatem, sibi probabilem fecisse fatetur. Multa interim de Alipio, ejusque moribus interserit: ac suum, matrisque consilium de conjugio recenset.

LIBER VII.

Explicat animi sui æstum laborantis in mali investigatione. Quomodo item nullam substantiam malam esse deprehenderit? & in Platonicorum libris agnitionem quidem incorporeæ veritatis & Verbi divini: non autem ejus exinanitionem, & humilitatem repererit.

LIBER VIII.

Denique erroribus omnibus depulſis, conſilio Simpliciani, exemplis Victorini, Antonii, duorum magnatum, aliorumque Dei Servorum, inſlammatus: poſt gravem concupiſcentiæ luctam, difficilemque deliberationem, voce divina admonitus, lectis S. Pauli verbis ad Rom. 13, verſ. 13, & 14, totus ad Deum convertitur, imitante Alipio, matre gratulante.

LIBER IX.

In villam Verecundi abit cum matre, aliiſque amicis. Profeſſionem Rhetoricæ abdicat; libros varios ſcribit. Biennio fere elapſo Mediolanum redit; ibi cum Alipio, & Adeodato filio baptizatur. Inde cum Matre, & aliis in Africam remeare parat. Matris deinde vitam, & ad oſtia Tiberina mortem: ſuum item luctum gratus Filius, pie & eleganter exequitur.

LIBER X.

Ostendit, quibus ad Dei cognitionem gradibus conscenderit; eum inveniri in memoria, cujus mirabilem vim luculenter describit; in Deo solo esse veram beatitudinem, quam omnes appetunt, etsi non omnes legitimis eam quærant mediis. Tum statum præsentem animi sui aperit, & languores triplicis concupiscentiæ.

S. AVR. AVGVSTINI CONFESSIONVM LIBRI DECEM.

LIBER I.

Confitetur vitia Infantiæ ac Pueritiæ suæ, & pro utriusque ætatis beneficiis Deo gratias agit.

CAP. I.

Homo à Deo excitatur, ut laudet Deum finem suum, quem quærendo invocat, & invocando laudat.

1. *Agnus es Domine, & laudabilis valde; magna virtus* tua, *& sapientiæ* tuæ *non est numerus*. Et laudare te vult homo aliqua portio creaturæ tuæ; & homo circumferens mortalitatem suam, circumferens *a* testimonium peccati sui, & *b* testimonium, quia *superbis Deus resistis*; & tamen laudare te vult homo, aliqua portio creaturæ tuæ. Tu excitas, ut laudare te delectet; quia fecisti nos ad te; & inquietum est cor nostrum, donec requiescat in te. Da mihi Domine scire & intelligere, utrum sit *c* prius, invocare te, an laudare te: & si scire te prius sit, an invocare te.

Psal. 144. 3. Psal. 146. 5. Iac. 4. 6.

2. Sed, quis te invocat, nesciens te? aliud

enim pro alio poteſt invocare, neſciens te.
Rom. 10. 14. An potius invocaris, ut ſciaris? *Quomodo* autem *invocabunt, in quem non crediderunt?* aut
Pſal. 21. 27. quomodo credent, ſine prædicante? *& laudabunt Dominum, qui requirunt eum?* Quærentes enim, invenient eum, & invenientes laudabunt eum. Quæram te Domine, invocans te; & invocem te credens in te; prædicatus es enim nobis. *d* Invocat te Domine fides mea, quam dediſti mihi; quam inſpiraſti mihi, per humanitatem Filii tui, per miniſterium prædicatoris tui.

NOTÆ.

a *Teſtimonium peccati*) id eſt concupiſcentiam, ſive
Rom. 7. 23. *legem membrorum captivantem nos in lege peccati*, quæ teſtatur nos eſſe filios Adæ & natos in peccato originali, cujus effectus eſt rebellio carnis & ſenſuum contra ſpiritum.

b *Teſtimonium, quia ſuperbis reſiſtis*) intelligit idem peccatum originale ejuſque effectus miſerabiles,
S. Th. 1. 2. q. 85. a. 3. ignorantiam, concupiſcentiam, infirmitatem, malitiam, item mala corporis, mortem, morbos, famem, ſitim, frigus, æſtum, &c. quæ omnia teſtimonium dicunt nos eſſe filios Adæ & Evæ, qui peccaverunt ſuperbe violando præ-
S. Thom. 1. 1. q. 89. a. 3. ad 2. & 22. q. 163. a 2. ceptum Dei, *& appetendo ejus ſimilitudinem, quantum ad ſcientiam boni & mali, quam ſerpens promiſit, ſed non præſtitit*, qua ſuperbia nos præcipitarunt in has miſerias, ob quas ſuſpiramus in hac lachrymarum valle.

c *Prius invocare te, an laudare te*) Invocare & laudare ordinem non habent, ſed mutuo permiſcentur. Scire autem Deum per lumen naturæ, aut fidei, prius eſt quam invocare. Invocans enim aliquid deſiderat, deſiderium autem ſupponit cognitionem. Invocatur ergo Deus cognitus imperfecte, ut cognoſcatur perfectius per lumen fidei, ſcientiæ, contemplationis, & ut ametur perfectius.

d *Invocat te Domine fides mea*) dicitur fides invocare & impetrare, quia monſtrat Deum, qui

rogandus eſt, & ea quæ petenda ſunt, & noſtras neceſſitates, quæ movent ad orandum.

VSVS.

1. Ponit ob oculos Finem ultimum, qui eſt Deus. Primum hoc eſt principium vitæ Chriſtianæ: *Feciſti nos ad te, & inquietum eſt cor noſtrum, donec requieſcat in te.* Imitatus eſt S. Auguſtinum S. Ignatius, qui idem Exercitiorum ſuorum Fundamentum poſuit: *Creatus eſt homo ad hunc finem, ut Dominum Deum ſuum laudet ac revereatur, eique ſerviens tandem ſalvus fiat.* In Fund. lib. Exec.

2. Incitat ad odium peccati, præcipue Superbiæ. Quot mala hujus vitæ ſunt, tot ſunt teſtimonia Deum eſſe hoſtem & vindicem peccati, præcipuè Superbiæ: humiliemur itaque & fugiamus peccatum, cujus malitia tot teſtibus convicta eſt, quot ſunt dolores noſtri & ſuſpiria.

3. Admonemur, ut per Orationem petamus à Deo gratiam, finem noſtrum conſequendi, quia ſine Deo ad Deum pervenire non poſſumus. Hinc S. Aug. ſtabilito fine hominis, mox de invocando Deo, ſive orando diſſerit.

CAP. II.

Invocamus Deum, ut veniat in nos, etſi ſecundum eſſe ſuum ſit in omnibus, & omnia in ipſo.

1. ET quomodo invocabo Deum meum, Deum & Dominum meum? Quoniam utique *a* in me ipſum eum vocabo, cum invocabo eum. Et quis locus eſt in me, quò veniat in me Deus meus? quo Deus veniat in me, Deus qui fecit cælum & terram? Itane Domine Deus meus, eſt quicquam in me, quod capiat te? An vero cælum & terra, quæ feciſti, & in quibus me feciſti, capiunt te?

2. An quia ſine te non eſſet, quicquid eſt: fit, ut quicquid eſt, capiat te? Quoniam

itaque & ego ſum, quid peto, ut venias in me, qui non eſſem, niſi eſſes in me? Non enim ego jam in inferis, & tamen etiam ibi es; nam, etſi *deſcendero in infernum, ades.* Non ergo eſſem Deus meus, *b* non omnino eſſem, niſi eſſes in me. An potius non eſſem, niſi eſſem in te: *ex quo omnia, per quem omnia, in quo omnia?* Etiam ſic Domine, etiam ſic. Quò te invoco, cum in te ſim? Aut unde venias in me? Quo enim recedam extra cælum & terram, ut inde in me veniat Deus meus, qui dixit: *Cælum & terram ego impleo?*

Pſal. 138. 8. — Rom. 11. 36. — Ier. 23. 24.

NOTÆ.

a *In meipſum eum vocabo*) Invocare utrumque ſignificat, & implorare alicujus opem, & illum intro vocare In orando Deo utrumque conjungitur, hoc enim ipſo quia illum imploramus, ſimul vocamus intro, ut veniat in cor noſtrum per ſuam gratiam.

b *Non omnino eſſem, ni eſſes in me*) ex ipſa Dei immenſitate recte ſequitur, Deum eſſe in omnibus creaturis ſuis; adeoque eſſe merum nihil, quidquid non eſt in Deo; velut piſciculus in immenſo mari, & in quocunque non eſt Deus, velut mare penetrans piſciculum.

CAP. III.

Deus continendo omnia implet omnia, totus ubique præſens in omnibus creaturis.

1. *a* CApiunt ergone te cœlum & terræ, quoniam tu imples, ea? An imples & reſtat, quoniam non te capiunt? Et quo refundis, quicquid impleto cœlo & terra reſtat ex te? Annon opus habes, ut à quoquam contınearis, qui contines omnia: quoniam *b* quæ imples, continendo imples? Non enim vaſa; quæ te ple-

na sunt, stabilem te faciunt: quia etsi frangantur, non effunderis. Et cum effunderis super nos, non tu jaces, sed erigis nos: nec tu dissiparis, sed colligis nos.

2. Sed qui imples omnia, te toto imples omnia? An quia non possunt te totum capere omnia, partem tui capiunt, & eandem partem simul omnia capiunt? An singulas singula, & majores majora, minores minora capiunt? Ergo est aliqua pars tua major, aliqua minor? An ubique totus es, & res nulla te totum capit?

NOTÆ.

a *Capiunt ergone te Cælum & terra*) non solum totus mundus, sed quævis creatura usque ad minimum pulvisculum & atomum capit Deum totum, ita ut non plus substantiæ divinæ sit præsens in corpore Elephanti, quam muscæ, quia Deus est Spiritus indivisibilis, carens partibus, non mole, sed virtute magnus. Nec cælum, nec terra, nec ulla creatura capiunt, sive circumscribunt Deum, quia sic est totus in singulis, ut sit totus in omnibus, & si infiniti mundi essent, millecuplo majores, eo quoque immensitatem suam extenderet.

b *Quæ imples continendo imples*) id est conservando, sustentando, dando vim ac robur, cum contra res contentæ à vasis soleant conservari ac stabiliri, ne diffluant, ut apparet in vino, aqua, aliisque liquoribus.

VSVS CAP. II. ET III.

Pro memoria præsentiæ divinæ excitanda ista servient. Si enim Deus in me, & ego in Deo; si nihil est in cælo & in terra, quod non implet Deus, aut injuria est, aut negligentia, oblivisci Dei ubique præsentis, eumque non revereri ubique justum, & non amare ubique bonum.

CAP. IV.

Plurimorum attributorum divinorum enumeratione immensam Dei bonitatem ob oculos ponit.

Psal. 17. 32. 1. QVid es ergo, Deus meus? Quid rogo, nisi Dominus Deus? *Quis enim Deus, præter Dominum? aut quis Deus, præter Deum nostrum?* Summe, optime, potentissime, omnipotentissime, misericordissime & justissime, *a* secretissime, & præsentissime; pulcherrime & fortissime; stabilis & incomprehensibilis; immutabilis, mutans omnia; *b* nunquam novus, nunquam vetus; *c* innovans omnia, & in vetustatem perducens superbos, & nesciunt; *d* semper agens, semper quietus; colligens, & non egens: portans, & implens, & protegens; creans, & nutriens, & perficiens, quærens cum nihil desit tibi.

2. Amas, nec æstuas, zelas, & securus es, pœnitet te, & non doles, irasceris, & tranquillus es, opera mutas, nec mutas consilium, *e* recipis quod invenis, & nunquam amittis, nunquam inops, & gaudes lucris, nunquam avarus, & usuras exigis, *f* supererogatur tibi, ut debeas, & quis habet quicquam non tuum? reddis debita, nulli debens, donas debita, nihil perdens. Et quid dicimus, Deus meus, vita mea, dulcedo mea sancta? Aut quid dicit aliquis, cum de te dicit? Et væ tacentibus de te, quoniam loquaces, muti sunt.

N O-

NOTÆ.

a *Secretißime)* propter occultam & ignotam oculis divinitatem, *& præsentißime)* propter immensitatem, de qua ante.

b *Nunquam novus)* per inceptionem, *(nunquam vetus)* per senectutem & vigoris amissionem.

c *Innovans omnia)* per creationem, conservationem, gratiam *(& in vetustatem perducens superbos)* auferendo illud de quo superbiunt, & reddendo contemptibiles propter ipsam superbiam, *(& nesciunt)* non advertunt.

d *Semper agens)* res producendo, conservando, perficiendo, *(semper quietus)* absque perturbatione, fatigatione, distractione. Quo modo sequentia quoque intellige; est enim in Deo Zelus, Amor, Ira, absque perturbatione, per simplicem actum voluntatis.

e *Recipis quod invenis &c.)* explicat S.D. his & sequentibus verbis amorem, quo Deus nostras quærit animas, & nostra remuneratur opera, non egens bonorum nostrorum, idque per metaphoras à studio divitiarum desumptas.

f *Supererogatur tibi, ut debeas)* supererogare est aliquid ultra debitum dare. Vnde Theologi vocant opera supererogationis, quæ non sunt præcepta, nec debita ex obligatione; cum tamen & ipsa fiant auxilio gratiæ, hinc Deus illa remunerans, dona sua coronat.

CAP. V.

Salutis desiderio Deum invocat, ut per gratiam veniat in domum animæ suæ, eamque mundet.

1. QVis mihi dabit, acquiescere in te? Quis mihi dabit, ut venias in cor meum, & inebries illud; ut obliviscar mala mea, & unum bonum meum amplectar te? Quid mihi es? Miserere, ut loquar. Quid tibi sum ipse, ut amari te jubeas à me, & nisi fa-

ſi faciam, iraſcaris mihi, & mineris ingentes miſerias? Parva ne ipſa eſt, ſi non amem te? Hei mihi: Dic mihi per miſerationes
Pſal. 34. 3. tuas, Domine Deus meus, quid ſis mihi. *Dic animæ meæ: Salus tua ego ſum.* Sic dic, ut audiam. Ecce aures cordis mei ante te Domine, aperi eas, & *dic animæ meæ: Salus tua ego ſum.* Curram poſt vocem hanc, & apprehendam te. Noli abſcondere à me faciem tuam: moriar, ne moriar, ut eam videam.

2. Anguſta eſt domus animæ meæ, quò venias ad eam, dilatetur abs te. Ruinoſa eſt, refice eam. Habet, quæ offendant oculos tuos, fateor, & ſcio. Sed quis mundabit
Pſal. 18. 13. eam? Aut cui alteri, præter te, clamabo? *Ab occultis meis munda me Domine, & ab alienis parce*
Pſal. 115. 1. *ſervo tuo. Credo, propter quod & loquor,* Domine
Pſal. 31. 5. tu ſcis. *Nonne tibi prolocutus ſum adverſum me delicta mea, Deus meus, & tu dimiſiſti impietatem cordis mei?* Non judicio contendo tecum, qui
Pſal. 26. 12. veritas es: & ego nolo fallere meipſum, *ne mentiatur iniquitas mea ſibi.* Non ergo judicio contendo tecum: quia *ſi iniquitates obſervaveris Domine, Domine quis ſuſtinebit?*
Pſal. 129. 3.

VSVS CAP. IV. ET V.

1. Ad amorem Dei ac fervorem in ſtudio pietatis conducit, illa divinorum attributorum conglobatio; ne pœniteat nos eſſe creatos ad gloriam tam boni Domini, cui nullus alius poteſt, comparari, & ut pudeat negligentiæ, qua in obſequiis immenſæ bonitatis ſumus tam mali ac tepidi.
2. Humilitas poterit colligere oppoſitas ſuas miſerias & imperfectiones, quæ pugnant cum his attributis.
3. Cap. V continet utiliſſimam precationem tempore tepiditatis; certe niſi Deus habitet in domo cordis noſtri, nos non habitabimus in domo Æternitatis beatæ.

CAP.

CAP. VI.

Agnoſcit Deum immutabilem & æternum conditorem ſuum, eumque laudat de infantia & beneficio lactis, motuſque infantiles explicat.

1. SEd tamen ſine me loqui apud miſericordiam tuam, me terram & cinerem. Sine me tamen loqui, quoniam ecce miſericordia tua eſt: non homo irriſor meus, cui loquor. *a* Et tu fortaſſe irrides me, ſed converſus miſereberis mei. Quid enim eſt, quod volo dicere, Domine Deus meus, niſi quia neſcio, unde venerim huc, in iſtam dicam mortalem vitam, an mortem vitalem, neſcio? & ſuſceperunt me conſolationes miſerationum tuarum, ſicut audivi à parentibus carnis meæ, ex qua & in qua formaſti me in tempore; non enim ego memini. Exceperunt ergo me conſolationes lactis humani. Nec mater mea, vel nutrices meæ, ſibi ubera implebant; ſed tu Domine mihi dabas per eas alimentum infantiæ, ſecundum inſtitutionem tuam, & divitias *b* uſq ad fundum rerum diſpoſitas. Tu etiam mihi dabas nolle amplius, quam dabas, & nutrientibus me, velle mihi dare, quod eis dabas. Dare enim mihi per ordinatum affectum volebant, quo ex te abundabant. *c* Nam bonum erat eis, bonum meum ex eis, quod non ex eis, ſed per eas erat. Ex te quippe, bona omnia, Deus, & ex Deo meo, ſalus mihi univerſa. Quod animadverti poſtmodum, clamante te mihi per hæc

ipſa, quæ tribuis intus & foris. Nam tunc ſugere noram, & acquieſcere delectationibus, flere autem offenſiones carnis meæ, nihil amplius. Poſt hæc & ridere cœpi, *d* dormiens primo, deinde vigilans. Hoc enim de me mihi indicatum eſt, & credidi, quoniam ſic videmus & alios infantes; nam iſta mea non memini.

2. Et ecce paulatim ſentiebam, ubi eſſem, & voluntates meas volebam oſtendere eis, per quos implerentur; & non poteram, quia illæ intus erant, foris autem illi, nec ullo ſuo ſenſu valebant introire in animam meam. Itaque jactabam membra & voces, ſigna ſimilia voluntatibus meis, pauca quæ poteram, qualia poteram, non enim erant veriſimilia. Et cum mihi non obtemperabatur, vel non intellecto, vel ne obeſſet, indignabar non ſubditis majoribus, & liberis non ſervientibus, & me de illis flendo vindicabam. Tales eſſe infantes didici, quos diſcere potui, & me talem fuiſſe magis mihi ipſi indicaverunt, non ſcientes, quam ſcientes nutritores mei. Et ecce, infantia mea olim mortua eſt, & ego vivo. Tu autem Domine, qui & ſemper vivis, & nihil moritur in te: quoniam ante primordia ſeculorum, & ante omne, quod vel ante dici poteſt, tu es, & Deus es, Dominuſque omnium, quæ creaſti. *e* Et apud te rerum omnium inſtabilium ſtant cauſæ: & rerum omnium mutabilium immutabiles manent origines: & omnium irrationabilium & temporalium ſempiternæ vivunt rationes. Dic mihi ſupplici tuo Deus, & miſericors miſero tuo, dic mihi, utrum alicui jam

jam ætati meæ mortuæ ſucceſſerit infantia
mea, an illa eſt, quam egi intra viſcera ma-
tris meæ? Nam & de illa mihi nonnihil in-
dicatũ eſt, & prægnantes ipſe vidi feminas.
3. Quid etiam, ante hanc dulcedo mea,
Deus meus? Fui ne alicubi, aut aliquis?
Nam quis mihi dicat iſta, non habeo,
nec pater nec mater potuerunt, nec aliorum
experimentum, nec memoria mea. An ir-
rides me iſta quærentem te, qui de hoc,
quod novi, laudari te à me jubes, & confi-
teri me tibi? Confiteor tibi Domine cæli
& terræ, laudem dicens tibi de primordiis
& infantia mea, quæ non memini, & dedi-
ſti ea homini, ex aliis de ſe conjicere, & au-
ctoritatibus etiam muliercularum, multa
de ſe credere. Eram enim, & vivebam
etiam tunc; & ſigna, quibus ſenſa mea no-
ta aliis facerem, jam in fine infantiæ quære-
bam. Vnde hoc tale animal, niſi abs te Do-
mine? An quiſquam ſe faciendi erit artifex?
f Aut ulla vena trahitur aliunde, qua eſſe &
vivere currat in nos: præterquam quod tu
facis nos Domine, cui eſſe & vivere, non
aliud atque aliud eſt: quia ſumme eſſe, at-
que ſumme vivere, idipſum es? Summus
enim es, & non mutaris; *g* neque peragi-
tur in te hodiernus dies, & tamen in te
peragitur. quia in te ſunt & iſta omnia. Non
enim haberent vias tranſeundi, niſi conti-
neres ea. Et quoniam *anni tui non deficient*, an- Pſal. 101. 28.
ni tui hodiernus dies. Et quam multi jam
dies noſtri & patrum noſtrorum, per ho-
diernum tuum tranſierunt; & ex illo acce-
perunt modos, & utcunque extiterunt: &
tranſibunt adhuc alii, & accipient, & ut-

Psal. 101. 28. cunque existent. *Tu autem idem ipse es*; & omnia crastina atque ultra, omnia hesterna & retro, hodie facies, hodie fecisti. Quid ad me? Si quis non intelligit, gaudeat & ipse, dicens: Quid est hoc? Gaudeat etiam sic, & amet non inveniendo invenire potius, quam inveniendo non invenire te.

NOTÆ.

a *Et tu fortasse irrides me*) irrisio Dei est vis divinæ sapientiæ, qua Deus nostram vilitatem, vanitatem, ignorantiam cognoscit, & tanti æstimat, quanti est. Dicitur risus, quia rerum ludicrarum & inanium, v. g. pumilionum, felium, murium pugnantium aspectus risum in nobis excitat, & talia sunt omnia humana in oculis divinis. V. S. D. in Psal. 2.

b *Usque ad fundum rerum*) id est postremam & infimam creaturam, quæ sit veluti fundum universi; in omnibus enim, etiam minimis, sapientiam & divitias potentiæ suæ magnus Deus ostendit.

c *Nam bonum erat eis bonum meum ex eis &c.*) dum lacte suo filios nutriunt matres, seipsas nimia ejus copia liberant, (*Quod non ex eis, sed per eas erat*) supra quoque dixit, Deum implevisse ubera, quia etsi naturali facultate feminæ lac gignant, id tamen naturaliter, non libere faciunt, nec cognoscunt, quod faciunt. Quo pacto mater Macchabeorum dixit: *Nescio qualiter in utero meo apparuistis, neque enim ego spiritum & animam donavi vobis & vitam, & singulorum membra non ego ipsa compegi, &c.* 2 Maccha. c. 7. 22.

d *Dormiens primo, deinde vigilans*) Aristoteles consentit, qui dicit infantes primis 40 diebus majorem partem dormire, neque ridere, neque lachrymari, dum vigilant: quamvis in somno utrumque faciant. Cum vero Sapiens dicit: *primam vocem emisi plorans*, non de lacrymis, sed de vagitu accipiendus est teste Lorino. L. 7 de hist. anim. cap. 10. Sap. 8. vers. 3.

e *Apud te rerum omnium instabilium stant causæ, &c.*) Rerum mortalium & corruptibilium in se causa est varia, ortus incertus, conditio caduca. In divina

vina vero Sapientia hæc omnia, tanquam in exemplari infallibili, perfecte sunt disposita absque ullo errore: & in divinæ Voluntatis decreto immutabiliter definitum est, quomodo, quando, ubi singula fieri debeant. Quare etsi res corruptibiles in se durare diu non possint, in exemplari tamen & decreto divino immortaliter vivunt, quia Sapientia & voluntas Dei, idem est, quod Deus. Ad hunc fere modum flumen stat immobile in picta imagine, & amicus mortuus vivit in amici memoria.

f *Aut ulla vena trahitur aliunde*) ut omnia corporis membra venas & sanguinem trahunt à corde, quod esse principium venarum & sanguinis censuit Aristoteles, ita S. D. hac metaphora admonet, in nos omnem essentiam ac vitam derivari à Deo. qui est veluti cor totius universi, omnia creaturis impertiens, nihil ab illis accipiens. De partib. animal. l. 3. c. 4. & de respira. c. 8.

g *Neque peragitur in te hodiernus dies*) Æternus Deus producit tempora, nec vicissitudine temporum mutatur ut homo, qui alius est heri, alius hodie, identidem aliquid amittens, vel acquirens, vel mutans. Est ergo æternitas Dei instar firmissimæ rupis, quæ flumen ingens profundit, nec tamen cum illo labitur, aut circumvolvitur. Ita æternitas præscribit modum, fluxum, ac terminum omni tempori, nec tamen venit, vel abit cum illo, semper immutabilis. Non ergo peragitur in Deo hodiernus dies, quia nihil in ipso cum die mutatur aut transit, & tamen peragitur in illo, quia in mente divina sunt omnia, etiam transitoria, tanquam in suo exemplari expressa, dimensa, & definita.

VSVS.

1. Cognitio sui & Dei hinc juvatur. Homo aliquando non fuit, Deus ab æterno fuit. Homo omnia à Deo accepit, Deus nihil ab illo. Homo mutabilis transit cum tempore, Deus immutabilis & æternus est. Se ergo despiciat, Deum æstimet.

2. Gratitudo incitatur, ut pro beneficiis creationis, & infantiæ, quæ nescientes, nec intelligentes accepimus, jam scientes & intelligentes gratias tanto benefactori referamus.

CAP. VII.

Infantiam quoque obnoxiam inordinatis affectibus, eamque vitæ vix annumerandam esse.

1. EXaudi Deus: Væ peccatis hominum. Et homo dicit hæc, & misereris ejus: quoniam tu fecisti eum, & peccatum non fecisti in eo. Quis mihi commemorat *a* peccatum infantiæ meæ? Quoniam nemo mundus à peccato coram te, nec infans, cujus est unius diei vita super terram. Quis mihi commemorat? An quilibet tantillus nunc parvulus, in quo video, quod non memini de me? Quid ergo tunc peccabam? An quia uberibus inhiabam plorans? Nam si nunc faciam, non quidem uberibus, sed escæ congruenti annis meis ita inhians, deridebor atque reprehendar justissime. Tunc ergo reprehendenda faciebam: sed quia reprehendentem intelligere non poteram, nec mos reprehendi me, nec ratio sinebat. Nam extirpamus & ejicimus ista crescentes. Nec vidi quemquam scientem, cum aliquid purgat, bona projicere. An pro tempore etiam illa bona erant, flendo petere, etiam quod noxie daretur: indignari acriter non subjectis hominibus liberis, & majoribus, hisque à quibus genitus est: multisque præterea prudentioribus, non ad nutum voluntatis obtemperantibus, feriendo nocere niti, quantum potest, quia non obeditur imperiis, quibus perniciose obediretur? Ita imbecillitas membrorum infantilium innocens

cens

cens est, non animus infantium. Vidi ego, & expertus sum zelantem parvulum, nondum loquebatur, & intuebatur pallidus amaro aspectu collactaneum suum.

2. Quis hoc ignorat? Expiare se dicunt ista matres atque nutrices, nescio quibus remediis. Nisi vero & ista innocentia est, in fonte lactis ubertim manante atque abundante, opis egentissimum, & illo adhuc uno alimento vitam ducentem, consortem non pati. Sed blande tolerantur hæc, non quia nulla vel parva, sed quia ætatis accessu peritura sunt. Quod licet probes, tamen ferri æquo animo eadem ipsa non possunt, quando in aliquo annosiore deprehenduntur. Tu itaque Domine Deus meus, qui dedisti vitam infanti, & corpus (quod ita ut videmus, instruxisti sensibus, compegisti membris, figura decorasti, proque ejus universitate atque incolumitate, omnes conatus animantis insinuasti) jubes me laudare te in istis *& confiteri tibi, & psallere nomini tu. Altißime.* Quia Psal. 91. 2.
Deus es omnipotens & bonus, etiam si sola ista fecisses: quæ nemo alius potest facere, nisi tu une, à quo est omnis modus, formosissime, qui formas omnia, & lege tua ordinas omnia.

3. Hanc ergo ætatem Domine, qua me vixisse non memini, de qua aliis credidi, & quam me egisse, ex aliis infantibus conjeci (quanquam ista multum fida conjectura sit) piget me annumerare huic vitæ meæ, qua vivo in hoc seculo. Quantum enim attinet ad oblivionis meæ tenebras, par illi est, qua vixi in matris utero. Quod si & *in iniquitate* Psal. 50. 7.
conceptus sum, & in peccatis me mater mea in utero aluit,

aluit, ubi oro te Deus meus, ubi Domine ego servus tuus, ubi aut quando innocens fui? Sed ecce omitto illud tempus. Et quid mihi jam cum eo est, cujus nulla vestigia recolo?

NOTÆ.

a *Peccatum infantiæ meæ, &c.)* Recenset S. D. inordinatos infantium motus, iræ præcipue & indignationis, eosque peccati nomine condemnat. Sed proprie peccata non esse, certum est ob defectum rationis & liberi arbitrii, quod nullum infantes habent, ut alibi docet S. D. Quare non
Serm. 8 de verb. Apost. magis peccant, quam dormientes, cum inordinatum aliquid perpetrant. Neque S. D. aliter ejusmodi infantium actus peccata appellare censendus est, quam 1. quia sunt effectus peccati originalis, nam in statu innocentiæ nec in infantibus, nec in adultis dormientibus ejusmodi motus indecentes futuros verisimile putat Suar. hoc
l. 5 de opere 6 dierum, c. 8. n. 24. modo concupiscentia sæpe appellatur peccatum, effectus nomine causæ. 2. Quia hi motus sunt semina peccatorum, si accedente usu rationis non cohibeantur. Vnde subdit S. D. *nos extirpare & ejicere ista crescentes*, resecando, quod superfluum & vitiosum est, retinendo quod rationi congruum, nempe passiones animi moderatas, ad virtutis & vitæ usum aptas. Et sane verum est: *neminem scientem, cum aliquid purgat, bona projicere.* Vnde errarunt Stoici, qui passiones non moderandas tantum, sed radicitus evellendas putabant.

VSVS.

1. Gratias agere Deo hinc decet, quod infantilibus miseriis nos supervivere voluerit, & agnoscere ac laudare Dominum, qui tanta beneficia dedit nescientibus.
2. Quandoquidem oblivio & ignorantia infantiles annos absorpsit, adhæc media fere vitæ pars etiamnum somno absumitur, vel hinc accendi nos par est, ad Fervorem in divino obsequio, ut compensemus geminato studio hanc dimidiæ vitæ jacturam, cujus singula momenta Deo innumeris nominibus debemus.

CAP.

CAP. VIII.

Quomodo ingressus pueritiam desiderio patefaciendi sensa cordis, loqui didicerit ex observatione loquentium.

1. NOnne *a* ab infantia huc pergens, veni in pueritiam, vel potius ipsa in me venit, & successit infantiæ? Nec discessit illa, quo enim abiit? & tamen jam non erat. Non enim eram infans, qui non farer, sed jam puer loquens eram. Et memini hoc, & unde loqui didicerim, post adverti. Non enim docebant me majores homines, præbentes mihi verba certo aliquo ordine doctrinæ, sicut paulo post literas. Sed ego ipse mente, quam dedisti mihi Deus meus, cum gemitibus & vocibus variis, & variis menbrorum motibus, edere vellem sensa cordis mei, ut voluntati pareretur: nec valerem, quæ volebam omnia: nec quibus volebam omnibus: prensabam memoria, cum ipsi appellabant rem aliquam, & cum secundum eam vocem corpus ad aliquid movebant, videbam, & tenebam hoc ab eis vocari rem illam, quod sonabant, cum eam vellent ostendere.

2. Hoc autem eos velle, ex motu corporis aperiebatur, *b* tanquam verbis naturalibus omnium gentium, quæ fiunt vultu & nutu oculorum, cæterorumque membrorum actu, & sonitu vocis indicante affectionem animi in petendis, habendis, rejiciendis, faciendisve rebus. Ita verba in variis sententiis locis suis posita, & crebro

audita, quarum rerum signa essent, paulatim colligebam, measque jam voluntates *c* edomito in eis signis ore, per hæc enunciabam. Sic cum his, inter quos eram, voluntatum enunciandarum signa communicavi, & vitæ humanæ procellosam societatem altius ingressus sum, pendens ex parentum autoritate, nutuque majorum hominum.

NOTÆ.

l.11. orig. c.2. a *Ab Infantia)* Sex gradus ætatis sunt teste Isidoro. 1. est Infantia dicta à non fando, finitur anno septimo. 2. Pueritia, quasi ætas pura, absolvitur anno decimo quarto. 3. Adolescentia ad gignendum adulta, porrigitur usque ad annum vigesimum octavum. 4. Iuventus omnium ætatum firmissima & juvando se ac alios idonea, clauditur anno quinquagesimo. 5. Gravitas, sive ætas senioris, media inter juventutem & senectutem, quam Græci πρεσβύτην vocant, anno septuagesimo terminatur. 6. Senectus terminum mortem habet, incerto annorum numero.

b *Tanquam verbis naturalibus)* ita adnutus capitis assensum, abnutus dissensum, frons contractior tristitiam & iram, exporrecta lætitiam & benevolentiam, gemitus dolorem, risus hilaritatem significat. Ex his signis quid velint majores, colligunt infantes.

c *Edomito in eis signis ore)* id est superata balbutie lallantis & offensantis linguæ, quæ initio ægre verba format, & instar indomiti equi conatui loquentis resistit.

VSVS.

1. Admiratio divinæ Sapientiæ merito nascitur, ex tam mirabili nativæ linguæ magisterio, dum infans per instinctum ab autore naturæ insitum, loqui addiscit, nullo alio Magistro, nisi Deo, ut clare explicat S. D.

2. Rectus linguæ usus diligenter curandus, ut nihil contra ejus honorem & voluntatem loquamur, qui *linguas nostras in* Infantia *facit disertas.* Sap. 10. vers. 21.
Persolvamus hoc Minerval optimo Magistro, qui

qui sine labore, parvo tempore nos loqui docuit, nec male utamur tanto ejus beneficio & artificio.

CAP. IX.

Quanto affectu Deum, quem nosse cœperat, rogaverit, ne in Scholis vapularet: & quomodo majores riserint plagas ipsius.

1. DEus Deus meus, quas ibi miserias expertus sum, & ludificationes, quandoquidem recte vivere mihi puero id proponebatur, obtemperare monentibus: ut in hoc seculo florerem, & excellerem linguosis artibus, ad honorem hominum, & falsas divitias famulantibus. Inde ad scholam datus sum, ut discerem literas, in quibus, quid utilitatis esset, ignorabam miser: & tamen, si segnis in discendo essem, vapulabam. Laudabatur enim hoc à majoribus. Et multi ante nos vitam istam agentes, præstruxerant ærumnosas vias: per quas transire cogebamur, multiplicato labore & dolore filiis Adam.

2. Invenimus autem Domine homines rogantes te, & didicimus ab eis, sentientes te, ut poteramus, esse magnum aliquem; qui posses etiam, non apparens sensibus nostris, exaudire nos, & subvenire nobis. Nam puer cœpi rogare te, auxilium & refugium meum, & in tuam invocationem, rumpebam nodos linguæ meæ: & rogabam te parvus non parvo affectu ne in schola vapularem. Et cum me *non exaudiebas*, quod *non* Psal. 21. 3.
erat ad insipientiam mihi, ridebantur à majoribus hominibus, atque ab ipsis parentibus,

qui

qui mihi accidere mali nihil volebant, plagæ meæ, magnum tunc & grave malum meum. Est ne quisquam Domine tam magnus animus, prægrandi affectu tibi cohærens? est ne inquam quisquam (facit enim hoc quædam etiam stoliditas) est ergo, qui tibi pie cohærendo, ita sit affectus granditer: ut equuleos, & ungulas atque hujuscemodi varia tormenta, pro quibus effugiendis, tibi per universas terras, cum timore magno supplicatur, ita parvi æstimet: irridens eos, qui hæc acerbissime formidant, quemadmodum parentes nostri ridebant tormenta, quibus pueri à magistris affligebamur? Non enim aut minus ea metuebamus, aut minus te de his evadendis deprecabamur, & peccabamus tamen minus scribendo, aut legendo, aut cogitando de literis, quam exigebatur à nobis.

3. Non enim deerat Domine memoria vel ingenium, quæ nos habere voluisti pro illa ætate satis, sed delectabat nos ludere, & vindicabatur in nos ab eis, qui talia utique agebant. Sed majorum nugæ, negocia vocantur: puerorum autem talia cum sint, puniuntur à majoribus: & nemo miseratur pueros vel illos, vel utrosque. Nisi vero approbet quisquam bonus rerum arbiter vapulasse me, quia ludebam pila puer: & eo ludo impediebar, quo minus celeriter discerem literas, quibus major deformius luderem. Haud aliud faciebat idem ipse, à quo vapulabam, qui si in aliqua quæstiuncula à condoctore suo victus esset, magis bile atque invidia torquebatur, quam ego, cum in certamine pilæ à collusore meo superabar.

N O-

NOTÆ.

a *Ærumnosas vias)* discendi artes; labor enim Studiorum puerilium & molestia tanta est, ut vix quisquam eam subiret, si puerilis stultitia mala sua æstimare posset, & lascivientis ætatis vigor ea non superaret.

b *Quadam etiam stoliditas)* stulti sæpe in suis alienisque malis rident, dum sapientes illacrymantur, quia nimirum mali vim non penetrant. Si quis tamen prægrandi affectu Deum amet, is ridere potest cernens Martyrum supplicia, & justorum tribulationes, gaudendo de ipsorum victoria, & Dei gloria.

c *Majorum nugæ negotia)* Omnia mortalia negotia, quantumvis magna esse putentur, nisi fiant bono fine, & juxta legem Dei, nugæ sunt, & mera crepundia.

VSVS.

1. Discant parentes & qui juventutem curant, mature pueris Dei notitiam instillare, ejus magnitudinem, justitiam, benignitatem facili modo declarando, percipi enim hæc à teneris animis suo exemplo hic S. D. ostendit.
2. Elucescit hinc vere *sensum & cogitationem humani cordis in malum prona esse ab adolescentia sua*, abhorrent enim pueri ab iis quæ vitæ recte agendæ sunt necessaria, eaque oderunt, quæ adulti dolebunt se non amasse, ut bonas literas, contra in lusum, otium, aliaque virtutis impedimenta, toto pondere, ut lapis deorsum, feruntur. Gen. 8. 21.

CAP. X.

Se peccasse negligendo amore ludendi utiles literas, contra voluntatem majorum, etsi inordinatam.

1. ET tamen peccabam Domine Deus, ordinator & creator omnium rerum naturalium, *a* peccatorum autem tantum

non ordinator. Domine Deus meus, peccabam faciendo cōntra præcepta parentum, & magiſtrorum illorum. Poteram enim poſtea bene uti literis, quas volebant, ut diſcerem, quocunque animo illi mei. Non enim meliora eligens eram inobediens, ſed amore ludendi, amans in certaminibus ſuperbas victorias, & ſcalpi aures meas falſis fabellis; quo prurirent ardentius, eadem curioſitate magis magiſque per oculos periculoſa *b* micante in ſpectacula, ludoſque majorum; quos tamen qui edunt, ea dignitate præditi excellunt, ut hoc pene omnes optent parvulis ſuis; quos tamen cædi libenter patiuntur, ſi ſpectaculis talibus impediantur à ſtudio, quo eos ad talia edenda cupiunt pervenire. Vide iſta Domine miſericorditer, & libera nos jam invocantes te: libera etiam eos, qui nondum te invocant, ut invocent te, & liberes eos.

NOTÆ.

a *Peccatorum autem tantum non ordinator*) non ordinat Deus peccata ea intendendo vel jubendo, ordinat tamen permittendo ut à nobis male fiat, de quo ipſe novit bene facere.

b *Micante in ſpectacula ludoſque majorum*) intelligit ludos Circenſes & gladiatorios, Romæ & in provinciis tum frequentes, ad quorum veſanum amorem præparabatur animus puerorum, ipſa ludorum puerilium immoderatione. Dicitur autem curioſitas micare per oculos in ſpectacula, dum acri ſcintillantique obtutu, deſiderium ſpectandi prodit.

VSVS.

1. Studeant parentes rectæ intentioni, in filiis ad ſtudia applicandis, nec eos deſtinent ad honores, divitias & ſeculi florem, quod parentes ſuos ſpectaſſe hoc & priori cap. ſignificat Aug.

Sed

Sed potius filiorum animos divinæ voluntati præparent, ut evadant in viros probos, & utiles eo in statu, ad quem eos Deus vocaverit: non in quem parentum libido detruserit.

2. Tum parentes, tum Magistri ac Præceptores, si juventutem salubriter educare volunt, ita eos in minoribus nugis, & nondum magnis peccatis coerceant, ne ipsi majores nugas ament, & in gravibus peccatis hæreant, cædentes pueros ob nimium lusum pilæ, ipsimet ob lusum libidinis, avaritiæ, superbiæ, gulæ inferni incendiis digni. Eo ipso sæpe miserabiliores, quod filios ac discipulos per studia optent ad eandem vitæ licentiam perveniri, ut hoc & priori capit. queritur S. D.

CAP. XI.

Graviter ægrotans, baptismum petit, sed convalescens eundem differt liberioris vitæ causa.

1. AVdieram enim ego adhuc puer, de vita æterna nobis promissa, per humilitatem filii tui Domini Dei nostri, descendentis ad superbiam nostram. Et signabar jam signo Crucis ejus, & condiebar ejus sale, jam inde ab utero matris meæ quæ multum speravit in te. Vidisti Domine, cum adhuc puer essem, & quodam die pressus stomachi dolore, repente æstuarem pene moriturus, vidisti Deus meus, quoniam custos meus jam eras, quo motu animi, & qua fide, baptismum Christi tui, Dei & Domini mei, flagitavi à pietate matris meæ, & matris omnium nostrum Ecclesiæ tuæ. Et conturbata mater carnis meæ (quoniam & sempiternam salutem meam carius parturiebat, cor-

de

de casto in fide tua) jam curaret festinabunda, ut sacramentis salutaribus initiarer & abluerer, te Domine Iesu confitens in remissionem peccatorum, nisi statim recreatus essem. Dilata est itaque mundatio mea, quasi necesse esset ut adhuc sordidarer, si viverem; quia videlicet post lavacrum illud, major & periculosior in sordibus delictorum reatus foret.

2. Ita jam credebam, & illa, & omnis domus, nisi pater solus, qui tamen non evicit in me jus maternæ pietatis, quo minus in Christum crederem: sicut ille nondum crediderat. Nam illa satagebat, ut tu mihi pater esses Deus meus, potius quam ille: & in hoc adjuvabas eam, ut superaret virum, cui melior serviebat, quia & in hoc tibi, utique id jubenti, serviebat. Rogo te Deus meus, vellem scire, si tu etiam velles, quo consilio dilatus sum, ne tunc baptizarer. Vtrum bono meo mihi, quasi laxata sint lora peccandi, an non laxata sint? Vnde ergo etiam nunc de aliis atque aliis sonat undique in auribus nostris: Sine illum, faciat quod vult, nondum enim baptizatus est, & tamen in salutem corporis non dicimus: sine, vulneretur amplius, nondum enim sanatus est? Quanto ergo melius, & cito sanarer, & id ageretur mecum, meorum meaque diligentia, ut recepta salus animæ meæ, tuta esset tutela tua, qui dedisses eam! Melius vero. Sed quot & quanti fluctus impendere tentationum post pueritiam videbantur, noverat eos jam illa mater: *a* & tibi tam eos unde postea formarer, quam ipsam jam effigiem, committere volebat.

NOTÆ.

a *Et tibi tam eos &c.*) locus obſcurus, & forte mendoſus. Ego hunc ſenſum eruo. Mater *tibi* Domine *tam eos* fluctus tentationum, quos impendere mihi noverat, *unde* (ſive per quos) poſtea *formarer*, (ſive erudirer) ad veram fidem & virtutem, commendabat, *quam ipſam jam effigiem* animæ meę, qualem fore prævidebat in fide Catholica.

VSVS.

1. Catholici ex hoc cap. colligunt antiquitatem ſigni S. Crucis, cujus uſum à pia matre ſua Auguſtinus jam tum puerulus erat edoctus. Item uſum ſalis benedicti, qui dabatur Catechumenis, teſte Iſidoro, de hoc enim loqui S. D. mihi certum eſt, quia conjungit ſalem cum ſigno Crucis, quod non eſt dubium proprie ſumi; accedit Auguſtinum fuiſſe vere Catechumenum, ut patet. l. 2. de offic. Eccleſ. c. 20.

2. Habent matres in S. Monica illuſtre exemplum Chriſtianè filios inſtituendi, ſi patres officium negligant.

3. Diſcamus à S. Monica ſervire quibuſvis ſuperioribus, etſi minus bonis, quia & in hoc utique Deo id jubenti inſervimus.

4. Ponit S. D. ob oculos eorum inſaniam, qui in juventute, antequam conjugio, vel Sacerdotio initiati ſunt, ſe in omnem ſcelerum licentiam effundunt, ejuſque patronos habent, dicentes: *ſine illum, faciat quod vult, nondum enim vir, nondum maritus, aut Sacerdos, aut Religioſus eſt: ſine deſpumet fervorem ætatis.* Et tamen vulnerato non dicimus: c *ſine vulneretur amplius*, ut ſapienter ait S. D. Accedit plerumque ejuſmodi juvenes juſto Dei judicio, ad ſtatum honeſtum non pervenire, ſed prius mori, aut infames fieri. Deniq; cum homo, licet virtutis ſtudioſus, in Sacerdotio maxime, imo & Religione, habeat quod agat in tot tentationibus, periculis & occaſionibus, nonne inſanum eſt vitioſos habitus augere, auxilia gratiæ divinæ minuere, materiam tentationum quaſi ſtudio quærere: ut in ſtatu deſtinato miſere aut impie vivere prope debeas, aut perſeverare non poſſis?

CAP. XII.

Ad literas se coactum bono suo, etsi non sine justa pœna sua agnoscit.

1. IN ipsa tamen pueritia (de qua mihi minus, quam de adolescentia metuebatur) non amabam literas, & me in eas urgeri oderam, & urgebar tamen, & bene mihi fiebat, nec faciebam ego bene: non enim discerem, nisi cogerer. *a* Nemo enim invitus bene facit, etiam si bonum est, quod facit. Nec qui me urgebant, bene faciebant: sed bene mihi fiebat abs te Deus meus. Illi enim non intuebantur, quò referrem, qui me discere cogebant, præterquam ad satiandas insatiabiles cupiditates copiosæ inopiæ, & ignominiosæ gloriæ.

Matth.10. 30. 2. Tu vero, cui *numerati sunt capilli capitis nostri*, errore omnium, qui mihi instabant, ut discerem, utebaris ad utilitatem meam: meo autem, qui discere nolebam, utebaris ad pœnam meam: qua plecti non eram indignus tantillus puer, & tantus peccator. Ita de non benefacientibus, tu bene faciebas mihi; & de peccante meipso, juste retribuebas mihi. Iussisti enim, & sic est: ut pœna sua sibi sit omnis inordinatus animus.

N O T Æ.

a *Nemo enim invitus bene facit, etsi bonum est, quod facit*) verum hoc est de eo, qui simpliciter est invitus, ita ut deliberate habeat voluntatem non faciendi bonum, nisi cogeretur. Cui enim vel indeliberato motu voluntatis, vel tantum secundum partem sensitivam displicet bonum, ad

ad quod cogitur, is male non facit. Ita Susanna etsi motu mortis fluctuaret carne, mente tamen firmiter & sancte conclusit: *Melius esse sibi absque opere incidere in manus hominum, quam peccare in conspectu Domini.* Immo raro quis tam perfectus est, ut in actibus virtutum difficilioribus non sit invitus secundum quid, nec propter luctam carnis & spiritus, motum operi suo contrarium sentiat.

Vasqu. 1. 2. d. 27. c. 1. n. 6.
Daniel. 12. 23.

VSVS.

1. Quisque agat Deo gratias, quod etsi invitus à parentibus & magistris compulsus sit ad discendas bonas literas, quarum fructum adulti experimur, adolescentes non intelligimus, & sæpe tanto minus, quanto magis non ex errore malæ intentionis, sed studio divinæ gloriæ ad bonum nostrum compellimur.

2. Studium mortificationis merito in nobis accendi debet, hoc certissimo S. D. principio. *Jussisti Domine, & ita est, ut pœna sua sibi sit omnis inordinatus animus.* Qui affectibus pravis obsequitur, tum ipsa illorum vehementia ac inordinatione, tum consequente conscientiæ remorsu torquetur; qua pœna justus Deus peccantes merito in hac vita punit, quia ordinatæ caritatis, & virtutis ac bonæ conscientiæ gaudium spernunt.

CAP. XIII.

Accusat inordinatum poëticorum figmentorum amorem, utiliorumque artium neglectum.

1. QVid autem erat causæ, cur græcas literas oderam, quibus puerulus imbuebar, ne nunc quidem mihi satis exploratum est. Adamaveram enim latinas, non quas primi magistri, sed quas docent, qui Grammatici vocantur. Nam illas primas, ubi legere & scribere & numerare discitur,

non minus oneroſas pœnaleſque habebam, quam omnes græcas. Vnde tamen & hoc,
Pſal. 77. 39. niſi de peccato & vanitate vitæ? *quia caro eram, a & ſpiritus ambulans & non revertens.* Nam utique meliores, quia certiores erant primæ illæ literæ (quibus fiebat in me, & factum eſt, & habeo illud: ut & legam, ſi quid ſcriptum invenio: & ſcribam ipſe, ſi quid volo) quam illæ, quibus tenere cogebar Æneæ neſcio cujus errores, oblitus errorum meorum; & plorare Didonem mortuam, quia ſe occidit ob amorem; cum interea meipſum in his à te morientem, Deus vita mea, ſiccis oculis ferrem miſerrimus. Quid enim miſerius miſero, non miſerante ſeipſum: & flente Didonis mortem, quæ fiebat amando Æneam: non flente autem mortem ſuam, quæ fiebat non amando te?

2. Deus lumen cordis mei, & *b* panis oris intus animæ meæ; & *c* virtus maritans mentem meam & ſinum cogitationis meæ, non te amabam; & *d* fornicabar abs te; &
Pſal. 34. 21. Iac. 4. 4. fornicanti ſonabat undique, *euge, euge. Amicitia enim hujus mundi*, fornicatio eſt abs te. Et *euge, euge* dicitur, ut pudeat, ſi non ita homo
Virgil. Æneid. 6. ſit. Et hæc non flebam, ſed flebam Didonem *extinctam, ferroque extrema ſecutam*, ſequens ipſe extrema condita tua, relicto te; & terra iens in terram; & ſi prohiberer ea legere, dolerem, quia non legerem, quod dolerem. Talis dementia, honeſtiores & uberiores literæ putabantur, quam illæ quibus legere & ſcribere didici.

3. Sed nunc in animam meam Deus meus clamet, & veritas tua dicat mihi: non eſt ita, non eſt ita, melior eſt prorſus do-

ctrina

ctrina illa prior. Nam ecce paratior ſum oblivisci errores Æneæ, atque omnia ejuſmodi, quam ſcribere & legere. At enim vela pendent liminibus grammaticarum ſcholarum; ſed non illa magis honorem ſecreti,, quam tegumentum erroris ſignificant. Non clament adverſum me, quos jam non timeo, dum confiteor tibi, quæ vult anima mea, Deus meus: & acquieſco in reprehenſione malarum viarum mearum, ut diligam bonas vias tuas. Non clament adverſum me venditores grammaticæ, vel emptores; quia ſi proponam eis interrogans, utrum verum ſit, quod Æneam aliquando Carthaginem veniſſe Poëta dicit? indoctiores ſe neſcire reſpondebunt, doctiores autem etiam negabunt verum eſſe.

4. At ſi quæram, quibus literis ſcribatur Æneæ nomen, omnes mihi, qui hæc didicerunt, verum reſpondebunt: ſecundum id pactum & placitum, quo inter ſe homines iſta ſigna firmarunt. Item, ſi quæram, quid horum majore vitæ hujus incommodo quiſque obliviſcatur, legere & ſcribere, an poëtica illa figmenta? quis non videat, quid reſponſurus ſit, qui non eſt penitus oblitus ſui? Peccabam ergo puer, cum illa inania iſtis utilioribus amore præponebam; vel potius iſta oderam, illa amabam. Iam vero unum & unum duo, duo & duo quatuor, odioſa cantio mihi erat; & dulciſſimum ſpectaculum vanitatis, equus ligneus plenus armatis; & Troiæ incendium, *atque ipſius umbra Creüſæ.* Virgil. 2. Æneid.

NOTÆ.

a *Spiritus ambulans, & non revertens*) id est vitam habens mortalem, quæ continuo progreditur à pueritia ad juventutem, & nōn revertitur ad pueritiam, progreditur à juventute ad senectutem, & non revertitur ad juventutem; sed brevi compendio tendit ad mortem, à qua non revertitur ad vitam.

b *Panis oris intus animæ meæ*) cibus animæ Deus est cognitus & amatus, os animæ consideratio & meditatio, per quam divinas illustrationes recipimus.

c *Virtus maritans mentem meam*) fæcundat Deus animam humanam, ei se per gratiam instar sponsi copulando, unde sequuntur virtutum partus.

d *Fornicabar abs te*) id est deserto amore tuo qui es sponsus unicus animæ meæ, adhæsi per inordinatum affectum creaturis, velut meretricibus. S. Iac. cap. 4. v. 4. ait, *amicitiam hujus mundi inimicam esse Dei*. S. Augustinus vero appellat *fornicationem*, nam ideo amicitia mundi est inimica Dei, quia est illicita conversio ad amorem creaturarum, deserto amore creatoris, adeoque spiritualis fornicatio. Vnde S. Iacobus amicos mundi vocat *adulteros*.

e *Vela pendent liminibus*) ornatus credo gratia, & secreti, ut ipse S. D. significat, ad excludendos prætereuntium & curiosorum oculos, forte etiam quietis, ad arcendos magis clamores & strepitus.

VSVS.

1. Iterum ob oculos ponitur nostræ naturæ corruptio, quæ desertis utilioribus, ad minus utilia rapitur. Ita S. D. ad fabulas promptior erat, quam literas magis necessarias, & Arithmeticam, quam designat per illa verba: *unum & unum, duo & duo odiosa cantio mihi erat.*

2. Fabulis non esse multum operæ impendendum insinuat S D. sufficit tantum scire, quantum opus est ad autores meliores intelligendos. Multum in iis tricari, & nugis gentilium poetarum libros, versus, conciones, colloquia, scholas im-

implere, est tempus male perdere, & meliora negligere.

3. Tum hoc tum aliis locis egregie ostendit S. D. quomodo ex profanis literis spiritualem fructum colligere possimus. Quam salubriter ab erroribus Æneæ transit ad errores suos, à morte Didonis ad mortem animæ suæ, & inordinatum creaturarum amorem! quam egregie *l.5. de civitate Dei c.*18 ex historiis illustrium Romanorum Christianos adhortatur ad fugam jactantiæ! Discant hinc Magistri similia sibi & discipulis suis ex profanis studiis decerpere, eosque ad eadem suâ sponte cogitanda assuefacere, sic ipsi utilius docebunt, & discipuli rectius discent.

CAP. XIV.

Græcos Poetas se aversatum ob linguæ peregrinæ difficultatem.

1. CVr ergo græcam etiam Grammaticam oderam talia cantantem? Nam & Homerus peritus texere tales fabellas, & dulcissime vanus est: mihi tamen amarus erat puero. Credo etiam græcis pueris Virgilius sit, cum eum sic discere coguntur, ut ego illum; videlicet difficulter. Difficultas omnino ediscendæ peregrinæ linguæ, quasi felle aspergebat omnes suavitates græcas fabulosarum narrationum. Nulla enim verba illa noveram: & sævis terroribus ac pœnis, ut nossem, instabatur mihi vehementer. Nam & latina aliquando (infans utique) nulla noveram; & tamen advertendo didici, sine ullo metu atque cruciatu, inter etiam blandimenta nutricum, & joca arridentium, & lætitias alludentium.

2. Didici vero illa sine pœnali onere urgentium, cum me urgeret cor meum ad pa-

xienda concepta sua: quæ non possem, nisi aliqua verba didicissem, non à docentibus, sed à loquentibus: in quorum, & ego auribus parturiebam, quicquid sentiebam. Hinc satis elucet, majorem habere vim ad discenda ista liberam curiositatem, quam meticulosam necessitatem. Sed illius fluxum hæc restringit legibus tuis Deus; legibus tuis à magistrorum ferulis usque ad tentationes martyrum; valentibus legibus tuis miscere salubres amaritudines, revocantes nos ad te à jocunditate pestifera, qua recessimus à te.

V S V S.

Necessitatem legum pulchre colligit, ex fluxu humanæ instabilitatis, quæ nec constanter, nec fortiter fertur in honestum & utile. Ideo divina providentia leges instituit, quibus non solum pueri metu ferulæ, sed adulti quoque aliarum pœnarum timore, omnes autem terrore gehennæ in officio contineamur.

CAP. XV.

Orat, ut quidquid utile puer didicit, Deo serviat.

1. EXaudi Domine deprecationem meam, ne deficiat anima mea sub disciplina tua; neq; deficiam in confitendo tibi miserationes tuas, quibus eruisti me ab omnibus viis meis pessimis: ut dulcescas mihi super omnes seductiones, quas sequebar, & amem te validissime, & amplexer manum tuam totis præcordiis meis, ut eruas me ab omni tentatione usque in finem.

2. Ecce enim tu domine rex meus, tibi serviat, quicquid utile puer didici, tibi serviat,

viat, quod loquor, & ſcribo, & lego, & numero. Quoniam, cum vana diſcerem, tu diſciplinam dabas mihi: & in eis vanis, peccata delectationum mearum dimiſiſti mihi. Didici enim in eis multa verba utilia, ſed & quæ in rebus non vanis, diſci poſſunt, & ea via tuta eſt, in qua pueri ambularent.

VSVS.

Vtilis precatio ad poſtulandam perſeverantiam, & divinæ gloriæ offerendum profectum in ſtudiis, quem pueri fecimus.

CAP. XVI.

Deteſtandam eſſe conſuetudinem diſcendi Latinitatem ex laſcivis Poetis, ad libidinem incitantibus Deorum magiſterio.

1. SEd væ tibi flumẽ moris humani. Quis reſiſtet tibi? Quamdiu non ſiccaberis? Quouſque volves Evæ filios in mare magnum & formidoloſum, quod vix tranſeunt, *a* qui lignum conſcenderint? Nonne ego in te legi, & tonantem Iovem, & adulterantem? & utiq; non poſſet hæc duo, ſed actum eſt, ut haberet auctoritatem ad imitandum verum adulterium, lenocinante falſo tonitruo. Quis autem *b* penulatorum magiſtrorum audit aure ſobria, *c* ex eodem pulvere hominem clamantem & dicentem: *fingebat hæc Homerus: & humana ad deos transferebat,* d *divina mallem ad nos.* Sed verius dicitur, quod fingebat hæc quidem ille, ſed hominibus flagitioſis divina tribuendo, ne flagitia putarentur: & ut quiſquis ea feciſſet, non homines perditos, ſed cæleſtes deos videretur imitatus.

Cicero l. 1. Tuſcul. qq.

2. Et tamen ô flumen tartareum! jactantur in te filii hominum cum mercedibus, ut hæc discant: & magna res agitur cum hoc agitur publice in foro, in conspectu legum *e* supra mercedem salaria decernentium. Et *f* saxa tua percutis & sonas, dicens: hinc verba discuntur, hinc acquiritur eloquentia, rebus persuadendis sententiisque explicandis maxime necessaria. Ita vero non cognosceremus verba hæc: *imbrem aureum*, & *gremium*, & *fucum*, & *templa cæli*, & alia verba, quæ in eo loco scripta sunt, nisi Terentius induceret nequam adolescentem, proponentem sibi Jovem ad exemplum stupri: dum *spectat tabulam quandam pictam* in pariete, *ubi inerat pictura hæc: Iovem quo pacto Danaæ misisse ajunt in gremium quondam imbrem aureum, fucum factum mulieri?* Et vide, quemadmodum se concitat ad libidinem, quasi cælesti magisterio! *At, quem Deum?* inquit, *Qui templa cæli summa, sonitu concutit. Ego homuncio id non facerem? Ego vero ita illud feci, ac libens.*

In Eunucho. Act. 3. S. 5.

2. Non omnino per hanc turpitudinem verba ista commodius discuntur, sed per hæc verba turpitudo ista confidentius perpetratur. Non accuso verba quasi vasa electa atque preciosa: sed vinum erroris, quod in eis nobis propinatur ab ebriis doctoribus, & nisi biberemus, cædebamur: nec appellare ad aliquem judicem sobrium licebat. Et tamen ego, Deus meus, in cujus conspectu jam secura est recordatio mea, libenter hæc didici, & eis delectabar miser, & ob hoc bonæ spei puer appellabar.

NOTÆ.

a *Qui lignum conscenderint)* navem intelligit, sic Sap. 15. v. 4. Arca Noë, & c. 14. v. 1. & 3. quælibet navis dicitur lignum. Est autem metaphora quasi dicas flumen consuetudinis perversæ vix superare eos, qui velut conscensa nave effugere nituntur.

b *Penulatorum Magistrorum)* id est, palliatorum; est enim penula vestis, quæ tunicæ injicitur adversus frigoris & tempestatis vim. Eâ ætate S. Augustini utebantur Professores Grammaticæ.

c *Ex eodem pulvere)* eadem arena vanitatis, superbiæ, idololatriæ, in qua cum aliis volutabatur miser Cicero.

d *Divina mallem ad nos) qua autem divina?* ait idem Cicero, *vigere, sapere, invenire, meminisse.* Addo ego: sanctum, justum, misericordem, perfectum esse, hæc plane divina sunt, quæ Christus ad nos transtulit, *Estote ergo misericordes, sicut Pater vester misericors est. Estote ergo perfecti, sicut & pater vester cœlestis perfectus est.* Luc. 6. 36. Matth. 5. 48.

e *Supra mercedem salaria)* sensus est, præter mercedem, sive Minerval, quod singuli Magistris privatim solvebant, decreta iisdem publice per leges annua stipendia; quæ forte ideo salaria dicuntur, quod ea percipientes inde se alant.

f *Saxa tua percutis &c.)* pergit uti metaphora rapidi fluminis, sive torrentis, cui similis est consuetudo prava. Sicut autem flumen cum sono fertur per saxa, ita ingenti præconio extolluntur lascivi poetæ ob linguæ latinæ Magisterium.

VSVS.

1. Nulla magis suspecta esse debet excusatio salutis Studioso, quam ea quæ à consuetudine ducitur. Difficile est niti contra hunc torrentem, & unum solum facere aut non facere, quod plerique omnes faciunt aut non faciunt. Agnovit id S. D. consuetudine prælegendi pueris impuros Poëtas, qua & ipse in mare mortuum putidæ libidinis devolutus est.
2. Valere merito debet autoritas tanti Doctoris, ad impuros poetas à juventute removendos. I. Quia non tam eleganter loqui, quam turpiter facere docent. II. Experientia probat, multos

qui Ovidium de amore, Apuleium, Petronium, alioſque fætentes Veneris hircos prope devorarunt, vix tria verba latine lallare. III. Latinitas & amœnior eruditio ex puris autoribus hauriri poteſt affatim, priuſquam ad lacunas & fimeta decurrere neceſſe ſit. Etſi enim in laſcivis poetis verba latina, velut vaſa electa atque pretioſa in ſtercore, multæq; ingenii & eruditionis gemmæ lateant: nunquam tamen permiſerim incauto juveni, ut cum periculo pudoris iſta tangat. Evolvat prius Ciceronem, Cæſarem, Livium, Curtiũ, Saluſtium, Florum, Æmilium Probum, Virgilium, Senecam, Statium, Claudianum, Ovidium, Martialem, Horatiũ ab obſcœnitate purgatos, & hos ſimileſq; in ſuccum ſuum redigat. Tum ubi maturior ætas, probatior virtus, uberioris doctrinæ neceſſitas periculi metum ſemoverint, Ægyptios illos lenones aggrediatur: & ex illis quoq; ſpolia colligat in complementum majoris eruditionis, ad Majorem Dei gloriam.

CAP. XVII.

In exercitio Scholaſtico Poëtas per paraphraſin reddendi ſtudium vanæ laudis incuſat.

1. SIne me Deus meus dicere aliquid, & de ingenio meo munere tuo: in quibus à me deliramentis atterebatur. Proponebatur enim mihi negocium animæ meæ ſatis inquietum, præmio laudis, & dedecoris vel plagarum metu, ut dicerem verba Iunonis iraſcentis & dolentis: quod non poſſet *Italia Teucrorum avertere regem*, quæ nunquam Iunonẽ dixiſſe audieram. Sed figmentorum poëticorum veſtigia errantes ſequi cogebamur: & tale aliquid dicere ſolutis verbis, quale poëta dixiſſet verſibus. Et ille dicebat laudabilius, in quo pro dignitate adumbratæ perſonæ, iræ ac doloris, ſimilior affectus eminebat: verbis ſententias congruentes veſtientibus.

Virgil. l. 1. Æneid.

2. Vt quid mihi illud, ô vera vita mea, Deus meus? quid mihi recitanti acclamabitur, præ multis coætaneis & conlectoribus meis? Nonne ecce illa omnia fumus & ventus? Itane aliud non erat, ubi exerceretur ingeniũ & lingua mea? Laudes tuæ Domine, laudes tuæ per Scripturas tuas, suspenderent palmitem cordis mei: & nõ raperetur per inania nugarũ, turpis præda volatilibus. Non enim uno modo sacrificatur transgressoribus Angelis.

VSVS.

1. Quantumvis Honos alat artes, & optima sit indoles adolescentũ, qui laude ducuntur & gloria, deflet tamẽ S. D. nimiũ in scholasticis exercitiis laudis studiũ. Vti quidem debet Magister laudis ac gloriæ stimulis ad pueriles animos incitandos; ubi vero senserit illos vel per nebulã intelligere, humana omnia fumum, & ventũ esse; assuefaciat illos paulatim & hortetur, ut desiderium laudis humanæ, vertant in studium gloriæ divinæ.

2. Non doluit S.D. se exercitiis scholasticis acuisse ingenium; id deplorat se non in divinis laudibus argumentis è Scriptura petitis exercitatũ fuisse. Vtilia, jucunda, varia, ingeniosa peti possunt ex Scripturis sanctis, actis Sanctorum, Patribus, & universa re Christiana, ut gentilium deliramentis profanisque argumentis vix sit necesse adolescentes exerceri. Certe solis fabulis, ethnicorumque factis & moribus, stylum ac ingenium eorum occupare, consultum non est. Discant potius ex profanis quidem Scriptoribus, non tamen vana, sed Christiana loqui.

CAP. XVIII.

Deplorat cæcitatem humanam servantem præcepta Grammaticorum, & violantem leges divinas.

1. QVid autem mirum, quod in vanitates ita ferebar, & à te Deus meus

ibam foras quando mihi imitandi proponebantur homines, qui aliqua facta sua nō mala si cum barbarismo aut solœcismo enunciarent, reprehensi confundebantur : si autē libidines suas integris & rite consequentibus verbis, copiose ornateque narrarent, laudati gloriabantur? Vides hæc Domine,

Psal. 102. 8. & taces *longanimis, & multum misericors, & verax*. Nunquid semper tacebis? Et nunc eruis de hoc immanissimo profundo quærentem te animam, & sitientem delectationes tuas,

Psal. 26. 8. & cujus cor dicit tibi : *Quæsivi vultum tuum, vultum tuum Domine requiram.* Nam longe à vultu tuo ieram, in affectu tenebroso.

Lucæ 15. 2. Non enim pedibus & spaciis locorum itur abs te, aut reditur ad te. Aut vero filius ille tuus minor, equos aut currus vel naves quæsivit: aut avolavit penna visibili: aut moto poplite iter egit, ut in longinqua regione vivens, prodige dissiparet, quod dederas proficiscenti: dulcis pater, quia dederas: & egeno redeunti dulcior. In affectu ergo libidinoso, id enim est tenebroso, atque id est longe à vultu tuo. Vide Domine Deus, & patienter, ut vides, vide, quomodo diligenter observent filii hominum pacta literarum & syllabarum, accepta à prioribus locutoribus : & à te accepta æterna pacta perpetuæ salutis negligant! ut qui illa sonorum vetera placita teneat aut doceat, si contra disciplinam grammaticam, sine aspiratione primæ syllabæ *ominem* dixerit: magis displiceat hominibus, quam si contra tua præcepta hominem oderit, cum sit homo. Quasi vero quemlibet inimicum hominem perniciosius sentiat, quam ipsum odium,

quo

quo in eum irritatur; aut vastet quisquam persequendo alium gravius, quam cor suum vastat inimicando.

3. Et certe non est interior literarum scientia, quam scripta conscientia, *id se alteri non facere, quod nolit pati.* Quam tu secretus es, habitans in excelsis in silentio, Deus solus magnus! lege infatigabili spargens pœnales cæcitates, super illicitas cupiditates! Cum homo eloquentiæ famam quærit (adstans ante hominem judicem, circumstante hominum multitudine, inimicum suum odio immanissimo insectans) vigilantissime cavet, ne per linguæ errorem dicat, *inter hominibus*, & ne per mentis furorem, hominem auferat ex hominibus, non cavet.

Tob. 4. 16. Matth. 7. 12.

VSVS.

1. Adverte S. Augustinum duplex hic perversionis suæ initium afferre. I. Lectionem poëtarum turpium, qua delectatus & sensim à Venere inescatus est, de quo c. 16. II. exempla hominum vanorum, qui pluris faciebant scientiam, quam conscientiam, & magis formidabant solœcismū linguæ, quam vitæ. Sic enim paulatim relicto Deo patre optimo, cum filio prodigo abiit in regionem tenebrosam peccati: non pedibus, sed vitiosis affectibus. Attendant sibi adolescentes ab utroque malo, præsertim vero ab exemplis pravis, & vanis.
2. Iterum docet in studiis humanis cælestia sapere, cum ex Studio cavendi errorem in sermone, incitat ad fugam peccati.
3. Alte imprimendum animo est illud principium: *quod Deus lege infatigabili spargit pœnales cæcitates super illicitas cupiditates*, dum ob peccata aufert illustrationes suas, hominesque ad eum modum excæcat, quo sol noctu omnia obscurat, subducendo lumen suum dormientibus, qui eo digni non sunt. Ita Deus ob præcedentia peccata & teporem subducit bonas cogitationes, nec mentem illu-

illuſtrat,uti prius. Hinc excæcatio in intellectu, & obduratio in voluntate,de qua pæna vitæ hujus maxima, V. Leſſium. Ex quo illud nota Deum excæcare ſolum negative, ſubducendo lumen, Diabolum vero poſitive, judicium pervertendo, & alliciendo.

l. 1. de perfect. div. à c. 12. uſq; ad 16.

CAP. XIX.

Se quoque magis timuiſſe barbariſmum, quam peccatum, & innumerabilibus mendaciis, fraudibus, furtis puerilem innocentiam corrupiſſe.

1. HOrum ego puer morum in limine jacebam miſer: & hujus arenæ palæſtra erat illa,ubi magis timebam barbariſmum facere, quam cavebam, ſi facerem, non facientibus hæc invidere. Dico enim, & confiteor tibi Deus meus, in quibus laudabar ab eis, quibus placere, tunc mihi erat honeſte vivere. Non enim videbam voraginem turpitudinis, in quam projectus eram ab oculis tuis. Nam in illis, jam quid me fœdius fuit, ubi etiam talibus diſplicebam, fallendo innumerabilibus mendaciis & pædagogum, & magiſtros, & parentes: amore ludendi, ſtudio ſpectandi nugatoria, & imitandi ludicra in quietudine?

2. Furta enim faciebam de cellario parentum, & de menſa; vel gula imperitante, vel ut haberem, quod darem pueris, ludum ſuum mihi, quo pariter utique delectabantur, tamen vendentibus. In quo etiam ludo fraudulentas victorias, ipſe vana excellentiæ cupiditate victus, ſæpe aucupabar. Quid au-

autem tam nolebam pati, atque atrociter, si deprehenderem, arguebam, quam id quod aliis faciebam? Et si deprehensus arguerer, sævire magis quam cedere libebat.

3. Istane est innocentia puerilis? Non est Domine, non est, oro te Deus meus. Nam hęc ipsa sunt, quæ à pædagogis & magistris, à nucibus, & pilulis, & passeribus, ad præfectos, & reges, aurum, prædia, mancipia: hæc ipsa omnino, quæ succedentibus majoribus ætatibus transeunt, sicuti ferulis majora supplicia succedunt. Humilitatis ergo signum in statura pueritiæ, rex noster probasti, cum aisti: *Talium est regnum cœlorum.* Matth. 19. 14.

VSVS.

Agnoscant hic suum errorem illi, qui puerorum mendacia, fraudes, furta, aliaque delicta levia putant; verissime enim dixit S. D. hæc vitia à pueris, eorumque nugis, ad præfectos, & reges, aurum, prædia, mancipia, addo regna & provincias transire. Hinc magna crimina & ingentia mala invadunt Respublicas, quia parva puerorum delicta non emendantur, sed una cum illis excrescere sinuntur.

CAP. XX.

Prædicat dona naturæ ac beneficia sibi puero concessa, & pro iis gratias agit.

1. SEd tamen Domine, tibi excellentissimo atque optimo conditori & rectori universitatis, Deo nostro gratias, etiam si me puerum tantum esse voluisses. Eram enim & jam tunc, & vivebam; videbam, atque sentiebam; meamq; incolumitatem, vestigium secretissimæ unitatis, ex qua eram,

curæ

curæ habebam; custodiebam interiore sensu integritatem sensuum meorum; inque ipsis parvis, parvarumque rerum cogitationibus, veritate delectabar, falli nolebam; memoria vigebam, locutione instruebar, amicitia mulcebar; fugiebam dolorem, abjectionem, ignorantiam. Quid in tali animante non mirabile atque laudabile?

2. At ista omnia Dei mei dona sunt, non mihi ego dedi hæc, & bona sunt, & hæc omnia ego. Bonus ergo est, qui fecit me, & ipse est bonum meum, & illi exulto bonis omnibus, quibus etiam puer eram. Hoc enim peccabam, quod non in ipso, sed in creaturis ejus, me atque cæteras voluptates, sublimitates, veritates quærebam: atque ita irruebam in dolores, confusiones, errores. Gratias tibi dulcedo mea, & honor meus, & fiducia mea, Deus meus. Gratias tibi de donis tuis, sed tu mihi ea serva. Ita enim servabis me, & augebuntur, & perficientur, quæ dedisti mihi, & ero ipse tecum, quia & ut sim, tu dedisti mihi.

VSVS.

Vtiliter hoc caput pro recordatione beneficiorum pueritiæ, & gratiarum actione subinde expendetur.

LIBER II.

Deplorat annum XVI ætatis ſuæ, quo domi à ſcholis feriatus, in libidinis barathrum & omnem vitæ licentiam ſe immerſit.

CAP. I.

Amore Dei recogitare incipit impuras vias adoleſcentiæ ſuæ, & libidinoſos amores.

1. REcordari volo tranſactas fœditates meas, & carnales corruptiones animæ meæ, non quod eas amem, ſed ut amem te, Deus meus. Amore amoris tui facio iſtud, recolens vias meas nequiſſimas, in amaritudine recogitationis meæ: ut tu dulceſcas mihi, dulcedo non fallax, dulcedo felix & ſecura, & *a* colligens me à diſperſione, in qua fruſtatim diſciſſus ſum, dum ab uno te averſus, in multa evanui.

2. Exarſi enim aliquando ſatiari in inferis, in adoleſcentia: & ſilveſcere auſus ſum, variis & umbroſis amoribus, & contabuit ſpecies mea, & computrui coram oculis tuis, placens mihi, & placere cupiens oculis hominum.

NOTÆ.

a *Colligens me à diſperſione)* diſpergit ſe peccator animum effundendo in creaturas, & cor ſuum velut fruſtatim diſcindit, dum huic & illi inordinato amore copulari deſiderat; nec tamen in omni-

omnibus creaturis tantum boni invenit, quantum in uno Deo.

b *Satiari inferis*) id est rebus infimis, carne & sanguine, longe infra hominis dignitatem positis, relicto bono supremo, quod est Deus.

CAP. II.

Se amoris & concupiscentiæ æstu abreptum anno XVI *ætatis, totas manus dedisse libidini: Deo permittente, nemine coercente.*

1. ET quid erat, quod me delectabat, nisi amare & amari? Sed non tenebatur modus ab animo usque ad animum, quatenus est *a* luminosus limes amicitiæ. Sed exhalabantur nebulæ de limosa concupiscentia carnis, & scatebra pubertatis. & obnubilabant atq; obfuscabant cor meum, ut non discerneretur serenitas dilectionis, à caligine libidinis. Vtrumque in confuso æstuabat, & rapiebat imbecillem ætatem per abrupta cupiditatum, atque mersabat gurgite flagitiorum. Invaluerat super me ira tua, & nesciebam. Obsurdueram stridore catenæ mortalitatis meæ, pœna superbiæ animæ meæ, & ibam longius à te, & sinebas; & jactabar, & effundebar, & diffluebam, & ebulliebam per fornicationes meas, & tacebas. O tardum gradum meum! Tacebas tunc, & ego ibam porro longe à te, in plurima, & plura sterilia semina dolorum, superba dejectione & inquieta lassitudine.

2. Quis mihi moderaretur ærumnam meam, & novissimarum rerum fugaces pulchritu-

christudines in usum verteret, earumque suavitatibus metas præfigeret: ut usque ad conjugale littus exæstuarent fluctus ætatis meæ, si tranquillitas in eis non poterat esse, fine procreandorum liberorum contenta, sicut præscribit lex tua Domine: qui formas etiam propaginem mortalitatis nostræ, *c* potens imponere lenem manum, ad temperamentum spinarum, à paradiso tuo seclusarum? Non enim longe est à nobis omnipotentia tua, etiam cum longe sumus à te. Aut certe *d* sonitum nubium tuarum vigilantius adverterem: *Tribulationem autem car-* 1 Cor. 7. 28.
nis habebunt hujusmodi. Ego autem vobis parco, &, Ibid. 1.
Bonum est homini, mulierem non tangere, &, *Qui* Ibid. 32.
sine uxore est, cogitat ea, quæ sunt Dei, quomodo placeat Deo. Qui autem matrimonio junctus est, co- Ibid. 33.
gitat ea, quæ sunt mundi, quomodo placeat uxori. Has ergo voces exaudirem vigilantior, & *e* abscissus propter regnum cælorum, felicior expectarem amplexus tuos.

3. Sed efferbui miser, sequens impetum fluxus mei relicto te; & excessi omnia legitima tua, nec evasi flagella tua. Quis enim hoc mortalium? Nam tu semper aderas misericorditer sæviens, & amarissimis aspergens offensionibus omnes illicitas jocunditates meas, ut ita quærerem sine offensione jocundari; & ubi hoc possem, non invenirem quicquam, præter te Domine, præter te, *qui fingis dolorem in præcepto*, & per- Psa. 93. 20.
cutis, ut sanes, & occidis nos, ne moriamur Deut. 32. 39.
abs te. Vbi eram, & quam longe exulabam à deliciis domus tuæ, anno illo sexto decimo ætatis carnis meæ, cum accepit in me luxuria sceptrum, & totas manus ei dedi, vesaniæ

vesaniæ libidinis, licentiosæ per dedecus humanum, illicitæ autem per leges tuas? Non fuit cura meorum, ruentem excipere me matrimonio; sed cura fuit tantum, ut discerem sermonem facere quam optimum, & persuadere dictione.

NOTÆ.

a *Luminosus limes amicitiæ)* ille nimirum, qui discernit amorem honestum ab impuro, & in quo elucet vera amicitia, quæ diligit amicum *ab animo usque ad animum*, id est, propter bona animi, maxime virtutem. Vnde Aristoteles solum inter illos, qui virtute similes sunt, perfectam amicitiam agnoscit. Nam quæ corpus amici, & voluptatem ex eo quærit, luminosum limitem transilit & in tenebras impuri amoris incidit, qui rationem obfuscat, & animum inquinat.

8. Ethic. cap. 4.

b *Obsurdueram stridore catenæ)* ita malo legere, quam ut alii, *obsorduéram*, ut sensus sit: animum tumultuantis concupiscentiæ velut catenæ, qua mortalia membra ligantur in lege peccati, stridore, obsurduisse ad divinas inspirationes. Neque enim video, quid sit obsordescere per stridorem, qui obtundere solet aures, non maculare.

c *Potens imponere lenem manum)* significat Dei suavem providentiam, quæ conjugalis vitæ tribulationes, sive spinas in paradyso non futuras, licita voluptate temperavit.

d *Sonitum nubium tuarum)* intelligit Apostolos, qui velut nubes imbrem, ita illi verbum Dei scriptis complectuntur, & in humanos animos depluunt, intonantes etiam judicia Dei, ejusque iram peccatoribus minantes.

e *Abscissus propter regnum cælorum)* id est, factus Eunuchus spiritualis, per propositum castitatis servandæ, convenienter Euangelio Matth. 19. vers. 11.

VSVS

VSVS.

1. Cautelam monstrat, qua se adolescentes custodiant, & ab aliis custodiantur, ne excedant limitem luminosum amoris & amicitiæ; id fiet I. Si virtutem solum diligant in iis quos amant. II. Si omnem interiorem amicitiam cum diverso sexu fugiant, nihil etenim Studioso cum femina. Vir & femina congruunt conjugio, non puer & femina. III. Si ab omni delectatione sensuum, quæ ex alterius corpore, maxime per tactum, etsi non impudicum percipitur abstineant. IV. Si nihil clam amori permittant, quod arbitris aliis facere aut dicere non auderent. Secretum enim amantium suspicionem injicit tenebrarum Veneris. V. Si, ubi ad amandum se incitari sentiunt ardore & commotione corporis, certo credant id oriri ex concupiscentia carnis, ideoque mox se cohibeant. VI. Si affectus immoderati æstum Patri spirituali, seu Confessario aperiant, ejusque judicium ac consilium sequantur. His cautelis poterunt discernere serenitatem dilectionis, à caligine libidinis: & manere intra limitem luminosum amicitiæ.
2. Magnopere attendendum est anno XVI. ætatis, quo post inchoatam pubertatem magis incalescit corpus. Aristoteles ab iis, *qui hac ætate se continent, servari temperantiam solere, per ætates posteriores autumat.* (lib. 7. de hist. animal. c. 1.) Vbi id adverte flammam concupiscentiæ, pro varietate temperamenti, & educationis, aliquando serius, aliquando citius exardescere; & quamvis communiter circa hos annos sævire incipiat, ad vigesimum tamen annum & ultra, corruptionis juvenilis pericula extendi.

CAP.

CAP. III.

Se domi à Scholis feriatum, paterna vanitate & indulgentia, pravâque Societate, matre fruſtra dehortante, penitus corruptum fuiſſe.

1. ET anno quidem illo intermiſſa erant ſtudia mea, dum mihi reducto à Madauris (in qua vicina urbe, jam cœperam literaturæ, atque oratoriæ percipiendæ gratia, peregrinari) longinquioris apud Carthaginem peregrinationis ſumptus præparabantur, animoſitate magis quam opibus patris, municipis Thagaſtenſis admodum tenuis. Cui narro hæc? Neque enim tibi Deus meus, ſed apud te narro hæc generi meo, generi humano: quantulacunque ex particula incidere poteſt in iſtas meas literas. Et ut quid hoc? ut videlicet ego, & quiſquis hæc legit, cogitemus de quam profundo clamandum ſit ad te. Et quid propius auribus tuis, ſi cor confitens & vita ex fide eſt? Quis enim hominum non extollebat laudibus tunc patrem meum, quod ultra vires rei familiaris ſuæ impenderet filio, quicquid etiam longe peregrinanti ſtudiorum cauſa opus eſſet? Multorum enim civium longe opulentiorum nullum tale negocium pro liberis erat; cum interea non ſatageret idem pater, qualis creſcerem tibi, aut quam caſtus eſſem: dummodo eſſem diſertus, vel deſertus potius à cultura tua Deus, qui es unus, verus & bonus Dominus agri tui, cordis mei.

2. Sed ubi ſexto illo decimo anno, interpoſito ocio ex neceſſitate domeſtica, feriatus ab omni ſchola, cum parentibus eſſe cœpi, exceſſerunt caput meum vepres libidinum: & nulla erat eradicans manus. Quinimo, ubi me ille pater in balneis vidit pubeſcentem, & inquieta indutum adoleſcentia, quaſi jam ex hoc in nepotes geſtiret, gaudens matri indicavit, *a* gaudens vinolentia (in qua te iſte mundus oblitus eſt creatorem ſuum, & creaturam tuam pro te amavit) de vino inviſibili perverſæ atque inclinatæ in ima voluntatis ſuæ. Sed matris in pectore, jam inchoaveras templum tuum, & exordium ſanctæ habitationis tuæ; nam ille adhuc catechumenus, & hoc recens erat. Itaque illa exilivit pia trepidatione ac tremore: & quamvis mihi nondum fideli, timuit tamen vias diſtortas, in quibus ambulant, qui ponunt ad te tergum & non faciem.

3. Hei mihi, & audeo dicere tacuiſſe te Deus meus, cum irem abs te longius? Itane, tu tacebas tunc mihi? Et cujus erant, niſi tua, verba illa per matrem meam, fidelem tuam: quæ cantaſti in aures meas? Nec inde quicquam deſcendit in cor meum, ut facerem illud. Volebat enim illa, & ſecreto memini, ut monuerit cum ſolicitudine ingenti, ne fornicarer; maximeque ne adulterarem cujuſquam uxorem. Qui mihi monitus muliebres videbantur, quibus obtemperare erubeſcerem. Illi autem tui erant, & neſciebam: & te tacere putabam, atque illam loqui, per quam mihi tu non tacebas: & in illa contemnebaris à me, à me filio

ejus, filio ancillæ tuæ, servo tuo. Sed nesciebam; & præceps ibam, tanta cæcitate, ut inter coætaneos puderet me minoris dedecoris, quam audiebam eos jactantes flagitia sua: & tanto gloriantes magis, quanto magis turpes essent; & libebat facere non solum libidine facti, verum etiam laudis.

4. Quid dignum est vituperatione nisi vitium? Ego ne vituperarer, vitiosior fiebam: & ubi non suppererat, quo admisso æquarer perditis, fingebam me fecisse, quod non feceram: ne viderer abjectior, quo eram innocentior, & ne vilior haberer, quo eram castior. Ecce, cum quibus comitibus *b* iter agebam platearum Babyloniæ, & volutabar in cœno ejus, tanquam in cinamomis & unguentis preciosis! Et in umbilico ejus, quò tenacius hærerem, calcabat me inimicus invisibilis; & seducebat me, quia ego seductilis eram. Non enim & illa (quæ
Ps. 51. 6. jam *de medio Babylonis* fugerat, sed ibat in cæteris ejus tardior) mater carnis meæ, sicut monuit me, pudicitiam ita curavit: quod de me à viro suo audierat, jamque pestilentiosum, & in posterum periculosum sentiebat, coërcere termino conjugalis affectus, si resecari ad vivum non poterat. Non curavit hoc, quia metus erat, ne impediretur spes mea compede uxoria, non spes illa, quam in te futuri seculi habebat mater; sed spes literarum, quas ut nossem, nimis volebat parens uterque. Ille, quia de te prope nihil cogitabat, de me autem inania; illa autem, quia non solum nullo detrimento, sed etiam nonnullo adjumento ad te adipiscendum, profutura æstimabat usitata illa

ſtudia doctrinæ. Ita enim conjicio, recolens, ut poſſum mores parentum meorum. Relaxabantur etiam mihi ad ludendum habenæ, ultra temperamentum ſeveritatis, in diſſolutionem affectionum variarum: & in omnibus erat caligo intercludens mihi, Deus meus, ſerenitatem veritatis tuæ; & *c prodibat tanquam ex adipe, iniquitas* mea. Pſal. 72. 7.

NOTÆ.

a *Gaudens vinolentia,* &c.) ſignificat per metaphoram inordinatum creaturarum amorem, quo peccatores ebrii ſunt. Perverſæ enim atque inclinatæ in ima, voluntatis delectatio, qua contra Dei leges rebus creatis inhæret, eſt vinum inviſibile, cogitationes ſalutares opprimens.

b *Iter agebam platearum Babyloniæ*) id eſt, ibam vias ſeculi ducentes ad interitum. Babylon enim ſignificat confuſionem, quia ibi *confuſum eſt labium univerſæ terræ,* & ſecundum S. Auguſt. denotat *Societatem omnium impiorum, ab Oriente uſque ad Occidentem,* ſive mundum, qui recte hoc nomen ſortitur, ob tantam errorum, peccatorum, miſeriarum confuſionem. S. Auguſt. in umbilico, ſive medio ejus erat: mater vero, etſi jam de medio fugerat, adhuc tamen intra pomœria vanitatis hærebat, inordinate deſiderans filii in literis profectum. Gen. 11. 9 In Pſal. 26

c *Et prodibat, tanquam ex adipe iniquitas mea)* intelligit per *adipem* S. David divitias, ſaturitatem, otium; hæc enim cauſa ſunt, & occaſio multarum iniquitatum, ut de Sodoma teſtatur Ezech. cap. 16. ℣. 49. & de ſeipſo hîc S. Auguſtinus, qui ex ſaturitate & licentia domeſtica, ruit in varias iniquitates.

VSVS.

1. Parentem Auguſtini multi imitantur, qui non laborant, quam filii ſint caſti, innocentes, Deo cari, ſed hoc ſolum, ut fiant, non dico diſerti, ſed vani. Nec tam dolent filios corrumpi, quam ſi advertant eos virtuti impenſe ſtudere. Vnde cum metuunt, ne curam à terrenis ad cæleſtia

transferant, vitæ ſcelerumque licentiam illis permittunt, imo & obtrudunt: maluntque etſi Chriſtiani, filios mundi & carnis ſervos quam Chriſti.

2. Diſcant Adoleſcentes in parentum, ſuperiorumque ſuorum monitis Deum agnoſcere; monitus enim ad virtutem & emendationem divini ſunt, non humani. Qui illos contemnunt, ut S. Auguſtinus admonitiones matris ſuæ, cum illo in vitiorum gurgitem prolabuntur. Vtinam vero cum illo reſurgant!

3. Ecce gradus, quibus in libidinis & impietatis barathrum deſcendit Auguſtinus. I. Inordinatus amor ludendi. lib. 1. cap. 10. II. Mendacia & fraudes, etſi pueriles. ibid. cap. 19. III. Lectio poëtarum obſcænorum. ibid. cap. 16. IV. Exempla hominum vanorum. ibid. cap. 18. V. Carnalis amicitia. lib. 2. cap. 2. VI. In patria otium ab omni Schola. hic. c. 3. VII. Parentis vanitas ſolum deſiderantis ipſius eloquentiam, negligentis conſcientiam. ibid. VIII. Contemptus monitorum maternorum. ibid. IX. Societas prava. ibid. X. Licentia ludendi & omnium affectionum. ibid. Caveat adoleſcens tum ſemper, tum maxime, dum domi eſt in Vacationibus, à ſolitis ſtudiorum & virtutum exercitiis feriatus, ne per hos gradus, velut ſcalas Gemonias ſane gemitu dignas, in exitium devolvatur.

4. Agat Deo gratias, qui hos gradus exitii ſui mature prævidit, vel cui Deus dedit parentes non minus æternæ, quam mortalis vitæ autores, aut alium ſalutis curatorem & cuſtodem.

CAP. IV.

Furtum pomorum nullo bono ſuo, ſola peccandi libidine, una cum ſociis ſe patraviſſe.

1. FVrtum certe punit lex tua Domine, & lex ſcripta in cordibus hominum, quam

quam ne ipſa quidem delet iniquitas. Quis enim fur, æquo animo furem patitur? nec copioſus, adactum inopia. Et ego furtum facere volui, & feci, nulla compulſus egeſtate, nec penuria; ſed faſtidio juſtitiæ, & ſagina iniquitatis. Nam id furatus ſum, quod mihi abundabat, & multo melius. *a* Nec ea re volebam frui, quam furto appetebam: ſed ipſo furto, & peccato. Arbor erat pirus in vicinia vineæ noſtræ pomis onuſta, nec forma, nec ſapore illecebroſis. Ad hanc excutiendam atque exportandam, nequiſſimi adoleſcentuli perreximus nocte intempeſta (quouſque ludum de peſtilentiæ more, in areis produxeramus) & abſtulimus inde onera ingentia, non ad noſtras epulas, ſed vel projicienda porcis; etiam ſi aliquid inde comedimus: dum tamen fieret à nobis, quod eo liberet, quo non liceret.

2. Ecce cor meum Deus meus, ecce cor meum, quod miſeratus es in imo abyſſi. Dicat tibi nunc ecce cor meum, quid ibi quærebat, ut eſſem gratis malus, & *b* malitiæ meæ cauſa nulla eſſet, niſi malitia. Fœda erat, & amavi eam, amavi perire, amavi defectum meum; non illud, ad quod deficiebam, ſed defectum ipſum meum amavi. Turpis anima, & diſſiliens à *c* firmamento tuo in exterminium; non de decore aliquid, ſed dedecus appetens.

NOTÆ.

a *Nec ea re frui volebam, quam appetebam, ſed ipſo furto & peccato*) Non amavit S. Auguſtinus furtum, ut malum eſt. *Boni enim cauſa*, ait S. Dionyſius, *ſunt omnia, & quæ bona ſunt, & quæ mala: quippe cum hæc quoque boni deſiderio agamus. Nemo enim propoſito ſibi malo, facit, quod facit.* Cujus ratio eſt, teſte

cap. 4. de div. nom.

1.2. q.8.a 1.c. & q. 27.a. 1.c. teste S. Thom. quia appetitus & amor est *inclinatio appetentis in aliquid*, nihil autem inclinatur nisi in aliquid sibi conveniens, sive connaturale & proportionatum, adeoque bonum, nam quod deficit à convenientia, connaturalitate & debita proportione, omnium judicio malum est. Quia vero appetitus sensitivi & voluntatis inclinatio sequitur bonum, ut in apprehensione existit: hinc possumus aliquid appetere, quod non est vere bonum, sed solum apparenter, secundum nostram apprehensionem, unde Aristoteles dixit: quod *finis est bonum, vel apparens bonum*. Tale bonum erat in apprehensione Augustini, libertas faciendi impune, quod non licebat, ex ipso peccantium consortio magis dulcescens.

2. Physic.

b *Malitia mea causa nulla esset, nisi malitia*) Nulla ratio boni delectabilis, vel utilis Augustinum movit ad furtum, sed sola libido utendi illicita libertate. Hanc pravam voluntatem appellat S. D. malitiam, quia est causa malæ electionis, qua scienter eligitur peccatum, non ob commodum aut delectationem, quæ ex re, verbi gratia pomo percipitur, sed ex ipsa transgressione legis, quatenus apprehenditur, ut actus sive exercitium falsæ libertatis. Hoc sensu dicit S. D. *se amasse perire, & non illud ad quod deficiebat*, nempe poma, *sed defectum ipsum*, sive furtum: non sub ratione mali, sed boni apparentis, & sub *tenebrosa omnipotentiæ similitudine* ut ait cap. seq.

Valent. t. 2. d. 6. q. 8. p. 1.

c *Dissiliens à firmamento tuo*) id est lege divina, quæ firmat hominem in Deo, cui *adhærere bonum est*, qui vero *malignantur exterminabuntur*.

Psal. 72. 28. Psal. 36. 9.

CAP. V.

Peccata communiter non committi, nisi ex appetitu inordinato adipiscendi bona infima, vel metu ea amittendi.

1. ETenim species est pulchris corporibus, & auro, & argento, & omnibus; & in

& in contactu carnis, congruentia valet plurimum, cæterisque sensibus est sua cuique accommodata modificatio corporum. Habet etiam honor temporalis, & imperitandi atque superandi potentia suum decus: unde etiam vindictæ aviditas oritur. Et tamen in cuncta hæc adipiscenda, non est egrediendum abs te Domine, neque deviandum à lege tua. Et vita, qua hic vivimus, habet illecebram suam, propter quendam modum decoris sui, & convenientiam cum his omnibus infimis pulchris. Amicitia quoque hominum caro nodo dulcis est, propter unitatem de multis animis.

2. Propter universa hæc atque hujusmodi, peccatum admittitur: dum immoderata in ista inclinatione, cum extrema bona sint, meliora & summa deseruntur, tu Domine Deus noster, & veritas tua, & lex tua. Habent enim & hæc ima delectationes, sed non sicut Deus meus, qui fecit omnia, quia in ipso delectatur justus, & ipse est delitiæ rectorum corde. Cum itaque de facinore quæritur, qua causa factum sit, credi non solet, nisi cum appetitus adipiscendi alicujus illorum bonorum, quæ infima diximus, esse potuisse apparuerit, aut metus amittendi. Pulchra sunt enim & decora: quanquam præ bonis superioribus & opibus beatificis, abjecta & jacentia.

3. Homicidium fecit. Cur fecit? Adamavit ejus conjugem, aut prædium; aut voluit deprædari, unde viveret; aut timuit ab illo tale aliquid amittere; aut læsus ulcisci se exarsit. Num homicidium sine causa faceret, ipso homicidio delectatus? quis cre-

diderit? Nam & de quo dictum est vecordi, & nimis crudeli homine, quod *gratuito potius malus atque crudelis erat*, prædicta est tamen causa, *ne per ocium*, inquit, *torpesceret manus aut animus*. Quare id quoque? cur ita? Vt scilicet illa exercitatione scelerum, capta urbe, honores, imperia, divitias assequeretur: & careret metu legum, & difficultate rerum, propter inopiam rei familiaris, & conscientiam scelerum. Nec ipse igitur Catilina amavit facinora sua, sed utique aliud, cujus causa illa faciebat.

Sallust. de conjur. Catil.

VSVS.

Salutare & intimo cordi insculpendum suggerit principium, *Habent hæc ima delectationes, & pulchra sunt & decora*, hinc tentatio, hinc concupiscentia, hinc ruina Evades, si cogitabis & credes, quod addit S. D. *sed non sicut Deus meus, qui fecit omnia, sed præ bonis superioribus & opibus beatificis, abjecta & jacentia.* Placeant creaturæ, sed infra creatorem, & non abducent à Creatore.

CAP. VI.

Peccata fallere umbraticâ boni alicujus specie, quod purum & liquidum est in solo Deo: in furto autem se dilexisse falsam libertatem.

1. QVid ergo miser in te amavi, ô furtum meum, ô facinus illud meum nocturnum, sextidecimi anni ætatis meæ? Non enim pulchrum eras, cum furtum esses; aut vero aliquid es, ut loquar ad te? Pulchra erant poma illa, quæ furati sumus: quoniam,

quoniam creatura tua erant, pulcherrime omnium, creator omnium, Deus bone, Deus summum bonum, & bonum verum meum. Pulchra erant illa poma, sed non ipsa concupivit anima mea miserabilis. Erat enim mihi meliorum copia: illa autem decerpsi, tantum ut furarer. Nam decerpta projeci, *a* epulatus inde solam iniquitatem, qua lætabar fruens. Nam & si quid illorum pomorum intravit in os meum, condimentum ibi facinus erat. Et nunc Domine Deus meus quæro, quid me in furto delectaverit? Et ecce species nulla est; non dico sicut in æquitate atque prudentia, sed neque sicut in mente hominis atque memoria, & sensibus, & vegetante vita. Neque sicut speciosa sunt sidera & decora locis suis, & terra & mare plena fœtibus, qui succedunt nascendo decedentibus. Non saltem, ut est quædam defectiva species, & umbratica vitiis fallentibus.

2. Nam & superbia celsitudinem imitatur: cum tu sis unus super omnia Deus excelsus. Et ambitio quid nisi honores quærit & gloriam: cum tu sis præ cunctis honorandus, unus & gloriosus in æternum? Et sævitia potestatum timeri vult: quis autem timendus, nisi unus Deus? Deus: cujus potestati eripi, aut subtrahi quid, quando, aut ubi, aut quò, vel à quo potest? Et blanditiæ lascivientium amari volunt; sed neque blandius est aliquid tua charitate: nec amatur quicquam salubrius, quam illa præ cunctis formosa & luminosa veritas tua. Et curiositas affectare videtur studium scientiæ: cum tu omnia summe noveris. Ignorantia

quoque ipsa atque stultitia, simplicitatis & innocentiæ nomine tegitur: quia te simplicius quicquam non reperitur; quid autem te innocentius, quandoquidem opera tua malis inimica sunt? Et ignavia, quasi quietem appetit: quæ vero quies certa præter Dominum? Luxuria satietatem atq; abundantiam se cupit vocari: tu tamen es plenitudo, & indeficiens copia incorruptibilis suavitatis. Effusio, liberalitatis obtendit umbram: sed bonorum omnium largitor affluentissimus tu es. Avaritia, multa possidere vult, & tu possides omnia. Invidia de excellentia litigat: quid te excellentius? Ira, vindictam quærit: te justius quis vindicat? Timor, insolita & repentina exhorrescit, rebus quæ amantur adversantia, dum præcavet securitati: tibi enim quid insolitum, quid repentinum? aut quis à te separat, quod diligis? aut ubi, nisi apud te, firma securitas? Tristitia, rebus amissis contabescit, quibus se oblectabat cupiditas, quia ita sibi nollet, sicut tibi auferri nihil potest.

3. Ita fornicatur anima, cum avertitur abs te, & quærit extra te ea, quæ pura & liquida non invenit, nisi cum redit ad te. *b* Perverse te imitantur omnes, qui longe se à te faciunt, & extollunt se adversum te. Sed etiam sic te imitando, *c* indicant creatorem te esse omnis naturæ: & ideo non esse, quò à te omnino recedatur. Quid ergo in illo furto ego dilexi, & in quo Dominum meum vel vitiose atque perverse imitatus sum? An libuit facere contra legem, saltem *d* fallacia, quia potentatu non poteram: ut mancam libertatem captivus imitarer, fa-
ciendo

ciendo impune quod non liceret, tenebroſa omnipotentiæ ſimilitudine?

NOTÆ.

a *Epulatus inde ſolam iniquitatem*) id eſt, delectatus non pomorum eſu, ſed legis tranſgreſſione. Aliqui legunt: *ſola iniquitate*, aliqui *epulatus* jungunt cum *projeci*, minus commode, ut ſentio.

b *Perverſe te imitantur*) quærendo gloriam, vindictam, poteſtatem judicandi, ſoli Deo debitam, juxta illud; *Gloriam meam alteri non dabo. Mihi* Iſai. 42. 8. *vindicta, ego retribuam. Nolite judicare*, cum Deus Rom. 12. ſit imitandus in iis ſolum, quæ nobis conve- 19. niunt, & eo modo, quo conveniunt. Matt. 7. 1.

c *Indicant Creatorem te eſſe*) quia actus peccati eſt *entitas quædam vitalis valde mirabilis*, participans Leſſ. l. 14. adeoque repræſentans perfectiones divinas, & de perfect. ſecundum eſſe phyſicum, pendens à generali div. c. 3. concurſu divino; etſi ſecundum eſſe morale, ut n. 59. ab homine libere & contra legem fit, à Deo non ſit volitus, ſed ſolum permiſſus.

d *Fallaciâ, quia potentatu non poteram*) ex fallaci libertate, non vera poteſtate aut potentia peccat malitia; leges enim tranſgredi illicitum eſt: & poſſe peccare infirmæ mutabilitatis eſt, non potentiæ. *Rectè quippe Deus omnipotens dicitur, qui* lib. 5. de *tamen mori, & falli, & mentiri non poteſt*, &c. *Quod* civ. c. 10. *ſi ei accideret, nequaquam eſſet omnipotens. Vnde quæ-* & lib. 22. *dam non poteſt, quia omnipotens eſt*, ait alibi S. D. c. 25.

VSVS.

1. Continet hoc caput materiam utiliſſimæ meditationis ad inflammandum amorem Dei adverſus omnium vitiorum incentiva. Demonſtrat enim S. D. omnia bona, quorum ſpecie ad peccandum allicimur, in Deo meliora reperiri. Sic ergo concupiſcentias malas elide: *Bonum eſt, quod quæro; ſed hoc ipſum in Deo meo eſt, & infinities melius in ipſo eſt. Ille prohibet, ne hoc bono jam, & tali modo utar. Obtemperabo, & differam deſiderium meum: donec in cælo, & iſto, & omnibus aliis bonis fruar in ipſo ſummo bono.* Iuvabit autem pro ſingulis tentationibus, ſingula remedia ex hoc capite

petere, non ſolum quando irruunt, ſed ſæpe ea præmeditari.

2. Deteſtanda ſunt peccata ex malitia, utpote reliquis longe graviora; fiunt enim nulla perturbatione impellente, abſque omni violentia, liberrime, & ex certa ſcientia, ſola libidine tranſgrediendi legem. Quare & à Deo gravius puniuntur, juxta illud: *Servus, qui cognovit voluntatem Domini ſui, & non fecit ſecundum voluntatem ejus, vapulabit multis.* Qui vero talia peccata frequentant, plerumque evadunt obſtinati in malo, & incorrigibiles.

Luc. 12. 27.

CAP. VII.

Laudat Deum de venia peccatorum, quæ fecit, & de iis, quæ non fecit, alioſque ad idem hortatur.

1. ECce ille ſervus fugiens dominum ſuum, & conſecutus umbram! O putredo, ô monſtrum vitæ, & mortis profunditas! Potuit ne libere, quod non licebat: non ob aliud, niſi quia non licebat? Quid retribuam Domino, quod recolit hæc memoria mea: & anima mea, non metuit inde? Diligam te Domine, & gratias agam, & confitear nomini tuo: quoniam tanta dimiſiſti mihi mala, & nefaria opera mea. Gratiæ tuæ deputo & miſericordiæ tuæ, quod peccata mea tanquam glaciem ſolviſti. Gratiæ tuæ deputo, & quæcunque non feci mala. Quid enim non facere potui, qui etiam gratuitum facinus amavi? Et omnia mihi dimiſſa eſſe fateor: & quæ mea ſponte feci mala, & quæ te duce non feci.

2. Quis eſt hominum, qui ſuam cogitans infirmitatem, audet viribus ſuis tribuere caſtita-

ſtitatem atque innocentiam ſuam : ut minus amet te, quaſi minus ei neceſſaria fuerit miſericordia tua, qua donas peccata converſis ad te ? Qui enim vocatus à te, ſecutus eſt vocem tuam : & vitavit ea, quæ me de meipſo recordantem & fatentem legit: non me derideat ab eo medico ægrum ſanari, à quo ſibi præſtitum eſt, ut non ægrotaret, vel potius ut minus ægrotaret. Et ideo te tantundem, imo amplius diligat : quia per quem me videt tantis peccatorum meorum languoribus exui, per eum ſe videt tantis peccatorum languoribus non implicari.

VSVS.

1. Docet S. Auguſtinus eos qui per pœnitentiam à gravibus peccatis reſipuerunt, Deo gratias agere: quod iſta dimiſerit,& in plura incidere non permiſerit. Hæc gratiarum actio Deo utique gratiſſima eſt, & quotidie frequentanda.
2. Docet idem eos, qui divina gratia innocentiam conſervarunt, non enim hoc ipſorum meritum, ſed Dei beneficium eſt. Quod plurimi amittunt, quia nunquam pro illo gratias agunt, nec pro retinendo orant. Inter alia præſidia conſervandæ innocentiæ & caſtitatis, firmiſſima eſſe credat adoleſcens hæc duo. I. Gratiarum actionem pro gratia præterita. II. Orationem pro perſeverantia, quam etſi homo mereri non poſſit, poteſt tamen precibus impetrare, ut docet S. D. qui pro ea impetranda Orationem dominicam aptiſſimam eſſe oſtendit, ex doctrina S. Cypriani. Vnde ſalutis ſuæ amans merito quotidie Pater noſter eum ob finem recitabit, cum ſalutatione Angelica, in cujus fine perſeverantiam quoque petimus : nam *hora mortis noſtræ*, continet punctum perſeverantiæ, *qua in Chriſto perſeveratur uſque in finem*, ut ait S. D. lib. de bono perſev. cap. 2. & ſeqq. Ibid. c. 1.

CAP. VIII.

In furto amasse se quoque eam voluptatem, quam faciebat consortium simul peccantium.

1. QVem fructum habui miser aliquando in iis, quæ nunc recolens erubesco, maxime in illo furto, in quo ipsum furtum amavi, nihil aliud: cum & ipsum esset nihil, & eo ipso ego miserior? Et tamen solus id non fecissem, sic recordor animum tunc meum, solus omni modo id non fecissem. Ergo ibi amavi etiam consortium eorum, cum quibus id feci. Non ergo nihil aliud quam furtum, amavi: imo vero nihil aliud, *a* quia & illud nihil est.

2. Quid est revera? quis est, qui doceat me, nisi qui illuminat cor meum, & discernit umbras ejus? quid est, quod mihi venit in mentem quærere, & discutere, & considerare? Quia si tunc amarem poma illa, quæ furatus sum, & eis frui cuperem: possem etiam solus, si satis esset, committere illam iniquitatem, qua pervenirem ad voluptatem meam: nec *b* confricatione consciorum animorum, accenderem pruritum cupiditatis meæ. Sed quoniam in illis pomis voluptas mihi non erat, ea erat in ipso facinore, quam faciebat consortium simul peccantium.

NOTÆ.

a *Quia & illud nihil est)* non enim est verum bonum consortium pravorum, sed apparens: habens privationem veri boni, etsi non ametur nisi sub specie veri boni.

b *Con-*

b *Confricatione conſciorum animorum*) ut caro ſcabie laborans confricatione delectatur: ita ſocii improbi, familiaritatis & mutuæ conſpirationis dulcedine, inſtigantur ad ea, quæ ſoli non facerent.

CAP. IX.

Se prava ſocietatis titillatione impulſum, feciſſe furtum, quod non feciſſet ſolus.

1. QVid erat ille affectus animi? certe enim plane turpis erat nimis: & væ mihi erat, qui habebam illum. Sed tamen quid erat? *Delicta quis intelligit?* Riſus erat Pſ. 18. 13.
quaſi titillato corde, quod fallebamus eos, qui hæc à nobis fieri non putabant, & vehementer nolebant. Cur ergo eo me delectabat, quo id non faciebam ſolus? An quia etiam *a* nemo facile ſolus ridet? nemo quidem facile. Sed tamen etiam ſolos, & ſingulos homines, cum alius nemo præſens eſt, vincit riſus aliquando: ſi aliquid nimis ridiculum, vel ſenſibus occurrerit, vel animo.

2. At ego illud ſolus non facerem, non facerem omnino ſolus. Ecce eſt coram te Deus meus, viva recordatio animæ meæ. Solus non facerem furtum illud, in quo me non libebat id, quod furabar, ſed quia furabar: quod me ſolum facere prorſus non liberet, nec facerem. O nimis inimica amicitia, ſeductio mentis inveſtigabilis! ex ludo & joco nocendi aviditas, & alieni damni appetitus, nulla lucri mei, nulla ulciſcendi libidine; ſed cum dicitur: eamus, faciamus, & pudet non eſſe impudentem.

NOTÆ.

a *Nemo facile ſolus ridet, &c.*) riſus enim ex admiratione

Fracast. de Symp. c. 20. Vales. l. 5. contr. c. 9. 1. 2. q. 32. a. 5.

tione nascitur, ut docent Philosophi; *admiratio autem est desiderium sciendi aliquid novum aut insolitum, cujus causam, vel conditionem, vel circumstantiam ignoramus.* ut sentit S. Thomas. Nova vero & insolita frequentius coram aliis, & ab aliis fiunt, aut narrantur, aut cogitantur, quam cum soli sumus. Vnde sæpius ac facilius coram aliis, præsertim familiaribus, ridemus, quam soli.

VSVS CAP. IX. & VIII.

Concipiendum hinc est odium malorum sociorum, sæpiusque illud in examine conscientiæ repetendum. *At ego illud* peccatum (detractionis, ebrietatis, luxuriæ, &c.) *solus non facerem, non facerem omnino solus.* Vel ergo vivam solus, vel eos quæram socios, cum quibus non plus mali, sed plus boni agam, quam solus.

CAP. X.

Detestans pravi affectus fæditatem, cupit in Deo quiescere.

1. QVis aperit tortuosissimam istam & implicatissimam nodositatem? Fœda est, nolo in eam intendere, nolo eam videre. Te volo justitia & innocentia, pulchra & decora honestis luminibus, & insatiabili satietate. Quies est apud te valde, & vita imperturbabilis. Qui intrat in te, *intrat in gaudium domini sui,* & non timebit, & habebit se optime in optimo. Defluxi abs te ego, & erravi Deus meus, nimis devius à stabilitate tua in adolescentia: & factus sum mihi regio egestatis.

Matth. 25. 21.

VSVS.

Vtilis est hæc aspiratio ad animum accendendum, ut postquam in peccatis quietem nullam invenit, eam in Deo solo quærat.

LIBER

LIBER III.

Confitetur se Carthagine in impuris amoribus volutatum; ibique ex Hortensio Ciceronis Sapientiæ amorem hausisse, anno XIX ætatis; postea in Manichæorum hæresin incidisse. Denique Matris de sua conversione somnium, & Episcopi cujusdam responsum recenset.

CAP. I.

Carthagine se impuros amores sectatum, & amara libidinum voluptate potitum.

1. VEni Carthaginem, & circumstrepebat me undique *a* sartago flagitiosorum amorum. Nondum amabam, & amari amabam: & secretiore indigentia, oderam me minus indigentem. Quærebam, quod amarem: amans amari, & oderam securitatem, & viam sine muscipulis. Quoniam fames mihi erat intus ab interiori cibo, te ipso Deus meus, & ea fame non esuriebam; sed eram sine desiderio alimentorum incorruptibilium, non quia plenus eis eram, sed quo inanior, eo fastidiosior. Et ideo non bene valebat anima mea, & ulcerosa *b* projiciebat se

ſe foras miſerabiliter, ſcalpi avida contactu ſenſibilium. Sed ſi non haberent animam, non utique amarentur. Amare & amari dulce mihi erat magis, ſi etiam amantis corpore fruerer.

2. Venam igitur amicitiæ coinquinabam ſordibus concupiſcentiæ, candoremque ejus obnubilabam tartarea libidine: & tamen fœdus atque inhoneſtus, elegans & urbanus eſſe geſtiebam, abundanti vanitate. Rui etiam in amorem, quo cupiebam capi. Deus meus, miſericordia mea, quanto felle mihi ſuavitatem illam, & quam bonus adſperſiſti! Quia & amatus ſum, & perveni occulte ad vinculum fruendi, & colligabar lætus ærumnoſis nexibus: ut cæderer virgis ferreis ardentibus, zeli, & ſuſpicionum, & timorum, & irarum, atque rixarum. Rapiebant me ſpectacula theatrica, plena imaginibus miſeriarum mearum, & fomitibus ignis mei.

NOTÆ.

a *Sartago flagitioſorum amorum*) ut in ſartagine fervet ac ſtridet caro cum frigitur, ita in corde S. Aug. fervebat impurus amor.

b *Projiciebat ſe foras*) q. d. anima gratia Dei & delectationibus internis deſtituta, in creaturas extra ſe poſitas inordinate irruebat: ut earum ſenſibili dulcedine, velut ſcabioſus ungue, ſcalperetur. Vbi adverte S. D. familiarem eſſe hanc phraſin: *foras ire, egredi, foras ſe projicere*, cum loquitur de inordinato creaturarum amore; illæ enim foris ſunt, *regnum vero Dei, eſt juſtitia, gaudium & pax in Spiritu ſancto*, quæ *intus* ſunt in animo noſtro. Rom. 14. verſ. 17.

VSVS.

VSVS.

1. Docet S. Aug. ſuo exemplo juvenem vanitati, & ſenſibus obſequentem, divina vero faſtidientem, non poſſe ſe continere à gravibus flagitiis. Quod illi itaque evenit, ut in libidines & ſcortationes rueret: hoc, prô dolor! quotidie aliis, eaſdem ob cauſas, fieri videmus.

2. Vt olim ita & nunc miſeranda eſt vanitas: eos urbanos & elegantes haberi, qui feminis colludere & corridere norunt. Reperiuntur qui indignantur filiis, eoſque degeneres putant, ſi talia averſentur, maluntque ſpectare proterve procantes aut jocantes, quam virgineo rubore ſuffundi.

3. Agnoſce divinam bonitatem, quæ felle aſpergit fædas voluptates, ut ab iis abſtrahat: & mirare laſcivorum ſtultitiam, qui in ſuis libidinibus *cæduntur virgis ferreis*, ut loquitur S. D. & multo plura patiuntur ſub jugo mundi, quam paterentur ſub jugo Chriſti.

CAP. II.

Se impuros amores ſpectaculis theatricis foviſſe, & infauſtis amantium eventibus condoluiſſe, non vera miſericordia.

1. QVid eſt, quod homo ibi vult dolere, cum ſpectat luctuoſa atque tragica, quæ tamen pati ipſe nollet? Et tamen pati vult ex eis dolorem ſpectator, & dolor ipſe eſt voluptas ejus. Quid eſt, niſi miſerabilis inſania? Nam eo magis eis movetur quiſque, quo minus à talibus affectibus ſanus eſt, quanquam, cum ipſe patitur, miſeria; cum aliis compatitur, miſericordia dici ſolet. Sed qualis tandem miſericordia, in rebus fictis & ſcenicis? Non enim ad ſubveniendum provocatur auditor, ſed tantum ad

do-

dolendum invitatur: & actori earum imaginum amplius favet, cum amplius dolet. Et si calamitates illæ hominum vel antiquæ, vel falsæ, sic agantur, ut qui spectat non doleat, abscedit inde fastidiens & reprehendens. Si autem doleat, manet intentus, & gaudens lachrymatur.

2. Lachrymæ ergo amantur, & dolores? Certe omnis homo gaudere vult. An cum miserum neminem esse libeat, libet tamen esse misericordem? Quod quia non sine dolore est, hac una causa amantur dolores. Et hoc de illa vena amicitiæ est. Sed quò vadit? quò fluit? Vt quid decurrit in torrentem picis bullientis, æstus immanes tetrarum libidinum: in quos ipsa mutatur & vertitur per nutum proprium, de cœlesti serenitate detorta atque dejecta? Repudietur ergo misericordia? Nequaquam. Ergo amentur dolores aliquando.

3. Sed cave immunditiam anima mea, sub tutore Deo meo, *Deo patrum nostrorum, & laudabili, & super exaltato in omnia secula*, cave immunditiam. Neq; enim nunc non misereor. Sed tunc in theatris congaudebam amantibus, cum sese fruebantur per flagitia, quamvis hæc imaginarie gererentur in ludo spectaculi. Cum autem sese amittebant, quasi misericors contristabar, & utrumque me delectabat tamen. Nunc vero magis misereor gaudentem in flagitio, quam velut dura perpessum detrimento perniciosæ voluptatis, & amissione miseræ felicitatis. *a* Hæc certe verior misericordia, sed non in ea delectat dolor. Nam & si approbatur officio caritatis, qui dolet miserum: mallet tamen uti-

Dan. 3. 52.

utique non esse, quod doleret, qui germanitus misericors est. Si enim est malevola benevolentia (quod fieri non potest) potest & ille, qui veraciter sinceriterque miseretur, cupere esse miseros, ut misereatur.

4. *b* Nonnullus itaque dolor approbandus, nullus amandus est. Hoc enim tu Domine Deus, qui animas amas, longe alteque purius quam nos, & incorruptibilius misereris: quod nullo dolore sauciaris. Et ad hæc quis idoneus? At ego tunc miser *c* dolere amabam: & quærebam, ut esset, quod dolerem: quando mihi in ærumna aliena, & falsa, & saltatoria, ea magis placebat actio histrionis, meque alliciebat vehementius, qua mihi lachrymæ excutiebantur. Quid autem mirum, cum infelix pecus aberrans à grege tuo, & impatiens custodiæ tuæ, turpi scabie fœdarer? & inde erant dolorum amores, non quibus altius penetrarer (non enim amabam talia perpeti, qualia spectare) sed quibus auditis & fictis, tanquam in superficie raderer; quos tamen, quasi ungues scalpentium, fervidus tumor, & tabes, & sanies horrida consequebatur. Talis vita mea nunquid vita erat, Deus meus?

NOTÆ.

a *Hæc certe verior misericordia*) misericordia vera est *dolor sive displicentia de vero malo alterius*, ut colligitur ex S. Th. quando nimirum *ita prabetur misericordia, ut conservetur justitia: sive cum indigenti tribuitur, sive cum ignoscitur pœnitenti*, teste S. Aug. Hæc vero misericordia, qua adolescens condolebat in theatro, infaustis flagitiose amantium eventibus, non erat vera: improbis enim eripi facultatem peccandi bonum, non malum est. Vnde male de ipsorum bono doluisse se agnoscit.

l. 2. q. 30. a. 3.

l. 9. de civ. Dei c. 5.

b. *Non*

b *Nonnullus itaque dolor approbandus, nullus amandus est*) Ostendit etiam vera misericordia, non amari dolorem, tum quia mallet non esse alienam miseriam, de qua dolet, tum quia Deus miseretur absque ullo dolore, sola simplici displicentia alieni mali. Cum autem S. D. negat esse amandum dolorem miserentis, etsi sit approbandus: solum significat dolorem, ut est malum naturæ dissentaneum, nihil habere intrinsece, unde ametur. Non vero negat eum, ut suscipitur intentione caritatis, posse amari. Si enim potest approbari, bonus est: si bonus, potest amari: ergo si approbandus, est etiam amandus, non propter se, sed proximum. Quo pacto SS. Martyres amant mortem, & tormenta propter Deum.

c *Dolere amabam*) dolorem falsum, qui dum actorum peritia, nativaque repræsentatione augebatur, augebat impuros animi ardores. Non aliter itaque Aug. amabat & quærebat dolorem in fædis spectaculis, quam scabiosus ungues scalpentium: ut modico dolore dulciorem sentiat carnis pruritum.

VSVS.

Docet S. D. detestari turpia spectacula, quæ nihil aliud sunt, quam fomites libidinis, vel suscitandæ, vel alendæ.

CAP. III.

Se in templo quoque negotium libidinis procurasse, in schola autem Rhetoris superbiisse, calumnias tamen eversorum odisse.

1. ET circumvolabat super me fidelis à longe misericordia tua. In quantas iniquitates distabui, & sacrilegam curiositatem secutus sum, ut deserente te, deduceret me ad ima infida, & circumventoria obsequia dæmoniorum; *a* quibus immolabam

labam facta mea mala, & in omnibus flagellabas me. Ausus sum etiam in celebritate solennitatum tuarum, intra parietes ecclesiæ tuæ concupiscere: & agere negotium procurandi fructus mortis. Vnde me verberasti gravibus pœnis. Sed nihil ad culpam meam, ô tu pregandis misericordia mea! Deus meus, refugium meum à terribilibus nocentibus: in quibus vagatus sum præfidenti collo, à longe recedendo à te, amans vias meas, & non tuas, amans fugitivam libertatem.

2. Habebant & illa studia, quæ honesta vocabantur, ductum suum, intuentem fora litigiosa, ut excellerem in eis: eo laudabilior, quo fraudulentior. Tanta est cæcitas hominum, de cæcitate etiam gloriantium. Et major jam eram in schola rhetoris, & gaudebam superbe, & *b* tumebam typho, quamquam longe sedatior, Domine tu scis: & remotus omnino ab eversionibus, *c* quas faciebant eversores (hoc enim nomen sævum & diabolicum, velut insigne urbanitatis est) inter quos vivebam pudore impudenti, quia talis non eram. Et cum eis eram, & amicitiis eorum delectabar aliquando, à quorum semper factis abhorrebam: hoc est, ab eversionibus, quibus proterve insectabantur ignotorum verecundiam, quam perturbarent gratis illudendo, atque inde pascendo malevolas lætitias suas. Nihil est illo actu similius actibus dæmoniorum. Quid itaque verius, quam eversores vocarentur? Eversi plane prius ipsi atque perversi, deridentibus eos, & seducentibus fallacibus occul-

culte ſpiritibus, in eo ipſo, quod alios irridere amant & fallere.

NOTÆ.

a *Quibus immolabam facta mea*) ſæpius S.D. opera humana per modum ſacrificii explicat, ſive in obſequium Dei, ſive Dæmonis fiant. Sic ſupra dicebat *non uno modo ſacrificari transgreſſoribus Angelis*, ſic S. David: *Sacrificium laudis honorificabit me.*

l.1.c.17. Pſal. 49. 23.

b *Tumebam typho*) familiaris vox hæc eſt S. D. qua tumorem & faſtum ſuperbientis animi denotat; græce enim τύφος fumum, cui ſuperbia ſimillima eſt, item tumorem ſignificat, & τυφόομαι idem eſt, quod inaniter jacto, ſuperbio, tumeo.

c *Quas faciebant everſores*) dubium eſt, quos S.D. everſores intelligat; Cajus Iurisconſultus everſores appellat prodigos & diſſolutos, *qui patrimonium profundunt, & toto vitæ tempore ſub curatore ſunt, non minus, quam inſani.* Mihi S. D. everſores diſciplinæ ſcholaſticæ, & ſanniones paſſim quosvis calumniis inceſſentes, videtur intelligere: hoc enim verba ſatis inſinuant, dum ait eos inſectatos ignotorum verecundiam.

Inſtit. 1.

VSVS.

1. Adverte, quomodo adoleſcens refractis ſemel timoris divini, & caſtitatis repagulis, omnia in peſtem vertat: adeo ut in templo quoque, ubi negotium ſalutis curare deberet, exitium laſcivo aſpectu ac nutu ſibi procuret.
2. Iuvenem libidini deditum, nihil cæleſte & æternum, ſed vana ſolum ac caduca meditari, ut Auguſtinus inanem gloriam.

CAP. IV.

Ex Hortensio Ciceronis hausit amorem Sapientiæ, anno XIX ætatis, Christi vero nomen ibi non reperit.

1. INter hos ego, imbecilla tunc ætate, discebam libros eloquentiæ, in qua eminere cupiebam fine damnabili, & ventoso per gaudia vanitatis humanæ. Et usitato jam discendi ordine, perveneram in librum quendam cujusdam Ciceronis, cujus linguam fere omnes mirantur, pectus non ita. Sed liber ille, ipsius exhortationem continet ad philosophiam, & vocatur Hortensius. Ille vero liber mutavit affectum meum, & ad te ipsum Domine mutavit preces meas, & vota ac desideria mea fecit alia. Viluit mihi repente omnis vana spes, & immortalitatem sapientiæ concupiscebam æstu cordis incredibili: & surgere jam cœperam, ut ad te redirem. Non enim ad acuendam linguam, quod videbar emere maternis mercedibus, cum agerem annum ætatis undevigesimum, jam defuncto patre ante biennium: non ergo ad acuendam linguam, referebam illum librum, neque mihi locutionem, sed quod loquebatur, persuaserat.

2. Quomodo ardebam Deus meus, quomodo ardebam evolare à terrenis ad te! & nesciebam, quid ageres mecum, apud te est enim sapientia. Amor autem Sapientiæ, nomen græcum habet, φιλοσοφίαν, quo me accendebant illæ literæ. Sunt, qui seducant

per philosophiam, magno, & blando, & honesto nomine colorantes & fucantes errores suos. Et prope omnes, qui ex illis & supra, temporibus tales erant, notantur in eo libro & demonstrantur; & manifestatur ibi salutifera illa admonitio spiritus tui, per servum tuum bonum & pium: *Videte, ne quis vos decipiat per philosophiam & inanem seductionem: secundum traditionem hominum, secundum elementa hujus mundi, & non secundum Christum: quia in ipso inhabitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter.*

C. l. 1. 8. 9.

3. Et ego illo tempore, scis tu lumen cordis mei, quoniam nondum mihi hæc Apostolica nota erant: hoc tamen solo delectabar in illa exhortatione, quod non illam sectam, sed ipsam quæcunque esset, Sapientiam ut diligerem, & quærerem, & assequerer,, & tenerem atque amplexarer fortiter, excitabar sermone illo. Et accendebar, & ardebam: & hoc solo in me tanta flagrantia refrigebat, quod nomen Christi non erat ibi. Quoniam hoc nomen, secundum misericordiam tuam Domine, hoc nomen salvatoris mei filii tui, in ipso adhuc lacte matris, tenerum cor meum pie biberat & alte retinebat: & quidquid sine hoc nomine fuisset, quamvis literatum & expolitum, & veridicum, non me totum rapiebat.

V S V S.

1. Multum prodest lectio librorum, qui de Sapientia & virtute disserunt, etsi ab Ethnicis scripti sint, quia in his quoque apparet, quam longe non solum à Deo, sed à natura quoque humana discedant homines scelerati. Certe ex Horten-

tensio Ciceronis, qui liber non extat, Augusti- Lib. de vi-
nus primum affectum Sapientiæ, & nauseam ta beata.
vanitatis concepit, in quo adhuc *à longe circumvolabat super ipsum fidelis misericordia Dei*, quia post multos demum annos fecit, quod tum faciendum in ejus libri lectione, velut eminus vidit.

2. Etsi immersus flagitiis Augustinus, preces tamen ad Deum ardenter fundebat, argumento efficaci Orationem esse bonæ mentis, saltem futuræ indicium, juxta illud, *Benedictus Deus, qui non amovit deprecationem suam, & misericordiam suam à me.* (Psal. 65. 10.) Metuant illi amotam esse à se misericordiam Dei, qui ipsi à se amovent omne studium (V. S. D. ib.) Orationis: & quibus supplicium est os ad precandum aperire. Tales aut impii sunt, aut erunt.

3. Metuant parentes divinum judicium, qui filios in vanitate & vanitati educant, illorumque innocentiam sua indulgentia corrumpunt, ne spe excidant: & vel sua, vel illorum morte præventi deliciis suis frui nequeant. Ecce pater Augustini, qui domi suæ filium anno XVI ætatis corrumpi permisit, de eloquentia ipsius non salute solicitus, vix eo anno elapso, moritur: nam hoc capite patrem ante biennium defunctum memorat, cum ipse ageret annum XIX.

4. Non rapiebant totum Augustinum libri gentilium, quamvis expoliti & veridici, quia nomen Christi non erat ibi, quod à matre cum lacte suxerat. Discant matres, quantum prosit filios mature assuefacere ad usum salutaris Nominis; est talis institutio subinde aut occasio, aut adjumentum salutis.

CAP. V.

Scripturæ simplicitatem præ Tulliana eloquentia sprevit.

1. ITaque institui animum intendere in scripturas sanctas, ut viderem quales essent. Et ecce, video rem non compertam

superbis, neque nudatam pueris; sed incessu humilem, successu excelsam, & velatam mysteriis; & non eram ego talis, ut intrare in eam possem, aut inclinare cervicem ad ejus gressus. Non enim, sicut modo loquor, ita sensi, cum attendi ad illam scripturam: sed visa mihi est indigna, quam Tullianæ dignitati compararem. Tumor enim meus, refugiebat modum ejus: & acies mea, non penetrabat interiora ejus. Veruntamen illa erat, quæ cresceret cum parvulis. Sed ego dedignabar esse parvulus: & turgidus fastu, mihi grandis videbat.

V S V S.

Ostendit S. D. viam ad intelligentiam Scripturarum esse humilitatem, sine qua spernitur nec intelligitur à superbis, & pervertitur ab hæreticis. Sed vide, quomodo Scriptura creverit, cum humili Augustino, quæ parva erat superbo: ita ait jam humilis: *Quidquid homo extra* Scripturam *didicerit, si noxium est, ibi damnatur, si utile invenitur. Et cum ibi quisque invenerit omnia, quæ alibi invenerit: multo abundantius ibi inveniet ea, quæ nusquam omnino alibi, sed in illa tantummodo Scripturarum mirabili altitudine, & mirabili humilitate discuntur.*

L. 1. de d. Christ. c. 42.

CAP. VI.

Manichæorum fallaciis seductus, Deum esse corpus quoddam splendidum & infinitum credidit.

1. ITaque incidi in homines *a* superbe delirantes & carnales nimis, & loquaces; in quorum ore laquei diaboli, & viscum confectum commixtione syllabarum nominis tui, sed & Domini Iesu Christi; & pa-

paracleti consolatoris Spiritus sancti. Hæc enim nomina non recedebant de ore eorum, sed sono tenus & strepitu linguæ; cæterum cor inane veri. Et dicebant: Veritas & veritas; & multi eam dicebant mihi, & nusquam erat in eis. Sed *b* falsa loquebantur, non de te tantum, qui veritas es, *c* sed etiam de istis elementis hujus mundi creaturis tuis: de quibus etiam vera dicentes philosophos, transgredi debui præ amore tuo, mi pater summe bone, pulchritudo pulchrorum omnium. O veritas, veritas, quam intime etiam tunc, medullæ animi mei suspirabant tibi! cum te illi sonarent mihi frequenter, & multipliciter voce sola, & libris multis & ingentibus. Et illa erant fercula, in quibus mihi esurienti te, inferebantur pro te Sol & Luna, pulchra opera tua: sed tamen opera tua, non tu, nec ipsa prima. Priora enim spiritualia opera tua, quam ista corporea, quamvis lucida & cœlestia. At ego nec priora illa, sed te ipsam, te veritas, in qua *non est commutatio, nec momenti obumbratio*, esuriebam & sitiebam. Et apponebantur adhuc mihi in illis ferculis phantasmata splendida: quibus jam melius erat amare istum Solem, saltem istis oculis; verum, quam illa falsa animo decepto per oculos. Et tamen, quia te putabam, manducabam; non avide quidem, quia nec sapiebas in ore meo, sicuti es: neque enim tu eras illa figmenta inania; nec nutriebar ex eis, sed exhauriebar magis. Cibus in somnis, simillimus est cibis vigilantium, quo tamen dormientes non aluntur, dormiunt enim. At illa nec similia erant ullo Iac. 1. 17.

 modo

modo tibi, ſicut nunc mihi locuta es; quia illa erant corporalia phantaſmata, falſa corpora, quibus certiora ſunt vera corpora iſta, quæ videmus viſu carneo, ſive cæleſtia, ſive terreſtria. Cum pecudibus & volatilibus videmus hæc: & *d* certiora ſunt, quam cum imaginamur ea. Et rurſus certius imaginamur ea, quam ex eis ſuſpicamur alia grandiora & infinita, quæ omnino nulla ſunt: qualibus ego tunc paſcebar.

3. At tu amor meus, in quem deficio, ut fortis ſim, nec iſta corpora es, quæ videmus, quamquam de cœlo; nec ea es, quæ non videmus ibi: quia tu iſta condidiſti, nec in ſummis tuis conditionibus habes. Quanto ergo longe es à phantaſmatibus illis meis, phantaſmatibus corporum, quæ omnino non ſunt! quibus certiores ſunt phantaſiæ corporum eorum, quæ ſunt, & eis certiora corpora, quæ tamen non es. Sed nec anima es, quæ vita eſt corporum: ideo melior vita corporum certiorq;, quam corpora. Sed tu vita es animarum, vita vitarum, vivens teipſa, & non mutaris vita animæ meæ. Vbi ergo mihi tunc eras, & quam longe? Et longe peregrinabar abs te, excluſus & à *ſiliquis porcorum*, quos de ſiliquis paſcebam. Quanto enim meliores grammaticorum & poëtarum fabellæ, quam illa decipula! Nam verſus, & carmen, & Medea volans, utiliores ſunt certe, quam quinque elementa varie fucata, propter quinq; antra tenebrarum, quæ omnino nulla ſunt, & occidunt credentem. Nam verſum & carmen, etiam ad vera elementa transfero. Volantem autem Medeam, etſi cantabam, non aſſe-

Luc. 15. 16.

asserebam : & si cantari audiebam , non credebam , illa autem credidi.

4. Væ væ, quibus gradibus deductus sum in profunda inferni! quippe laborans & æstuans inopia veri, cum te Deus meus (tibi enim confiteor, qui me miseratus es , & nondum confitentem) cum te non secundum intellectum mentis, quo me præstare voluisti belluis, sed secundum sensum carnis quærerem (tu autem eras interior intimo meo, & superior summo meo) offendi in illam mulierem audacem, inopem prudentiæ, ænigma Salomonis, sedentem super sellam in foribus, & dicentem : *Panes occultos* libenter edite, *& aquam dulcem furtivam* bibite. Quæ me seduxit, quia invenit foris, habitantem in oculo carnis meæ : & talia ruminantem apud me, qualia per illum vorassem.

NOTÆ.

a *Homines superbè delirantes*) Manichæos intelligit, quorum autor Persa quispiam fuit Vrbicus nomine, postea Manes dictus, ut ipsum nomen ejus insaniam proderet (μάνης enim Græcè, est furiosus) ejus tamen discipuli *in litera geminata Mannicheum, quasi manna fundentem*, appellaverunt teste S. August. hær. 46. ad Quodvult Deum. Ejus vero doctrina non solum fuit impia, verum & stulta, ut mirum sit Augustinum potuisse ei fidem habere. Afferemus hic & alibi, cum opus erit, quosdam errores ex ipso S. D. qui nefariam hæresin elisit, multis nobilissimisque libris. Tom. 6. ope.

b *Falsa loquebantur, non de te tantum*) primus ac principalis Manichæi error fuit circa Deum I. Posuit duo principia sibi contraria & coæterna : sive duas substantias, unam boni, alteram mali. II. Quando utraque natura inter se pugnavit, factam esse commixtionem boni & mali. III. De hac

commixtione à natura boni, hoc est à natura Dei, mundum esse conditum. IV. Lucem istam corpoream in infinitum extensam, & omnibus rebus lucidis, inter quas animas quoque humanas numerant, permixtam, esse Dei naturam. Vnde sequitur tum animas bonas, tum alias res lucidas esse frusta divinæ substantiæ.

c *Sed etiam de istis elementis)* fabulabantur enim. I. Elementa esse duplicia, quinque bona, & mala totidem. II. Priora à natura boni, posteriora à natura mali progenita. III. Ex bonis genitas virtutes sanctas: ex malis principes tenebrarum. IV. Mala hæc esse: *Fumum, tenebras, ignem, aquam, ventum*, his bona totidem opponi: *Fumo aërem, tenebris lucem, igni malo ignem bonum, aquæ malæ, aquam bonam, vento malo, ventum bonum*. V. Elementis malis debellandis missa esse elementa bona, de regno, & substantia Dei: & in illa pugna fuisse permixta. VI. In fumo nata animalia bipedia, ipsosque homines, in tenebris serpentia, in igne quadrupedia, in aquis natatilia, in vento volatilia. Quod intelligebant de substantià mali, quæ in singulis his reperitur, substantiam enim boni elementis bonis, ipsique Deo assignabant.

d *Certiora sunt, quam cum imaginamur ea)* quia nempe cognitio corporum præsentium, quæ habetur per oculos, est intuitiva: adeoque ex suo genere certior quam abstractiva, quæ objecto absente habetur & magis falsitati est obnoxia. Cum vero subjungit *vitam corporum esse certiorem, quam corpora*, significat effectus vitæ, sive animæ esse tam manifestos, ut minus fallamur judicando aliquid esse vivens, quam corpus.

VSVS.

1. Eadem est Hæreticorum nunc & olim indoles, omnia apud ipsos perstrepunt nomine *Iesu Christi Salvatoris, & Spiritus sancti consolatoris, & illustratoris*, identidem crepant *puram Euangelii veritatem*. Sed cum omnibus hoc Hæreticis sit commune, monendi sunt simplices & incauti, nullum hinc veræ religionis argumentum sumi posse: sicut
Mat. 7. 21. enim *non omnis, qui dicit: Domine, Domine, intrabit in regnum cælorum*, vel ipso Christo teste, sic non

non omnis qui usurpat nomen Domini, ostendit viam ad regnum cælorum.

2. Causa cur S. D. fuerit in hæresin lapsus, ex parte quidem intellectus fuit error, quo putabat quidquid est, adeoque & Deum ipsum esse corporeum: ex parte vero voluntatis perversus affectus, quo nihil nisi carnale & corporeum amabat, expertus illud, quod supra dixit: *Deum infatigabili lege spargere pœnales cæcitates, super illicitas cupiditates.* Lib. 1. c. 18. Vt vero libido præcipitavit Augustinum in hæresin, ita alios quoque Veneris filios, in idem barathrum præcipitare solet ac potest: præsertim cum inter hæreticos peregrinantur, à quibus si non hæresin, certe Atheismum & Machiavellismum, in patriam non raro referunt.

CAP. VII.

In errores Manichæorum se incidisse, quia nesciebat, unde malum, & Deum esse incorporeum, & justis in veteri testamento aliqua licuisse, quæ jam non licent.

1. NEsciebam enim aliud vere quod est; & quasi acutule movebar, ut suffragarer stultis deceptoribus. *a* cum à me quærerent: unde malum? & utrum forma corporea Deus finiretur: & haberet capillos & ungues? & utrum justi existimandi essent, qui haberent multas uxores simul; & occiderent homines, & sacrificarent de animalibus? Quibus rebus ignarus perturbabar: & recedens à veritate, ire in eam mihi videbar; quia non noveram malum non esse nisi privationem boni, usque ad quod omnino non est. Quod unde viderem, cujus videre usque ad corpus erat oculis, & ani-

mo usque ad phantasma? Et non noveram
Ioan. 4. 24. *Deum esse spiritum*, non cui membra essent per longum & latum, nec cui moles esset: quia moles in parte minor est, quam in toto suo; & si infinita sit, minor est in aliqua parte certo spacio definita, quam per infinitum: & non est tota ubique sicut spiritus, sicut Deus. Et quid in nobis esset, secundum quod essemus similes Deo: & si
Genes. 1. 17. recte in scripturis diceremur, *ad imaginem Dei*, prorsus ignorabam.

2. Et non noveram justitiam veram interiorem, non ex consuetudine judicantem, sed ex lege rectissima Dei omnipotentis: qua formarentur mores regionum & dierum pro regionibus & diebus, cum ipsa ubique ac semper esset, non alibi alia, nec alias aliter. Secundum quam justi essent Abraham, & Isaac, & Iacob, & Moyses, & David, & illi omnes laudati ore Dei: sed
1. Cor. 4. 3. eos ab imperitis judicari iniquos, *b judicantibus ex humano die* & universos mores humani generis, ex parte moris sui metientibus. Tanquã si quis nescius in armamentis, quid cuique membro accommodatum sit, ocrea velit caput contegi, & galea calceari, & murmuret, quod non apte conveniat: aut in uno die indicto à pomeridianis horis justitio, quisquam stomachetur non sibi concedi, quid venale proponere, quia mane concessum est: aut in una domo videat aliquid tractari manibus à quoquam servo, quod facere non sinatur, qui pocula ministrat: aut aliquid post præsepia fieri, quod ante mensam prohibeatur: & indignetur, cum sit unum habitaculum & una familia, non ubi-

ubique atque omnibus idem tribui. Sic ſunt iſti, qui indignantur, cum audierint illo ſeculo licuiſſe juſtis aliquid, quod iſto non licet juſtis: & quia illis aliud præcepit Deus, iſtis aliud pro temporalibus cauſis, cum eidem juſtitiæ utrique ſervierint: cum in uno homine, & in uno die, & in unis ædibus videant aliud alii membro congruere, & aliud jamdudum licuiſſe, & poſt horam non licere, quiddam in illo angulo permittti aut juberi, quod in iſto juſte vetetur & vindicetur.

3. Nunquid juſtitia varia eſt & mutabilis? Sed tempora, quibus præſidet, non pariter eunt, tempora enim ſunt. Homines autem, quorum vita ſuper terram brevis eſt, quia ſenſu non valent cauſas contexere ſeculorum priorum, aliarumq; gentium, quas experti non ſunt, cum his quas experti ſunt: in uno autem corpore, vel die, vel domo, facile poſſunt videre, quid cui membro, quibus momentis, quibus partibus perſonisve congruat, in illis offenduntur, his ſerviunt. Hæc ego tunc neſciebam, & non advertebã, & feriebant undique iſta oculos meos, & non videbam. Et cantabam carmina, & non mihi licebat ponere pedem quemlibet ubilibet: ſed in alio atque alio metro, aliter atque aliter, & in uno aliquo verſu, non omnibus locis eundem pedem: & ars ipſa, qua canebam, non habebat aliud alibi, ſed omnia ſimul. Et non intuebar juſtitiam, cui ſervirent boni & ſancti homines, longe excellentius atque ſublimius habere ſimul omnia, quæ præcepit Deus, & nulla ex parte variari; & tamen variis temporibus non

omnia ſimul, ſed propria diſtribuentem ac præcipientem. Et reprehendebam cæcus pios patres, non ſolum ſicut Deus juberet atque inſpiraret utentes præſentibus, verum quoque ſicut Deus revelaret, futura prænunciantes.

N O T Æ.

a *Cum à me quærerent &c.*) in triplicem Manichæorum errorem impulſus eſt Auguſtinus, triplici illorum fallacia. I. Quærebant ab illo, *unde malum eſſet?* cujus cauſam cum bono Deo aſſignare non poſſet, ſubſtantiam malam admiſit, neſciens *malum eſſe privationem boni*. II. Cavillabantur Catholicos *Deo humani corporis figuram tribuere*, quod dicerent hominem factum ad imaginem Dei. Neſciens vero Auguſtinus, qua in re Deo ſimiles ſimus: Deum eſſe corpus lucidum infinitum perſuaſus eſt. III. Dicebant juſtos eſſe non poſſe, *qui haberent multas uxores, & occiderent homines, & ſacrificarent de animalibus*, quæ cum de patribus veteris teſtamenti tradantur, Deum non eſſe illius autorem inferebant.

Huic triplici veneno triplex opponit antidotum. I. Aſſerit malum eſſe *privationem boni*, quod infra pluribus oſtendet. II. Deum *eſſe ſpiritum*, nec *mole magnum*, quia moles minor eſt in parte, quam in toto, Deus autem ubique totus eſt. III. Poſſe *alio tempore quædam eſſe licita, alio illicita*, quod variis exemplis aperte demonſtrat. I. Ex ipſa juſtitia, quæ variis temporibus & locis eadē jam permittit, jam interdicit. II. Diverſis membris non eadem conveniunt. III. In domo non poſſunt omnia fieri quovis loco. IV. Eodem die non permittuntur eadem, quavis hora. V. In eodem carmine non eſt ubivis locus cuilibet pedi, ergo po-
V.ep.5.ad Marcell. tuerunt Patribus quoque veteris Teſtamenti quædam eſſe licita, quæ nunc ſunt illicita, & merito interdicta.

b *Ex humano die*) id eſt ſecundum judicium humanum, ita Paulus l.c. ait: *mihi pro minimo eſt, ut à vobis judicer, aut ab humano die*; ſic etiam latini Scriptores diem pro judicio ſumunt, apud quos *diem dicere* idem eſt, quod in jus, ſive judicium vocare.

VSVS,

VSVS.

Hinc apparet, quam plerumque Hæreticorum argumenta ſint frivola, utpote quæ quotidianis exemplis poſſunt refelli: & cum his pugnant, quæ ipſimet faciunt & credunt.

CAP. VIII.

Quæ ſunt contra naturam, ſemper ac ubique illicita eſſe: quæ vero contra mores & pacta hominum, fieri licita jubente Deo.

1. SEd nunquid aliquando, aut alicubi,
injuſtum eſt *diligere Deum, ex toto corde,* Deut.6.5.
ex tota anima, ex tota mente, & diligere proximum Matt.22.
tanquam ſeipſum? Itaque flagitia, quæ ſunt con- 37.
tra naturam, ubique ac ſemper deteſtanda
atq; punienda ſunt, qualia *Sodomitarum* fue- Gen.19.
runt. Quæ ſi omnes gentes facerent, eodem 24.
criminis reatu divina lege tenerentur: quæ
non ſic fecit homines, ut ſe illo uterentur
modo. Violatur quippe ipſa ſocietas, quæ
cum Deo nobis eſſe debet, cum eadem natura, cujus ille auctor eſt, libidinis perverſitate polluitur.

a Quæ autem contra mores hominum Diſt.8.
ſunt flagitia, pro morum diverſitate vitanda c. Quæ
ſunt, ut pactum inter ſe civitatis aut gentis, contra.
conſuetudine vel lege firmatum, nulla civis aut peregrini libidine violetur. Turpis enim omnis pars eſt ſuo univerſo non congruens. Cum autem Deus aliquid contra morem aut pactum, quorumlibet jubet: & ſi nunquam ibi factum eſt, faciendum eſt, & ſi omiſſum, inſtaurandum, & ſi inſtitutum non

erat, instituendum est. Si enim regi licet in civitate, cui regnat, jubere aliquid, quod neque ante illum quisquam, nec ipse unquam jusserat: & non contra societatem civitatis ejus obtemperatur, imo contra societatem non obtemperatur (generale quippe pactum est societatis humanæ, obedire regibus suis) quanto magis Deo regnatori universæ creaturæ suæ, ad ea quæ jusserit, sine dubitatione serviendum est? Sicut enim in potestatibus societatis humanæ major potestas minori ad obediendum præponitur, ita Deus omnibus.

2. *b* Item in facinoribus, ubi libido est nocendi, sive per contumeliam, sive per injuriam, & utrumque vel ulciscendi causa, sicut inimico inimicus: vel adipiscendi alicujus extra commodi, sicut latro viatori: vel evitandi mali, sicut ei, qui timetur: vel invidendo, sicut feliciori miserior, aut in aliquo prosperatus ei, quem sibi æquari timet, aut æqualem dolet: vel sola voluptate alieni mali, sicut spectatores gladiatorum, aut irrisores, aut illusores quorumlibet. Hæc sunt capita iniquitatis, quæ pullulant principandi, & spectandi, & sentiendi libidine: aut una, aut duabus earum, aut simul omnibus. Et vivitur male *c* adversus
Psal. 32. 2. tria & septem, *psalterium decem chordarum*, decalogum tuum, Deus altissime & dulcissime.

3. Sed *d* quæ flagitia in te, qui non corrumperis? Aut quæ adversus te facinora, cui noceri non potest? Sed hoc vindicas, quod in se homines perpetrant; quia etiam, cum in te peccant, impie faciunt in animas suas,
Psal. 26. 12. & *mentitur iniquitas sibi*, sive corrumpendo aut perver-

pervertendo naturam suam, quam tu fecisti & ordinasti: vel immoderate utendo concessis rebus: vel in non concessa flagrando in eum usum, qui est *contra naturam*: aut rei tenentur, animo & verbis sævientes adversus te, & adversus *stimulum calcitrantes*: aut cum disruptis limitibus humanæ societatis, lætantur audaces privatis conciliationibus aut direptionibus, prout quidque delectaverit, aut offenderit.

Rom. 2. 26.

Act. 5. 5.

4. Et ea fiunt, cum tu derelinqueris fons vitæ, qui es unus & verus creator, & rector universitatis: & privata superbia, diligitur in parte unum falsum. Itaque pietate humili reditur in te, & purgas nos à consuetudine mala, & propitius es peccatis confitentium, & exaudis gemitus compeditorum, & solvis à vinculis quæ nobis fecimus: si jam non erigamus adversus te cornua falsæ libertatis, avaritia plus habendi, & damno totum amittendi: amplius amando proprium nostrum, quam te omnium bonum.

NOTÆ.

a *Quæ autem contra*) totum hunc ¶. retulit Gratianus in decret. l. c. Probat autem S. D exemplo potestatis humanæ, Deo in omnibus obtemperandum, etiam contra leges humanas.

b *Item in facinoribus*) Addit exemplum aliud à vitiis, quorum quædam sunt præcipua, & velut capita iniquitatis: nempe libido dominandi, sive *superbia*, & spectandi, sive *concupiscentia oculorum*, & sentiendi, sive *concupiscentia carnis*. His enim tribus reliqua omnia vitia famulantur.

c *Adversus tria & septem*) præcepta nempe Decalogi: tria primæ tabulæ, septem secundæ, quorum illa ad Deum, hæc ad proximum spectant. Frequenter vero decalogus dicitur psalterium decem

cem chordarum vel decachordum. Hinc *psallere in psalterio decem chordarum, est præceptorum diligenti observatione Deum laudare,* ut notat Bellarm.

In Psal. 21. vers. 2.

d *Quæ flagitia in te &c.)* S. D. inter flagitia & facinora ita distinguit: *Quod agit indomita cupiditas ad corrumpendum animum & corpus suum* (per illicitas voluptates) *Flagitium vocatur. Quod autem agit, ut alteri noceat, Facinus dicitur. Et hæc sunt duo genera omnium peccatorum. Sed flagitia priora sunt. Quæ cum exinaniverint animum, & ad quandam egestatem perduxerint, in facinora prosilitur, quibus removeantur impedimenta flagitiorum, aut adjumenta quærantur.* Idem docet infra.

l. 3. de doct. Christ. c. 10.

l. 4. c. 15.

e *Vel immoderate utendo)* significat peccata omnia patrari, vel abusu licitorum, ut *cibi* & *potus*; vel usu illicitorum, ut Veneris *contra naturam*; vel odio adversus Deum & blasphemia, quod est *contra stimulum calcitrare*, instar bovis, qui dum stimulo aratoris recalcitrat, magis seipsum lædit; vel denique violatione caritatis & societatis humanæ, per odia, injurias, seditiones, bella.

V S V S.

1. Imprime animo saluberrimum principium: *Turpis omnis pars est, suo universo non congruens*, ac vel inde disce ejus communitatis, cujus membrum es, bonas leges sedulo observare.
2. Cum vel ipsius naturæ ductu subditi obediant potestati majori, ut S. D. ostendit, cur non obtemperamus mandatis divinis, & hoc velut primum principium statuimus: *Deo obediendum est?*
3. Etsi Deo peccata nostra non noceant, justissime tamen illa vindicat, tanquam autor & custos naturæ; ad quem pertinet ejus corruptionem & abusum non solum vetare, verum & ulcisci.
4. Insculpe animo & hoc alterum adversus peccata principium: *Peccator erigit adversus Deum cornua falsæ libertatis, avaritiâ plus* voluptatis, pecuniæ, honoris *habendi, & damno totum* bonum suum, id est Deum, ejus gratiam, & salutem æternam *amittendi.* Sic paulo ante dixit, *privatâ superbiâ*, quæ *initium est omnis peccati*, diligi *in parte unum falsum*, id est partem aliquam bonorum apparentium, & *derelinqui fontem vitæ*, in quo est omne bonum verum.

Eccl. 10. 15.

CAP.

CAP. IX.

Multa facta homines improbant, quæ Deus probat, & vicissim multa damnat, quæ homines laudant: etsi vero aliquid Deus insitatum jubeat, faciendum est.

1. SEd inter flagitia & facinora & tam multas iniquitates, sunt *a* peccata proficientium: quæ à bene judicantibus & vituperantur ex regula perfectionis, & laudantur spe frugis, sicut herba segetis. Et sunt *b* quædam similia vel flagitio, vel facinori, & non sunt peccata: quia nec te offendunt Dominum Deũ nostrum, nec sociale consortium; cum conciliantur aliqua in usum vitæ congrua tempori: & incertum est, an libidine habendi; aut puniuntur corrigendi studio potestate ordinata, & incertum est, an libidine nocendi. Multa itaq; facta, quæ hominibus improbanda viderentur, testimonio tuo approbata sunt: & multa laudata ab hominibus, te teste damnantur: cum sæpe se aliter habet species facti, & aliter facientis animus, atque articulus occulti temporis.

2. Cum vero tu aliquid repente inusitatum & improvisum imperas, etiamsi hoc aliquando vetuisti (quamvis causam imperii tui, pro tempore occultes: & quamvis contra pactum sit aliquorum hominum societatis) quis dubitat esse faciendum, quando ea justa est societas hominum, quæ servit tibi? Sed beati, qui te imperasse sciunt. *c* Fiunt enim omnia à servientibus tibi, vel ad exhibendum quod ad præsens opus est, vel ad futura prænuncianda.

NO-

NOTÆ.

a *Peccata proficientium*) imperfectiones & negligentiæ, quæ inter ipsum virtutis conatum subrepunt, & sicut *herba segetis* etsi inutiliter luxurians, promittunt frugem ac messem. Errando enim discimus non solum artes, verum & virtutes: ideoque quotidie dicimus: *dimitte nobis debita nostra.*

b *Quædam similia vel flagitio, vel facinori*) ut occisio filii, quam Deus præcepit Abrahæ; spoliatio Ægyptiorum, facta ab Israëlitis, petentibus & auferentibus *vasa argentea & aurea, vestemque plurimam*; occupatio terræ Chanaan, quæ injuste videtur antiquis possessoribus erepta; adulterium Oseæ, cum accepit jubente Deo uxorem fornicariam; polygamia, sive plurium uxorum conjugium antiquis patribus usitatum. Hæc gentilium & Manichæorum, imo cujusvis hominis judicio improbanda viderentur: nisi Deus ea fieri jussisset, aut concessisset justissime & sapientissime. *Ipse enim est, qui pœnam mortis infligit omnibus hominibus pro peccato primi parentis,* &c. *cujus sententiæ si homo* (verbi gratia Abraham) *sit executor autoritate divina, non erit homicida, sicut nec Deus. Similiter nec fuit contra justitiam, quod mandavit Iudæis, ut res Ægyptiorum acciperent,* &c. *quidquid enim accipit aliquis ex mandato Dei, qui est Dominus universorum, non accipit absq; voluntate Domini, quod est furari*, ut ait S. Thom. Ipse Chananæos *dupliciter invenit reos, pro eo quod & terras alienas invaserant* (filii enim Cham invaserunt terram filiorum Sem, è quorum semine fuit Abraham) *& postea scelera, & crimina inaudita commiserant, non ergo filii Israël terram alienam, quasi per injustitiam tollunt, sed suam propriam, quam per violentiam patres eorum perdiderant, receperunt*, teste S. Augustino. *Similiter etiam Osee accedens ad uxorem fornicariam,* &c *non est mæchatus, nec fornicatus, quia accessit ad eam, quæ sua erat secundum mandatum divinum, qui est auctor institutionis matrimonii*, inquit S. Thomas l.c. Polygamia deniq; ob multiplicationem generis humani antiquis patribus fuit concessa, ut tradit S. Augustinus.

[Margin: Gen. 22, 2. Exod. 3, 22. & 11, 2. & 12, 35. Ose. 1, 2.]

[Margin: 1. 2. q. 100. a. 8. ad 2. & q. 94. a. 5. ad 2.]

[Margin: Serm. 105. de temp. l. 16. de civ. c. 38. & l. 22, contra Faust. c. 47. v. Bell. t. 2. l. 1. de matr. c. 11.]

c *Fiunt enim omnia à servientibus tibi*) fecerunt ista homines

homines justi, ut servirent & obedirent Deo, qui noverat ita expedire, aut voluit per figuras significare futura: ut per Sacrificium Isaac, passionem filii sui, per occupationem terræ Chanaan, patriam cælestem aliquando à nobis occupandam.

VSVS.

1. Salutare principium adversus temeraria judicia suggerit S. D. *sæpe se aliter habet species facti, aliter facientis animus, atque articulus occulti temporis.* Sic Ribad. l. 5 S. Ignatius cum factum excusare non posset, invitæ c. 6. tentionem excusabat: & profecto temporis in re subita ad consultandum, aut cavendum inopia, culpam frequenter tollit aut minuit.
2. Nihil insolitum in rebus gravibus & communiter illicitis est agendum, nisi Deo peculiariter incitante. Hinc addit S D. *Beati qui te imperasse sciunt*; sicut sciebant Abraham, Moyses, Israëlitæ, Oseas, &c. ut dictum est.

CAP. X.

Hæc nesciens, credebat ficum decerptam plorare, & particulas Dei in illa ligatas solvi, si à Manichæis comederetur.

1. HÆc ego nesciens, irridebam illos sanctos servos & prophetas tuos. Et quid agebam, cum irridebam eos, nisi ut irriderer abs te: sensim atque paulatim perductus ad eas nugas, *a* ut crederem ficum plorare, cum decerpitur, & matrem ejus arborem lachrymis lacteis? Quam tamen ficum *b* si comedisset aliquis sanctus, alieno sane non suo scelere decerptam, misceret visceribus: & anhelaret de illa Angelos, imo vero particulas Dei gemendo in oratione atque ructando; quæ particulæ summi & veri Dei ligatæ fuissent in illo pomo, nisi electi

electi sancti dente ac ventre solverentur. Et credidi miser, magis esse misericordiam præstandam fructibus terræ quam hominibus, propter quos nascerentur. Si quis enim esuriens peteret, qui Manichæus non esset, quasi capitali supplicio damnanda buccella videretur, si ei daretur.

NOTÆ.

Hæresi 46. ad Quod vult Deus.

a *Vt crederem ficum plorare*) delirabant enim Manichæi herbas & arbores, *non solum vegetari, verum etiam sentire ac dolere, cum læduntur, nec aliquid inde sine cruciatu eorum, quemquam posse vellere, aut carpere. Propter quod agrum etiam spinis purgare nefas habent. Vnde agriculturam, quæ artium omnium est innocentißima, tanquam plurium homicidiorum ream dementes accusant*, ait S. D.

b *Si comedisset aliquis Sanctus*) adverte ex eodem S. D. Manichæos, in duas generatim classes fuisse distributos. Quidam dicebantur Electi sive Sancti, alii Auditores. Priores erant, qui tantum in insania profecerant, ut magistri esse possent, aut in errore constantes essent. Reliqui adhuc rudes, vel vacillantes Auditorum, velut discipulorum & Catechumenorum loco erant: in quo ordine mansit Augustinus, nunquam receptus inter Electos.

1. *Misceret visceribus, & anhelaret de illa Angelos, imo vero particulas Dei*, &c.) Ex commixtione boni & mali, quæ facta est cum utraque Substantia inter se pugnaret, inferebant purgationem boni à malo, esse necessariam. Eam fieri comminiscebantur. I. Per virtutem divinam in toto mundo, & omnibus ejus elementis. II. Per Angelos lucis, purgari substantiam boni, permixtam & colligatam substantiæ mali in dæmonibus. III. Per electos suos manducando liberari partem bonæ divinæque substantiæ, quæ mixta & colligata in escis & potibus detinetur. Vnde ait S. D. *se credidisse electum devorata ficu, anhelare*, sive expirare *particulas divinæ substantiæ*, quas partim Angelos, partim animas esse fingebant. Hunc stultissimum errorem pluribus fabulis con-

lis condiebant. I. Hanc purgationem per escam & potum non fieri ab aliis, qui electi inter Manichæos non essent. II. Auditoribus suis ignosci cædes per agriculturam patratas, quod præberent alimenta electis, tamquam purgatoribus divinæ Substantiæ. Itaque electi nec in agris operantes, nec poma carpentes, expectabant donec necessaria ab Auditoribus ipsis afferentur. III. Hanc purgationem non faciendam esu carnium, quod per mortem putarent fugere de illis divinam substantiam: aut id quod remanet non esse dignum, ut purgetur ventre electorum, qui à vino quoque abstinebant & musto, dicentes esse, *fel principum tenebrarum.* IV. Quidquid vero uspiam divinæ substantiæ purgatur, imponi ab Angelis in duas naves, quas Solem & Lunam esse volebant, & in regnum Dei reportari. Hæc deliria ad intelligendam S. D. mentem recensenda fuerunt, qui ea & multa alia tum l. c. tum toto lib. de moribus Manichæorum, & alibi commemorat.

VSVS.

Impletum est in Augustino, quod S. Paulus de Philosophis magna cum exaggeratione dixit: *Evanuerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est insipiens cor eorum, dicentes enim se sapientes, stulti facti sunt.* Quid stultius, quam talia credere? & tamen paulatim ad has nugas credendas, perductus est superbus & lascivus Augustinus. Vt vel hoc exemplo persuadear etiam viros doctos, quamtumvis ingeniosos, *posse dari in sensum reprobum*, non solum ut *faciant*, verum etiam ut *credant*, quæ *non conveniunt*: & quia faciunt impia, credant stulta, fiantque serio hæretici, judicio Dei justo, sed tremendo.

Rom. 1, 21 & 22.

CAP.

CAP. XI.

Recenſet matris pro ſe preces ac lachrymas, & ſomnium de ſua converſione, in novem fere annos dilata.

1. ET miſiſti manum tuam ex alto, & de hac profunda caligine eruiſti animam meam: cum pro me fleret ad te mater mea fidelis tua, amplius quam flent matres corporea funera. Videbat enim illa mortem meam ex fide & ſpiritu, quem ex te habebat, & exaudiſti eam Domine. Exaudiſti eam, nec deſpexiſti lachrymas ejus: cum profluentes rigarent terram ſub oculis ejus, in omni loco orationis ejus, & exaudiſti eam. Nam unde illud ſomnium, quo eam conſolatus es, ut vivere me ſecum crederet, & habere ſecum eandem menſam in domo, quod nolle cœperat, averſans & deteſtans blaſphemias erroris mei. Vidit enim ſtantem ſe in *a* quadam regula lignea, & advenientem ad ſe juvenem ſplendidum, hilarem atque arridentem ſibi, cum illa eſſet mœrens, & mœrore confecta. Qui cum cauſas quæſiſſet ab ea mœſtitiæ ſuæ, quotidianarumque lachrymarum (docendi ut aſſolet, non diſcendi gratia) atque illa reſpondiſſet, perditionem meam ſe plangere: juſſiſſe illum, quo ſecura eſſet, atque admonuiſſe, ut attenderet & videret: ubi eſſet illa, ibi eſſe & me. Quod illa ubi attendit, vidit me juxta ſe in eadem regula ſtantem. Vnde hoc, niſi quia erant aures tuæ ad cor ejus?

2. O tu

2. O tu bone omnipotens, qui ſic curas unumquemque noſtrum, tanquam ſolum cures, & ſic omnes, tanquam ſingulos! Unde illud etiam, quod cum mihi narraſſet ipſum viſum, & ego ad id trahere conarer, ut illa ſe potius non deſperaret futuram eſſe, quod eram: continuo ſine aliqua hæſitatione, *Non,* inquit, *non enim mihi dictum eſt: Ubi ille, ibi & tu: ſed Ubi tu, ibi & ille.* Confiteor tibi Domine recordationem meam, quantum recolo (quod ſæpe non tacui) amplius me iſto per matrem vigilantem reſponſo tuo, quod tam vicina interpretationis falſitate turbata non eſt: & tam cito vidit, quod videndum fuit (quod ego certe antequam dixiſſet, non videram) etiam tum commotum fuiſſe, quam ipſo ſomnio, quo fœminæ piæ gaudium tanto poſt futurum, ad conſolationem tunc præſentis ſolicitudinis, tanto ante prædictum eſt.

3. Nam novem ferme anni ſecuti ſunt, quibus ego in illo limo profundi ac tenebris falſitatis, cum ſæpe ſurgere conarer, & gravius allideret, volutatus ſum; cum illa vidua caſta, pia & ſobria, quales amas, jam quidem ſpe alacrior, ſed fletu & gemitu non ſegnior, non deſineret horis omnibus orationum ſuarum, de me plangere ad te. Et intrabant in conſpectum tuum preces ejus, & me tamen dimittebas adhuc volvi, & involvi caligine.

NOTÆ.

a *In quadam regula lignea*) Regula à Platone in Philebo, numeratur inter inſtrumenta Architecturæ, adhibetur ad longitudinem parietum dirigendam & æquandam, S. Iſidorus *canonem* appellat; dicitur Regula, *quod recta ſit, quaſi rectula, vel* [l. 6. orig. c. 16. & l. 19. c. 18.]

la, vel quod regat, & distortum pravumque corrigat. Crediderim ergo S. Monicam vidisse, se una cum filio ejusmodi instrumento insistere, quo in Regula fidei cum illa, filium aliquando conspiraturum Deus significare voluerit.

V S V S.

Præclare divinam providentiam de nostra salute commendat S. D. illo principio, *O tu bone omnipotens, qui sic curas unumquemque nostrum, tanquam solum cures, & sic omnes tanquam singulos!* Quantum ergo debemus tantæ bonitati, quæ miris occultisque modis salutem nostram operatur! Id expertus est S. Augustinus, cui non minus responsum matris, quam somnium salutare fuit: utrumque à Deo profectum, qui infatigabili misericordia novem annorum spatio, *peccata* Augu-
Sap. 11. 24 stini *dissimulavit propter pœnitentiam.*

CAP. XII.

Episcopum quendam à matre rogatum secum colloqui noluisse, & vehementius denique instanti respondisse: fieri non potest, ut filius istarum lachrymarum pereat.

1. ET dedisti alterum responsum interim, quod recolo, (nam & multa prætereo, propter quod propero ad ea, quæ me magis urgent confiteri tibi, & multa non memini.) dedisti ergo alterum, per sacerdotem tuum, *a* quendam episcopum nutritum in ecclesia, & exercitatum in libris tuis. Quem cum illa femina rogasset, ut dignaretur mecum colloqui, & refellere errores meos, & dedocere me mala, ac docere bona (faciebat enim hoc, si quos forte idoneos invenisset) noluit ille, prudenter sane,

ter ſane, quantum ſenſi poſtea. Reſpondit enim me adhuc eſſe indocilem, eo quod inflatus eſſem novitate hæreſis illius: & nonnullis quæſtiunculis jam multos imperitos exagitaſſem, ſicut illa indicaverat ei. *Sed ſine*, inquit, *illum ibi, & tantum roga pro eo Dominum: ipſe legendo reperiet, quis ille ſit error, & quanta impietas.*

2. Simul etiam narravit ſe quoque parvulum, à ſeducta matre ſua, datum fuiſſe Manichæis, & omnes pene non legiſſe tantum, verum etiam ſcriptitaſſe libros eorum: ſibique apparuiſſe, nullo contra diſputante & convincente, quam eſſet illa ſecta fugienda: itaque fugiſſe. Quæ cum ille dixiſſet, atque illa nollet acquieſcere, ſed inſtaret magis deprecando, & ubertim flendo, ut me videret, & mecum diſſereret: ille jam ſubſtomachans tædio, *Vade*, inquit, *à me, ita vivas: fieri enim non poteſt, ut filius iſtarum lachrymarum pereat.* Quod illa ita ſe accepiſſe, inter colloquia ſua mecum ſæpe recordabatur, ac ſi de cœlo ſonuiſſet.

NOTÆ.

a *Quendam epiſcopum)* quis ille fuerit, non liquet: vulgus ſubinde S. Ambroſium hujus oraculi autorem facit, ſed imperite. S. Auguſtinus enim ſeipſo teſte, non niſi poſt novem demum annos, ætatis anno XXIX Mediolani S. Ambroſium convenit, ut refert cap. 12. lib. 5. quo libro *ſe annum undetriceſimum ætatis prolocuturum* cap. 3 præfatur.

SVS.

Inter prædeſtinationis ſigna & ſalutis adjumenta non infimum eſt, habere apud Deum patronos, qui indefeſſis precibus ejus bonitatem ſollicitent:

tent: & vel nolentem salvum esse velint, imò cogant. Multi propriis sceleribus perirent, qui alienis precibus servantur. Ita S. Augustinus matri oranti & lachrymanti salutem suam acceptam retulit. Nam cum Deus promiserit exauditionem orationi ritè susceptæ, obstringitur quodammodo ad faciendum, quod petitur, pro quocunque petatur. Hanc enim promissionem non ad solam orantis personam, sed ad eos quoque, pro quibus oramus, extendi tenet Suar. t.2, de relig. l. 1, c. 27.

Matt. 7, 7, & 8.

LIBER IV.

Perstringit novem Annos vitæ suæ, quibus ab anno XIX, usque ad XXVIII, Rhetoricam docuit concubinæ amoribus implicitus, & Astrologiæ genethliacæ deditus. Deplorat deinde immoderatum dolorem, ex amici morte conceptum, ac optimi ingenii pravum usum.

CAP. I.

Novem annorum spatio seducebat & seducebatur, per superbiam & hæresin.

1. PEr idem tempus annorum novem, ab undevicesimo anno ætatis meæ, usque ad duodetricesimum, seducebamur & seducebamus: falsi atque fallentes in variis cupiditatibus, & palam per doctrinas, quas

quas liberales vocant, occulte autem falso nomine religionis. Hic superbi, ibi superstitiosi, ubique vani, ac popularis gloriæ sectantes inanitatem, *a* usque ad theatricos plausus & contentiosa certamina, & agonem coronarum fœnearum, & spectaculorum nugas, & intemperantiam libidinum, illac autem purgari nos ab istis sordibus expetentes; cum eis, qui appellantur electi & sancti, afferremus escas, de quibus nobis *b* in officina aqualiculi sui fabricarent, angelos & deos, per quos liberaremur. Et sectabar ista, atque faciebam cum amicis meis, per me, ac mecum deceptis.

2. Irrideant me arrogantes, & nondum salubriter prostrati & elisi à te Deus meus: ego tamen confiteor tibi dedecora mea, in laude tua. Sine me obsecro, & da mihi circuire præsenti memoria, præteritos circumitus erroris mei, & immolare tibi *hostiam jubilationis.* Quid enim ego sum mihi sine te, Ps. 26.6. nisi dux in præceps? aut quid sum, cum mihi bene est, nisi sugens lac tuum: aut fruens te cibo, qui non corrumpitur? Et quis homo est quilibet homo, cum sit homo? Sed irrideant nos fortes, & potentes: nos autem infirmi & inopes, confiteamur tibi.

NOTÆ.

a *Vsque ad theatricos plausus)* Augustinus veræ gloriæ nondum appetens, vanam sectabatur in theatro carmina recitando, & coronas victoriæ testes ambiendo. Eas fœneas appellat per contemptum, non quod è fœno essent: sed quia gramen, flores, folia, unde texebantur, in fœnum mox abeunt, & exarescunt.

b *In officina aqualiculi sui, &c.)* significat se eos annos inter Manichæorum auditores perseverasse,

& ut purgaretur à suis vitiis, ciboselectis attulisse, juxta dicta supra, in quorum ventre (quem
lib. 3. c. 10 aqualiculum contemptim vocat) credebat *solvi particulas divinæ substantiæ, & Deos sibi fabricari, quorum ope liberaretur.* Senserunt enim, particulas divinæ substantiæ, quas fingebant in cibo & potu, aliisque rebus permixtas teneri, esse partim Angelos, partim animas humanas.

VSVS.

1. Ex memoria peccatorum exurgit in laudem Dei, conscius infirmitatis humanæ, ejusque consideratione superbiam nostram elidit: *Quid enim est sibi homo, sine Deo, nisi Dux in præceps & in profundum,* tum peccati, tum inferni?

2. Non solum malum non vitat homo, nisi Deo duce, sed nec bene est ipsi, *nisi cum sugit lac divinum* percipiendo consolationes licitas in creaturis: aut cum *fruitur* Deo suo tanquam *cibo incorruptibili*, ipsi per meditationem & amorem
Ioh. 4. 34. inhærendo, & *faciendo voluntatem patris sui*, qui *cibus Christi* quoque fuit.

CAP. II.

Rhetoricam se illis annis docuisse & illegitimo thoro usum: noluisse vero, ut aruspex pro victoria sua in theatro sacrificaret.

1. DOcebam illis in annis artem rhetoricam, & *a* victoriosam loquacitatem victus cupiditate vendebam. Malebam tamen Domine, tu scis, bonos habere discipulos, sicut appellantur boni, & eos sine dolo, docebam dolos: non quibus contra caput innocentis agerent, sed aliquando pro capite nocentis. Et tu Deus vidisti de longinquo lapsantem in lubrico, & in multo fumo scintillitantem fidem meam, quam exhibebam in illo magisterio diligentibus vanita-

vanitatem, & *quærentibus mendacium*, socius Psal. 4.3.
eorum. In illis annis unam habebam, non eo, quod legitimum vocatur, conjugio cognitam: sed quam indagaverat vagus ardor inops prudentiæ, sed unam tamen, ei quoque servans thori fidem: in qua sane experirer exemplo meo, quid distaret inter conjugalis placiti modum, quod fœderatum esset generandi gratia, & pactum libidinosi amoris: ubi proles etiam contra votum nascitur, quamvis jam nata cogat se diligi.

2. Recolo etiam, cum mihi theatrici carminis certamen inire placuisset, mandasse mihi, nescio quem aruspicem, quid ei dare mercedis vellem, ut vincerem: me autem fœda illa sacramenta detestatum & abominatum respondisse: nec si corona illa esset immortaliter aurea, muscam pro victoria necari me sinere. Necaturus enim erat ille in sacrificiis suis animantia, & illis honoribus invitaturus mihi suffragatura dæmonia videbatur. Sed hoc quoque malum, *b* non ex tua castitate repudiavi, Deus cordis mei. Non enim amare te noveram, qui nisi fulgores corporeos cogitare non noveram. Talibus enim figmentis suspirans anima, nonne *fornicatur abs te*, & fidit in falsis, & *pascit ventos?* Sed videlicet sacrificari pro me nollem dæmonibus, quibus me illa superstitione ipse sacrificabam. Quid est enim aliud ventos pascere, quam ipsos pascere: hoc est, errando, eis esse voluptati atque derisui?
Ps. 72, 27. Ose. 12. 1.

NOTÆ.

a *Victoriosam loquacitatem victus cupiditate vendebam*] eloquentiam notat, cujus loquacitas merito damnanda est, nisi ad Dei honorem referatur, & sa-

 lutem

lutem aliis persuadendam. Ait autem S. D. se Rhetoricam *vendidisse*, quia pro mercede & salario docebat: unde sæpius se, & alios conductitios Professores verborum *venditores*, discipulos vero *emptores* vocat.

b *Non ex tua castitate*) alii legunt *non ex tua caritate*, fortassis rectius, ut suadent verba sequentia: *non enim amare te noveram*; quia tamen vera religio est quædam castitas animæ, amplectentis verum Deum sponsum suum, prior quoque lectio ferri potest: ut sensus sit, se non ex vera religione sacrificium aruspicis rejecisse, sed eo potius errore, quo vetabantur Manichæi ullum animal occidere, *ne offenderent principes tenebrarum, à quibus omnem carnem dicebant originem trahere*, teste S. D.

hæresi 46. ad Quodvult Deum.

V S V S.

1. Elucet bona indoles in Augustino quantumvis impio; hæc illum incitabat, ut discipulos bonos sibi & aliis facere studeret; deinde, ut fidem thori servaret etiam concubinæ. Vnde apparet eum natura ad benefaciendum aliis, & fidem servandam propensum fuisse. Sine qua indole qui impii sunt, vix ullam emendationis spem faciunt: malignus enim animus, & perfidus, bonorum admonitionibus non movetur, nec divinis inspirationibus facile mollitur.

CAP. III.

Ab astrologorum & genethliacorum divinationibus, se nec à Vindiciano, nec à Nebridio avocari potuisse.

1. IDeo illos planetarios, *a* quos mathematicos vocant, plane consulere non desistebam, quod quasi eis nullum esset sacrificium, & nullæ preces ad aliquem spiritum, ob divinationem dirigerentur, quod tamen christiana & vera pietas, consequenter re-

ter repellit & damnat. *Bonum eſt enim confiteri* Pſ. 91, 2.
tibi Domine & dicere, *Miſerere mei, cura animam* Pſ. 40, 5.
meam, quoniam peccavi tibi; neque ad licentiam peccandi abuti indulgentia tua, ſed meminiſſe dominicæ vobis: *Ecce ſanus factus* Io. 5, 14.
es, jam noli peccare, ne quid tibi deterius contingat. Quam totam illi ſalubritatem interficere conantur, cum dicunt: de cœlo tibi eſt inevitabilis cauſa peccandi, &: Venus hoc fecit aut Saturnus, aut Mars: ſcilicet, ut homo ſine culpa ſit caro & ſanguis, & ſuperba putredo: culpandus ſit autem cœli ac ſiderum creator & ordinator. Et quis eſt hic, niſi Deus noſter, ſuavitas & origo juſtitiæ, qui *reddes unicuique ſecundum opera ejus, & cor* Mat. 16, 7.
contritum & humiliatum non ſpernis? Pſ. 50, 19.

2. Erat eo tempore *b* vir ſagax medicinæ artis peritiſſimus, atque in ea nobiliſſimus; qui proconſul, è manu ſua *c* coronam illam agoniſticam impoſuerat non ſano capiti meo, ſed non ut medicus. Nam illius morbi tu ſanator, qui *reſiſtis ſuperbis, humilibus au-* Iac. 4, 6.
tem das gratiam. Nunquid tamen etiam per 1 Petr. 5, 5.
illum ſenem defuiſti mihi, aut deſtitiſti mederi animæ meæ? Quia enim factus ei eram familiarior, & ejus ſermonibus (erant enim ſine verborum cultu, vivacitate ſententiarum jocundi, & graves) aſſiduus & fixus inhærebam: ubi cognovit ex colloquio meo libris genethliacorum eſſe me deditum, benigne & paterne monuit, ut eos abjicerem: neque curam & operam rebus utilibus neceſſariam, illi vanitati fruſtra impenderem: dicens ita ſe illa didiciſſe, ut ejus profeſſionem primis annis ætatis ſuæ deferre voluiſſet, qua vitam degeret: & ſi Hippocratem

intellexisset, & illas utique literas potuisset intelligere: & tamen non ob aliam causam postea illis relictis medicinam assecutum, nisi quod eas falsissimas comperisset, & nollet vir gravis decipiendis hominibus victum quærere. At tu, inquit, quo te in hominibus sustentas, Rhetoricam tenes: hanc autem fallaciam libero studio, non necessitate rei familiaris sectaris; quo magis mihi te oportet de illa credere: qui eam tam perfecte discere elaboravi, quam ex ea sola vivere volui.

3. A quo ego cum quæsissem, quæ ergo causa faceret, ut multa inde vera pronunciarentur? Respondit ille, ut potuit, *d* vim sortis hoc facere in rerum natura usquequaque diffusam. Si enim de paginis poëtæ cujuspiam longe aliud canentis, atque intendentis, cum forte quis consuluit, mirabiliter consonus negocio sæpe versus exiret: mirandum non esse dicebat, si ex anima humana superiore aliquo instinctu, nesciente quid in se fieret *e* non arte sed sorte sonaret aliquid, quod interrogantis rebus factisque concineret. Et hoc quidem ab illo, vel per illum procurasti mihi: & quid ipse postea per meipsum quærerem, in memoria mea delineasti. Tunc autem nec ipse, nec carissimus meus Nebridius, adolescens valde bonus, & valde cautus, irridens totum illud divinationis genus, persuadere mihi potuerunt, ut hæc abjicerem; quoniam me amplius ipsorum autorum movebat autoritas: & nullum certum, quale quærebam, documentum adhuc inveneram, quo mihi sine ambiguitate appareret, quæ ab eis consultis

vera

vera dicerentur, ſorte non arte inſpectorum ſiderum dici.

NOTÆ.

a *Quos Mathematicos vocant)* intelligit eos, qui ex aſtris de moribus & factis hominum certa prædicere laborant, & ex ſitu cæli quem ſidera obtinent, cum infans naſcitur, ejus fortunam proſperam, ſive adverſam, vitia & virtutes, item mortem, non minus vane quam impie vaticinantur. Quos alio nomine appellamus *genethliacos*, quia obſervant ſidera natalitia, item *Aſtrologos judiciarios*, & *Planetarios*, quia ex aſtris judicium ferunt de futuris. Contra quos S. D. infra, & lib. 5. de civ. Dei, ac alibi luculenter diſſerit. lib.7.c.6. Damnantur una cum ſuis libris in jure Canonico, *cap. 2. de ſortileg.* in Concil. Trident. *Indice libr. prohib. reg.* 9. item peculiari Bulla Sixti IV. *contra Aſtrologos*. Item in jure Civili, ubi *malefici & Mathematici* conjunguntur. l.9.Cod.1 18. Noſtra autem ætate Mathematicorum nomen abſolute poſitum ſignificat Arithmeticæ, Geometriæ, Aſtrologiæ licitæ peritos & ſtudioſos, quæ diſciplinæ jam olim ab antiquis dicebantur Mathematicæ.

b *Vir ſagax, & medicinæ artis peritiſſimus)* ejus nomen inf. exprimit, & Vindicianum appellat, lib.7.c.6. ideoque in capitis ſummario id expreſſi.

c *Coronam illam agoniſticam)* quam certaminis theatrici & poëtici victoria promeritus erat. Eam illi Vindicianus proconſul amoris & honoris, imo & moris ergo impoſuit. Vocat agoniſticam, quia ἀγὼν græce eſt certamen, unde *agoniſticum* derivatur.

d *Vim ſortis hoc facere, &c.)* ſi præter caſum aliud intellexit Vindicianus, ipſe quoque erravit. Eſt autem caſus *eventus rarus, qui præter intentionem naturæ accidit*, ut colligitur ex Ariſtotele. 2.Phy.c.6 Quod ergo Aſtrologi verum ſubinde dicunt, ex caſu eſt, ſive ſorte, dum aliquis eventus conjungitur per accidens cum tali ſiderum poſitura, quæ ad eum efficiendum vim nullam, aut certe non infallibilem habet. Eſſe vero hos eventus plane caſuales id convincit, quod mendacia Aſtrologo-

rum, sint multo plura veris prædictionibus ut docet Delrius. Quinimo cum vera dicunt, id vel provenit ex occulto pacto cum dæmone, vel quia id Deus permittit in pœnam curiositatis nostræ, aliorumque peccatorum, quod censuit alibi S. D.

l. 4 disquisit. c. 3, q. 1. l. 5 de civ. c. 7. & l. 2 de doct. Christ. c. 22, & 23.

V S V S.

1. Causam indicat S. D. ob quam vel maxime detestari debemus divinationem planetariam, quia dum sidereo quodam fato, libero arbitrio necessitas imponitur, peccata in siderum autorem retorquentur: quasi ipse per sidera sua cogat ad peccandum, qui per præcepta sua prohibet peccata.
2. Animadverte mirabilem divinæ bonitatis sapientiam, qua electos suos è peccatorum cœno paulatim educit, infigendo subinde stimulos per dicta hominum sapientum & proborum: quæ etsi non moveant, cum dicuntur, post dies, menses, & annos demum aliquot, vim suam exerunt. Ita S. D. Vindiciani admonitione delineatum sive inchoatum in se Astrologicæ divinationis contemptum fatetur.

CAP. IV.

Dum Tagastæ Rhetoricam docet, amici quem immoderate diligebat, morte, in luctum incredibilem conjectus est.

1. IN illis annis, quo primum tempore in municipio, quo natus sum, docere cœperam, comparaveram amicum societate studiorum nimis carum, coævum mihi, & conflorentem flore adolescentiæ. Mecum puer creverat, & pariter in scholam ieramus, pariterque luseramus. Sed nondum sic erat amicus, quanquam ne tunc quidem, sicuti est vera amicitia (quia non est vera,

nisi

nisi cum eam tu agglutinas inter inhærentes tibi, *caritate diffusa in cordibus nostris, per Spiritum sanctum, qui datus est nobis)* sed tamen dulcis erat nimis, cocta fervore parilium studiorum. Nam & à fide vera, quam non germanitus & penitus adolescens tenebat, deflexeram eum in superstitiosas fabellas & perniciosas, propter quas plangebat me mater. Mecum jam errabat in animo homo ille, & non poterat anima mea sine illo. Et ecce tu, imminens dorso fugitivorum tuorum, *Deus ultionum* & fons misericordiarum simul, qui convertis nos ad te miris modis! ecce abstulisti hominem de hac vita, cum vix explevisset annum in amicitia mea, suavi mihi *a* supra omnes suavitates illius vitæ meæ.

Rom. 5, 5.

Ps. 93. 1.

2. Quis laudes tuas enumerat, unus in se uno, quas expertus est? Quid tunc fecisti Deus meus, & quam investigabilis abyssus judiciorum tuorum? Cum enim laboraret ille febribus, jacuit diu sine sensu in sudore letali. Et cum desperaretur, *b* baptizatus est nesciens, me non curante: & præsumente id retinere potius animam ejus, quod à me acceperat, non quod in nescientis corpore fiebat. Longe autem aliter erat, nam recreatus est, & salvus factus. Statimque ut primum cum eo loqui potui (potui autem mox, ut ille potuit: quoniam non discedebam, & nimis pendebamus ex invicem) tentavi apud illum irridere, tanquam & illo irrisuro mecum baptismum, quem acceperat mente atque sensu absentissimus: sed tamen jam se accepisse didicerat. At ille ita me exhorruit, ut inimicum, admonuitque mirabili & repentina libertate: ut si

amicus esse vellem, talia sibi dicere desinerem.

3. Ego autem stupefactus atque turbatus, distuli omnes motus meos, ut convalesceret prius, essetque idoneus viribus valetudinis, cum quo agere possem, quod vellem. Sed ille abreptus dementiæ meæ, ut apud te servaretur consolationi meæ, post paucos dies me absente, repetitur febribus, & defungitur. Quo dolore contenebratum est cor meum: & quicquid aspiciebam, mors erat. Et erat mihi patria supplicium, & paterna domus mira infelicitas: & quicquid cum illo communicaveram, sine illo in cruciatum immanem vertebatur. Expetebant eum undique oculi mei, & non dabatur mihi: & oderam omnia, quia non haberent eum. Nec mihi jam dicere poterant: ecce veniet, sicut cum viveret, quando absens erat. Et factus eram ipse mihi magna quæstio, & interrogabam animam meam,
Psal.41.6. *quare tristis esset, & quare conturbaret me* valde? & nihil noverat respondere mihi. Et si dicebam: *Spera in Deum*, juste non obtemperabat, quia verior erat & melior homo, quem carissimum amiserat, quam phantasma, in quod sperare jubebatur. Solus fletus erat dulcis mihi, & successerat amico in deliciis animi mei.

NOTÆ.

a *Supra omnes suavitates illius vitæ meæ*) Nonnunquam amor inter ejusdem sexus personas vehementior est, quam inter diversi: quod ostendit
2 Reg. 1. 26. David in amore Ionathæ, quem *amabilem appellat super amorem mulierum*; simili amore etsi non inhonesto, tamen inordinato exarsit Augustinus erga hunc amicum suum, de quo vitio alibi.

b *Bapti-*

b *Baptizatus est nesciens)* ita tamen ut priusquam sensibus destitueretur, desiderium baptismi aliquando ostenderit, & nunquam retractarit. Nam ejusmodi saltem voluntatis consensum requiri ad Baptismum vere suscipiendum, docent Theologi, & tradidit satis clare ipse S. D. estque conforme Concil. Carthagin. III. cap. 23. & Concil. Arausf. I. c. 12.

V. Suar. 3. p. t. 3. d. 24. s. 1. & d. 14. s. 2. l. 4. de bapt. c. 24

VSVS.

1. Vide efficaciam Baptismi, ejus enim virtute tantum in Christi fide, robur adeptus est hic S. D. amicus, ut à veritate amplius dimoveri non posset. Nec dubium est aliorum quoque Sacramentorum similem esse efficaciam, si rite suscipiantur.
2. Discamus esse *amici usque ad aram*, hoc est non ultra, quam Dei voluntas & nostra salus permittit. Exhorrescamus amicum ad illicita impellentem, ut inimicum: & post Confessionis vel Eucharistiæ, ut iste post Baptismi Sacramentum, admoneamus *mirabili & repentina libertate* illos, qui ad noxia ducunt: *ut si amici esse velint, talia dicere desinant.*
3. Solidum est solatium, quod suggerit S. D. in morte amicorum & carorum: *abreptus est dementia mea* nescienti recte amare, *ut servetur consolationi meæ*, quam percipiam aliquando ex societate illius in cælo; quo ut perveniret rapuit illum Deus, periturum fortasse, si mecum fuisset.
4. Adverte hæreticos & impios, in luctu carere solatio solido, nec posse sibi respondere, cum interrogant seipsos. *Quare tristis es anima mea, & quare conturbas me?* Homo fidelis & justus videt ex inordinato amore dolorem suum nasci, ideoque tristitiam pellit dicendo: *Fiat voluntas tua*, attollendo animum ad gaudia cælestia, excipiendo tribulationem velut materiam meriti, aut pœnam peccatis suis debitam. Horum nihil noverat vel credebat in hoc luctu Augustinus.

CAP. V.

Quærit cur in precibus & amissione rei caræ fletus dulcis sit.

1. ET nunc Domine jam illa transierunt, & tempore lenitum est vulnus meum. Possumne audire abs te, qui veritas es: & admovere aurem cordis mei ori tuo, ut dicas mihi, cur fletus dulcis sit miseris? Aut tu, quamvis ubique adsis, longe abjecisti à te miseriam nostram? & tu in te manes, nos autem *a* in experimentis volvimur? Et tamen nisi ad aures tuas ploraremus, nihil residui de spe nostra fieret. *b* Vnde igitur suavis fructus de amaritudine vitæ carpitur gemere, & flere, & suspirare, & conqueri? An hoc ibi dulce est, quod speramus exaudire te? Recte istud in precibus, quia desiderium perveniendi habent. Nunquid in dolore amissæ rei, & luctu, quo tunc operiebar? Neque enim sperabam reviviscere illum, aut hoc petebam lacrymis, sed tantum dolebam & flebam; miser enim eram, & amiseram gaudium meum. An & fletus res amara est: & præ fastidio rerum, quibus prius fruebamur, & tunc dum ab eis abhorremus, delectat?

NOTÆ.

a *In experimentis volvimur*) Per experientiam rerum causas & naturas investigare conamur, quas Deus in sua sapientia cognoscit & ordinat, absq; labore & errore, cui utrique miseriæ, nostra obnoxia est experientia. Hinc difficile est pervenire ad perfectam Sapientiam, imo & virtutem, cujus studium vel maxime persuadetur experimento acerbitatis, qua asperguntur vitia.

b *Vnde*

b *Vnde igitur suavis fructus*) Cur fletus dulcis sit miseris & aliquod solatium præbeat, ex ipsa tristitiæ natura colligi potest. Nam sicut lætitia cor dilatat, & hominem in risum solvit per motum diaphragmatis: ita tristritia cor & partes oculis vicinas constringit, humoremque illis contentum in lachrymas eliquat. Quo motu, dum cor angustias confluentis sanguinis à se repellere nititur, qualemcunque voluptatem percipimus, ei pruritui non absimilem, quem sentiunt ulcerosi cum scalpuntur. In precibus vero ad Deum magis dulcescere lachrymas, spe veniæ & impetrationis recte sentit S. D. Quod ipsum forte contingit in dolore rei amissæ, dum phantasia apprehendit quasi recuperabile, quod recuperari non potest: & amorem prius quieta possessione velut languescentem, in jactura rei amatæ, denuo exsuscitat & magis inflammat.

V. Suar. l. 5. de anima c. 3. n. 14.

CAP. VI.

Explicat miseriam inordinati affectus, quo excruciabatur ob mortem illius amici.

1. QVid autem ista loquor? Non enim tempus quærendi nunc est, sed confitendi tibi. Miser eram, & miser est omnis animus vinctus amicitia rerum mortalium; & dilantatur, cum eas amittit: & tunc sentit miseriam, qua miser est, & antequam amittat eas. Sic ego eram illo tempore, & flebam amarissime, & requiescebam in amaritudine. Ita miser eram, & habebam cariorem illo amico meo, vitam ipsam miseram. Nam quamvis eam mutare vellem, nollem tamen amittere magis quam illum. Et nescio, an vellem vel pro illo, sicut de Oreste & Pylade traditur, si non fingitur; qui vellent pro invicem vel simul mori, quia mor-

morte pejus eis erat non ſimul vivere. Sed in me neſcio, quis affectus nimis huic contrarius ortus erat: & tædium vivendi erat in me graviſſimum, & moriendi metus. Credo quo magis illum amabam, eo magis mortem, quæ mihi illum abſtulerat, tanquam atrociſſimam inimicam oderam & timebam: & eam repente conſumpturam omnes homines putabam, quia illum potuit. Sic eram omnino, memini.

2. Ecce cor meum Deus meus! ecce intus vide, quia memini ſpes mea, qui me mundas à talium affectionum immunditia: dirigens oculos meos ad te, & *evellens de laqueo pedes meos*. Mirabar enim cæteros mortales vivere, quia ille, quem quaſi non moriturum dilexeram, mortuus erat: & me magis, quia illi alter eram, vivere illo mortuo mirabar. Bene quidam dixit de amico ſuo, *Dimidium animæ meæ*. Nam ego *b* ſenſi animam meam & animã illius, unam fuiſſe animã in duobus corporibus: & ideo mihi horrori erat vita, quia nolebam dimidius vivere. Et ideo forte mori metuebam, ne totus ille moreretur, quem multum amaveram.

Pſal. 24. 15.

Horat. l. 1 Carm. od. 3. ad Vir.

V. lib. 2 Retract. cap. 6.

NOTÆ.

a *Quamvis eam mutare vellem, nollem tamen eam amittere magis, quam illum)* cauſa eſt, quia naturali quadam vi ipſum eſſe jucundum eſt, etiam miſeris: ut egregie S. D. alibi demonſtrat exemplo pauperum, & mendicorum. *Vnde enim,* inquit, *mori metuunt & malunt in illa ærumna vivere, quam eam morte finire, niſi quia ſatis apparet, quantum natura refugiat non eſſe?* Sic ergo S. Auguſt. in vita etſi miſera, mortem tamen metuebat: & potius ſinebat amicum non eſſe, quam ſeipſum.

L. 11. de civ. Dei cap. 27.

b *Senſi animam meam & animam illius unam fuiſſe)* cul-

culpat hanc amoris exaggerationem his verbis : *cum de amici morte animi mei miseriam confiterer, dicens quod anima nostra quodammodo una facta fuerat ex duabus : & ideo inquam, forte mori metuebam, ne totus ille moreretur, quem multum amaveram; quæ mihi quasi declamatio levis, quam gravis confessio videtur, quamvis utcunque temperata sit hæc ineptia in eo, quod additum est, forte.* Quo exemplo religiosissimus Pater, merito avocare debet Christianos Scriptores, ne in libris scriptisque suis ea ponant, quæ ingenium mulcent quidem, sed ad virtutem nihil conducunt. l. c. Retr.

VSVS.

1. Discrimen ingens est inter caritatem ordinatam & inordinatam, illa tanta est, *ut animam suam ponat pro amicis suis*, non item ista, quæ in sensuum oblectatione fundata, ad veram virtutem non assurgit. Vnde recte dixit Aristoteles *amicitias juvenum, mutata ætate jucunda & forma desinere, quia amicitia cum jucunditate mutatur*, item, *amicitias hominum voluptuosorum non fortiter conjungi*, sed ingruente discrimine gravi dissilire. Quare S. D. dubitat, an verum sit, quod de Pyladis & Orestis amicitia circumfertur, eos mortem pro se mutuo oppetere voluisse : certe id non tam veræ amicitiæ impulsu, quam furoris fecisse videntur. Id compertum est, rara esse tam firmæ amicitiæ exempla, extra caritatem, *quæ per Spiritum sanctum diffunditur in cordibus fidelium.* Ioan. 15. 13. Ethic. l. 8. c. 3. ib. c. 5. Rom. 5. 5.

2. Certum indicium est *animum vinctum esse amicitia rerum mortalium, si dilaniatur, cum eas amittit*, non enim est in amittendo dolor, si non fuit in habendo cupiditas, quamvis non sentiat dolorem, antequam amittat, quod diligit : *sicut avicula, quod capta & constricta sit compedibus, non percipit, & cum supersidet glutino, non sentit se annexam, quousque recedere voluerit, & inde volare*, ut sapienter observat Gerson. De monte contempl. cap. 12.

CAP.

CAP. VII.

Solatium nullum reperiens, doloris impatientia mutat locum, & redit Carthaginem.

1. O Dementiam neſcientem diligere homines humaniter! O ſtultum hominem immoderate humana patientem, quod ego tunc eram! Itaque æſtuabam, ſuſpirabam, flebam, turbabar: nec requies erat, nec conſilium. Portabam enim conſciſſam, & cruentam animam meam, impatientem portari à me: & ubi eam ponerem, non inveniebam. Non in amœnis nemoribus, non in ludis atque cantibus, nec in ſuaveolentibus locis, nec in conviviis apparatis, neque in voluptate cubilis & lecti, non denique in libris atque carminibus acquieſcebat. Horrebant omnia, & ipſa lux, & quicquid non erat, quod ille erat, improbum & odioſum erat, præter gemitum & lachrymas; nam in eis ſolis aliquantula requies.

2. Vbi autem inde auferebatur anima mea, onerabat me grandis ſarcina miſeriæ, quæ à te Domine levanda erat, & curanda. Sciebam, ſed nec volebam, nec valebam, eo magis, quia non mihi eras aliquid ſolidum & firmum, cum de te cogitabam. Non enim tu eras, ſed vanum phantaſma & error meus, erat Deus meus. Si conabar eam ibi ponere, ut requieſceret, per inane labebatur, & iterum ruebat ſuper me: & ego mihi remanſeram infelix locus, ubi nec

nec esse possem, nec inde recedere. Quo enim cor meum fugeret à corde meo? quo à me ipso fugerem? quo me non sequerer? Et tamen fugi de patria; minus enim eum quærebant oculi mei, ubi videre non solebant; atque à Tagastensi oppido veni Carthaginem.

V S V S.

1. Ab inordinato amore, vel maxime deterrere deberet ingens cruciatus, qui non solum in amissione, verum & retentione carnalis amicitiæ animum obruit, quem luculenter S. D. hic describit, adeo ut merito dixerit Taulerus, *si inordinati amoris affectui non pure propter Deum, nec æternæ salutis nostræ gratia renuntiare volumus, saltem ob multam cordis pacem, quam etiam in hac vita inde consequimur: & ut complures internas, graves, & parum meritorias pressuras, & anxietates possimus evadere, libenter ea* (quæ carnaliter diligimus) *abdicare deberemus, quanquam hæc nobis potior esse intentio non debeat.* Verum hujus mali, quod latius patet quam credi queat, causas, proprietates, remedia peculiari tractatu explicavimus. Serm. de S. Magdalena.

2. Ex ingenti dolore, quem S. D. ex amissione hujus amici accepit, licet conjecturam facere, de intolerabili dolore, quo æternum cruciabuntur damnati, ob amissionem summi boni. Quam pœnam nec lacrymis lenire poterunt, quia *fletus & stridor dentium* erit inter pœnas, nec mutatione loci, quia in *inferno nulla est redemptio.* Mat. 8, 12.

3. Gratias agamus Deo, qui nos voluit venire ad agnitionem nominis sui & veræ fidei, ipse enim est *Pater misericordiarum & Deus totius consolationis, qui consolatur nos in omni tribulatione nostra*, modo solatium ab ipso & in ipso quæramus. Talem Deum Augustinus in morte hujus amici sui non habuit, cui Deus *Phantasma* fuit, corpus nimirum lucidum & infinitum; hinc nec in illo, nec in se ipso solatium invenit. 2. Cor. 1.

CAP.

CAP. VIII.

Tempus dolori mederi solatia pristinis similia afferendo se vero illecebras humanæ amicitiæ sectatum.

1. NOn vacant tempora, *a* nec otiose volvuntur per sensus nostros; faciunt in animo mira opera. Ecce veniebant & præteribant de die in diem, & veniendo & prætereundo inserebant mihi species alias, & alias memorias: & paulatim resarciebant me pristinis generibus delectationum, quibus cedebat dolor meus ille: sed succedebant non quidem dolores alii, causæ tamen aliorum dolorum. Nam unde me facillime, & in intima dolor ille penetraverat, nisi quia fuderam in arenam animam meam diligendo moriturum, ac si non moriturum! Maxime quippe me reparabant, atque recreabant aliorum amicorum solatia, cum quibus amabam, quod pro te amabam *b*. Et hoc erat ingens fabula, & longum mendacium, cujus adulterina confricatione, corrumpebatur mens nostra, pruriens in auribus. Sed illa mihi fabula non moriebatur, si quis amicorum meorum moreretur.

2. Alia erant, quæ in eis amplius capiebant animum: colloqui, & corridere, & vicissim benevole obsequi; simul legere libros dulciloquos, simul nugari, & simul honestari; dissentire interdum sine odio, tanquam ipse homo secum, atque ipsa rarissima, dissensione condire consensiones plurimas; docere aliquid invicem, aut di-

scere

ſcere aliquid ab invicem; deſiderare abſentes cum moleſtia, ſuſcipere venientes cum lætitia. His atque hujuſmodi ſignis, à corde amantium & redamantium procedentibus per os, per linguam, per oculos, & per mille motus gratiſſimos, quaſi fomitibus animos conflare, & c ex pluribus unum facere.

NOTÆ.

a *Nec otioſe volvuntur &c.*) aſſerit tempus dolorem mitigare afferendo *ſpecies alias, & alias memorias, & delectationes priſtinis ſimiles.* Quia ſpecies rerum, quas prius amabamus, paulatim abſorbentur à novis. Quamvis enim ſpecies intelligibiles ſint incorruptibiles, phantaſmata tamen, à quibus in hac vita dependet intellectus, ſenſim evaneſcunt: & à novis pelluntur, quæ ab aliis objectis animo adveniunt.

b *Et hoc erat ingens fabula*) intelligit Deum Manichæorum corporeum & infinitum, quem pro Deo tum colebat, etſi merum phantaſma foret, & ſane *longum mendacium*, utpote quod in immenſum error extenderet.

c *Ex pluribus unum facere*) iſtud nimirum eſt, quod per tot amoris lenocinia quæritur, *hoc enim amantium votum eſt*, ait Ariſtophanes *ut amans commixtus ac colliquefactus, ex duobus unus fiat.* Sed quia teſte S. Thoma, *ex hoc accideret, aut ambos aut alterutrum corrumpi, quærunt unionem, quæ convenit & decet: ut ſcilicet ſimul converſentur, & ſimul colloquantur, & in aliis hujuſmodi conjungantur*, per ea amoris indicia, quæ hic ponit S. Aug. In Sympoſ. Platon. 1.2.q.28 a. 1. ad 2

VSVS.

2. Vtile remedium inſinuat S. D. adverſus dolorem de morte carorum, ut nimirum *non diligas moriturum, ac ſi non moriturum*, ſed memineris *ſtatutum eſſe hominibus ſemel mori*, nec quenquam vivere eo privilegio, ut ſemper victurus ſit. Vnde, quod is reſpondit nuntianti filiũ eſſe mortuum, *ſcire ſe mortalem genuiſſe*, hoc amatoribus quoque occinendum eſt: *ſcias te mortalem amare; imo quid-* Hebr. 9. 27.

quid creatum amas, ſcias te id amare, quod brevi tranſiturum eſt.

2. Expende quam leve, & infidum ſit carnalis amicitiæ commercium. *Nugari & inaniter oblectari, ſive honeſtari* ut appellat S.D. certe res eſt, quæ animum ſerium non decet; nec fieri poteſt abſque jactura temporis & impedimento virtutis; præſertim cum animus in abſentia amici, turbulento & vehementi deſiderio ejus exardeſcit, quod certum eſt ſignum vitioſi affectus. Virtus enim pacem & tranquillitatem affert. Vtinam tam ſerio multi dolerent de abſentia & ſubtractione divinæ gratiæ, quantum triſtantur de abſentia & ſubtractione amicæ, vel amici!

CAP. IX.

Humana amicitia quærit ex amici corpore indicia benevolentiæ. Beatus, qui amat Deum, & amicum in Deo.

1. HOc eſt, quod diligitur in amicis, & ſic diligitur, ut rea ſit ſibi humana conſcientia, ſi non amaverit redamantem, aut ſi amantem non redamaverit: nihil quærens ex ejus corpore, præter indicia benevolentiæ. Hinc ille luctus, ſi quis moriatur, & tenebræ dolorum, & verſa dulcedine in amaritudinem cor madidum: & ex amiſſa vita morientium, mors viventium. Beatus, qui amat te, & amicum in te, & inimicum propter te. Solus enim nullum carum amittit, cui omnes in illo cari ſunt, qui non amittitur. Et quis eſt iſte, niſi Deus noſter, Deus, qui fecit cœlum & terram, & implet ea, quia implendo ea, fecit ea? Te nemo amittit, niſi qui dimittit. Et qui dimittit, quò it, aut quò fugit, niſi à te placido ad te iratum? Nam ubi non invenit legem tu-

am

am in pœna sua? *Et lex tua veritas, & veri-* Psal. 118.
tas tu. 142.
Ioa. 14. 6.

V S V S.

1. *Si amantem hominem non redamaverit homo, merito à seipso & aliis damnatur*, multo ergo magis rei sumus, quod amantem nos Deum non redamemus; cum ejus amorem infinita beneficia, eaque certissima creationis, conservationis, redemptionis, &c. manifestent. Contra indicia amoris ac benevolentiæ, quæ ex hominis corpore captamus, sunt infida & fallacia. Sæpe enim risui subest odium, & blandis verbis, ac benevolis signis aversus ac inimicus animus, ut vel ex hoc capite carnalis amicitia non possit sapienter amari.

2. Beatus contra est *qui amat Deum, & amicum in Deo*, tanquam imaginem in suo exemplari, & inimicum propter Deum præcipientem: *Diligite inimicos vestros, & benefacite his, qui oderunt vos,* Mat. 5.
nam etsi inimici hominis justi, peccatis imagi- 24.
nem Dei in se ipsis corrumpant & obscurent: retinent tamen naturam, quæ potest reformari per gratiam. Amicus vero quantumvis bonus, non aliter est amandus, quam in quantum per dona gratiæ, divinam imaginem in seipso illustrat. Qui autem amat dona naturæ, ingenii, formæ, fortunæ in alio, perinde agit, ut is, qui amat imaginem Cæsaris auream, propter aurum, non propter Cæsarem.

3. Non est certior via ad pacem animi, quam amor Dei, *vere enim nihil carum amittit, cui omnia in illo cara sunt, qui solus non amittitur*, quoscunque enim amicos & quæcunque bona amittit, non turbatur; sed hac cogitatione se mox ad quietem componit: *Restat mihi Deus, quem amittere non possum, nisi volens, in illo omne bonum est: & illud ipsum bonum, quod amisi particula est omnis boni, multo melius in summo bono, quam in se. Quare ergo tristis es anima mea?*

CAP.

CAP. X.

Modus creaturarum est, ut oriantur & occidant, & per esse tendant ad non esse: errat, qui in illis quærit aliquid stabile.

Psal.29. 4. 1. DEus virtutum converte nos, & ostende faciem tuam, & salvi erimus. Nam quaquaversum se verterit anima hominis, ad dolores figitur alibi, præterquam in te: tametsi figitur in pulchris extra te, & extra se. Quæ tamen nulla essent, nisi essent abs te; quæ oriuntur & occidunt, & oriendo quasi esse incipiunt, & crescunt, ut perficiantur, & perfecta senescunt & intereunt: etenim omnia senescunt, & omnia intereunt. Ergo cum oriuntur & tendunt esse, quò magis celeriter crescunt ut sint, eo magis festinant, ut non sint. Sic est modus eorum; tantum dedisti eis; quia partes sunt rerum, quæ non sunt omnes simul, sed decedendo ac succedendo *a* agunt omnes universum, cujus partes sunt. Ecce sic peragitur, & sermo noster per signa sonantia. Non enim erit totus sermo, si unum verbum non decedat, cum sonuerit partes suas, & succedat aliud.

2. Laudet te ex illis anima mea, Deus creator omnium; sed non eis infigatur glutine amoris, per sensus corporis. Eunt enim, quo ibant, ut non sint; & conscindunt eam desideriis pestilentiosis: quoniam ipsa esse vult, & requiescere amat in eis, quæ amat. *b* In illis autem non est ubi, quia non stant; fugiunt: & quis ea sequitur sensu carnis, aut quis ea comprehendit, vel cum præsto sunt?

dus est enim sensus carnis, quoniam sensus carnis est: & ipse est modus ejus. Sufficit ad aliud, ad quod factus est: ad illud autem non sufficit, ut teneat transcurrentia ab initio debito, usque ad finem debitum. In verbo enim tuo, per quod creantur, *c* ibi audiunt, hinc, & hucusque.

NOTÆ.

a *Agunt omnes universum, cujus partes sunt,)* ut plures personæ sibi mutuo succedentes comœdiam peragunt, nec diutius in scena morantur, quam actio postulat, ita S. D. dicit creaturas *agere universum*, magnam sane Comœdiam. Comparat deinde sermoni, in quo syllaba succedit syllabæ, ut possit totus absolvi.

b *In illis autem non est ubi, quia non stant)* significat in creaturis non esse locum quietis, quia ex natura sua fluunt & transeunt. Locus autem, sive ubi ex Philosophorum etiam sententia, est quiddam immobile. 4. Phys. t. 42.

c *Ibi audiunt, hinc, & hucusque)* verbum Dei audiunt, per quod fiunt, *hinc* esse incipiunt, & *hucusque* durant, quousque Deus & natura permittit.

VSVS.

1. Efficaciter incitat ad contemptum rerum caducarum & sensibilium, quæ ideo sunt, ut paulo post non sint, & quanto magis florent ac crescunt, tanto citius finiuntur. Et tamen cupimus stare voluptates ac illecebras sensuum, non minus insipiener, quam si quis stans in ripa, conaretur retinere aquam fluminis præterlabentis. Conclusum est dudum contra filios hujus seculi: *Vidi in omnibus vanitatem & afflictionem animi, & nihil permanere sub sole.* Eccles. 2, 11.

2. Cavendum à delectationibus sensuum, qui agglutinant animum creaturis, nec satiant, neque enim possunt eas tenere transcurrentes. Ideo cum necessarium sit identidem ab iis avelli, identidem necesse est animum cruciari aut dolore, aut desiderio.

CAP. XI.

Solus Deus permanet, caro non ſentit, niſi partem aliquam creaturarum, quibus omnibus melior eſt creator immutabilis.

1. NOli eſſe vana anima mea, & obſurdeſcere in aure cordis, tumultu vanitatis tuæ. Audi & tu: Verbum ipſum clamat, ut redeas, & ibi eſt locus quietis imperturbabilis, ubi non deſeritur amor, ſi ipſe non deſerat. Ecce illa diſcedunt, ut alia ſuccedant, & omnibus ſuis partibus conſtet infima univerſitas. Nunquid ego aliquo diſcedo? ait verbum Dei. Ibi fige manſionem tuam, ibi commenda, quicquid inde habes anima mea, ſaltem fatigata fallaciis. *a* Veritati commenda, quicquid tibi eſt à veritate, & non perdes aliquid; & refloreſcent putrida tua, & ſanabuntur omnes languores tui; *b* & fluxa tua reformabuntur, & renovabuntur, & conſtringentur ad te; & non te deponent, quo diſcedunt, ſed ſtabunt tecum, & permanebunt ad ſemper ſtantem ac permanentem Deum.

2. Vt quid perverſa ſequeris carnem tuam? Ipſa te ſequatur converſa. *c* Quicquid per illam ſentis, in parte eſt, & ignoras totum, cujus hæ partes ſunt, & delectat te tamen. Sed ſi ad totum comprehendendũ, eſſet idoneus ſenſus carnis tuæ: *d* ac non & ipſe in parte univerſi accepiſſet pro pœna tua juſtum modum: velles, ut tranſiret, quicquid exiſtit in præſenti, ut magis tibi omnia placerent. Nam, & quod loquimur,

per eundem ſenſum carnis audis: & non vis utique ſtare ſyllabas, ſed tranſvolare, ut aliæ veniant, & totum audias. Ita ſemper ſunt omnia, quibus unum aliquid conſtat, & non ſimul ſunt omnia ea, quibus conſtat. plus delectant omnia quam ſingula, ſi poſſint ſentiri omnia. Sed longe his melior, qui fecit omnia, & ipſe eſt Deus noſter: & non diſcedit, quia nec ſucceditur ei. Si placent corpora, Deum ex illis lauda, & in artificem eorum retorque amorem: ne in his, quæ tibi placenr, tu diſpliceas.

NOTÆ.

a *Veritati commenda*) Deo offer, quidquid boni ab illo habes vel deſideras: ille cum ſit veritas, oſtendet tibi, an & quod ſolatium ſit in creaturis.

b *Et fluxa tua reformabuntur*) caro & ſenſus corporis, per amorem Dei dirigentur ad finem ſuum, & *conſtringentur ad te*, quia amor Dei non ſinit ſenſus & concupiſcentias diffluere in creaturas; *& non te deponent*, non ſecum trahent, *quo diſcedunt* ſive (ut alii legunt) *deſcendunt*, nempe in nihilum & corruptionem; *ſed ſtabunt tecum* per ſubjectionem, *& permanebunt* in manipulis meritorum, quos perferes *ad ſemper ſtantem Deum.* Sicut enim peccatori ex oblectationibus ſenſuum *remanet pœna, fugiente gaudio*: ita juſto propter licitum, & ex virtutis regula moderatum rerum ſenſibilium uſum, *repoſita eſt corona juſtitiæ fugiente labore.*

c *Quicquid per illam ſentis, in parte eſt*) oculus enim non percipit niſi colorem & lucem, auris non niſi ſonum & voces, guſtus non niſi ſaporem cibi & potus, olfactus non niſi odores, tactus non niſi mollia & dura, ſinguli ſenſus ſingulas particulas univerſi. Et quidem ſimul non percipiunt, niſi particulam ſuæ particulæ. Ita oculus dum luſtrat palatium, non poteſt ſimul contemplari ſidera, dum in iis occupatur, non fruitur

pulchritudine ruris, camporum, hortorum, & quæcunque alia aſpectum paſcunt, avocant interim à lectione librorum. Aures dum attendunt melodiis, avocantur à jucundis ſermonibus, dum his vacant, non mulcentur cantu avicularum, ſtrepitu aquularum, ſuſurro arborum. Dum potamus, ſimul cibum glutire non poſſumus, dum caro ſapit, abſunt piſces; dum hoc vel illud obſonium delectat, alio ſimul veſci non poſſumus Delectationes ſenſuum obſtant delectationibus animi. Verum denique eſt, quidquid ſentit Senſus, particula eſt aliqua, imo particula particulæ.

d *Accepiſſet pro pœna tua juſtum modum*) natura carnis & ſenſuum quidem eſt talis, ut non poſſit ſentire, niſi objectum ſuum, & nec illud quidem totum ſimul. Sed natura poſt peccatum verſa eſt in pœnam, ſublata enim juſtitia originali, ſenſus immoderate rapiuntur in creaturas, & contra rationis dictamen; hinc lucta carnis & ſpiritus, in omnibus filiis Adam.

V S V S.

1. Priori cap. irrefragibili demonſtratione vanitatem creaturarum oſtendit S. D. ex earum fugaci inſtabilitate; nunc alteram demonſtrationem addit, ex eo, quod non niſi particulam aliquam rerum ſenſibilium ſenſu apprehendamus, plus autem delectant omnia in quovis toto, quam ſingula.
2. Vnde ſequitur meliores eſſe delectationes mentis quam carnis, intellectus enim totius univerſi creaturas cognoſcit & æſtimat, earumque bonitate delectatur. *Sed longe*, & ſingulis, & omnibus creaturis *melior, qui fecit omnia, & ipſe eſt Deus noſter, & non diſcedit* in nihilum, *quia non ſucceditur ei*, neque enim eſt alius Deus præter ipſum.

CAP.

CAP. XII.

Animæ in Deo amandæ, & ad eum rapiendæ, in quo solo quies: ad quem nos redire, & ascendere descensu suo docuit Christus.

1. *a* SI placent animæ, in Deo amentur: quia & ipsæ mutabiles sunt, & in illo fixæ stabiliuntur: alioquin irent, & perirent. In illo ergo amentur: & rape ad eum tecum, quas potes, & dic eis: Hunc amemus, hunc amemus, ipse fecit hæc, & non est longe. *b* Non enim fecit, atque abiit, sed ex illo in illo sunt. Ecce ubi est, ubi sapit veritas. Intimus cordi est, sed cor erravit ab eo. *Redite prævaricatores ad cor*, & inhærete illi, qui fecit vos. State cum eo, & stabitis. Requiescite in eo, & quieti eritis. Quò itis in aspera? quò itis? Bonum, quod amatis, ab illo est: sed quantum est ad illum, bonum est & suave. Sed amarum erit juste, quia injuste amatur, deserto illo, quicquid ab illo est. Esai. 46. 8.

2. Quò vobis adhuc, & adhuc, ambulare vias difficiles & laboriosas? Non est requies, ubi quæritis eam. Quærite, quod quæritis: sed ibi non est, ubi quæritis. Beatam vitam quæritis in regione mortis, non est illic. Quomodo enim beata vita, ubi nec vita? Et *c* descendit huc ipsa vita nostra, & tulit mortem nostram, & occidit eam *d* de abundantia vitæ suæ; & tonuit clamans, ut redeamus hinc ad eum *e* in illud secretum, unde processit ad nos; *f* veniens in ip-

sum primum virginalem uterum, *g* ubi ei nupsit humana creatura, caro mortalis, nec
Psal. 18. 6. 7. semper mortalis; & inde, *velut sponsus procedens de thalamo suo, exultavit ut gigas ad currendam* viam. Non enim tardavit, sed cucurrit, clamans dictis, factis, morte, vita, descensu, ascensu, clamans ut redeamus ad eum. Et discessit ab oculis ut redeamus ad cor, & inveniamus eum.

3. Abscessit enim, & ecce hic est. Noluit nobiscum diu esse, & non reliquit nos. Illuc enim abscessit, unde nunquam recessit,
Joan. 1. *quia mundus per eum factus est,* & *in hoc mundo erat,* & *venit in hunc mundum peccatores salvos*
1. Tim. 1. 15. *facere*; cui confitetur anima mea, ut *sanet eam,*
Psal. 40. 5. *quia peccavit illi. Filii hominum, usquequo graves*
Psal. 4. 3. *corde?* nunquid & post descensum vitæ, non vultis ascendere & vivere? Sed quo ascendi-
Psal. 72. 9. stis, quando in alto estis, & *posuistis in cœlum os vestrum? h* Descendite, ut ascendatis, & ascendatis ad Deum. Cecidistis enim, ascendendo contra eum. Dic eis ista, ut plorent in convalle plorationis, & sic eos rape tecum ad Deum, quia de spiritu ejus hæc dicis eis, si dicis ardens igne caritatis.

NOTÆ.

a *Si placent animæ, in Deo amentur*) Animas jubet in Deo amari S. D. quia Deus spiritus est. Corpora non jubet in Deo amari, sed illum ex corporibus laudari, quia Deus corpus non est; unde corpora non ita proprie amantur in Deo, quia nihil in eo est corporeum: amantur tamen propter Deum, & inde mens exurgit in laudem ejus, qui & corpus fecit, & spiritum.

b *Non enim fecit, atque abiit*) ut architectus postquam domum extruxit, vel artifex, postquam imaginem formavit; omnia enim non solum *ex*

Deo

Deo sunt, tanquam *efficiente*, sed etiam *in illo*, tanquam *conservante* & *continente*, ut dictum L.1.c.2.
supra.

c *Descendit huc ipsa vita*) Christus, qui de seipso ait: *ego sum via, veritas, & vita*, & *occidit mortem* Ioan.14.
nostram redimendo nos, satisfaciendo pro pecca- 6.
tis nostris.

d *De abundantia vitæ suæ*) utique vita abundavit Christo, unam perdidit in cruce mortalem, ut homo, alteram immortalem servavit ut Deus.

e *In illud secretum*) inaccessæ divinitatis.

f *Veniens in ipsum primum uterum virginalem*) primus uterus virginalis & fœcundus, fuit uterus B. Virginis. *Nec primam similem visa est, nec habere sequentem.*

g *Vbi ei nupsit humana creatura*) per incarnationem; caro *mortalis* ante resurrectionem, nec *semper mortalis*, quia *immortalis* post resurrectionem.

h *Descendite ut ascendatis*) descendite per humilitatem, ut ascendatis per Dei amorem ad Deum.

VSVS.

1. Suggerit S.D. hoc capite, item proximis duobus, salubrem meditationem, adversus blandimenta mundi, vel retinentis, vel revocantis.
2. Proponit S. D. vitam Christi, tanquam efficacissimum medium ad bona caduca aspernanda. Ideo enim vitam mundo contrariam elegit, ut bona hujus vitæ, caduca & levia esse persuaderet, discessit vero ad cælum per ascensionem, ut quæramus eum, & sequamur vestigia ejus.

CAP. XIII.

Ista nesciens amabat pulchra inferiora, quorum consideratione cognovit pulchrum & aptum, ac de utroque libros scripsit.

1. HÆc tunc non noveram, & amabam pulchra inferiota & ibam in profundum, & dicebam amicis meis num amamus aliquid, nisi pulchrum? Quid est enim

pulchrum? & quid eſt pulchritudo? Quid eſt, quod nos allicit, & conciliat rebus, quas amamus? Niſi enim eſſet in eis decus & ſpecies, nullo modo nos ad ſe moverent. Et animadvertebam & videbam in ipſis corporibus *a* aliud eſſe quaſi totum, ideo pulchrum, *b* aliud autem, quod ideo deceret, quoniam apte accommodaretur alicui, ſicut pars corporis, ad univerſum ſuum, & ſimilia. Et iſta conſideratio ſcaturivit in animo meo ex intimo corde meo, & ſcripſi libros de pulchro & apto, puto duos, aut tres. Tu ſcis Deus: nam excidit mihi. Non enim habemus eos, ſed aberraverunt à nobis, neſcio quomodo.

NOTÆ.

a *Aliud eſſe quaſi totum, & ideo pulchrum*) infra de-
Cap. 14. finit pulchrum eſſe id, *quod per ſeipſum decet.* S. Th.
1. p. q. 39. a. magis diſtincte, *ad pulchritudinem* ait, *tria requi-*
8. c. *runtur, I. quidem integritas, ſive perfectio, quæ enim*
diminuta ſunt, hoc ipſo turpia ſunt, II. debita propor-
tio, ſive conſonantia, III. claritas, quæ in corporibus
L. 22. de *eſt coloris ſuavitas*, Vnde S. Auguſtin. pulchritu-
civ. Dei dinem corporis alibi definit ex Cicerone, *partium*
cap. 19. *congruentiam, cum quadam coloris ſuavitate*, &
l. 3. quæſt. Tuſcul. 1. S. Th. pulchre bonum à pulchro diſtinguit ex
p. q. 5. a. hoc, *quod bonum proprie reſpicit appetitum, pulchrum*
4. ad 1. *autem vim cognoſcitivam, pulchra enim dicuntur, quæ*
viſa placent, ubi per viſionem intelligo quoque
cognitionem intellectivam, qua non ſolum per-
V. Bell. cipimus pulchritudinem corporum, verum &
in Pſal. animorum, quorum pulchritudo eſt *rectitudo vo-*
44. *luntatis cum claritate Sapientiæ.*

b *Aliud autem, quod ideo deceret, quoniam apte accommodaretur alicui*) diſtinguit S. D. aptum à pulchro, nam pulchrum abſolutum quid eſt & totum; aptum ad alterum refertur, tan-
t. 2. ep. 5. quam pars, aut veſtis, aut aliquid aliud. *Pul-*
ſubinit. *chrum enim*, ut S. D. alibi ait, *per ſeipſum conſidera-*
tur atque laudatur, cui turpe ac deforme contrarium eſt.

Aptum

Aptum vero, cui ex adverso est ineptum, quasi religatum pendet aliunde, nec ex semetipso, sed ex eo, cui connectitur, judicatur: nimirum decens atque indecens, vel hoc idem est, vel perinde habetur. Asserit pulchrum cognosci per seipsum, ut an equus, an homo sit pulcher: aptum vero non nisi per aliud, neque enim vestem quis potest aptam dicere, nisi intelligat, an congruat corpori.

VSVS.

1. Ex hac pulchri notione sequitur solum Deum perfecte esse pulchrum. Ipse enim solus habet I. Omnem perfectionem, II. Proportionem perfectam omnis justitiæ & sanctitatis. III. Claritatem Sapientiæ absque ignorantia & errore. Vnde sicut teste Christo, *nemo bonus est* (perfecte & à seipso) *nisi solus Deus*, ita *nemo pulcher est, nisi solus Deus*, qui solus per seipsum, & à se ipso decet. Creaturæ vero omnem decorem ab ipso, & in ordine ad ipsum habent. Luc. 18. 19.

2. Nullum hominem pefecte esse pulchrum. I. Quia nemo tam perfectus, cui non aliquid desit in corpore vel animo. II. Quia nemo tam justus, qui proportionem rectæ voluntatis, non levibus saltem peccatis corrumpat, imo fomes peccati sive concupiscentia, necessario aliquam deformitatem causat. III. Quia nemo tam sapiens, ut claritatem sapientiæ nullo errore, vel ignorantia obscuret. Cum ergo non possimus esse vere *pulchri*, laboret quivis esse *aptus*, sive convenire suo Fini, qui est Deus, suo Toti, cujus est pars, religiosus Religioni, civis Reipublicæ, studiosus Academiæ, quod fiet leges salutares & justas sedulo observando.

CAP. XIV.

Se fama & laudibus, ut fieri solet, motum, Hierio Oratori libros de pulchro & apto inscripsisse: ejusque exemplo, non item quorumvis aliorum, laudari cupiisse.

1. QVid est autem, quod me movit Domine Deus meus, ut ad Hierium Romanæ urbis oratorem, scriberem illos libros: quem non noveram facie, sed amaveram hominem ex doctrinæ fama, quæ illi clara erat, & quædam verba ejus audieram, & placuerant mihi? Sed magis, quia placebant aliis, & efferebant eum laudibus; stupentes quod ex homine Syro, docto prius Græcæ facundiæ, post in Latina etiam doctor mirabilis extitisset: & esset scientissimus rerum ad studium Sapientiæ pertinentium, mihi placebat. Laudatur homo, & amatur absens. Vtrumnam ab ore laudantis intrat in cor audientis amor ille? Absit. Sed *a* ex amante alio, accenditur alius. Hinc enim amatur, quia laudatur, *b* dum non fallaci corde laudatoris prædicari creditur: id est, cum amans eum laudat. Sic enim tunc amabam homines, ex hominum judicio: non enim ex tuo Deus meus, in quo nemo fallitur.

2. Sed tamen, cur non sicut auriga nobilis, sicut venator studiis popularibus diffamatus: sed longe aliter, & graviter, & ita, quemadmodum & me laudari vellem? Non autem vellem ita laudari & amari me, ut *c* histriones, quanquam eos & ipse laudarem,

rem, & amarem: ſed eligens latere, quam ita notus eſſe, & vel haberi odio, quam ſic amari. Vbi diſtribuuntur iſta pondera variorum & diverſorum amorum, in anima mea? Quid eſt, quod amo in alio, quod rurſus niſi odiſſem, non à me deteſtarer & repellerem, cum ſit uterque noſtrum homo? Non enim ſicut equus bonus, amatur ab eo, qui nollet hoc eſſe, etiam ſi poſſet: hoc & de hiſtrione dicendum eſt, qui naturæ noſtræ ſocius eſt. Ergone amo in homine, quod odi eſſe, cum ſim homo? Grande profundum eſt ipſe homo, cujus etiam *capillos* tu Domine *numeratos* habes, & non minuuntur in te: & tamen capilli ejus magis numerabiles ſunt, quam affectus ejus, & motus cordis ejus. Mat. 1. 30.

3. At ille Rhetor ex eo erat genere, quem ſic amabam, ut vellem me eſſe talem: & errabam typho, & circumferebar omni vento, & nimis occulte gubernabar abs te. Et unde ſcio, & unde certus confiteor tibi, quod illnm in amore laudantium magis amaveram, quam in rebus ipſis, de quibus laudabatur? Quia ſi non laudatum vituperarent eum iidem ipſi, & vituperando atque ſpernendo ea ipſa narrarent, non accenderer in eum, & non excitarer. Et certe res non aliæ forent, nec homo ipſe alius, ſed tantummodo affectus alius narrantium. Ecce, ubi jacet anima infirma, nondum hærens ſoliditati veritatis! Sicut auræ linguarum flaverint à pectoribus opinantium, ita fertur & vertitur, torquetur, ac retorquetur, & obnubilatur ei lumen, & non cernitur veritas. Et ecce eſt ante nos! Et magnum

quiddam mihi erat, si sermo meus, & studia mea illi viro innotescerent. Quæ si probaret, flagrarem magis: si autem improbaret, sauciaretur cor vanum, & inane soliditatis tuæ. Et tamen pulchrum illud atque aptum, unde ad eum scripseram, libenter animo versabam ob os contemplationis meæ, & nullo collaudatore mirabar.

NOTÆ.

a *Ex amante alio accenditur alius)* dum nempe bona & dona alterius, amantis affectu tam eloquenter & vehementer prædicantur, ut audiens credat amore dignum, qui ita laudatur. Non ergo amor ab amantis ore transit in audientem, quasi affectus ille migret de animo in animum, quod fieri non potest: sed quia amans tam illustri modo proponit ejus bona quem amat, ut bonum sic cognitum non possit non amari.

b *Dum non fallaci corde &c.)* credi solet amantibus de iis quos laudant, quia cum natura nobis insitum sit non posse amare, nisi quod bonum est, credimus amantibus, esse bonum, quod amant & laudant. Cum vero amor humanus sæpe fallat, & sæpe qui amant, sibi somnia fingant, recte dicit S. D. se cum amabat homines ex hominum judicio, non amasse illos *ex judicio Dei.*

c *Histriones)* agebant hi fabulas in scena, sic dicti à regione Histra, vel ab Hister, quod Hetruscis ludionem significabat. Genus hominum apud Romanos infame erat, qui tum alia improba tum Deorum scelera, seu vera, seu ficta repræsentabant. Apud Græcos vero infames non erant, quod illi putarent Deos ludis scenicis delectari; de quo egregie S. D. *In hac disceptatione* ait, *hujuscemodi ratiocinatio summam quæstionis absolvit. Proponunt Græci: si Dii tales colendi sunt, profecto etiam tales homines honorandi sunt. Assumunt Romani: sed nullo modo tales homines honorandi sunt. Concludunt Christiani: nullo igitur modo tales dii colendi sunt.*

L.2.c.13. de civ. Dei.

VSVS

VSVS.

1. Sicut odimus in nobis conditionem vilem & artem illiberalem, histrionis, , aurigæ, venatoris, etsi talia amemus & laudemus in aliis: quia putamus hæc esse infra dignitatem nostram, ideoque laudi nobis ducimus ista ignorare, & non factitare: sic contemnere deberemus omnia vana nomina ingenii, fortunæ, nec ex iis laudem captare: quia & ipsa, & omnia humana sunt infra magnitudinem animi Deum amantis, & *sapientis quæ sursum sunt, non quæ super terram.* Col. 3, 2.

2. Figendus est animus in Deo, ne ex laudibus & vituperiis æstimemus, nostra vel aliena, nec moveant nos *auræ linguarum flantes à pectoribus* sæpe temere ac falso *opinantium.* Cor nostrum *vanum* est, & *inane soliditatis divinæ*, quamdiu sauciatur, & torpescit in suis actionibus ob vituperia, & exardescit laudibus. Quamdiu tales sumus, *arundines sumus vento agitatæ*, Ioanni Baptistæ multum absimiles. Mat. 13. 7.

CAP. XV.

Rerum incorporearum ignorantia, duas substantias fingebat, monadem & dyadem, hanc summe malam, illam summe bonam: Libros vero de pulchro & apto, anno ætatis 26, vel 27, scripsit.

1. SEd *a* tantæ rei cardinem in arte tua nondum videbam omnipotens, qui *facis mirabilia solus*; & ibat animus meus *b* per formas corporeas; & pulchrum, *quod per se ipsum*: aptum *autem*, *quod ad aliquid accommodatum deceret*, definiebam, & distinguebam, & exemplis corporeis astruebam. Et converti me ad animi naturam: & non me sinebat falsa opinio, quam de spititualibus habebam, verum cernere. Et irruebat in oculos

los meos ipſa vis veri : & avertebam palpitantem mentem ab incorporea re, ad lineamenta, & colores, & tumentes magnitudines. Et quia non poteram ea videre in animo, putabam me non poſſe videre animum meum. Et cum in virtute pacem amarem, in vitioſitate autem odiſſem diſcordiam: c in illa unitatem, in iſta quandam diviſionem notabam. Inque illa unitate mens rationalis, & natura veritatis ac ſummi boni mihi eſſe videbatur. In iſta vero diviſione irrationalis vitæ, neſcio quam ſubſtantiam, & naturam ſummi mali, quæ non ſolum eſſet ſubſtantia, ſed omnino vita eſſet : & tamen abs te non eſſet Deus meus, ex quo ſunt omnia, miſer opinabar. Et tamen illam monadem appellabam, tanquam ſine ullo ſexu mentem : hanc vero dyadem, iram in facinoribus, libidinem in flagitiis, neſciens quid loquerer.

2. Non enim noveram neque didiceram, nec ullam ſubſtantiam malum eſſe: nec ipſam mentem noſtram ſummum atque incommutabile bonum. Sicut enim facinora ſunt, ſi vitioſus eſt ille animi motus, in quo eſt impetus, & ſe jactat inſolenter ac turbide : & flagitia, ſi eſt immoderata illa animæ affectio, qua carnales hauriuntur voluptates : ita errores, & falſæ opiniones vitam contaminant, ſi rationalis mens ipſa vitioſa eſt : qualis in me tunc erat, neſciente alio lumine illam illuſtrandam eſſe, ut ſit particeps veritatis, quia non eſt ipſa natura
Pſal. 17. 29. veritatis. *Quoniam tu illuminabis lucernam meam, Domine Deus meus, illuminabis tenebras meas. & de plenitudine tua nos omnes accepimus.* Es enim

tu

tu lumen verum, quod *illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum*, quia in te *non est transmutatio, nec momenti obumbratio*. Sed ego conabar ad te, & repellebar abs te, ut saperem mortem, qnoniam *superbis resistis*. Ioan. 1. 16. 9. Iacob. 1. 17. 1. Pet. 5. 5.

3. Quid autem superbius, quam ut assererem mira dementia, me id esse naturaliter, quod tu es? *d* Cum enim ego essem mutabilis, & eo mihi manifestum esset, quod ideo utique sapiens esse cupiebam, ut ex deteriore melior fierem: malebam tamen etiam te opinari mutabilem, quam me non hoc esse, quod tu es. Itaque repellebar, & resistebas ventosæ cervici meæ, & imaginabar formas corporeas, & caro carnem accusabam, & *spiritus ambulans* nondum *revertebar ad* te: & ambulando ambulabam in ea, quæ non sunt, neque in te, neque in me, neque in corpore. Neque mihi creabantur à veritate tua, sed à mea vanitate fingebantur ex corpore: & *e* dicebam parvulis fidelibus tuis, civibus meis, à quibus nesciens exulabam. Dicebam illis garrulus, & ineptus: cur ergo errat anima, quam fecit Deus? & mihi nolebam dici: cur ergo errat Deus? Et contendebam magis incommutabilem tuam substantiam coactam errare, quam meam mutabilem sponte deviasse, & pœna errare confitebar. Psal. 77. 39.

4. Et eram ætate annorum fortasse viginti sex aut septem, cum illa volumina scripsi, volvens apud me corporea figmenta, obstrepentia cordis mei auribus, quas intendebam, ô dulcis veritas! in interiorem melodiam tuam: cogitans de pulchro & apto, & *stare* cupiens, *& audire* te, & *gaudio* Ioan. 3. 29.

gau-

gaudere propter vocem ſponſi, & non poteram: quia vocibus erroris mei rapiebar foras, & pondere ſuperbiæ meæ in ima decidebam.
Pſal.50. 10. Non enim *dabas auditui meo gaudium & lætitiam*, aut *exultabant oſſa, quæ humiliata* non erant.

NOTÆ.

a *Tantæ rei cardinem*) ſapientiam & providentiam divinam, in qua omne naturæ rationalis & irrationalis ineffabile artificium, velut in Cardine vertitur.

b *Per formas corporeas*) quas ſolas mente verſabat, & veluti ruminabat: talia nempe, qualia per
L.3.c.6. oculos carnis hauriebat, ſive ut ſupra dixit, *vorabat*.

c *In illa unitatem, in iſta quandam diviſionem*) Vnit virtus voluntatem & appetitum cum recta ratione. Vitium ex diſcordia utriuſque naſcitur illamque cauſat; inde pax & bonum animæ: hinc malum & perturbatio. Cum vero S. D. malitiam ab inordinato voluntatis motu provenire nondum intelligerer, *ſubſtantiam malam* in homine conſtituebat, eique adverſam *ſubſtantiam boni*, quam putabat eſſe fruſtum Dei, & *monadem*, ſive unitatem appellabat: illam vero *dyadem*, ſive duplicitatem, quæ incitaret ad iram in facinoribus,
V.l.3.c.8. ad libidinem in flagitiis.

d *Cum enim ego eſſem mutabilis*) ex hoc agnoſcere debuit ac potuit S. D. animam ſuam non eſſe particulam divinæ ſubſtantiæ: Deus enim eſt immutabilis, anima vero mutatur, & fit ex deteriore melior, vel contra.

e *Dicebam parvulis fidelibus tuis*) Catholicis humilitate parvulis, hac quæſtione inſultabat, *quomodo poteſt errare aut male facere anima, quam fecit Deus, cum ſit verax & bonus?* Neque videbat ſe gravius à Catholicis iſtà quæſtione premi, *Si tua anima eſt pars Dei, quomodo cum illa, & in illa errat Deus?* Sed putabat Auguſt. ſubſtantiam divinam colligatam ſubſtantiæ mali, coactam errare, quæ ſponte errare non poſſet.

VSVS.

VSVS.

Vere signatum est super nos lumen vultus tui Domine) Augustinus quamvis gravissimis involutus erroribus, agnovit tamen peccatum esse summum malum, ideoque substantiæ mali illud attribuit, contra vidit virtutem à summo bono proficisci. Nulla itaque ignorantiæ excusatio nobis aliquando proderit, nisi *declinemus à malo, & faciamus bonum.* Psal. 4.7. Psal. 36. 27.

CAP. XVI.

Se Categorias Aristotelis, & omnes libros artium liberalium sine Magistro intellexisse: nihil tamen id sibi profuisse, donis Dei utenti male.

1. ET quid mihi proderat, quod annos natus ferme viginti, cum in manus meas venissent Aristotelica quædam, quas appellant decem categorias: quarum nomine cum eas Rhetor Carthaginensis magister meus, buccis typho crepantibus commemoraret, & alii qui docti habebantur: tanquam in nescio quid magnum & divinum suspensus inhiabam, legi eas solus, & intellexi. Quas cum contulissem cum eis, qui se dicebant vix eas magistris eruditissimis, non loquentibus tantum, sed multa in pulvere depingentibus intellexisse: nihil inde aliud mihi dicere potuerunt, quam ego solus apud meipsum legens, cognoveram. Et satis aperte mihi videbantur loquentes de substantiis, sicuti est homo; & quæ in illis essent, sicuti est figura hominis; qualis sit & statura, quot pedum sit; & cognatio, cujus frater sit; aut ubi sit constitutus; aut quando

natus;

natus; aut ſtet, aut ſedeat: aut calceatus, vel armatus ſit; aut aliquid faciat, aut patiatur aliquid; & quæcunque in his novem generibus, quorum exempli gratia quædam poſui, vel in ipſo ſubſtantiæ genere innumerabilia reperiuntur.

2. Quid hoc mihi proderat, quando & oberat: *a* cum etiam te Deus meus mirabiliter ſimplicem, atque incommutabilem (illis decem prædicamentis putans, quicquid eſſet, omnino comprehenſum) ſic intelligere conarer: quaſi & tu ſubjectus eſſes magnitudini tuæ, aut pulchritudini, ut illa eſſent in te quaſi in ſubjecto, ſicut in corpore: cum tua magnitudo & tua pulchritudo, tu ipſe ſis, *b* corpus autem non eo ſit magnum, & pulchrum, quo corpus eſt: quia etſi minus magnum & minus pulchrum eſſet, nihilominus corpus eſſet. Falſitas enim erat, quam de te cogitabam, non veritas, & figmenta miſeriæ meæ, non firmamenta beatitudinis tuæ. Iuſſeras enim, & ita fiebat in me, ut *terra ſpinas & tribulos pareret mihi*, & cum labore pervenirem ad *panem* meum.

Gen. 3. 18.

3. Et quid mihi proderat, quod omnes libros artium, quas liberales vocant, tunc nequiſſimus malarum cupiditatum ſervus, per meipſum legi & intellexi, quoſcunque legere potui? Et gaudebam in eis, & neſciebam unde eſſet, quicquid ibi verum & certum eſſet. *c* Dorſum enim habebam ad lumen, & ad ea, quæ illuminantur faciem: unde ipſa facies mea, qua illuminata cernebam, non illuminabatur. Quicquid de arte loquendi & diſſerendi, quicquid de dimenſionibus figurarum, & de muſicis, & de nume-

meris, sine magna difficultate, nullo hominum tradente intellexi: scis tu Domine Deus meus, quia & celeritas intelligendi, & disputandi acumen, donum tuum est: sed non inde sacrificabam tibi. Itaque mihi non ad usum, sed ad perniciem magis valebat, quia *d* tam bonam partem substantiæ meæ, sategi habere in potestate, & *fortitudinem meam* non *ad te custodiebam*: sed *profectus* sum abs te, *in longinquam regionem*, ut eam *dissiparem* in meritricias cupiditates. Nam quid mihi proderat bona res, non utenti bene? Non enim sentiebam illas artes, etiam ab studiosis & ingeniosis, difficillime intelligi, nisi cum eis easdem conabar exponere: & erat ille excellentissimus in eis, qui me exponentem non tardius sequeretur.

Psal. 18. 10.
Luc. 15.

4. Sed quid ergo mihi hoc proderat, putanti, quod tu Domine Deus meus veritas, corpus esses lucidum & immensum, & ego frustum de illo corpore? Nimia perversitas. Sed sic eram. Nec erubesco Deus meus confiteri tibi in me misericordias tuas, & invocare te: qui non erubui tunc profiteri hominibus blasphemias meas, & latrare adversum te. Quid ergo mihi tunc proderat ingenium per illas doctrinas agile, & nullo adminiculo humani magisterii, tot nodosissimi libri enodati: cum deformiter & sacrilega turpitudine in doctrina pietatis errarem? Aut quid tantum oberat parvulis tuis longe tardius ingenium, cum à te longe non recederent: ut in nido Ecclesiæ tuæ tuti plumescerent, & alas charitatis, alimento sanæ fidei nutrirent?

5. O Domine Deus noster, *in velamento* Psal. 62, 8.
ala-

Psal. 46. 4. *alarum tuarum speremus*, & protege nos, & porta nos. Tu portabis & parvulos, & *usque ad canos tu portabis*, quoniam firmitas nostra, quando tu es, tunc est, firmitas: cum autem nostra est, infirmitas est. Vivit apud te semper bonum nostrum: & quia inde aversi sumus, perversi sumus. Revertamur jam Domine, ut non evertamur: quia vivit apud te sine ullo defectu bonum nostrum, qnod tu ipse es: & non timebimus, ne non sit, quò redeamus, quia nos inde ruimus: nobis autem absentibus, nonuit domus nostra, æternitas tua.

N O T Æ.

a *Cum etiam te Deus meus, &c.*) S. D. erroribus liberatus, Deum prædicamentis contineri non censuit, ut hodie etiam philosophamur; tum quia finiti & infiniti infinita distantia, nec communis ratio est; tum quia Deus accidentibus nullis subjacet, ut creatæ substantiæ, in quarum Categoriam, & Ordinem, illum redigere volebat Augustinus.

b *Corpus autem non eo sit magnum & pulchrum*) apparet S. D. sensisse quantitatem & pulchritudinem, quæ fere in figura & colore consistit, re ipsa distingui à substantia. De Deo enim dicere licet, *tua Magnitudo & tua Pulchritudo tu ipse es*, non item corpus est sua magnitudo aut pulchritudo.

c *Dorsum enim habebam ad lumen*) Dorsum animæ *oblivio* est, ut enim nulli in tergo oculi, ita oblivio nihil videt, nihil cogitat. Culpabilis hæc in peccantibus est, quia voluntaria: potius enim nolunt meminisse Dei, quam ut proprie ejus obliviscantur. *Facies* vero animi *memoria* est, & *consideratio*. Vt ergo dorsum obvertens soli non illustratur in facie, quamvis illustrentur ea, quæ aspicit, ita peccator oblitus Dei, non illustratur radiis divinæ Sapientiæ: quamvis creaturas intelligat sapientissime conditas.

d *Tam bonam partem substantiæ*) gerit se pro filio prodigo, quia ut ipse acceptam partem substan-

tiæ

tiæ ſuæ, peregre decoxit cum meretricibus: ita Auguſtinus ingenium meliorem partem ſui, prodegit in errores Manichæorum & fœdas libidines, in *longinqua regione* peccati.

V S V S.

1. Retudit S.D. ſuo exemplo fortiter ſuperbiam eorum, qui ob ingenium aliaque dona ſuperbiunt. *Nihil enim prodeſt res bona non utenti bene.* In ingenio & eruditione Auguſtini, qui nec Magiſtro eguit, hæreſis & luxuria nidum invenerunt, quia male uſus eſt nobiliſſimis Dei donis: non ſperemus nos Dei gratiam ob dotes Auguſtini donis longe impares, niſi puritate & probitate illis apud Deum pretium faciamus. Tam non æſtimat Deus iſta, ut S. D. exiſtimet, *ideo Nathanaelem non cooptatum inter Apoſtolos, quia doctus erat.* V. tr. 2. in Ioan.

2. Non contemnendi ſunt ingenio & doctrina parvuli, docto enim & ingenioſo ſine virtute, nihil prodeſt *res bona non utenti bene:* ſimplici vero & indocto, ſed virtutis ſtudioſo, prodeſt virtus, *qua non poteſt uti male.* Meminerimus in tremendo judicio, nullam Doctoribus niſi Sanctis, conceſſum iri honoris, aut præmii prærogativam. V. lib. 3. de lib. arb. cap. 19.

LIBER

LIBER V.

Proloquitur annum unde-tricesimum ætatis suæ, quo Carthagine Rhetoricam docens, cognita imperitia Fausti celeberrimi Manichæorum Episcopi, ab iis alienari cœpit. Tum Romæ gravi morbo defunctus, & in Rhetoricæ professione aliquantum moratus, ad eandem Mediolani suscipiendam abiit. Vbi S. Ambrosii humanitate, ac sermonibus, meliorem de Fide Catholica opinionem, sensim concepit.

CAP. I.

Confitetur Deo miserationes ejus, non ut doceat, sed ut laudet eum, quem laudat omnis creatura.

1.
Ccipe sacrificium confessionum mearum, de manu linguæ meæ quam formasti & excitasti, ut *confiteatur*
Psal.137.2. *nomini tuo*, & sana omnia ossa mea, & dicant: *Domine*
Psal.88.1. *quis similis tibi?* Neque enim docet te, quid in se agatur, qui tibi confitetur: quia oculum tuum non excludit cor clausum, nec manum tuam repellit duritia hominum: sed solvis

ſolvis eam, cum voles, *a* aut miſerans aut vindicans, *& non eſt, qui ſe abſcondat à calore tuo.* Sed te laudet anima mea, ut amet te: & confiteatur tibi miſerationes tuas, ut laudet te. Non ceſſat nec tacet laudes tuas, univerſa creatura tua: *b* nec ſpiritus omnis hominis, per os converſum ad te: nec animalia, nec corporalia, *c* per os conſiderantium ea: ut exurgat in te à laſſitudine anima noſtra, innitens eis, quæ feciſti, & tranſiens ad te, qui feciſti hæc mirabiliter; & ibi refectio, & vera fortitudo. Pſal. 18. 7.

NOTÆ.

a *Aut miſerans, aut vindicans*) miſerans emolliendo ad pœnitentiam, aut vindicans magis indurando ſubtractione auxilii interni; & puniendo impœnitentiam, pœnis hujus & alterius vitæ.

b *Nec ſpiritus omnis hominis*) iuſti, intellige; impii enim non laudant Deum, ſed blaſphemant.

c *Per os conſiderantium ea*) Angeli & homines proprie laudant Deum, animalia vero aliæque creaturæ eundem laudant non ore ſuo, ſed alieno: excitando repræſentatione divinarum perfectionum mentem ad laudandum ſuum conditorem. Quo ſenſu dixit David: *Cæli enarrant gloriam Dei, & opera manuum ejus annuntiat firmamentum.* Laudant itaque Angeli & homines Deum *formaliter*, aliæ creaturæ *objective*, ut loquuntur in Scholis. Pſal. 18. 1.

USUS.

Salubrem pro confeſſione hoc caput ſuggerit meditationem; tum ut integre fiat, cum Deum, cujus vices gerit Sacerdos, nihil lateat; tum ut excitemus nos ad creatorem noſtrum laudandum ſeria emendatione: nec toties laudes totius univerſi, peccatis noſtris interrumpamus.

CAP.

CAP. II.

Fruſtra iniqui fugiunt Deum, qui ubique eſt: convertantur potius, & confiteantur ei.

1. EAnt, & fugiant te inquieti & iniqui; *a* & tu vides eos, & diſtinguis umbras, & ecce pulchra ſunt cum eis omnia, & ipſi turpes ſunt! Et *b* quid nocuerunt tibi, aut in quo imperium tuum dehoneſtaverunt, à cœlo uſque in noviſſima, juſtum &
Pſal. 138. 7. integrum? Quò enim fugerunt, cum *fugerent à facie tua?* aut ubi tu non invenis eos? Sed fugerunt, ut non viderent te videntem ſe, atque excæcati in te offenderent: quia
Sap. 11. 25. *non deſeris aliquid eorum, quæ feciſti*; in te offenderent injuſti, & juſte vexarentur: ſubtrahentes ſe lenitati tuæ, & offendentes in rectitudinem tuam, & cadentes in aſperitatem tuam. Videlicet neſciunt, quod ubique ſis, quem nullus circumſcribit locus: ſolus es præſens etiam his, qui longe fiunt à te.

2. Convertantur ergo, & quærant te, quia non ſicut ipſi deſeruerunt te creatorem ſuum, ita & tu deſeruiſti creaturam tuam. Ipſi convertantur, & quærant te; & ecce ibi es in corde eorum, in corde confitentium tibi, & projicientium ſe in te: & plorantium in ſinu tuo poſt vias ſuas difficiles. Et tu facilis terges lachrymas eorum, ut magis plorent, & gaudeant in fletibus: quoniam tu Domine, non aliquis homo, caro & ſanguis, ſed tu Domine qui feciſti, reficis & conſolaris eos. Et ubi ego eram, quan-

quando te quærebam? Et tu eras ante me, ego autem & à me discesseram: nec me inveniebam, quanto minus te?

NOTÆ

a *Tu vides eos, & distinguis umbras)* Etsi iniqui non meminerint Dei, & avertant ab eo intellectum & voluntatem: videntur tamen ab eo, non quidem ut partes lucidæ, sed tenebrosæ universi, & velut umbræ, quæ & ipsæ ornant picturam. Infra quoque S. D. *reprobos* appellat *noctem*, & *electos lucem*, ex mente utique Christi, qui cum diceret *hæc est hora vestra & potestas tenebrarum*, per tenebras dæmones intellexit & perditos Iudæos. Recte autem improbi sic appellantur, quia carent luce sapientiæ & gratiæ divinæ, eaque alios privant.

l.13.c.14.

Luc. 22. 53.

b *Quid nocuerunt tibi &c.)* Non Deo, sed sibi nocet peccator, nec imperium illius, sed naturam suam dehonestat. Nam non minus pulchra est justitia Dei quam misericordia; hanc quia contemnunt impii, incidunt in illam: & postquam alias leges divinas violarunt, imperium illud justum & integrum, non possunt perfringere, ut *non eant in supplicium æternum, justi autem in vitam æternam.* Matt. 25. 46.

VSVS.

Ad peccati detestationem valent ista, si peccator attente legat, & expendat cum S. D. quam stultum sit, malle experiri asperitatem quam lenitatem Dei, cujus vindictam nemo impius effugit unquam.

CAP. III.

Fausti adventum exponit, & quomodo Philosophi etsi probabiliora Manichæorum fabulis tradiderint, in cogitationibus suis evanuerint.

PRoloquar in conspectu Dei mei annum illum undetricesimum ætatis

 meæ,

meæ. Iam venerat Carthaginem quidam Manichæorum Episcopus, Faustus nomine, magnus laqueus diaboli: & multi implicabantur in eo, per illecebram suaviloquentiæ, quam ego jam, tametsi laudabam, discernebam tamen à veritate rerum, quarum discendarum avidus eram: nec quali vasculo sermonis, sed quid mihi scientiæ comedendum apponeret, nominatus apud eos ille Faustus, intuebar. Fama enim de illo prælocuta mihi erat, quod esset honestarum omnium doctrinarum peritissimus, & apprime disciplinis liberalibus eruditus.

2. Et quoniam multa philosophorum legeram, memoriæq; mandata retinebam, ex eis quædam comparabam illis Manichæorum longis fabulis: & mihi probabiliora ista videbantur, quæ dixerunt illi, qui tantum potuerunt valere, *ut possent æstimare seculum*, quanquam *ejus dominum minime invenerint. Quoniam* magnus es *Domine, & humilia respicis, excelsa autem à longe cognoscis.* Nec propinquas nisi obtritis corde, nec inveniris à superbis: nec si illi curiosa peritia numerent stellas & arenam & dimetiantur sidereas plagas, & investigent vias astrorum. Mente enim sua quærunt ista, & ingenio quod tu dedisti eis: & multa invenerunt, & prænunciaverunt ante multos annos, defectus luminarium solis & lunæ, quo die, qua hora, quanta ex parte futuri essent: & non eos fefellit numerus, & ita factum est, ut prænunciaverunt. Et scripserunt regulas indagatas, & leguntur hodie: atque ex eis prænunciatur, quo anno, & quo mense anni, & quo

Sap. 13. 9. Psal. 137. 6.

quo die mensis, & qua hora diei, & quota parte luminis sui, defectura sit luna vel sol: & ita fiet, ut prænunciatur.

3. Et mirantur hæc homines & stupent, qui nesciunt ea: & exultant atque extolluntur, qui sciunt; & per impiam superbiam recedentes & deficientes à lumine tuo, tanto ante solis defectum futurum prævident, & in præsentia suum non vident. Non enim religiose quærunt, unde habeant ingenium, quo ista quærunt. Et invenientes quia tu fecisti eos *a* non ipsi se dant tibi, ut serves quod fecisti, & *b* quales se ipsi fecerant, occidunt se tibi: & trucidant exaltationes suas, sicut volatilia; & curiositates suas, sicut pisces maris, quibus perambulant secretas semitas abyssi; & luxurias suas, sicut pecora campi, ut tu *Deus ignis edax* consumas mortuas curas eorum, recreans eos immortaliter. Deut. 4. 24.

4. Sed non noverunt viam, verbum tuum, per quod fecisti ea, quæ numerant; & ipsos, qui numerant; & sensum, quo cernunt, quæ numerant, & mentem, de qua numerant, & *sapientiæ tuæ non est* numerus. Ipse autem unigenitus, *factus est nobis sapientia & justitia, & sanctificatio*, & numeratus est inter nos, & *solvit tributum Cæsari*. Non noverunt hanc viam, qua descendant ad illum à se, & per eam ascendant ad eum. Non noverunt hanc viam, & putant se excelsos esse cum sideribus & lucidos; & ecce ruerunt in terram, *& obscuratum est insipiens cor eorum!* Et multa vera de creatura dicunt, & Veritatem creaturæ artificem, non pie quærunt, & ideo non inveniunt: aut si inveniunt *co-* Psal. 146. 5. 1. Cor. 1. 24. Matt. 22. 21. Rom. 1. 21.

ibid. *gnoſcentes Deum, non ſicut Deum honorant, aut gratias agunt; ſed evaneſcunt in cogitationibus ſuis,*
ibid. 22. & *dicunt ſe eſſe ſapientes*, ſibi tribuendo, quæ tua ſunt; ac per hoc ſtudent perverſiſſima cæcitate etiam tibi tribuere, quæ ſua ſunt, mendacia ſcilicet in te conferentes, qui Veritas
ibid. 23. es; & *immutantes gloriam incorrupti Dei, in ſimilitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedum, & ſerpentum*; & convertunt veritatem tuam in mendacium: & colunt, & ſerviunt creaturæ potius, quam creatori.

5. Multa tamen ab eis, ex ipſa creatura vera dicta retinebam; & occurrebat mihi ratio per numeros & ordinem temporum, & viſibiles atteſtationes ſiderum: & conferebam cum dictis Manichæi, qui de his rebus multa ſcripſit, copioſiſſime delirans; & non mihi occurrebat ratio, nec ſolſtitiorum & æquinoctiorum nec defectuũ luminarium, nec quicquid tale in libris ſecularis ſapientiæ didiceram. Ibi autem credere jubebar, & ad illas rationes numeris & oculis meis exploratas non occurrebat: & longe diverſum erat.

NOTÆ.

a *Non ipſi dant ſe tibi, ut ſerves, quod feciſti)* agnoſcentes naturæ autorẽ, illi ſe non conſecrarunt, ut Deus ſervaret naturam illorum à ſe conditam, & perficeret per gratiam.

b *Et quales ſe ipſi fecerant, occidunt ſe tibi)* ante verbum *occidunt*, repetenda eſt negatio, ut ſenſus ſit: *non occidunt in ſe malas concupiſcentias, quibus obſequendo, ſe ipſi fecerunt malos.* Pergit, & inſigni allegoria *ſuperbias* philoſophorum vocat *volatilia*, quia faſtus inſtar avium ſurſum tendit; *curioſitates* vero *piſces*, quia ut hi pervadunt profunda maris, ita Philoſophi ſcutantur abyſſum naturæ;

ræ; *pecora* denique *luxuriis* tribuit, quia ut *jumentis non est intellectus*, ita nec luxuriosis. Hæc ergo peccata, quia Deo non sacrificarunt per pœnitentiam Philosophi, ideo evanuerunt.

VSVS.

1. Quæ Philosophis gentilium fuerunt causæ evanescendi, eædem sunt doctis Christianis. I. *Superbia*, qua de ingenio superbientes, eum religiose non quæsiverunt, à quo habebant ingenium. II. *Inanis gloria*, quam captabant, cum viderent alios mirari suam scientiam. III. *Luxuria*, ob quam justo judicio permissi sunt *computrescere in stercore* errorum & scelerum. IV. *Ignorantia* mysterii incarnationis & viæ, quam verbum incarnatum, humilitatis & patientiæ exemplo, ad cælum monstravit V. *Ingratitudo*, non enim gratias egerunt, pro ingenio & doctrina. VI. *Irreligiositas*. cognoscentes enim Deum, *non sicut Deum honorarunt*, nec sacrificiis, nec precibus, nec aliis piis operibus. Caveant Christiani scientiis inclyti, ne per hæc & similia ipsi quoque evanescant: & super his examen subinde instituant.
2. Apparet fructus veræ Philosophiæ: ex qua Augustinus occasionem sumpsit agnoscendi & explorandi errores Manichæorum. Quæ causa est, cur hæretici studia philosophica tam male oderint: metuunt enim, ne ex eo quod errent in arcanis naturæ, convincantur multo gravius errare in mysteriis gratiæ.

CAP. IV.

Qui Deum scit, hoc solo beatus est, nec beatior, aut melior, quia alia præter ipsum scit.

1. NVnquid Domine Deus veritatis, quisquis novit ista, jam placet tibi? Infelix enim homo, qui scit illa omnia, te autem nescit: beatus autem qui te scit,

 etiam

etiam si illa nesciat. Qui vero & te, & illa novit, non propter illa beatior, sed propter
Rom. 1. 21. te solum beatus est, si *cognoscens te, sicut Deum glorificet, & gratias agat, & non evanescat in cogitationibus suis.*

2. Sicut enim melior est, qui novit possidere arborem, & de usu ejus tibi gratias agit, quamvis nesciat vel quot cubitis alta sit, vel quanta latitudine diffusa, quam ille, qui eam metitur, & omnes ramos ejus numerat: & neque possidet eam, neque creatorem ejus novit aut diligit: sic fidelis homo, cujus totus mundus divitiarum est,
2. Cor. 6. 10. quasi *nihil habens omnia possidet* inhærendo tibi,
Iob. 28. 31. cui serviunt omnia: quamvis nec saltem *septentrionum gyros* noverit, dubitare stultum est, quin utique melior sit, quam mensor cœli, & numerator siderum, & pensor elemento-
Sap. 18. 21. rum, & negligens tui, qui *omnia in mensura, & numero, & pondere disposuisti.*

VSVS.

Incitat S. D. doctos ad humilitatem, ne se majores putent indoctis, cum non sint ideo beatiores quia doctiores: imo hoc ipso sint miseriores, quia
1. Cor. 8. 1. *scientia inflat*, nisi identidem humilitatis studio reprimatur.

CAP. V.

Manichæus in suis libris de sideribus & cælo falsa docens, Spiritum S. in se personaliter habitantem, doctrinæ suæ autorem incredibili dementia faciebat.

1. SEd tamen quis quærebat Manichæum nescio quem, etiam ista scribere, sine

ſine quorum peritia pietas diſci poterat? Dixiſti enim homini : *Ecce pietas eſt ſapientia!* Iob. 28. 28.
quam ille ignorare poſſet, etiam ſi iſta perfecte noſſet : iſta vero quia non noverat, impudentiſſime audens docere, prorſus illam noſſe non poſſet. Vanitas eſt enim mundana iſta etiam nota profiteri, pietas autem tibi confiteri. Vnde ille devius ad hæc, iſta multum locutus eſt : ut convictus ab eis, qui iſta vere didiciſſent, quis eſſet ejus ſenſus in cæteris, quæ abditiora ſunt, manifeſte cognoſceretur. Non enim parvi exiſtimari ſe voluit, ſed *a* Spiritum ſanctum conſolatorem, & ditatorem fidelium tuorum, autoritate plenaria, perſonaliter in ſe eſſe perſuadere conatus eſt.

2. Itaque, cum de cælo ac ſtellis, & de ſolis ac lunæ motibus falſa dixiſſe deprehenderetur, quamvis ad doctrinam religionis iſta non pertineant: tamen auſus ejus ſacrilegos fuiſſe ſatis emineret, cum ea non ſolum ignorata, ſed etiam falſata, tam veſana ſuperbiæ vanitate diceret, ut ea tanquam divinæ perſonæ tribuere ſibi niteretur. Cum enim audio Chriſtianum aliquem fratrem, illum aut illum, iſta neſcientem, & aliud pro alio ſentientem, patienter intueor opinantem hominem: nec illi obeſſe video, cum de te Domine creator omnium non credat indigna, ſi forte ſitus & habitus creaturæ corporalis ignoret. Obeſt autem, ſi hoc ad ipſam doctrinæ pietatis formam pertinere arbitretur : & pertinacius affirmare audeat, quod ignorat.

3. Sed etiam talis infirmitas in fidei cunabulis, à charitate matre ſuſtinetur, donec

assurgat novus homo *in virum perfectum*, & *circumferri non posit omni vento doctrinæ*. In illo autem qui doctor, qui autor, qui dux & princeps eorum, quibus illa suaderet, ita fieri ausus est: ut qui eum sequerentur, non quemlibet hominem, sed spiritum sanctum tuum se sequi arbitrarentur: quis tantam dementiam, sicubi falsa dixisse convincetur, non detestandam, longeque abjiciendam esse judicaret? Sed tamen liquido nondum compereram, utrum etiam secundum ejus verba, vicissitudines longiorum & breviorum dierum atque noctium, & ipsius noctis & diei, & deliquia luminum, & si quid ejusmodi in aliis libris legeram, posset exponi: ut si forte posset, incertum quidem mihi fieret; utrum ita se res haberet, an non ita: sed ad fidem meam illius autoritatem, propter creditam sanctitatem, proponerem.

Ephes. 4. 13.

NOTÆ.

a *Sed spiritum S. consolatorem, &c.*) quem in hæresis suæ autore personaliter habitasse credebant, nam promissionem Domini nostri Iesu Christi, teste S. D. de paracleto Spiritu Sancto, in suo hæresiarcha Manichæo dicunt esse completam. Vnde se in suis literis *Iesu Christi Apostolum dicit, eo quod Iesus Christus se missurum esse promiserit, atque in illo miserit Spiritum sanctum.*

hæresi 46. ad Quodvult: l. de util. cred. c. 3.

VSVS.

1. Solari se hinc possunt indocti, si audiant dicentem S. Augustinum, *non obesse homini, si situs & habitus creaturæ ignoret, & abdita naturæ non penetret, modo de creatore non credat indigna*, & non faciat divinis legibus prohibita.

2. Admonemur ex S. D. verbis, quanta caritate & patientia sit agendum cum Cathecumenis & Neophytis. Possunt quidam errores dissimulari,

lari, quos non tam ex pertinacia, quam incapacitate, & simplicitate invincibili retinent. Sicut enim Confessarius non tenetur monere pœnitentem ignorantia invincibili laborantem, si non speret fructum, ut Theologi docent: ita ex paritate rationis, nemo tenetur instruere aliquem de illis mysteriis, quæ novit ab illo, aut nunquam aut certe nondum posse intelligi.

V. Layman.l.5. tr.6.c.13. n.5. Suar. d.15. de Fide. S.1. n.10.

CAP. VI.

Faustum natura & exercitatione facundum, liberalium artium, nisi Grammaticæ, expertem fuisse: se vero tum veritatis avidum, rem non verba curasse.

1. ET per annos ferme ipsos novem, quibus eos animo vagabundus audivi, nimis extento desiderio, venturum expectabam illum Faustum. Cæteri enim eorum, in quos forte incurrissem, qui talium rerum quæstionibus à me objectis deficiebant, illum mihi promittebant: cujus adventu collatoque colloquio, facillime mihi hæc, & si qua forte majora quærerem, enodatissime expedirentur. Ergo ubi venit, expertus sum hominem gratum & jocundum verbis: & ea ipsa, quæ illi solent dicere, multo suavius garrientem. Sed quid ad meam sitim, preciosorum poculorum decentissimus ministrator? Iam rebus talibus satiatæ erant aures meæ: nec ideo mihi meliora videbantur, quia melius dicebantur: nec ideo vera, quia diserta, nec ideo sapiens anima, quia vultus congruus, & decorum eloquium. Illi autem, qui eum mihi promittebant, non boni rerum existimato-

res erant: & ideo illis videbatur prudens & ſapiens, quia delectabat eos loquens.

2. Senſi autem aliud genus hominum, etiam veritatem habere ſuſpectam: & ei nolle acquieſcere, ſi compto atque uberi ſermone promeretur. Me autem jam docueras Deus meus miris & occultis modis; (& propterea credo, quod tu me docueris, quoniam verum eſt, a nec quiſquam præter te alius eſt doctor veri, ubicunque & undecunque claruerit;) jam ergo abs te didiceram, nec eo debere videri aliquid verum dici, quia eloquenter dicitur: nec eo falſum, quia incompoſite ſonant ſigna labiorum. Rurſum, nec ideo verum, quia impolite enunciatur: nec ideo falſum, quia ſplendidus ſermo eſt; ſed perinde eſſe ſapientiam & ſtultitiam, ſicut ſunt cibi utiles & inutiles: verbis autem ornatis & inornatis, ſicut vaſis urbanis & ruſticanis, utroſque cibos poſſe miniſtrari. Igitur aviditas mea, qua illum tanto tempore expectaveram hominem, delectabatur quidem motu affectuque diſputantis, & verbis congruentibus, atque ad veſtiendas ſententias facile occurrentibus. Delectabar autem, cum multis, vel etiam præ multis laudabam ac efferebam: ſed moleſte habebam, quod in cœtu audientium non ſinerer illi ingerere, & partiri cum eo curas quæſtionum mearum, conferendo familiariter, & accipiendo ac reddendo ſermonem.

3. Quod ubi potui, & aures ejus cum familiaribus meis eo quoque tempore occupare cœpi, quo non dedeceret alternis diſſerere, & protuli quædam quæ me movebant:

bant: expertus ſum prius hominem expertem liberalium diſciplinarum, niſi Grammaticæ, atque ipſius uſitato modo: & quia legerat aliquas Tullianas orationes, & pauciſſimos Senecæ libros, & nonnulla poetarum, & ſuæ ſectæ, ſi qua volumina latine atque compoſite conſcripta erant: & quia aderat quotidiana ſermocinandi exercitatio, inde ſuppetebat eloquium, quod fiebat acceptius, magiſque ſeductorium moderamine ingenii, & quodam lepore naturali. Itane eſt, ut recolo domine Deus meus, arbiter conſcientiæ meæ? Coram te cor meum, & recordatio mea, qui me tunc agebas abdito ſecreto providentiæ tuæ: & inhoneſtos errores meos jam convertebas ante faciem meam, ut viderem, & odiſſem.

NOTÆ.

a *Nec quiſquam præter te alius eſt Doctor veri*) nimirum principalis, Deus enim ſolus eſt prima veritas, cui omnes alii Magiſtri ſubdocent, qui verum docent. Poteſt quoque S. Aug. intelligi de veritate ſupernaturali, vel ad ſupernaturalem finem ordinata, quæ pertinet ad gratiam Chriſti, juxta illud S. Pauli. *Non ſumus ſufficientes aliquid cogitare ex nobis, quaſi ex nobis.* Et talem fuiſſe hanc de vero cognitionem, ſignificat S. D. cum in fine cap. dicit, Deum in *abdito ſecreto providentiæ ſuæ egiſſe*, ſive duxiſſe eum ad errores ſuos agnoſcendos. 2. Cor. 3. 5.

VSVS.

1. Perſuadet S. D. efficaciter, in concionibus & iis, quæ ad ſalutem pertinent, non verba, ſed rem quæri debere, ſicut in menſa non quærimus pocula & patinas, ſed potum & cibum.
2. Cavendum ab hæreticis, ne ſermonis elegantia ac ſuavitate errores incautis perſuadeant, quibus fere proprium eſt verborum melle venena

ſua illinere, & Grammaticis fucis, Theologiæ hæreticæ fraudes occultare. Nec mirum eſt, plerumque hæreticos plus verbis ſtudere, quam Catholicos: cum enim veritate deſtituantur, illius ſpeciem & larvam à Grammatica & Rhetorica mutuare coguntur.

CAP. VII.

Cognita Fauſti imperitia, ſe conatum proficiendi in ſecta Manichæorum abjeciſſe, idque ſibi initium converſionis fuiſſe.

1. NAm poſteaquam ille mihi imperitus earum artium, quibus eum excellere putaveram, ſatis apparuit, deſperare cœpi poſſe eum mihi illa, quæ me movebant, aperire atque diſſolvere: quorum quidem ignarus, poſſet veritatem tenere pietatis,[a] ſed ſi Manichæus non eſſet. Libri quippe eorum pleni ſunt longiſſimis fabulis, de cœlo, & ſideribus, & ſole, & luna: quæ mihi eum, quod utique cupiebam, collatis numerorum rationibus, quos alibi ego legeram, utrum potius ita eſſent, ut Manichæi libris continebantur: an certe vel par etiam inde ratio redderetur, ſubtiliter explicare poſſe, jam non arbitrabar. Quæ tamen ubi conſideranda & diſcutienda protuli, modeſte ſane ille, nec auſus eſt ſubire ipſam ſarcinam. Noverat enim ſe iſta non noſſe, nec eum puduit confiteri. Non erat de talibus, quales multos loquaces paſſus eram, conantes ea me docere, & dicentes nihil. Iſte vero cor habebat, & ſi non rectum ad te, nec tamen nimis incautum ad ſe ipſum. Non uſquequaque imperitus erat imperitiæ ſuæ,

& no-

& noluit se temere disputando in ea coartari, unde nec exitus ei ullus, nec facilis esset reditus: & jam hinc mihi amplius placuit. *b* Pulchrior est enim temperantia confitentis animi, quam illa, quæ nosse cupiebam: & eum in omnibus difficilioribus & subtilioribus quæstionibus talem inveniebam.

2. Refracto itaque studio, quo intenderam in Manichæi literas, magisque desperans de cæteris eorum doctoribus; quando in multis, quæ me movebant, ita ille nominatus apparuit: cœpi cum eo pro studio ejus agere vitam, quo ipse flagrabat, in eas literas, quas tunc jam Rhetor Carthaginis, adolescentes docebam: & legere cum eo, sive quæ ille audita desideraret, sive quæ ipse tali ingenio apta existimarem. Cæterum omnis conatus meus, quo proficere in illa secta statueram, illo homine cognito prorsus intercidit: non ut ab eis omnino separarer, sed quasi melius quicquam non inveniens, eo, quo jam quoquo modo irrueram, contentus interim esse decreveram: nisi aliquid forte, quod magis eligendum esset, eluceret.

3. Ita ille Faustus, qui multis laqueus mortis extitit, meum laqueum quo captus eram, relaxare jam cœperat, nec volens, nec sciens. Manus enim tuæ Deus meus, in abdito providentiæ tuæ, non deserebant animam meam: & de sanguine cordis matris meæ, per lachrymas ejus diebus ac noctibus, pro me sacrificabatur tibi. Et egisti mecum miris & occultis modis; tu illud egisti Deus meus; nam *à Domino gressus hominis diri-* Psal. 36. 23.

 gen-

gentur, & viam ejus volet; aut quæ procuratio ſalutis, præter manum tuam, reficientem, quæ feciſti?

NOTÆ.

a *Sed ſi Manichæus non eſſet*) Catholici veritatem pietatis tenent abſque ſcientiis naturalibus, ſciunt enim eas non eſſe ſaluti neceſſarias. Manichæi nec falſam ſuam religionem ſine his tenere poſſunt, putant enim *pertinere ad fidem*.

b *Pulchrior eſt enim temperantia*) ut anima rationalis præſtantior eſt omnibus rebus corporeis, ita virtutes quæ illam pulchram reddunt, vincunt pulchritudinem ſolis ac ſiderum, quæ S. D. intelligere cupiebat.

VSVS.

1. Etſi Fauſtus naturali quadam ingenuitate & morali modeſtia, nollet ſibi arrogare ſcientiam eorum, quæ neſciebat: nihil tamen ipſi hæ, aliæque virtutes morales proderant, quia *ſine fide impoßibile eſt placere Deo*. Vnde merito gratias debemus Deo, qui in vera religione nati & educati ſumus.

2. Quam mirabilis eſt Deus in ſanctis ſuis vocandis & juſtificandis! Fauſtus magnus ille laqueus Diaboli, qui multos implicaverat ſuis nexibus, laqueum erroris, quo Auguſtinus tenebatur, cœpit conterere. Nam *primus illius ad fidem Catholicam gradus fuit, cernere, Manichæorum errores à ſuis Doctoribus non poſſe defendi, nec veritatem in eorum ſecta reperiri*.

3. Non dubium eſt, ſi non pleroſque, certe multos ſectarios in hoc *primo converſionis gradu*, cum S. Auguſtino conſiſtere, dum palpant Doctorum ſuorum imperitiam, & manifeſte cernunt quoſdam errores, qui nulla poſſunt tergiverſatione celari. Vnde neceſſario de veritate in ſua ſecta reperienda deſperare coguntur, quamvis eam vel ſimulent vel retineant, quia melius quid inveniri poſſe non putant, aut quia libertas carnis & faſtus ita ſuadet, aut quia metus principum & inopiæ retinet.

CAP.

CAP. VIII.

Licentiam Scholasticorum Carthaginensium fugiens non tam suo, quam divino consilio Romam contendit, matre frustra renitente.

1. EGisti ergo mecum, ut mihi persuaderetur Romam pergere: & potius ibi docere, quod docebam Carthagine. Et hoc unde mihi persuasum sit, non præteribo confiteri tibi: quoniam & in his altissimi tui recessus, & præsentissima in nos misericordia tua, cogitanda & prædicanda est. Non ideo Romam pergere volui, quod majores quæstus, majorque mihi dignitas ab amicis, qui hoc persuadebant, promittebatur (quamqam & ista ducebant animum tunc meum) sed illa erat tunc causa maxima & pene sola, quod audiebam quietius ibi studere adolescentes, & ordinatiore disciplinæ coercitione sedari: ne in ejus scholam, quo magistro non utuntur, passim & proterve irruant, nec eos admitti omnino, nisi ille permiserit.

2. Contra apud Carthaginem fœda est & intemperans licentia scholasticorum. Irrumpunt impudenter, & prope furiosa fronte perturbant ordinem, quem quisque discipulis ad proficiendum instituerit. Multa injuriosa faciunt mira hebetudine, & punienda legibus, nisi consuetudo patrona sit, hoc miseriores eos ostendens, quo jam quasi liceat faciunt, quod per tuam æternam legem nunquam licebit: & impune se facere arbi-

bitrantur, *a* cum ipſa cæcitate faciendi puniantur, & incomparabiliter patiantur pejora, quam faciunt. Ergo quos mores, cum ſtuderem, meos eſſe nolui, eos cum docerem, cogebar perpeti alienos: & ideo placebat ire, ubi talia non fieri omnes, qui noverant, indicabant. Verùm autem, tu *ſpes*
Pſal. 141. 6. *mea & portio mea in terra viventium*, ad mutandum terrarum locum pro ſalute animæ meæ, & Carthagine ſtimulos, quibus inde avellerer, admovebas: & Romæ illecebras, quibus attraherer, proponebas mihi per homines, qui diligebant vitam mortuam, hinc inſana facientes, inde vana pollicentes, & ad corrigendos greſſus meos, utebaris occulte, & illorum, & mea perverſitate. Nam & qui perturbabant otium meum, fœda rabie cæci erant: & qui invitabant ad aliud, terram ſapiebant. Ego autem, qui deteſtabar hic veram miſeriam, illic falſam felicitatem appetebam.

3. Sed quare hinc abirem, & illuc irem, tu ſciebas Deus: nec indicabas mihi, nec matri, quæ me profectum atrociter planxit, & uſque ad mare ſecuta eſt. Sed fefelli eam violenter me tenentem, aut ut revocaret, aut mecum pergeret: & finxi me amicum nolle deſerere, donec vento facto navigaret. Et mentitus ſum matri, & illi matri! & evaſi. Quia & hoc tu dimiſiſti mihi miſericorditer, ſervans me ab aquis maris, plenum execrandis ſordibus, uſque ad aquam gratiæ tuæ: qua me abluto, ſiccarentur flumina maternorum oculorum, quibus pro me quotidie tibi rigabat terram, ſub vultu ſuo. Et tamen recuſanti ſine me redire, vix perſuaſi, ut

ſi, ut in loco, qui proximus noſtræ navi erat, *b* memoria beati Cypriani, maneret ea nocte. Sed ea nocte clanculo ego profectus ſũ, illa autem remanſit orando & flendo. Et quid à te petebat Deus meus tantis lachrymis, niſi ut navigare me non ſineres? Sed tu alte conſulens, & audiens cardinem deſiderii, non curaſti, quod tunc petebat: ut in me faceres, quod ſemper petebat.

4. Flavit ventus, & implevit vela noſtra, & littus ſubtraxit aſpectibus noſtris. In quo mane illa inſaniebat dolore, & querelis ac gemitu implebat aures tuas contemnentes iſta: cum & me cupiditatibus meis raperes ad finiendas ipſas cupiditates, & illius carnale deſiderium juſto dolorum flagello vapularet. Amabat enim ſecum præſentiam meam more matrum, ſed multis multo amplius: & neſciebat, quid tu illi gaudiorum facturus eſſes de abſentia mea. Neſciebat, ideo flebat, & ejulabat: atque illis cruciatibus arguebatur *c* rea reliquiarum Evæ, cum gemitu quærens, quod cum gemitu pepererat. Et tamen poſt accuſationem fallaciarum & crudelitatis meæ converſa rurſus ad deprecandum te pro me, abiit ad ſolita, & ego Romam.

NOTÆ.

a *Cum ipſæ faciendi cæcitate puniantur*) juxta illud, quod ſupra dixerat *Deum ſpargere pœnales cæcitates ſuper illicitas cupiditates*; magna pœna eſt, cum Deus ſubtrahit lumen menti, ita ut putet bonum malum, ideo, quia facit malum. l. 2. c. 18.

b *Memoria B. Cypriani &c.*) templum intellige, ſolent enim PP. templa SS. Martyribus dicata, appellare *memorias*, quod præcipue familiare eſt S. Auguſtino, tum ſæpius infra, tum alibi, ut

cum

l.20.contra Faustum c.21. l.8.de civ. Dei, c.26. cum dicit: *Populus Christianus memorias martyrum, religiosa solennitate concelebrat*, &: *quod memoriæ martyrum nostrorum, templis Deorum, delubrisque succederent.* Dicuntur autem Memoriæ à fine, consecrantur enim Sanctis, ut eorum memores simus, eosque colamus.

c *Rea reliquiarum Evæ)* pœnas intelligit peccati originalis, inter quas miserrima est, indomitarum affectionum molesta rebellio; inde erat, quod Monica filii consuetudine privata, immodice dolebat. Editio *Basileens.* vitiose legit, *arguebatur in ea reliquiarum Evæ*, nullus enim sensus est.

V S V S.

1. Quos mirabiles divinæ providentiæ recessus expertus est Augustinus, ut alio fine ipse Romam iret, & alio Deus illuc eum impelleret: similes quivis è peccatorum cœno eductus, in se cognoscet, si vitam suam recognoscat. Reperiet mutationem loci, aut domus, aut alterius rei, longe alio & sæpe vano, vel impio fine susceptam, sibi salutis & pœnitentiæ occasionem extitisse. Agat Deo gratias, & gratia utatur.

2. Ecce antiquam consuetudinem dicandi templa Sanctis, cujus testis est S. D. matrem *in memoria B. Cypriani martyris* mansisse narrans. Quid ad hæc heri nati templorum eversores?

3. Nemo putet orationem suam non exaudiri etsi contrarium eveniat, aut voti summa diu differatur. Forte Deus *in altissimo bonitatis & Sapientiæ suæ consilio, decrevit desiderii cardinem exaudire.* Sed quis hic cardo? Ille nempe, qui primis tribus Orationis Dominicæ petitionibus continetur, cum petimus *sanctificationem nominis divini, regnum gratiæ & gloriæ*, denique *adimpletionem voluntatis divinæ.* In his cardo Orationis nostræ verti debet, & quæcunque petamus, hæc causa sit petendi; ut Dei nomen honoretur, salus nostra promoveatur & Dei voluntas. Quod fieri potest, etsi non fiat, quod petimus infra hunc cardinem, ut patet in S. Monica, quæ non impetravit, ut filius maneret Carthagine, sed ut rediret ad patrem misericordiarum, hic enim erat *cardo desiderii ejus, & gloriæ ac voluntatis Dei*, qui segregaverat sibi Augustinum ex utero ipsius.

Sola itaque hæc *bona*, *quibus homo male uti non potest*, *quæ scilicet malum eventum habere non possunt*, sunt absolute petenda. In iis autem, *quæ malum eventum habere possunt*, *& quibus male & bene uti possumus*, ut sunt honores, divitiæ, aliaque temporalia, nunquam est orationis cardo figendus, teste etiam S. Th. 22.q.83. a.5.

CAP. IX.

Romæ in febrim incidit, ad inferos iturus, si moreretur: salutem precibus matris, etsi nescientis adscribit, ejusque pietatem mire prædicat.

1. ET ecce, excipior ibi flagello ægritudinis corporalis, & ibam jam adinferos: portans omnia mala quæ commiseram, & in te, & in me, & in alios multa & gravia, super originalis peccati vinculum, quo *omnes in Adam morimur*. Non enim 1.Cor.15. quicquam mihi donaveras in Christo: nec 22. *solverat ille in carne sua inimicitias* quas tecum Ephes. 2. 14. contraxeram peccatis meis; quomodo enim eas solveret *a* in cruce phantasmatis, quod de illo credideram? Quam ergo falsa mihi videbatur mors carnis eius, tam vera erat animæ meæ: & quam vera erat mors carnis ejus, tam falsa vita animæ meæ, quæ id non credebat. Et ingravescentibus febribus, jam ibam, & peribam. Quo enim irem, si tunc hinc abirem, nisi in ignem atque tormenta digna factis meis, *b* in veritate ordinis tui? Et illa hoc nesciebat, & tamen pro me orabat absens. Tu autem ubique præsens, ubi erat exaudiebas eam: & ubi eram, miserebaris mei, ut recuperarem salutem corpo-

ris

ris mei, ut recuperarem ſalutem corporis mei, adhuc inſanus corde ſacrilego. *c* Neque enim deſiderabam in illo tanto periculo baptiſmum tuum: & melior eram puer, quando illum de materna pietate flagitavi, ſicut jam recordatus, atque confeſſus ſum.

2. Sed in dedecus meum creveram, & conſilia medicinæ tuæ demens irridebam: qui me non ſiviſti talem bis mori. Quo vulnere ſi feriretur cor matris, numquam ſanaretur. Non enim ſatis eloquor, quid erga me habebat animi: & quantum majore ſollicitudine me parturiebat ſpiritu, quam carne pepererat. Non itaque video, quomodo ſanaretur, ſi mea talis illa mors, tranſverberaſſet viſcera dilectionis ejus. Et ubi eſſent tantæ preces, & tam crebræ ſine intermiſſione? Nuſquam, niſi ad te. An vero tu Deus
Pſal.10, 19. miſericordiarum, *ſperneres cor contritum, & humilitatum* viduæ caſtæ ac ſobriæ, frequentantis eleemoſynas, obſequentis atque ſervientis ſanctis tuis, nullum diem prætermittentis oblationem ad altare tuum: bis in die, mane, veſpere, ad eccleſiam tuam ſine ulla intermiſſione venientis, non ad vanas fabulas & aniles loquacitates, ſed ut te audiret in tuis ſermonibus, & tu illam in ſuis orationibus?

3. Hujus ne tu lachrymas, quibus non à te aurum & argentum petebat, nec aliquod mutabile aut volubile bonum, ſed ſalutem animæ filii ſui (Tu, cujus munere talis erat) contemneres, & repelleres ab auxilio tuo? Nequaquam Domine. Imo vero aderas, & exaudiebas, & faciebas ordine, quo prædeſtinaveras eſſe faciendum. Abſit, ut

ut tu falleres eam in illis visionibus & responsis tuis, quæ jam commemoravi, & quæ non commemoravi, quæ illa fideli pectore tenebat: & semper orans, *d* tanquam chirographa tua ingerebat tibi. Dignaris enim, quoniam in seculum misericordia tua, eis quibus omnia debita dimittis, etiam promissionibus tuis debitor fieri.

NOTÆ.

a *In cruce Phantasmatis)* non enim credebant Manichæi, Christum vere natum & passum in vera carne, sed simulatam speciem carnis ludificandis humanis sensibus præbuisse: ubi non mortem, verum etiam resurrectionem similiter mentiretur, cujus erroris causam infra ponit S. D. qui recte ait se non potuisse solvi à peccatis, per simulatum redemptorem; nec veram in eo fiduciam collocare, quem credebat per phantasmata nobis illusisse. cap. 10.

b *In veritate ordinis tui)* præordinantis justos ad gloriam, & injustos ad æternam pœnam.

c *Neque enim desiderabam)* venerat in profundum peccatorum Augustinus, & contemnebat periturus salutis suæ remedium, quod puerulus non spreverat, Baptismi tum ardens efflagitator; l. 1. c. 11. multo nunc culpabilior, quod sciret veritatem apud Manichæos non reperiri.

d *Nullum diem prætermittentis oblationem ad altare tuum)* puto intelligi Oblationes, quas ad Agapen sive convivia pauperum afferre solebat ex l. 6. c. 2. more Africano, de quo infra. Id colligo ex prioribus verbis, *quod frequentaret Eleemosynas, obsequeretur & serviret sanctis.* Sumit tamen S. D. oblationem sæpe pro sacrificio Missæ, cui quotidie interfuisse matrem, significat.

e *Tanquam Chirographa tua)* ut per Chirographum, sive manus suæ subscriptionem homo se obligat homini, ita Deus per revelationes, promissionesque suas fit debitor, ex fidelitate, cum nemini quidquam debeat ex justitia. Alludit autem l. 3. c. ult. S. D. ad somnium matri divinitus ostensum, de

quo

l.3.c.11. quo supra, cujus fiducia conversionem filii à Deo, quasi jure suo postulabat.

V S V S.

1. Mirabilis & profunda misericordia! qua Deus Augustinum non permisit mori, cum iturus erat ad inferos, qui tot alios in gravibus peccatis ad æterna supplicia abripi permittit. Fuit hoc beneficium S.D. magnus utique stimulus ad Deum ferventer postea amandum: & esse debet cuivis, qui meminit se in peccatis mortalibus, aliquando mori potuisse. Vnde merito S. Ignatius in libello exercitiorum, hoc velut ariete, in meditatione de peccatis alienis, animum impellit ad pœnitentiam: dum expendit, quot vel ob unicum mortale peccatum, sint damnati, quia Deus non expectavit eorum pœnitentiam.

2. Ecce antiquæ Ecclesiæ consuetudinem extruendi altaria & templa, eaque frequentandi quotidie sæpius.

3. Eæ demum preces efficaces sunt, quæ vitæ sanctitate & bonis operibus adjuvantur: illarum vi Monica vidua casta ac sobria, salutem filio impetravit.

CAP. X.

Romæ Manichæorum consuetudine se usum, & à fide Catholica, ignorantia maxime substantiæ incorporeæ retardatum.

1. RECreasti ergo me ab illa ægritudine, & salvum fecisti filium ancillæ tuæ; tunc interim corpore, ut esset, cui salutem meliorem atque certiorem dares. Et jungebar etiam tunc Romæ falsis illis, atque fallentibus sanctis. *a* Non enim tantum Auditoribus eorum, quorum è numero erat etiam is, in cujus domo ægrotaveram, & convalueram: sed eis etiam, quos Electos vo-

vocant. Adhuc enim mihi videbatur non esse nos, qui peccamus, sed nescio, quam aliam in nobis peccare naturam: & delectabat superbiam meam extra culpam esse: & cum aliquid mali fecissem, non confiteri me fecisse, ut *sanares animam meam, quoniam peccabam tibi*; sed excusare eam amabam, & accusare nescio quid aliud, quod mecum esset, & ego non essem. Verum autem totum ego eram, & adversum me impietas me diviserat: & id erat peccatum insanabilius, quo me peccatorem non esse arbitrabar: & execrabilis iniquitas, te Deus omnipotens, te à me ad perniciem meam, quam me à te, ad salutem malle superari. Psal. 40. 5.

2. Nondum ergo *posueras custodiam ori meo, & ostium continentiæ circum labia mea: ut non declinaret cor meum in verba maligna, ad excusandas excusationes in peccatis, cum hominibus operantibus iniquitatem*; & ideo adhuc combinabar cum Electis eorum. Sed tamen jam desperans, in ea falsa doctrina me posse proficere: eaque ipsa, quibus si nihil melius reperirem, contentus esse decreveram, jam remissius negligentiusque retinebam. Etenim suborta est etiam mihi cogitatio, prudentiores cæteris fuisse illos philosophos quos *b* Academicos appellant, quod de omnibus dubitandum esse censuerant, nec aliquid veri ab homine deprehendi posse decreverant. Ita enim & mihi liquido sensisse videbantur, ut vulgo habentur, etiam illorum intentionem nondum intelligenti. Psal. 140. 3. 4.

3. Nec dissimulavi eundem hospitem meum reprimere à nimia fiducia, quam sensi eum

eum habere de rebus fabulosis, quibus Manichæi libri pleni sunt. Amicitia tamen eorum familiarius utebar, quam cæterorũ hominum, qui in illa hæresi non fuissent. Nec eam defendebam pristina animositate; sed tamen familiaritas eorum, (plures enim eos Roma occultat) pigrius me faciebat aliud quęrere: præsertim desperantem in Ecclesia tua Domine cœli & terræ, creator omnium visibilium & invisibilium, posse inveniri verum, unde me illi averterant. Multumque mihi turpe videbatur, credere figuram habere humanæ carnis, & membrorum nostrorum lineamentis coporalibus terminari. Et quoniam cum de Deo meo cogitare vellem, cogitare nisi moles corporum non noveram (neque enim videbatur mihi esse quicquam, quod tale non esset) ea maxima & prope sola causa erat inevitabilis erroris mei.

4, Hinc enim & mali substantiam quandam credebem esse talem; & habere suam molem, tetram & deformem sive crassam, quam terram dicebant: sive tenuem atque subtilem, sicuti est aëris corpus, quam malignam mentem per terram repentem imaginantur. Et quia Deum bonum, nullam malam naturam creasse, qualiscunque pietas me credere cogebat: constituebam ex adverso sibi duas moles, utramque infinitam, sed malam angustius, bonam grandius: & ex hoc initio pestilentioso, me cætera sacrilegia sequebantur. Cum enim conaretur animus meus recurrere in Catholicam fidem, repercutiebar: quia *c* non erat Catholica fides, quam esse arbitrabar. Et

magis

magis pius mihi videbar, si te Deus meus, cui confitentur ex me miserationes tuæ, vel ex ceteris partibus infinitum crederem (quamvis ex una qua tibi moles mali opponebatur, cogerer finitum fateri) quam si ex omnibus partibus, in corporis humani forma, te opinarer finiri.

5. Et melius mihi videbar credere nullum malum te creasse (quod mihi nescienti non solum aliqua substantia, sed etiam corporea videbatur: quia & mentem cogitare non noveram, nisi eam subtile corpus esse, (quod tamen per loci spacia diffunderetur) quam credere abs te esse; qualem putabam naturam mali. *d* Ipsum quoque salvatorem nostrum unigenitum tuum, tanquam de massa lucidissima molis tuæ, porrectum ad nostram salutem ita putabam: ut aliud de illo non crederem, nisi quod possem vanitate imaginari. Talem itaque naturam nasci non posse de Maria virgine arbitrabar, nisi carni concerneretur. Concerni autem, & non inquinari non videbam, quod mihi tale figurabam. Metuebam itaque credere in carne natum, ne credere cogerer ex carne inquinatum. Nunc spirituales tui, blande & amanter ridebunt me, si has confessiones meas legerint. Sed tamen talis eram.

NOTÆ.

a *Non enim tantum auditoribus eorum*) serviebat nimirum electis, cibos eis afferendo eosque audiendo: in electorum tamen ordinem nunquam venit, ut ipse testatur. De util. cred. c. 1.

b *Academicos*) Sectatores ii Arcesilæ fuerunt, qui rationem disputandi ad Socratis modum mo-

remque reducere tentavit, nihil ut affirmaret
l. 8, de civ.c.12. ipse, vel se scire diceret. quæ vero ab aliis dicerentur, ea refutaret, teste Ludovico Vives. Contra hos Augustinus jam Catholicus, nondum tamen baptizatus, tres libros scripsit.

c *Non erat Catholica fides*) falso enim una cum Manichæis imponebat Catholicis, quod docerent Deum humani corporis figura terminari, & alia absurda, quæ Catholica fides detestatur.

d *Ipsum quoque Salvatorem nostrum*) ideo putabat Christi carnem veram non fuisse, quia credebat eum esse purissimam partem divinæ substantiæ,
l. 3. c. 10. quam non deceret coinquinari concretione carnis, cujus autorem faciebant Manichæi principem tenebrarum, ut supra dictum.

VSVS.

1. Rursus apparet, quantus obex salutis sit Superbia, ea alligabat Augustinum substantiæ mali, ut per eam excusare posset scelera sua, quod clare explicat. Nimirum ubique Deus superbis resistit. Alter obex caro erat, cui animo & affectu immersus, non merebatur ad cogitanda incorporea attolli.

2. Miseranda est hæreticorum cæcitas, qui in iis ipsis erroribus, quos Catholicis falso affingunt, vere & misere errant. Videbatur turpe Augustino credere cum Catholicis (quod tamen non credebant) Deum humana figura terminari: nec videbat stultum esse fateri Deum esse finitum, qua parte opponeretur substantiæ mali, etsi ex cæteris partibus esset infinitus: cum quidquid finitum est, divinæ immensitati repugnet, & perinde impossibile sit, Deum aliqua sui parte esse finitum, quam omnibus.

CAP.

CAP. XI.

Imbecillas sibi visas responsiones Manichæorum, ad argumenta Catholicorum ex Scripturis.

1. DEinde, quæ illi in Scripturis tuis reprehenderant, defendi posse nō existimabam: sed aliquando sane cupiebam, cum aliquo illorum librorum doctissimo, conferre singula, & experiri, quid inde sentiret. Iam enim Helpidii cujusdam, adversus eosdem Manichæos coram loquentis & disserentis sermones, etiam apud Carthaginem movere me cœperant: cum talia de Scripturis proferret, quibus resisti non facile posset, & imbecilla mihi responsio videbatur istorum.

2. Quam quidem non facile palam promebant, sed nobis secretius, cum dicerent Scripturas novi testamenti falsatas fuisse à nescio quibus, qui Iudæorum legem inserere Christianæ fidei voluerunt: atque ipsi incorrupta exemplaria nulla proferrent. Sed me maxime captum & offocatum, quodammodo deprimebant corporalia cogitantem moles illæ, sub quibus anhelans in auram tuæ veritatis, liquidam & simplicem, respirare non poteram.

VSVS.

Vt Manichæi falso & perfide, dicebant Scripturas novi Testamenti falsatas fuisse, cum tamen ipsi exemplaria incorrupta nulla proferrent: ita sectarii nostri inique errores & corruptelas editioni vulgatæ Bibliorum objiciunt, præsertim post tam accuratam editionem, qua nullam magis incorruptam proferre possunt.

CAP. XII.

Romæ discipulos fidei desertores esse & mercedis defraudatores.

1. SEdulo ergo agere cœperam, propter quod veneram, ut docerem Romæ artem Rhetoricam: & prius domi congregare aliquos, quibus & per quos innotescere cœperam; & ecce cognosco alia Romæ fieri, quæ non patiebar in Africa. Nam revera illas eversiones, à perditis adolescentibus ibi non fieri, manifestatum est mihi. Sed subito inquiunt, ne mercedem magistro reddant, conspirant multi adolescentes, & transferunt se ad alium, desertores fidei: & quibus præ pecuniæ charitate, justitia vilis est. Oderat etiam istos cor meum, quamvis non perfecto odio. Quod enim ab eis passurus eram, magis oderam fortasse, quam eo, quod cuilibet illicita faciebant.

2. Certe tamen turpes sunt tales, & fornicantur abs te, amando volatica ludibria temporum, & lucrum luteum, quod cum apprehenditur, manum inquinat: & amplectendo mundum fugientem, contemnendo te manentem & revocantem, & ignoscentē redeunti ad te meretrici animæ humanæ. Et nunc tales odi pravos & distortos, quamvis eos corrigendos diligam: ut pecuniæ doctrinam ipsam, quam discunt, præferant: ei vero te Deum veritatem, & ubertatem certi boni, & pacem carissimam. Sed tunc eos magis pati nolebam malos propter me, quam fieri bonos propter te volebam.

VSVS.

VSVS.

1. Vbique in vitia effunditur juventus, nisi severiori disciplina coerceatur, proni enim sunt ab adolescentia, & præcipue in illa, sensus hominis ad malum. Non reperit S.D. eversiones Carthaginenses Romæ, in alia tamen vitia discipulorum incurrit. Nihil juventuti & Reipublicæ perniciosius est iis Academiis & Gymnasiis, ubi cura pietatis negligitur. Recte hæc dixeris esse seminaria flagitiosorum hominum & publicarum calamitatum, unde redeunt juvenes domum, *sine scientia, sine conscientia, sine pecunia*; indocti, impii, prodigi, ut conqueritur S. Anton. 3 p. sum. Theol. t. 5. 5. c. 2. §. 11.

2. Expendant avari S. D. fulmen. Lucrum luteum, cum apprehenditur, manum inquinat non tam corporis quam animi, sive voluntatem, quæ immodico opes cumulandi studio peccat.

3. Ille perfecto odio odit peccatorem, qui dolet illum Deo esse contrarium, non sibi: & ideo illum detestatur, exemplo S. D.

CAP. XIII.

Mediolanum ad docendam Rhetoricam missus à S. Ambrosio paterne susceptus est, cujus sola facundia initio delectabatur, rerum contemptor.

1. ITaque, posteaquam missum est à Mediolano Romam ad Præfectum urbis, ut illi civitati Rhetoricæ magister provideretur, impertita etiam evectione publica, ego ipse ambivi per eosdem ipsos Manichæis vanitatibus ebrios (quibus ut carerẽ, ibam, sed utrique nesciebamus) ut dictione proposita me probatũ, Præfectus tunc Symmachus mitteret. Et veni Mediolanum ad Ambrosium Episcopum, in optimis notum orbi terræ, pium cultorem tuum: cujus tunc

eloquia strenue ministrabant *adipem frumenti tui,* & lætitiam olei, & sobriam vini ebrietatem populo tuo. Ad eum autem ducebar abs te nesciens, ut per eum ad te sciens ducerer. Suscepit me paterne ille homo Dei, & peregrinationē meam satis episcopaliter dilexit.

2. Et eum amare cœpi, primo quidem non tanquam doctorem veri, quod in Ecclesia tua prorsus desperabam, sed tanquam hominem benignum in me. Et studiose audiebam disputantem in populo, non intentione qua debui, sed quasi explorans ejus facundiam, utrum conveniret famæ suæ: an major minorve proflueret, quam prædicabatur. Et verbis ejus suspendebar intentus, rerum autem incuriosus & contemptor adstabam, & delectabar suavitate sermonis: quanquam eruditioris, minus tamen hilarescentis atque mulcentis, quam Fausti erat, quod attinet ad dicendi modum. Cæterum rerum ipsarum nulla comparatio. Nam ille per Manichæas fallacias aberrabat, iste autem saluberrime docebat salutem. Sed longe est *à peccatoribus salus*, qualis ego tunc aderam: & tamen propinquabam sensim, & nesciebam.

Psal. 118, 155.

VSVS.

1. Iterum S. D. exponit occultas Divinæ Providentiæ vias, quæ eum sensim non cogitantem, per eos ipsos nescientes ad salutem ducebat, qui eum à salute scientes averterant.

2. Benignitas & humanitas virtutes sunt ad errantes corrigendos, non solum opportunæ, verum & necessariæ, ut merito dixerit B. Franciscus Borgia *homini nihil contigisse humanitate melius*, addo & benignitate. Sic certe cepit S. Ambrosius S. Augustinum, & salutari exemplo iis

iis præluxit, qui in conversione hæreticorum elaborant.

3. Magna est verbi Dei efficacia, ad quod audiendum inducendi sunt, quibus possunt modis, ii qui alienam Religionem sectantur. Procurandi tamen ejusmodi concionatores, qui facundia & suavitate polleant, sic enim rerum licet contemtores & incuriosi, dum attendunt verbis, & ad eloquentiæ suavitatem cor aperiunt, gradatim res quoque ipsas, & veritatem admittunt. ut seq. c. de se testatur S. D.

CAP. XIV.

Ab Ambrosio persuasus credidit, Scripturas veteres, & Fidem Catholicam recte defendi posse adversus Manichæos: quibus relictis, Academicorum more fluctuans, Catechumenus esse statuit.

1. CVm enim non satagerem discere, quæ dicebat; sed tantum, quemadmodum dicebat, audire (ea mihi quippe jam desperanti ad te viam patere homini, inanis cura remanserat) veniebant in animum meum simul cum verbis, quæ diligebam, res etiam, quas negligebam. Neque enim ea dirimere poteram. Et dum cor aperirem, ad excipiendum quam diserte diceret, pariter intrabat quam vere diceret, gradatim quidem. Nam primo etiam ipsa defendi posse, mihi jam cœperant videri: & fidem catholicam, pro qua nihil posse dici adversus oppugnantes Manichæos putaveram, jam non impudenter asseri existimabam: maxime audito uno atque altero, & sæpius ænigmate soluto de Scripturis veteribus. Vbi cum ad *literam* acciperem, *occidebar* spiritualiter. 2 Cor. 3. 6.

2. Itaq; plerisq; illorum librorum expositis

locis, jam reprehendebam desperationem meam; illam dumtaxat, qua credideram legem & prophetas detestantibus atque irridentibus, resisti omnino non posse. Nec tamen jam ideo mihi Catholicam viam tenendam esse sentiebam, quia & ipsa poterat habere doctores assertoresque suos, qui copiose & non absurde objecta refellerent. Nec ideo jam damnandum illud, tenebam, quia defensionis partes æquabantur: ita enim Catholica non mihi victa videbatur. ut nondum etiam victrix appareret. Tunc vero fortiter intendi animum, si quo modo possem certis aliquibus documentis Manichæos convincere falsitatis. Quod si possem spiritualem substantiam cogitare, statim machinamenta illa omnia solverentur, & abjicerentur ex animo meo, sed non poteram.

3. Veruntamen, de ipso mundi hujus corpore, omnique natura, quam sensus carnis attingeret: multo probabiliora plerosque sensisse philosophos, magis magisque considerans atque comparans judicabam. Itaque Academicorum more, sicut existimantur, dubitans de omnibus, atque inter omnia fluctuans, Manichæos quidem reliquendos esse decrevi; non arbitrans eo ipso tempore dubitationis meæ, in illa secta mihi permanendum esse, cui jam nonnullos philosophos præponebam: quibus tamen philosophis, quod sine nomine salutari Christi essent, curationem languoris animæ meæ committere omnino recusabam. Statui ergo tamdiu esse catechumenus in Catholica Ecclesia, mihi à parentibus commendata: donec

nec aliquid certi eluceret, quo cursum dirigerem.

VSVS.

1. *Secundus gradus* S. D. ad conversionem fuit, in quo S. Ambrosius illum collocavit, demonstrando scripturas veteres, quas Manichæi rejiciebant, non secundum literam, sed spiritum intelligendas: & fidem Catholicam adversus hæreticorum objecta posse defendi, adeoque non esse victam etsi nondum victrix appareret. In hoc gradu S. D. primum errorem hæresis Manichæorum, contra vetus testamentum deposuit.

2. Sicut S. D. ex hoc gradu incidit in periculosam desperationem veri, & diu in mediis dubitationis fluctibus ab Academicis retentus est, ut ipse testatur: ita multi ex sectariis, postquam vident nec suam religionem defendi, nec nostram refelli solide posse: non Academici, sed Politici aut Athei evadunt, incipientes dubitare de divina providentia, vel censentes quemvis in sua religione salvari posse, quod nulla sit, quæ ipsorum cerebro undequaque sapiat. Hi Academicis persimiles sunt, & exemplo S. Augustini monendi. I. Vt cum illo in Ecclesia Catholica saltem catechumeni esse velint, & instrui petant, cum *Nicodemo* in Euangelio, & *Eunucho* in Actibus Apostolorum. II. Vt cum S. Aug. Deum pro agnitione veritatis ferventer orent: nihil enim sibi restare putabat, quam ut divinam providentiam lachrymosis & miserabilibus vocibus, ut opem sibi ferret, deprecaretur, atque id sedulo se fecisse, ait. III. Vt cum eodem agnita Sectariorum fraudulentia, & irrefragabilibus quibusdam erroribus, decernant illos sibi relinquendos, nec ipso tempore dubitationis in illa secta sibi putent permanendum: sed quantum possunt saltem animo, si nondum corpore, inde se dissuant. Sic illi cum S. Augustino facile aliquem Ambrosium invenient; & aperiet Deus pulsantibus januam veritatis, in quo *nullus speravit & confusus est, quem nemo invocavit & despexit illum.*

l. de vita beata, c. 1.

Ioan. 3.

Actor. 8.

De util. cred. c. 8.

Eccl. 2. & 11.

LIBER VI.

Narrat, quæ trigesimo ætatis anno Mediolani egerit, etiamnum fluctuans. Sensim vero Ambrosium Catholicæ fidei veritatem, sibi probabilem fecisse fatetur. Multa interim de Alipio, ejusque moribus interserit: ac suum, matrisque consilium de conjugio recenset.

CAP. I.

Mater filium terra marique sequens, eum Mediolani nec Manichæum, nec Catholicum ingenti cum lætitia reperit.

1. Pes mea à juventute mea, ubi mihi eras, & quò recesseras? An vero non tu feceras me, & discreveras me à quadrupedibus & volatilibus cœli? Sapientiorem me feceras, & ambulabam per tenebras, & lubricum; & quærebam te foris à me, & non inveniebam Deum cordis mei; & veneram in profundum maris, & diffidebam, & desperabam de inventione veri. Iam venerat ad me mater pietate fortis, terra marique me sequens, & in periculis omnibus de te secura. Nam & per marina discrimina, ipsos nautas consolabatur: à quibus rudes abyssi viatores, cum perturban-

tur,

tur, consolari solent, pollicens eis perventionem cum salute, quia hoc ei tu per visum pollicitus eras.

2. Et invenit me periclitantem quidem graviter, desperatione indagandæ veritatis. Sed tamen ei cum indicassem, non me quidem jam esse Manichæum, sed neque Catholicum Christianum, non quasi inopinatum aliquid audierit, exilivit lętitia: cum jam secura fieret ex ea parte miseriæ meæ, in qua me tanquam mortuum, sed resuscitandum tibi flebat; & *a* feretro cogitationis efferebat, ut diceres filio viduæ: *Iuvenis tibi dico, Surge:* & reviscere, & inciperet loqui, & redderes illum matri suæ. Nulla ergo turbulenta exultatione trepidavit cor ejus, cum audisset ex tanta parte jam factum, quod tibi quotidie plangebat, ut fieret: veritatem me nondum adeptum, sed falsitati jam ereptum. Imo vero quia certa erat, & quod restabat te daturum, qui totum promiseras: placidissime, & pectore pleno fiduciæ respondit mihi credere se in Christo, quod priusquam de hac vita emigraret, me visura esset fidelem Catholicum. Luc. 7. 15.

3. Et hoc quidem mihi. Tibi autem fons misericordiarum preces & lachrymas densiores, ut accelerares adjutorium tuum, & illuminares tenebras meas; & studiosius ad ecclesiam currerem, in Ambrosiii ora suspendi, & *ad fontem salientis aquæ in vitam æternam*. Diligebat autem illum virum, sicut Angelum Dei, quod per illum cognoverat me interim ad illam ancipitem fluctuationem jam perductum: per quam transiturum me ab ægritudine ad sanitatem, intercurrente Ioa. 4, 14.

acriore periculo, quasi *b* per accessionem, quam criticam medici vocant, certa præsumebat.

NOTÆ.

Luc. 7. a *Feretro cogitationis efferebat*) eleganti allegoria alludit ad filium viduæ de Naim, sicut enim illi Christus misericordia motus filium reddidit, ita S. Monica Augustinum suum non corpore, sed animo mortuum, in feretro cogitationis suæ, Deo offerebat suscitandum & convertendum.

b *Per accessionem, quam criticam medici vocant*) solent subinde morbi, antequam decedant, vehementius invalescere certis diebus: eam accessionem medici criticam dicunt.

VSVS.

Recte dicit S. D. se graviter periclitatum, desperatione indagandæ veritatis, & intercurrenre acriore periculo, ad sanitatem venisse: quia minus periculosum est, esse certæ sectæ addictum, quam Atheum vel Politicum. Nam Atheismus omne religionis ac pietatis fundamentum evertit, quod Deus est. Politici vero, dum quemvis in sua religione salvari posse credunt, omnium sectarum errores hoc ipso approbant Efficax argumentum est, quo supposita divina providentia S. D. ex Dei bonitate colligit, patere nobis viam & autoritatem esse constitutam in Ecclesia & Scripturis, qua duce possimus ad veritatem pervenire; quod argumenium, tum alibi, tum infra tangit & explicat.

V. Bec. l. 5 man. c. 1.

Cap. 16 de util. credendi.

CAP. II.

Matrem cum pro more Africano epulas ad Agapen in Ecclesiam afferret, & à S. Ambrosio prohiberetur, mox acquievisse.

1. ITaq; cum *a* ad memorias Sanctorum, sicut in Africa solebat, pultes, & panem,

nem, & merum attulisset, atque ab ostiario prohiberetur: ubi hoc Episcopum vetuisse cognovit, tam pie atque obedienter amplexa est, ut ipse mirarer, quod tam facile accusatrix potius consuetudinis suæ, quam disceptatrix illius prohibitionis effecta sit. Non enim obsidebat spiritum ejus vinolentia, eamque stimulabat in odium veri amor vini: sicut plerosque mares & feminas, qui ad canticum sobrietatis, sicut ad potionem aquatam madidi nauseant. Sed illa cum attulisset canistrum cum solemnibus epulis prægustandis atque largiendis: plus etiam quam unum pocillum, pro suo palato satis sobrio temperatum, *b* unde dignationem sumeret, non ponebat. Et si multæ essent, quæ illo modo videbantur honorandæ memoriæ defunctorum, idem ipsum unum, quod ubique poneret, circumferebat: quod jam non solum aquatissimum, sed etiam tepidissimum, cum suis præsentibus per sorbitiones exiguas partiretur; quia pietatem ibi quærebat, non voluptatem.

2. Itaque, ubi comperit à præclaro prædicatore atque antistite pietatis, præceptum esse ista non fieri, nec ab eis qui sobrie facerent, ne ulla occasio se ingurgitandi daretur ebriosis, & quia illa *c* quasi parentalia, superstitioni gentiliũ essent simillima: abstinuit se libentissime; & pro canistro pleno terrenis fructibus, plenũ purgatioribus votis pectus ad memorias martyrum afferre didicerat; ut & quod posset, daret egentibus, & sic communicatio Dominici Corporis illic celebraretur, cujus passionis imitatione, immolati & coronati sunt martyres.

3. Sed tamen videtur mihi Domine Deus meus, & ita est in conspectu tuo de hac re cor meum, non facile fortasse de hac amputanda consuetudine matrem meam fuisse cessuram: si ab alio prohiberetur, quem non sicut Ambrosium diligebat, quem propter salutem meam maxime diligebat; eam vero ille, propter ejus religiosissimam conversationem, quia in bonis operibus tam fervens spiritu, frequentabat ecclesiam: ita ut sæpe erumperet, cum me videret, in ejus prædicatione, gratulans mihi, quod talem matrem haberem: nesciens qualem illa me filium, qui dubitabam de illis omnibus, & inveniri posse viam vitæ, minime putabam.

NOTÆ.

a *Ad memorias SSorum, sicut in Africa solebat &c.)* ex consuetudine Eclesiæ Africanæ afferebat Monica epulas in Ecclesiam, ut inde *Agapen*, sive convivium in caritatis signum daret, pauperibus maxime. Qui mos à primis Christianis, ipsisque adeo Apostolis profluxit. Celebrabantur vero triplici ex causa sacra hæc convivia, nempe in Natalitiis, Funeribus & Connubiis, teste Gregor. Nazianz. Ob varios vero abusus Ambrosius hunc morem Mediolani sustulit, quod alibi quoque factum; tandem omnia convivia intra Ecclesiam vetita sunt, & ex templis in privatas ædes commigrarunt. Ipse quoque S. D. eas postmodum abolendas censuit.

de vit. different.

Ep. 64. V. Spond. A. C. 57. n. 39. & 40.

b *Vnde dignationem sumeret)* sive prægustaret vinum quod aliis afferebat, quæ prægustatio dignitatis erat, & velut propinationis loco.

c *Quasi parentalia)* id est, *convivia in funere parentum vel propinquorum* exhiberi solita, & sic dicta, quod *hoc officii genus filii parentibus præstare* solerent, teste S. Hieronymo.

In Ierem.

VSVS.

VSUS.

1. Sobrietas insignis elucet S. Monicæ, quæ ex uno eodemque poculo, dignationem non tam bibebat quam sorbillabat, præsertim si in pluribus Ecclesiis Agapen celebratura erat: ne videlicet, si plura pocula eaque non diluta sumeret, in temperantiæ leges peccaret.

2. Probat hic mos *cultum Sanctorum in veteri Ecclesia* consuetum, etsi postea ob varios abusus epulæ ex Templis omnino proscriptæ sint. In quorum locum successerunt oblationes tum pecuniæ, tum panum, & vini, quæ à fidelibus nostra etiam ætate, sub Sacrificio Missæ ad altare offerri solent, & in usum Ministrorum Ecclesiæ cedunt. Hinc quoque manarunt *sportulæ*, quæ in Dedicationibus, funeribus, anniversariis, & natalitiis Sanctorum, pauperibus plurimis locis dividuntur.

3. Magnum Dei beneficium est parentes habere probos ac sanctos, ut merito S. Ambrosius gratulatus sit S. Augustino de tali matre. A parentibus educatio præcipue pendet, quæ si bona est, ingens momentum affert ad salutem. Talium enim parentum liberi innocentiam facile conservant, aut si sua aliorumque culpa degenerent, recordatione parentum, eorumque castis precibus ad frugem redeunt.

CAP. III.

Ambrosium libere sciscitandi copiam sibi non fecisse: ex eo se cognovisse, Deo Catholicos humanam figuram non tribuere.

1. a NEc jam ingemiscebam orando, ut subvenires mihi, sed ad quærendum intentus, & ad differendum inquietus erat animus meus. Ipsumque Ambrosium, felicem quendam hominem secundum seculum opinabar, quem sic tantæ potestates honorarent: cœlibatus tantum ejus mihi labo-

boriosus videbatur. Quid autem ille spei gereret adversus ipsius excellentiæ tentamenta, quid luctaminis haberet, quidve solaminis in adversis: & *b* occultum os ejus, quod erat in corde ejus, quam sapida gaudia de pane tuo ruminaret, nec conjicere noveram, nec expertus eram. Nec ille sciebat æstus meos, nec foveam periculi mei. Non enim quærere ab eo poteram, quod volebam: secludentibus me ab ejus aure, atque ore, catervis negotiosorum hominum, quorum infirmitatibus serviebat. Cum quibus quando non erat, quod perexiguum temporis erat: aut corpus reficiebat necessariis sustentaculis, aut lectione animum.

2. Sed cum legebat, oculi ducebantur per paginas: & cor intellectum rimabatur, vox autem & lingua quiescebant. Sæpe cum adessemns (non enim vetabatur quisquam ingredi, aut ei venientem nunciari mos erat;) sic eum legentem vidimus tacite, & aliter nunquam. Sedentesque in diuturno silentio (quis enim tam intento esse oneri auderet?) discedebamus, & conjectabamus eum parvo illo tempore, quod reparandæ menti suæ nanciscebatur, feriatum ab strepitu causarum alienarum, nolle in aliud avocari: & cavere fortasse, ne auditore suspenso, & intento, si qua obscurius posuisset ille, quem legeret, etiam exponere necesse esset: aut de aliquibus difficilioribus disceptare quæstionibus, atque huic operi temporibus impensis, minus quam vellet voluminum evolveret: quanquam & causa servandæ vocis, quæ illi facillime obtundebatur, poterat esse justior tacite legendi.

Quolibet

Quolibet tamen animo id ageret, bono utique ille vir agebat.

3. Sed certe mihi nulla dabatur copia sciscitandi, quæ cupiebam, de tam sancto oraculo tuo, pectore illius, nisi cum aliquid breviter esset audiendum. Æstus autem illi mei, ociosum eum valde, cui refunderentur, requirebant, nec unquam inveniebant. Et eum quidem in populo, verbum veritatis recte tractantem, omni die dominico audiebam: & magis magisque mihi confirmabatur, omnes versutarum calumniarum nodos, quos illi deceptores nostri adversus divinos libros innectebant, posse dissolvi.

4. Vbi vero etiam comperi, ad imaginem tuam hominem à te factum, à spiritualibus filiis tuis, quos *c* de matre Catholica per gratiam regenerasti, non sic intelligi: ut humani corporis forma te terminatum crederent atque cogitarent; quanquam quomodo se haberet spiritualis substantia, ne quidem tenuiter atque in ænigmate suspicabar: tamen gaudens erubui, non me tot annos adversus Catholicam fidem, sed contra carnalium cogitationum figmenta latrasse. Eo quippe temerarius & impius fueram, quod ea, quæ debebam quærendo discere, accusando dixeram. Tu enim altissime & proxime, secretissime & præsentissime, cui membra non sunt alia majora, & alia minora: sed ubique totus es, & *d* nusquam locorum es, non es utique forma ista corporea, tamen fecisti hominem ad imaginem tuam, & ecce ipse à capite usque ad pedes in loco est!

NO-

NOTÆ.

a *Nec jam ingemiſcebam orando*) apparet S. D. Aca-
l.5.c.14. demicis fluctibus abreptum, ſubinde orationis ſtudium, de quo ſupra, *deſperatione inveniendæ veritatis* depoſuiſſe: accedente præſertim deſiderio gloriæ humanæ, quæ cogitationes illius à ſalutis
A.C.384. cura avertebat. Non aſſentior tamen Baronio, qui aſſerit S. D. *inter Academicos ſedulo profeſſum*, ad quos eum ſe contuliſſe, Spondanus itidem putat. Nam etſi more Academicorum fluctuaret, & cum illis ſentiret: ſectam tamen illorum profeſſus non eſt, nam & illi ſine *nomine ſalutari Chriſti* erant, *ſine quo philoſophis curationem languoris ani-*
l.5.c.14. *mæ ſuæ committere omnino recuſabat*, ut aperte ſcribit; additque *ſtatuiſſe ſe tamdiu eſſe catechumenum in Catholica Eccleſia, ſibi à parentibus commendata, donec aliquid certi eluceret, quo curſum dirigeret*. Non ergo ſtatuit eſſe Academicus, etſi magni illos faceret, & illorum more dubitaret de omnibus.

b *Occultum os ejus &c.*) meditatio nempe, in qua cæleſtia ſolatia, de pane verbi divini manducabat.

c *De matre Catholica*) intelligit Eccleſiam Catho-licam, quam ſine addito *Catholicam* ſæpius appel-
contra ep. fund.c.4. lat, & alibi docet, hoc nomine toto orbe nullam hæreticorum Eccleſiam intelligi, ſed ſolum eam, quæ vere Catholica eſt.

d *Nuſquam locorum es*) ita ut loco includaris, & non ſis extra illum; hoc enim repugnat immenſitati. Quam ob cauſam merito S. D. non credebat Deum humana figura terminari, quia homo à capite uſque ad pedes loco circumſcribitur, etſi male crederet Catholicos hoc docere.

VSVS.

1. Sicut perperam Auguſtinus de S. Ambroſii terrena felicitate, quam ipſe nec quærebat, nec habebat, judicavit, ob externum ſplendorem, & Epiſcopalis Officii dignitatem: ita multi etiamnum viros Eccleſiaſticos & Religioſos, quorum virtus & eruditio à ſummis & infimis colitur, immerito condemnant vanitatis, & politicæ arrogantiæ. Qui ſi viderent illos *intus nihil ſpei caducæ gerere; & adverſus ipſius excellentiæ ten-*

tamenta luctari, per continuam sui abnegationem: nec aliud solatium in adversis præter Dei voluntatem quærere, & solida gaudia in oratione gustare: indeque omnem vigorem suum trahere, cessarent de illis male sentire, & pede suo eos metiri.

2. Maximi momenti est ad conversionem ab hæresi, sectariorum injurias cognoscere, dum mentiuntur Catholicos docere, quæ abominantur. Id sane in Manichæis clare deprehendit Augustinus, à quibus persuasus est, Catholicos sentire, hominem *secundum corpus creatum ad imaginem Dei*, quod & absurdum, & falsum est.

CAP. IV.

Etsi S. Ambrosius ostenderet, Catholicos non docere, quæ putabat: se tamen ne falsa crederet, ea quæ credenda sunt, sibi demonstrari voluisse.

1. CUm ergo nescirem, quo modo hæc subsisteret imago tua, pulsansque proponerem, quomodo credendum esset, non insultans opponerem, quasi ita creditum esset: tanto igitur acrior cura rodebat intima mea, quid certi retinerem, quanto me magis pudebat, tamdiu illusum & deceptum promissione certorum, puerili errore & animositate, tam multa incerta quasi certa garrisse. Quod enim falsa essent, postea mihi claruit. Certum tamen erat, quod incerta essent; & à me aliquando pro certis habita fuissent, cum Catholicam tuam cæcis contentionibus accusarem, & si nondum compertam vera docentem, non tamen ea docentem, quæ graviter accusabam. Itaque confundebar, & convertebar; & gaudebam Deus meus, quod Ecclesia unica

unica, corpus unici tui, in qua mihi nomen Christi infanti est inditum, non saperet infantiles nugas: neque hoc haberet in doctrina sua sana, quod te crearorem omnium in spacium loci, quamvis summum & amplum, tamen undique terminatum membrorum humanorum figura, contruderet.

2. Et gaudebam etiam, quod vetera scripta legis & prophetarum, jam non illo oculo mihi legenda proponerentur, quo antea videbantur absurda, cum arguebam tanquam ita sentientes sanctos tuos; verum autem non ita sentiebant. Et (tanquam regulam dligentissime commendaret) sæpe in popularibus sermonibus suis, dicentem
2 Cor. 3. 6. Ambrosium lætus audiebam: *Litera occidit, spiritus autem vivificat*, cum ea, quæ ad literam, perversitatem docere videbantur, remoto mystico velamento spiritualiter aperiret, non dicens quod me offenderet: quamvis ea diceret, quæ utrum vera essent, adhuc ignorarem. Tenebam enim cor meum ab omni assensione, timens præcipitium, & suspendio magis necabar.

3. Volebam enim eorum, quæ non viderem, ita me certum fieri, ut certus essem, quod septem & tria decem sint. Neq; enim tam insanus eram, ut ne hoc quidem putarem posse comprehendi; sed sicut hoc, ita cætera cupiebam: sive corporalia, quæ coram sensibus meis non adessent: sive spiritualia, de quibus cogitare nisi corporaliter nesciebam. Et sanari credendo poteram, ut purgatior acies mentis meæ dirigeretur aliquo modo in veritatem tuam semper manen-

nentem, & ex nullo deficientem. Sed sicut evenire assolet, ut malum medicum expertus, etiam bono timeat se committere: ita erat valetudo animæ meæ, quæ utique nisi credendo sanari non poterat. Et ne falsa crederet, curari recusabat: resistens manibus tuis, qui medicamenta fidei confecisti, & aspersisti super morbos orbis terrarum, & tantam illis autoritatem tribuisti.

VSVS.

1. Claram esse Scripturam contendunt nostri Sectarii; contrarium suo exemplo demonstrat Augustinus, qui ideo cum Manichæis Scripturas veteres rejecit, quia figuras rerum & verborum secundum literam accipiens, multa absurda iis contineri putabat. Doctus vero à S. Ambrosio *Literam occidere, spiritum vivificare*, id est figuratas locutiones ad literam non accipiendas, denique resipuit. Cum vero ejusmodi verborum & figurarum obscuritate Scripturæ abundent, clarum est eas claras non esse. 2 Cor. 3. 6.

2. Necesse est eos qui ad veritatem aspirant, *captivare intellectum suum, & redigere in obsequium Christi.* S. D. hanc maxime ob causam in Manichæorum hæreses incidit, quod putaret Catholicos fidei quam imperarent, rationem non habere, Manichæos vero mysteriorum suorum causas explicare posse. 2 Cor. 10. 5. De util. cred. c. 1.

CAP. V.

Recte juberi apud Catholicos, ut credantur, quæ demonstrari nequeunt: Scripturas vero à Dei providentia subministratas, ex earum autoritate concludit.

1. EX hoc tamen quoque jam præponens doctrinam catholicam, modestius

ſtius ibi, minimeque fallaciter ſentiebam juberi, ut crederetur quod non demonſtrabatur; ſive eſſet quid, *a* ſed cui forte non eſſet, ſive nec quid eſſet, quam illic temeraria pollicitatione ſcientiæ credulitatem irrideri: & poſtea tam multa fabuloſiſſima & abſurdiſſima, quia demonſtrari non poterant, credenda imperari. Deinde paulatim tu Domine, manu mitiſſima & miſericordiſſima pertractans & componens cor meum, conſideranti quam innumerabilia crederem, quæ non viderem, neque cum gererentur, affuiſſem (ſicut tam multa in hiſtoria gentium, tam multa de locis atque urbibus, quæ non videram, tam multa amicis, tam multa medicis, tam multa hominibus aliis atque aliis) quæ niſi crederentur, omnino in hac vita nihil ageremus. Poſtremo, quam inconcuſſa fixum fide retinerem, de quibus parentibus ortus eſſem; quod ſcire non poſſem, niſi audiendo credidiſſem.

2. Perſuaſiſti mihi, non qui crederent libris tuis, quos tanta in omnibus fere gentibus autoritate fundaſti, ſed qui non crederent eſſe culpandos; nec audiendos eſſe, ſi qui forte mihi dicerent: Vnde ſcis illos libros, unius veri & veraciſſimi Dei ſpiritu eſſe humano generi miniſtratos? Idipſum enim maxime credendum erat, quoniam nulla pugnacitas calumnioſarum quæſtionum, per tam multa quæ legeram, inter ſe confligentium philoſophorum, extorquere mihi potuit, ut aliquando non crederem te eſſe, quicquid eſſes, quod ego neſcirem, aut adminiſtrationem rerum humanarum ad te per-

pertinere. Sed id credebam aliquando robustius, aliquando exilius, semper tamen credidi, & esse te, & curam nostri gerere: etiamsi ignorabam, vel quid sentiendum esset de substantia tua, vel quæ via duceret, aut reduceret ad te.

3. Ideoq;cum essemus infirmi ad inveniendam liquida ratione veritatem, & ob hoc nobis opus esset autoritate sanctarum literarum, jam credere cœperam, nullo modo te fuisse tributurum tam excellentem illi scripturæ per omnes jam terras autoritatem: nisi & per ipsam tibi credi, & per ipsam te quæri voluisses. Iam enim absurditatem, quæ me in illis literis solebat offendere, cum multa ex eis probabiliter exposita audissem, ad sacramentorum altitudinem referebam: eoque mihi illa venerabilior, & sacrosancta fide dignior apparebat autoritas, quo & omnibus ad legendum esset in promptu, & *b* secreti sui dignitatem intellectu profundiore servaret, verbis apertissimis & humillimo genere loquendi se cunctis præbens, & exercens intentionem eorum, qui non sunt leves corde: *c* ut exciperet omnes populari sinu, & per angusta foramina paucos ad te trajiceret: multo tamen plures, quam si nec tanto apice autoritatis emineret, nec turbas gremio sanctæ humilitatis hauriret. Cogitabam hæc, & aderas mihi: suspirabam, & exaudiebas me: fluctuabam, & gubernabas me: ibam per viam seculi latam, nec deserebas me.

NO-

NOTÆ.

a *Sed cui forte non esset*) ſenſus obſcurus, verum nulla lectio variat. Forte ſubintelligi debet, *commodo* ſive bono, ut ſenſus ſit: *Credendum eſſe etiam id, quod non demonſtratur, ſive eſſet quid, id eſt, ens aliquod, ſed cui bono eſſet intelligi non poſſet; ſive nec quid id eſt nihil eſſet, rectius nihilominus Catholicis credi quã Manichæis*, quia minus abſurdum eſt, credere illis, qui jubent credere, quam illos ſequi, qui aliorum credulitatem irrident: & ſibi abſurdas fabulas, quas demonſtrare non poſſunt, credi volunt. Alius fortaſſe ſic explicabit: *Sentiebam Catholicos recte jubere, ut in Scripturis ſacris, & doctrina Fidei crederetur, quod non demonſtrabatur: ſive eſſet quid, quod revera demonſtrari quidem poſſet, ſed forte non eſſet ſatis capax & intelligens, cui poſſet: ſive nec quid eſſet, id eſt ſive non eſſet quippiam hujuſmodi, quod poſſet demonſtrari, nempe propter ſublimitatem intellectu humano ſuperiorem.*

b *Secreti ſui dignitatem*) Scripturæ obſcuritatem tangir, qua Deus Superbiam noſtram retundere voluit. — V. l. 2 de doct. Chr.

c *Exciperet omnes populari ſinu*) verborum ſimplicium, ſine fuco elegantiarum; *& per anguſta foramina figurarum* paucos humiliter ſapientes ad te cognoſcendum *trajiceret*, ſive perduceret.

VSVS.

I. In myſteriis fidei demonſtrationes quærere hæreticorum eſt, qui ſua abſurda abſque ratione ſibi credi volunt, ut hic & alibi affirmat S. D. (c 1 de util. cred.) afferens ſe ob id maxime motum ad deſerendos Manichæos, à quibus vana demonſtrationum pollicitatione novem fere annis deluſus erat. Corrigenda eſt hæc incredulitas. I. Exemplis plurimarum rerum, quas credimus nec viſas, nec demonſtratas, non tanta autoritate inducti, quanta eſt Eccleſiæ Catholicæ. II. Quia ut alibi ait, (Epiſt. 3.) *Dandum eſt Deum aliquid poſſe quod fateamur nos inveſtigare non poſſe, in talibus enim rebus tota ratio facti, eſt ipſa potentia facientis.* III. Quia tot ſignis & argumentis fidei Catholicæ veritas confirmatur, *ut nolle ei primas dare, vel ſummæ profecto impietatis ſit vel præcipitis arrogantiæ*, & poſſimus uſurpare illud Rich. de S. Victore: (l. 1 de Triuit, 6.) *Domine, ſi error eſt quod credimus,*

dimus,

dimus, à te decepti sumus : ista enim in nobis iis signis & prodigiis confirmata sunt, quæ non nisi à te fieri potuerunt.

2. Sicut S. D. optime colligit Deum nullo modo fuisse tributurum tam excellentem Scripturæ per omnes terras autoritatem, *nisi & per ipsam credi, & per ipsam se quæri voluisset*, ita nec Ecclesiam Catholicam tot signis ac argumentis veræ fidei illustrasset, nisi ea vera esset. Vnde Scripturæ expositionem ab ea merito petendam esse, concludit, & egregie alibi ait : *Cur non igitur diligentissime apud eos* (Catholicos) *requiram, quid Christus præceperit, quorum autoritate commotus, Christum aliquid utile præcepisse jam credidi? Tune melius mihi expositurus es, quid ille dixerit, quem fuisse aut esse non putarem, si abs te hoc mihi commendaretur esse credendum*, & non in Scripturis ab Ecclesia Catholica traditis contineretur? de util. cred. c. 14.

CAP. VI.

Laudes Imperatori recitaturus, viso mendico saturo jocante, ambitionis ærumnas lætitiæ steriles deploravit.

1. INhiabam honoribus, lucris, conjugio, & tu irridebas. Patiebar in eis cupiditatibus amarissimas difficultates, te propitio tanto magis, quanto minus sinebas mihi dulcescere, quod non eras tu. Vide cor meum Domine, qui voluisti, ut hoc recordarer, & confiterer tibi. Nunc tibi inhæreat anima mea, quam de visco tam tenaci mortis exuisti. Quam misera erat, & sensum vulneris tu pungebas : ut relictis omnibus converteretur ad te, qui es super omnia, & sine quo nulla essent omnia : converteretur & sanaretur! Quam ergo miser eram! & quomodo egisti, ut sentirem miseriam meam die illo, quo *a* cum pararem recitare

Imperatori laudes, quibus plura mentirer, & mentienti faveretur ab ſcientibus: eaſque curas anhelaret cor meum, & cogitationum tabificarum febribus æſtuaret: tranſiens per quendam vicum Mediolanenſem, animadverti pauperem mendicum, jam credo ſaturum, jocantem atque lætantem: & ingemui, & locutus ſum cum amicis, qui mecum erant, multos dolores inſaniarum noſtrarum: quia omnibus talibus conatibus noſtris (qualibus tunc laborabam, ſub ſtimulis cupiditatum trahens infelicitatis meę ſarcinam, & trahendo exaggerans) nihil vellemus aliud, niſi ad ſecuram lætitiam pervenire, quo nos mendicus ille jam pręceſſiſſet, nunquam illuc fortaſſe venturos. Quod enim jam ille pauculis, & emendicatis nummulis adeptus erat, ad hoc ego tam ærumnoſis anfractibus & circuitibus ambiebam, ad lætitiam ſcilicet temporalis felicitatis.

2. Non enim verum gaudium habebat, ſed & ego illis ambitionibus multo falſius quærebam. Et certe ille lætabatur, ego anxius eram: ſecurus ille, ego trepidus. Et ſi quiſquam percunctaretur me, utrum mallem exultare an metuere? reſponderem exultare. Rurſus, ſi interrogaret, utrum me talem mallem, qualis ille, an qualis ego tunc eſſem? meipſum curis timoribuſque confectum eligerem, ſed perverſitate; nunquid veritate? Neque enim eo me proponere illi debebam, quo doctior eram: quoniam non inde gaudebam, ſed placere inde quærebam hominibus, non ut eos docerem, ſed tantum ut placerem. Propterea

& tu

& tu baculo disciplinæ tuæ confringebas ossa mea.

3. Recedant ergo ab anima mea, qui dicunt ei: Interest, unde quis gaudeat. Gaudebat mendicus ille vinolentia, tu gaudere cupiebas gloria. Qua gloria Domine? Quæ non est in te. Nam sicut verum gaudium illud non erat, ita nec illa vera gloria: & amplius evertebat mentem meam. Et ille ipsa nocte digesturus erat ebrietatem suam: ego autem cum mea dormieram & surrexeram, & dormiturus & surrecturus eram. Vide quot diebus! Interest vero, unde quis gaudeat. Scio; & gaudium spei fidelis incomparabiliter distat ab illa vanitate; sed & tunc distabat inter nos. Nimirum quippe ille fœlicior erat, non tantum quod hilaritate perfundebatur, cum ego curis eviscerarer: verum etiam, quod ille bene optando acquisiverat vinum, ego autem mentiendo quærebam typhum. Dixi tunc multa in hac sententia caris meis, & sæpe advertebam in his quomodo mihi esset: & inveniebam male mihi esse, & dolebam, & conduplicabam ipsum male. Et si quid arrisisset prosperum, tædebat apprehendere: quia pene, priusquam teneretur, avolabat.

NOTÆ.

a *Cum pararem recitare Imperatori laudes*) sive Panegyricum *Kalendis Ianuariis, cum Bauto Mediolani, Arcadius vero Imperator Constantinopoli consulatum inirent*, ut S. D. alibi testatur. Ea oratione laudes in primis ipsius Imperatoris, tum Bautonis complexus est, quod contigit teste Baronio A. C. 335. l. 3. adversus literas Petil. cap. 25.

VSVS.

1. Signum est futuræ conversionis, in voluptatibus & vanitatibus conscientiæ stimulis agitari, & experiri, quam *amarum sit relinquere Dominum Deum, ac fodere sibi cisternas dissipatas in creaturis.* Hoc sentit S. D. qui vero tranquille in bonis hujus vitæ degunt, cum Augustino peccant, non vero cum illo convertuntur.

Ierem. 2. 19, 13.

2. Omne gaudium de creaturis vanum est & miserum, imo tanto miserius, quanto hominum judicio majus est, quod hoc cap. egregie declarat S. D. Vbi ostendit se vanæ ambitionis nauseam concepisse, tum ob inordinati affectus acerbitatem, tum *quia etsi quid arrisisset prosperum, pene priusquam teneretur, avolabat*, quæ sane causa generoso animo sufficit ad contemptum rerum humanarum.

CAP. VII.

Quomodo non cogitans, Alipium mordaci irrisione à Circensium insania revocarit, & Manichæorum Superstitione involverit.

1. CONgemiscebamus in his, qui simul amice vivebamus; & maxime ac familiarissime cum Alipio & Nebridio, ista colloquebar; quorum Alipius ex eodem erat quo ego, ortus municipio, parentibus municipalibus, me minor natu. Nam & studuerat apud me, cum in nostro docere cœpi oppido, & postea Carthagine. Et diligebat me multum, quod ei bonus & doctus viderer: & ego illum propter magnam virtutis indolem, quæ in non magna ætate, satis eminebat. Gurges tamen morum Carthaginensium, quibus nugatoria fervent specta-

ſpectacula, abſorbuerat eum *a* inſania Circenſium. Sed cum in eo miſerabiliter volveretur, ego autem Rhetoricam ibi profeſſus, publica ſchola uterer, nondum me audiebat ut magiſtrum, propter quandam ſimultatem, quæ inter me & patrem ejus erat exorta. Et compereram, quod Circum exitiabiliter amaret: & graviter angebar, quod tantam ſpem perditurus, vel etiam perdidiſſe mihi videbatur. Sed monendi eum, & aliqua coercitione revocandi nulla erat copia, vel amicitiæ benevolentia, vel jure magiſterii. Putabam enim eum de me, cum patre ſentire: ille vero non ſic erat. Itaque poſtpoſita in hac re patris voluntate, ſalutare me cœperat, veniens in auditorium meum, & audire aliquid atque abire. Sic enim de memoria mihi lapſum erat agere cum illo, ne vanorum ludorum cæco & præcipiti ſtudio, tam bonum interimeret ingenium.

2. Verum autem Domine, tu qui præſides gubernaculis omnium, quæ creaſti, non eum oblitus eras futurum inter filios tuos, *b* antiſtitem ſacramenti tui. Et ut aperte tibi tribueretur ejus correctio, per me quidem illam, ſed neſcientem, operatus es. Nam quodam die cum ſederem loco ſolito, & coram me adeſſent diſcipuli, venit, ſalutavit, ſedit: atque in ea, quæ agebantur, animum intendit. Et forte lectio in manibus erat, quam dum exponerem, opportune mihi videbatur adhibenda ſimilitudo Circenſium: quo illud, quod inſinuabam, & jucundius & planius fieret, cum irriſione mordaci eorum, quos illa captivaſſet inſania. Tu ſcis Deus noſter, quod tunc de Ali-

pio ab illa peste sanando non cogitaverim. At ille in se rapuit, meque illud non nisi propter se dixisse credidit. Et quod alius acciperet ad succensendum mihi, accepit honestus adolescens ad succensendum sibi, & ad me ardentius diligendum. Dixeras enim tu jam olim, & innexueras literis tuis:
Prov. 9, 8. *Corripe sapientem, & amabit te.*

3. At ego illum jam non corripueram. Sed uteris tu omnibus & scientibus, & nescientibus, ordine quo nosti, & ille ordo justus est. De corde & lingua mea carbones ardentes operatus es, quibus mentem spei bonæ adureres tabescentem, ac sanares. Taceat laudes tuas, qui miserationes tuas non considerat, quæ tibi de medullis meis confitentur. Etenim ille post illa verba, proripuit se ex fovea tam alta, qua libenter demergebatur, & cum miserabili voluptate cæcabatur: & excussit animum forti temperantia, & resiluerunt omnes Circensium sordes ab eo, ampliusque illuc non accessit. Deinde patrem reluctantem evicit, ut me magistro uteretur. Cessit ille, atque concessit. Et audire me rursus incipiens, illa mecum superstitione involutus est: amans in Manichæis ostentationẽ continentiæ, quam veram & germanam putabat. *c* Erat autem illa vecors & seductoria, preciosas animas captans, nondum virtutis altitudinem scientes tangere, & superficie decipi faciles, sed tamen adumbratæ simulatæque virtutis.

NOTÆ.

a *Insania Circensium)* hos ludos Romæ primus fecit Romulus quarto mense ab urbe condita, quo die Sabinas rapuit. Locus Circus appellabatur, inde

inde nomen Circensium; pugnabant in iis equi & pugiles. Ex Vrbe in provincias hi ludi migrarunt. Eos spectandi insano amore captus fuit Alipius adolescens, Carthagine Augustini familiaris, & in Rhetorica auditor.

b *Antistitem Sacramenti tui)* creatus est enim postea Alipius Episcopus Tagastensis, & patriæ suæ pastor A. C. 394. ut censet Bar. & colligi potest ex ep. 8. S. August. quam hoc anno ad S. Hieronymum dedit. Per Sacramentum intelligit mysteria fidei Catholicæ, quæ explicare & prædicare proprium est Episcoporum.

c *Erat autem illa vecors & seductoria)* Fallacem & simulatam Manichæorum, etiam eorum, qui Electos se nominant, probitatem, alibi egregie depingit. *Novem annos totos*, inquit, *magna cura & diligentia eos audivi, nullus mihi Electorum innotescere potuit, qui secundum hæc præcepta* (prius enumerata) *non aut deprehensus in peccato, aut certe suspicioni subditus fuerit. Multi in vino & carnibus* (quas Electis contingere nefas erat) *multi lavantes in balneis inventi sunt*, &c. Larvata nimirum hæreticorum non solum est doctrina, verum & vita. lib. de morib. Manich. c. 19.

VSVS.

1. Quam multi adolescentes studio vanorum ludorum bonum ingenium interimunt, nec tamen Augustinos instar Alipii audiunt, utinam discerent ab ipso bene monentibus obtemperare!
2. Expende divinæ providentiæ erga electos suos Sapientiam, quæ utitur omnibus & scientibus, & nescientibus, ad eorum profectum & emendationem, ordine mirabili & justo. Ita Augustinus veluti joco sanavit minorem Alipii insaniam, quem tamen in majorem postea conjecit, dum illum Manichæorum superstitione involvit.

CAP. VIII.

Eundem Alipium Romæ, cum familiari violentia ad Amphitheatrum pertractus esset, repente insano ludorum gladiatoriorum amore fuisse correptum.

1. NOn sane relinquens incantatam sibi à parentibus *a* terrenam viam, Romam præcesserat, ut jus disceret; & ibi *b* gladiatorii spectaculi hiatu incredibili, & incredibiliter abreptus est. Cum enim aversaretur & detestaretur talia, quidam ejus amici & condiscipuli, cum forte de prandio redeuntibus obvius esset: recusantem vehementer & resistentem, familiari violentia duxerunt in amphitheatrum crudelium & funestorum ludorum diebus, hæc dicentem: *Si corpus meum in illum locum trahitis & ibi constituitis: numquid & animum, & oculos meos, in illa spectacula potestis intendere? Adero itaque absens, ac sic & vos, & illa superabo.* Quibus auditis, illi nihilo segnius eum adduxerunt secum, idipsum forte explorare cupientes, utrum posset efficere. Quo ubi ventum est, & sedibus, quibus potuerunt, locati sunt, fervebant omnia immanissimis voluptatibus.

2. Ille autem clausis foribus oculorum, interdixit animo, ne in tanta mala procederet, atque utinam & aures obturavisset! Nam quodam pugnæ casu, cum clamor ingens totius populi vehementer eum pulsasset, curiositate victus, & quasi paratus quicquid illud esset, etiam visum contemnere & vin-

vincere, aperuit oculos : & percussus est graviore vulnere in anima, quam ille in corpore, quem cernere concupivit : ceciditque miserabilius, quam ille, quo cadente, factus est clamor, qui per ejus aures intravit, & reseravit ejus lumina, ut esset, qua feriretur & dejiceretur : audax adhuc potius, quam fortis animus, & eo infirmior, quo de se præsumpserat ; qui debuit de te. Vt enim vidit illum sanguinem, immanitatem simul ebibit, & non se avertit : sed fixit aspectum, & hauriebat furias, & nesciebat : & delectabatur scelere certaminis, & cruenta voluptate inebriabatur. Et non erat jam ille, qui venerat ; sed unus de turba, ad quam venerat ; & verus eorum socius, à quibus adductus erat. Quid plura ? Spectavit, clamavit, exarsit ; abstulit inde secum insaniam, qua stimularetur redire : non tantum cum illis, à quibus prius abstractus est, sed etiam præ illis, & alios trahens. Et inde tamen manu validissima & misericordissima eruisti eum Tu ! & docuisti eum non sui habere, sed tui fiduciam ; sed longe postea.

NOTÆ.

a *Terrenam viam)* honoris & vanitatis, quam parentes filio suo vaniores, à puero *incantaverant* & persuaserant : ut non cælestia, sed terrena saperet, more etiam hodie plurimis parentum solenni.

b *Gladiatorii spectaculi)* Immanis erat horum spectaculorum crudelitas ; nam in iis se Gladiatores mutuo jugulabant, in id educati & saginati : ut adeo tales ludos dare & spectare scelus esset, quos deniq; Theodoricus Gotthorum Rex sustulit. Ab iis spectandis Christianos vehementer abhorrere debebant.

V. Tertull. l. de Spectaculis c. de munere.

V S V S.

1. Insigne documentum præbet Alipius, quam necesse sit adolescenti probo, resistere improbis sociorum postulatis. Nec sponte, nec solus ludos gladiatorios accessisset Alipius. Certe multi, postquam cauponam aliaque loca noxia, in sociorum gratiam adeunt, *non redeunt tales inde, quales venerant, sed veri eorum socii à quibus adducti erant*, &c.

V. l. 2, c. 8, & 9.

2. Doctus à Deo Alipius, docet Adolescentes non sui, sed Dei habere fiduciam, nec se periculis temere exponere. Vana est illa vox, & falsa: *Adero turpibus verbis, at rebus absens: ac sic & vos, & illa superabo*; audacis potius, quam fortis animi est ista præsumptio. Spectavit miser Alipius, clamavit, exarsit, abstulit secum insaniam, qui memor esse debuit infirmitatis suæ, quam Carthagine in ludis Circensibus expertus erat.

CAP. IX.

Vt idem Alipius Carthagine pro fure comprehensus sit, & tandem furti suspicione liberatus.

1. VEruntamen, jam hoc ad medicinam futuram, in ejus memoria reponebatur. Nam & illud, quod (cum adhuc studeret, jam me audiens apud Carthaginem, & medio die cogitaret in foro, quod recitaturus erat, sicuti exerceri scholastici solent) sivisti eum comprehendi *a* ab æditius fori, tanquam furem: non arbitror aliam ob causam te permisisse Deus noster, nisi ut ille vir tantus futurus, jam inciperet discere, quam non facile in cognoscendis causis, homo ab homine damnandus esset temeraria credulitate. Quippe ante tribunal deambulabat solus *b* cum tabulis ac stylo; cum ecce adolescens

lescens quidam ex numero scholasticorum fur verus, securim clanculo apportans, illo non sentiente, ingressus est ad cancellos plumbeos, qui vico argentario desuper præminent, & præcidere plumbum cœpit. Sono autem securis audito, submurmuraverunt argentarii, qui subter erant: & miserunt, qui apprehenderent, quem forte invenissent. Quorum vocibus auditis, relicto instrumento ille discessit, timens ne cum eo teneretur.

2. Alipius autem, qui non viderat intrantem, exeuntem sensit, & celeriter vidit abeuntem. Et causam scire cupiens, ingressus est locum, & inventam securim stans atque admirans considerabat. Cum ecce illi, qui missi erant, reperiunt eum solum ferentem ferrum, cujus sonitu excitati venerant. Tenent, attrahunt, congregatis inquilinis fori, tanquam furem manifestum se comprehendisse gratulabantur; & inde offerendus judici ducebatur. Sed hactenus docendus fuit. Statim enim Domine subvenisti innocentię, cujus testis eras tu solus. Cum enim duceretur, vel ad custodiam, vel ad supplicium: fit eis obviam quidam architectus, cujus maxima erat cura publicarum fabricarum. Gaudent illi eum potissimum occurrisse, cui solebant in suspicionem venire ablatarum rerum, quæ perissent de foro: ut quasi tandem jam ille cognosceret, à quibus hæc fierent.

3. Verum autem viderat homo sæpe Alipium in domo cujusdam Senatoris, ad quem salutandum ventitabat. Statimq; cognitum, manu apprehensa semovit à turbis, & tanti mali causam quærens, quid gestum

eſſet, audivit. Omneſque tumultuantes, qui aderant, & minaciter frementes, juſſit venire ſecum. Et venerunt ad domum illius adoleſcentis, qui rem commiſerat. Puer vero erat ante oſtium: & tam parvus erat, ut nihil exinde Domino ſuo metuens, facile poſſet totum indicare. Cum eo quippe in foro fuit pediſſequus. Quem poſtea quam recoluit Alipius, architecto intimavit. At ille ſecurim demonſtravit puero, quærens ab eo, cujus eſſet? Qui confeſtim noſtra, inquit. Deinde interrogatus, aperuit cætera. Sic in illam domum tranſlata cauſa, confuſiſque turbis, quæ de illo triumphare jam cœperant, futurus diſpenſator verbi tui, & multarum in Eccleſia tua cauſarum examinator, experientior inſtructiorque diſceſſit.

NOTÆ.

a *Ab æditnis fori*) Æditnus paſſim ſumitur pro *cuſtode ſacræ ædis*; ipſa tamen vocis derivatio, convenit cuſtodibus quarumvis ædium etiam profanarum; ſic *æditnentes*, apud Gellium dicuntur, qui ædes & loca tuentur. Quo ſenſu æditnos hic accipi crediderim pro cuſtodibus ædificiorum fori, ſive forte Ædilibus. (l.12.c.10.)

b *Cum tabulis & ſtylo*) utebantur ea ætate etiamnum tabellis cera inductis, iiſque ſtylo æreo, vel ex altero metallo, inſcribebant. Sic Alipius orationem in ſcholis recitandam ſcriptitabat, vel emendabat.

VSVS.

1. Vſum ipſe S. D. exprimit, ut nempe Alipius diſceret, & nos ſuo exemplo doceret, quam non facile in cognoſcendis cauſis homo ab homine damnandus ſit, temeraria credulitate judicii, ſive publici, ſive privati.

2. Salubre eſt infortunia & afflictiones experiri, *qui enim non eſt tentatus, quid ſcit?* hinc aliis remedium & conſilium ferre diſcimus, ac commiſeratio- (Eccleſ.34.9.)

ſerationis affectum induimus ; ſine quo nemo recte imperat, vel judicat.

CAP. X.

Alipium juſtitiæ amantiſſimum fuiſſe, & una cum Nebridio Mediolanum veniſſe, ut ſecum pariter veritati indagandæ vacarent.

1. *a* HVnc ergo Romæ inveneram, & adhæſit mihi fortiſſimo vinculo, mecumque Mediolanum profectus eſt : ut nec me deſereret, & de jure, quod didicerat, aliquid ageret, ſecundum votum parentum magis, quam ſuum. Et inter hæc *b* jam aſſederat mirabili continentia cæteris, cum ille magis miraretur eos, qui aurum innocentiæ præponerent. Tentata eſt quoque ejus indoles, non ſolum illecebra cupiditatis, ſed etiam ſtimulo timoris. Romæ aſſidebat *c* Comiti largitionum Italicarum.

2. Erat eo tempore quidam potentiſſimus ſenator, cujus & beneficiis obſtricti multi ; & terrori ſubditi erant. Voluit ſibi licere, neſcio quid ex more potentiæ ſuæ, quod eſſet per leges illicitum. Reſtitit Alipius ; promiſſum eſt præmium, irriſit animo ; prætentæ minæ, calcavit ; mirantibus omnibus inuſitatam animam, quæ hominem tantum, & innumerabilibus præſtandi nocendique modis ingenti fama celebratum, vel amicum non optaret, vel non formidaret inimicum. Ipſe autem Iudex, cui conſiliarius, quamvis & ipſe fieri nollet, non tamen aperte recuſabat : ſed in iſtum

causam transferens, ab eo se non permitti asserebat; quia revera, si ipse faceret, iste discederet. Hoc solo autem pene jam illectus erat studio literario, ut pretiis prætorianis codices sibi conficiendos curaret. Sed consulta justitia, deliberationem in melius vertit: utiliorem judicans æquitatem, qua prohibebatur, quam potestatem, qua sinebatur. Parvum est hoc; *Sed qui in parvo fidelis*
Luc. 16, 10,11,12. *est, & in magno fidelis est.* Nec ullo modo erit inane, quod de tuæ veritatis ore processit: *Si in injusto mammona fideles non fuistis, quod verum est, quis credet vobis? Et si in alieno fideles non fuistis, quod vestrum est, quis dabit vobis?* Talis ille tunc inhærebat mihi, mecumque nutabat in consilio, quisnam esset tenendus vitæ modus.

3. Nebridius etiam (qui relicta patria vicina Carthagini, atque ipsa Carthagine, ubi frequentissimus erat: relicto rure paterno optimo, relicta domo, & non secutura matre, nullam ob aliam causam Mediolanum venerat, nisi ut mecum viveret, in flagrantissimo studio veritatis atque sapientię) pariter suspirabat, pariterque fluctuabat: beatæ vitæ inquisitor ardens, & quæstionum difficillimarum scrutator acerrimus. Et erant ora trium egentium, & inopiam suam sibimet invicem anhelantium, & à te expectantium,
Psal. 144. 15. *ut dares eis escam in tempore opportuno.* Et in omni amaritudine, quæ nostros seculares actus de misericordia tua sequebatur, intuentibus nobis finem, cur ea pateremur, occurrebant tenebræ. Et aversabamur gementes, & dicebamus: quamdiu hæc? Et hoc crebro dicebamus: & dicentes, non relinquebamus

ea;

ea; quia non elucebat certum aliquid, quod illis relictis apprehenderemus.

NOTÆ.

a *Hunc ergo Romæ inveneram)* Tandem redit ad seriem vitæ Mediolani actæ, in consuetudine Alipii & Nebridii. Quæ enim c. 7. 8, 9, & initio hujus narrat: ea Alipio partim Carthagine, partim Romæ evenerunt.

b *Iam assederat)* id est, *assessorem*, sive *consiliarium* egerat. Est in jure titulus *de officio assessorum*, ex quo apparet illos fuisse consiliarios judicum, eorumque, qui provinciis præerant. *Constat autem officium assessoris*, ut ibi habetur, *in cognitionibus, postulationibus, libellis, edictis, decretis, epistolis.* l. 1. ff. t. 22. l. 1. omne officium.

c *Comiti largitionum Italicarum)* quem paulo infra, judicem appellat. Erat autem *Comes largitionum*, teste Cassiodoro *gubernator privatæ Substantiæ principis*, sive *qui thesauris sacris*, id est, *Imperatoriis & Augustalibus pecuniis præerat : vel qui liberalitatis & donorum curam gerebat.* Dictus etiam est Comes *sacrarum largitionum*, hic vero *Italicarum*, quia per Italiam hoc munus exercebat. lib. 6, in formulis.

VSVS.

1. Egregium justitiæ exemplum munerumque contemptum ostendit Alipius, quem utinam imitarentur omnes consiliarii, nec tam loculis suis, quam saluti suæ, & alienæ miseriæ consulerent! & potius principi injusta facienti vel permittenti, renunciarent obsequium, quam Deo!

2. Politica vafritie comes ille usus est; invidiam enim sententiæ contra Senatorem prolatæ, in Alipium transtulit, causans *eum à se discessurum si aliter pronuntiasset.* Sic non raro Magistratus qui homines magis quam Deum reverentur, severiores leges & bono publico necessarias, viris religiosis ac piis adscribunt, maluntque hominum invidiam, quam Dei indignationem declinare.

3. Alte-

3. Alterum integerrmi animi specimen edidit Alipius, quod nollet *prætorianis pretiis amplius codices sibi conficiendos curare*, quia nempe metuebat ea pretia ex iniquis forte sententiis collecta, aut suspicioni vel cupiditati occasionem præbitura, ne plura æquo vel appeteret, vel acciperet librorum parandorum obtentu. Expendant hoc exemplum, qui pecuniæ plus student, quam justitiæ.

4. Videtur Deus respexisse S. Augustinum, ejusque socios ob desiderium Veritatis, & Sapientiæ. Quia enim tam ardenter esuriebant & sitiebant justitiam, ideo saturati tandem fuerunt dulcedine rerum cælestium, post amaritudinem, quæ sequebatur actus illorum seculares.

CAP. XI.

Recenset suum hucusque in studio Sapientiæ progressum, à quo vana spe, & concupiscentia carnis, maxime retardabatur.

1. ET ego maxime mirabar, satagens & recolens, quam longum tempus esset ab undevicesimo anno ætatis meæ, quo fervere cœperam studio sapientiæ: disponens ea inventa, relinquere omnes vanarum cupiditarum spes inanes & insanias mendaces. Et ecce jam *a* tricenariam ætatem gerebam, in eodem luto hæsitans! aviditate fruendi præsentibus, fugientibus & dissipantibus me, dum dico: Cras inveniam; ecce manifestum apparebit, & tenebo; &, ecce Faustus veniet, & exponet omnia. O magni viri Academici, nihil ad agendam vitam certi comprehendi potest! Imo quæramus diligentius, & non desperemus. Ecce jam non sunt absurda in libris ecclesiasticis, quæ absurda videbantur, & possunt aliter atque

honeste intelligi. Figam pedes in eo gradu, in quo puer à parentibus positus eram, donec inveniatur perspicua veritas.

2. Sed ubi quæretur? quando quæretur? Non vacat Ambrosio; non vacat legere. Vbi ipsos codices quærimus? Vnde aut quando comparamus, à quibus sumimus? Deputentur tempora; distribuantur horæ pro salute animæ. *b* Magna spes oborta est. Non docet catholica fides, quod putabamus, & vani accusabamus. Nefas habent docti ejus, credere Deum figura humani corporis terminatum; & dubitamus pulsare, quò aperiantur cætera? Antemeridianas horas discipuli occupant; cæteris quid facimus? Cur non id agimus? Sed quando salutamus amicos majores, quorum suffragiis opus habemus? *c* Quando præparamus, quod emant scholastici? Quando reparamus nos ipsos, animum relaxando ab intentione curarum? Pereant omnia, & dimittamus hæc vana & inania; conferamus nos ad solam inquisitionem veritatis. Vita hæc misera est, mors incerta. Si subito obrepat: quomodo hinc exibimus? Et ubi nobis discenda sunt, quæ hic neglex imus? an non potius hujus negligentiæ supplicia luenda sunt? Quid si mors ipsa omnem curam cum sensu amputabit, & finietur? Ergo & hoc quærendum. Sed absit, ut ita sit. Non vacat, non est inane, quod tam eminens culmen autoritatis Christianæ fidei, toto orbe diffunditur. Nunquam tanta & talia, pro nobis divinitus agerentur, si morte corporis etiam vita animæ consumeretur. Quid cunctamur igitur relicta spe seculi, conferre nos totos ad

quæ-

quærendum Deum, & vitam beatam?

3. Sed expecta, jucunda ſunt etiam iſta, habent non parvam dulcedinem ſuam. Non facile ab eis præcidenda eſt intentio, quia turpe eſt ad ea rurſum redire. Ecce jam quantum eſt, ut impetretur aliquis honor! & quid amplius in his deſiderandum? Suppetit amicorum majorum copia, ut nihil aliud, & multum feſtinemus; vel præſidatus dari poteſt; & ducenda uxor cum aliqua pecunia, ne ſumptum noſtrum gravet: & ille erit modus cupiditatis. Multi magni viri & imitatione digniſſimi, ſapientiæ ſtudio cum conjugibus dediti fuerunt.

4. Cum hæc dicebam, & alternabant hi venti, & impellebant huc atque illuc cor meum; tranſibant tempora, & tardabam converti ad Dominum Deum; & differebam de die in diem vivere in te, & non differebam quotidie in memetipſo mori. Amans beatam vitam, timebam illam in ſede ſua, & ab ea fugiens, quærebam eam. Putabam enim me miſerum fore nimis, ſi feminæ privarer amplexibus: & medicinam miſericordiæ tuæ, ad eandem infirmitatem ſanandam, non cogitabam, quia expertus non eram. Et propriarum virium credebam eſſe continentiam, quarum mihi non eram conſcius: cum tam ſtultus eſſem, ut neſcirem, ſicut ſcriptum eſt:
Sap. 1, 21. *Neminem eſſe poſſe continentem, niſi tu dederis.* Vtique dares, ſi gemitu interno pulſarem aures tuas, & fide ſolida in te jactarem curam meam.

N O-

NOTÆ.

a *Tricenariam ætatem gerebam)* apparet eum hoc libro complecti acta ætatis suæ anno trigesimo, uti libro priore annum undetricesimum descripserat.

b *Magna spes suborta est)* reperiendæ scilicet veritatis, cui jam in secundo gradu, agnoscens veteres scripturas, proximior erat, ac inde conjecturam non vanam faciebat, se cætera quoque ad salutem necessaria, in Ecclesia Catholica reperturum, quæ ipsi Manichæorum fallacias contra veteres Scripturas detexerat.

c *Quando præparamus, quod emant Scholastici)* lectiones nempe Rhetoricas, quas Augustinus vendebat discipulis: quia non dabat gratis, quod gratis acceperat, sed pro salario docebat eos, quibus placeret emere eloquentiam.

VSVS.

1. S. D. argumentum validum visum fuit pro immortalitate animæ, *eminens culmen Christianæ fidei toto orbe diffusa.* Et sane demonstrant animo non obstinato, tot ac tanta, quæ in Ecclesia Catholica, & pro illa gesta sunt ac geruntur, eam à Dei providentia gubernari.

2. Augustino continentia intolerabilis erat, quia propriis eam viribus nancisci conabatur, mox facilem experturus, si à Deo petiisset; sic multa sæpe nostris viribus impossibilia apparent, quæ oratione & fiducia in Deum facilia redduntur.

CAP.

CAP. XII.

Cælibem vitam sibi visam intolerabilem, Alipium vero autoritate sua motum, in desiderium conjugii venisse.

1. PRohibebat me sane Alipius ab uxore ducenda, causans nullo modo nos posse securo ocio, simul in amore sapientiæ vivere, sicut jam diu desideraveramus, si id fecissem. Erat enim ipse in ea re etiam nunc castissimus, ita ut mirum esset: quia vel experientiam concubitus cœperat in ingressu adolescentiæ suæ, sed non hæserat, magisque doluerat, & spreverat; & deinde jam continentissime vivebat. Ego autem resistebam illi exemplis eorum, qui conjugati coluissent sapientiam, & promeruissent Deum, & habuissent fideliter, ac dilexissent amicos. A quorum ego quidem granditate animi, longe aberam: & delectatus morbo carnis, & mortifera suavitate trahebam catenam meam, solvi timens: & quasi concusso vulnere, repellens verba bene suadentis, tanquam manum solventis.

2. Insuper etiam per me, ipse quoque Alipio loquebatur serpens: & innectebat atque spargebat per linguam meam, dulces laqueos in via ejus, quibus illi honesti & expediti pedes implicarentur. Cum enim me ille miraretur, quem non parvipenderet, ita hærere visco illius voluptatis, ut me affirmarem, quotiescunque inde inter nos quæreremus, cœlibem vitam nullo modo posse degere: atque ita me defenderem, cum illum

lum mirantem viderem, ut dicerem multum interesse inter illud, quod ipse raptim & furtim expertus esset, quod pene jam nec meminisset quidem, atque ideo nulla molestia facile contemneret, & delectationes consuetudinis meæ: ad quas si accessisset honestum nomen matrimonii, non eum mirari oportere, cur ego illam vitam nequirem spernere. Cœperat & ipse desiderare conjugium, nequaquam victus libidine talis voluptatis, sed curiositatis. Dicebat enim scire se cupere, quidnam esset illud, sine quo vita mea, quæ illi sic placebat, non mihi vita, sed pœna videretur.

3. Stupebat enim liber ab illo vinculo animus servitutem meam, & stupendo ibat in experiendi cupidinem, venturus in ipsam experientiam: atque inde fortasse lapsurus in eam, quam stupebat servitutem, quoniam sponsionem volebat facere cum morte; &, *qui amat periculum, incidet in illud.* Neutrum Eccles. 3. 27.
enim nostrum, si quod est conjugale decus, in officio regendi matrimonii, & suscipiendorum liberorum ducebat, nisi tenuiter. Magna autem ex parte, atque vehementer consuetudo satiandæ insatiabilis concupiscentiæ, me captum excruciabat, illum autem admiratio capiendum trahebat. Sic eramus, donec tu altissime *a* non deserens humum nostram, miseratus miseros, subvenires miris & occultis modis.

NOTÆ.

a *Non deserens humum nostram)* corpus de limo & humo sive terra factum, quod nisi divinæ gratiæ rore identidem aspergatur, exarescit, & exardescit in pravas libidines.

VSVS.

V S V S.

Rurſus argumentum ſe offert deteſtandi periculoſam amicitiam, quæ caſtum Alipium prope præcipitaſſet in compedes uxorias. Tanto periculoſior eſt amicus improbus, quanto majoris eſt autoritatis & opinionis, ut apparet in Alipio.

CAP. XIII.

Matrem ſibi uxorem ſollicite procuraſſe. nullum tamen de matrimonio futuro, à Deo viſum ei obtigiſſe.

1. ET inſtabatur impigre, ut ducerem uxorem. Iam petebam, jam promittebatur, maxime matre dante operam, quo me jam conjugatum baptiſmus ſalutaris ablueret: quo me in dies gaudebat aptari, & vota ſua ac promiſſa tua, in mea fide compleri animadvertebat. Cum ſane & rogatu meo, & deſiderio ſuo, forti clamore cordis abs te deprecaretur quotidie, ut ei per viſum oſtenderes aliquid de futuro matrimonio meo, nunquam voluiſti.

2. Et videbat quædam vana & phantaſtica, quo cogebat impetus de hac re ſatagentis humani ſpiritus: & narrabat mihi, non cum fiducia qua ſolebat, cum tu demonſtrabas ei; ſed contemnens ea. Dicebat enim diſcernere ſe neſcio quo ſapore, quem verbis explicare non poterat, quid intereſſet inter revelantem te, & animam ſuam ſomniantem. Inſtabatur tamen, & puella petebatur, cujus ætas ferme biennio minor, quam nubilis erat. Et quia ea placebat, expectabatur.

VSVS.

1. *Dißipat Dominus* non solum *consilia principum, & cogitationes populorum*, verum & parentum ac propinquorum. *Consilium autem illius manet in æternum*, quo Electis suis certa media ad salutem præordinavit. Qua in re S. Monica quoque, etsi animo bono, erravit: filium conjugio destinans, quem Deus sublimiori statui præparabat. Ps. 32, 10, 11.

2. Inter alia signa, quibus veræ revelationes à falsis discernuntur, præcipuum est, interna inspiratio, qua certior fit anima, utrum ex Deo sit aliquid, an ex Diabolo. Et hic est ille sapor, quem S. Monica explicare non poterat, ut observat Gerson, qui plura indicia affert, & alibi revelationes ad similitudinem monetæ aureæ quinque indiciis dijudicandas censet. I. *Pondere*, II. *Flexibilitate*, III. *Durabilitate*, IV. *Configuratione*, V. *Colore*. *Pondus revelationi dat humilitas, discretio flexibilitatem, patientia durabilitatem, veritas configurationem, caritas colorem*, qui visioni Monicæ de matrimonio filii sane defuit, nam humanum & carnalem Spiritum sapiebat. De probat. spirit. De disting. ver. à fals. vision.

CAP. XIV.

Statuisse se cum quibusdam amicis in communi vivere, verum id consilium conjugalis vitæ causa, dissipatum.

1. ET multi amici agitaveramus animo, & colloquentes ac detestantes turbulentas humanæ vitæ molestias, pene jam firmaveramus remoti à turbis ociose vivere: id otium sic moliti, ut si quid habere possemus, conferremus in medium, unamque rem familiarem conflaremus ex omnibus; ut per amicitiæ synceritatem, non esset aliud hujus, & aliud illius; sed quod ex cun-

ctis fieret unum, & universum singulorum esset, & omnia omnium: cum videremur nobis esse posse decem ferme homines in eadem societate, essentque inter nos prædivites, *a* Romanianus maxime municeps noster, quem tunc graves æstus negociorum suorum ad comitatum attraxerant, ab ineunte ætate mihi familiarissimus. Qui maxime instabat huic rei, & magnam in suadendo habebat autoritatem, quod ampla res ejus multum cæteris anteibat.

2. Et placuerat nobis, ut bini annui, tanquam magistratus, omnia necessaria curarent, cæteris quietis. Sed posteaquam cœpit cogitari, utrum hoc mulierculæ sinerent, quas & alii nostrum jam habebant, & nos habere volebamus: totum illud placitum, quod bene formabamus, dissiluit in manibus, atque confractum, & abjectum est. Inde ad suspiria, & gemitus, & gressus ad sequendas latas & tritas vias seculi, quoniam multæ cogitationes erant in corde nostro,
Ps.32,11. *consilium autem tuum manet in æternum.* Ex quo consilio deridebas nostra, & tua præparabas: nobis daturus escam in opportunitate, &
Psal. 144. 16. aperturus manum tuam, atque *impleturus* animas nostras *benedictione.*

NOTÆ.

a *Romanianus communiceps noster)* ad quem scripsit libros tres *Contra Academicos*, item lib. *de vera religione.* Ejus egregias dotes commemorat initio libr. 1, & 2. *contra Academicos*, ubi ad veram Sapientiam sectandam eum ardenter cohortatur, & studiorum suorum Mecænatem prædicat. *Tu*
l.2, c.2. *me adolescentulum*, ait, *pauperem, ad peregrina studia pergentem, & domo, & sumptu, & quod plus est, animo excepisti*, &c.

VSVS.

VSUS.

Multum conducit ad veræ Sapientiæ ſtudium rei familiaris & uxoriæ abdicatio. Expertus eſt hoc S. D. cum ſuis, cum quibus in vitam communem conſpiraſſet, niſi Feminæ interceſſiſſent. Vere dixit S. Paulus, *qui autem cum uxore eſt, ſollicitus eſt, quæ ſunt mundi, quomodo placeat uxori* (quomodo procuret rem familiarem) *& diviſus eſt.* 1.Cor.2. 33.

CAP. XV.

Loco concubinæ diſcedentis, ex qua filium ſuſceperat, aliam urgente libidine ſe procuraſſe.

1. INterea peccata mea multiplicabantur: & avulſa à latere meo, tanquam impedimento conjugii, cum qua cubare ſolitus eram, cor ubi adhærebat, conciſum & vulneratum mihi erat, & trahebat ſanguinem. Et illa in Africam redierat, vovens tibi alium ſe virum neſcituram, relicto apud me a naturali ex illa filio meo. At ego infelix, nec feminæ imitator, dilationis impatiens, tanquam poſt biennium accepturus eam, quam petebam; quia non amator conjugii, ſed libidinis ſervus eram, procuravi aliam, non utique conjugem: qua tanquam ſuſtentaretur & perduceretur, vel integer vel auctior morbus animæ meæ, ſatellitio perdurantis conſuetudinis in regnum uxorium. Nec ſanabatur vulnus illud meum, quod prioris præciſione factum fuerat; ſed poſt fervorem doloremque acerrimum putreſcebat, & quaſi frigidius, ſed deſperatius dolebat.

NOTÆ.

l.9.c.6. a *Naturali ex illa filio meo*) cui Adeodatus nomen erat: de quo infra.

VSVS.

1. Concubina Augustini vovit Deo, se alium virum nescituram, unde colligere potes, viguisse in antiqua Ecclesia consuetudinem vovendi continentiam & castitatem, ut pluribus explicat S.D. Psal. 75. 12. in illud Davidis, *Vovete & reddite, Domino Deo vestro omnes &c.*

Alius, inquit, *vovet Deo castitatem conjugalem, ut præter uxorem non noverit aliam. Alii etiam vovent, etsi experti tale conjugium, ultra nihil tale pati, nihil tale concupiscere, aut sustinere; & ipsi voverunt aliquid majus quam illi. Alii virginitatem ipsam ab ineunte ætate vovent, ut nihil tale experiantur, quale illi experti sunt, & reliquerunt; & isti voverunt plurimum. Alii vovent domum suam esse hospitalem omnibus sanctis advenientibus; magnum votum vovent. Alius relinquere omnia sua distribuendo pauperibus, & ire in communem vitam, in Societatem Sanctorum; magnum votum vovit, &c.* Ita S. D. illustri veteris Ecclesiæ testimonio refellit Sectariorum audaciam, qui vota damnarunt, quia violarunt: plerique ex monasteriorum Apostatis prognati.

2. Mira Dei longanimitas, in electorum conversione exspectanda. Discessit concubina prior ab Augustino, nec tamen ille discessit ab animo peccandi: alteram quæsivit consuetudine libidinis urgente, nec prioris pœnitentiam imitatus est. Sed non omnibus hanc Deus exhibet patientiam, in Augustino misericors, in aliis severus, nemini injurius.

CAP. XVI.

Solo metu mortis & judicii, se aliquatenus coercitum in voluptatibus carnalibus: alioqui Epicuro palmam daturum & voluptati, quæ extra Deum vera non est.

1. Tibi laus, tibi gloria, fons misericordiarum. Ego fiebam miserior, & tu pro-

propinquior. Aderat jam jamque dextera tua, ereptura me de cœno, & ablutura, & ignorabam. Nec me revocabat à profundiore voluptatum carnalium gurgite, nisi metus mortis & futuri judicii tui, qui per varias quidem opiniones, nunquam tamen recessit de pectore meo. Et disputabam cum amicis meis Alipio & Nebridio, de finibus bonorum & malorum, *a* Epicurum accepturum fuisse palmam in animo meo, nisi ego credidissem post mortem restare animæ vitam, & tractus meritorum, quod Epicurus credere noluit.

2. Et quærebam, si essemus immortales, & in perpetua corporis voluptate, sine ullo amissionis terrore viveremus, cur non essemus beati, aut quid aliud quæreremus? Nesciens idipsum ad magnam miseriam pertinere, quod ita demersus & cæcus, cogitare non possem lumen honestatis, & gratis amplectendæ *pulchritudinis*, quam non videt oculus carnis, & videtur ex intimo. Nec considerabam miser, ex qua vena mihi manaret, quod ista ipsa, fœda tamen, cum amicis dulciter conferebam: nec esse sine amicis poteram beatus, etiam secundum sententiam, quam tunc habebam in quantalibet affluentia carnalium voluptatum. Quos utique amicos gratis diligebam, vicissimque ab eis me diligi gratis sentiebam.

3. O tortuosas vias! Væ animæ audaci, quæ speravit, si à te recessisset, se aliquid melius habituram. Versa & reversa, in tergum, & in latera, & in ventrem, & dura sunt omnia. Et tu solus requies. Et ecce ades; & liberas à miserabilibus erroribus, & constituis

tuis nos in via, & consolaris, & dicis: Currite, ego feram, & ego perducam, & ibi ego feram.

NOTÆ.

V. tract. de Epicureis & Stoicis to. 6. a *Epicurum*) Est hic Philosophus passim infamis, ob suam de beatitudine sententiam, quam, ut communis opinio fert, in voluptate carnis constituit, ut sæpe alibi asserit S. D. quamvis non nemo censeat illum intellexisse voluptatem animi omni dolore vacantis. Sed damnatur communi omnium sensu, ita ut & Poeta quoque appellet, *Epicuri de grege porcum*, voluptatis Sectatorem.

VSVS.

Ecclesi. 7. 46. 1. *Memorare novißima tua; & in æternum non peccabis*, aut certe minus peccabis, si memoria sit minus seria, qualis fuit in Augustino Manichæo. hæresi 46. ad Quodvult. Credidisse vero Manichæos supplicia improborum post mortem testis est S. D. asserens illos docere *substantiam mali finito isto seculo, post conflagrationem mundi in globo quodam, tanquam carcere sempiterno esse victuram. Cui globo affirmabant accessurum semper & adhæsurum, quasi coopertorium atque tectorium ex animabus, natura quidem bonis, sed tamen, quæ non potuerant, à contagione mali purgari.*

2. Recte deplorat stultitiam suam, quod putaverit beatitudinem in voluptate carnis posse consistere, cum ea ipsa sine amicorum solatiis ei jucunda non esset, major ergo delectatio est V. Less. l. 1. de sum. bono c. 4. amicitiæ, quam libidinis. Certe belluini animi est, lutum pro beatitudine amplecti.

3. Hæc est conclusio, quam omnes carnis voluptates pervagatus fecit Augustinus, *Versa & reversa in tergum & in latera, & in ventrem, & dura sunt omnia, & tu (*Domine*) solus requies*, beatus qui hoc agnoscit, nec alibi quiescit.

LIBER VII.

Explicat animi ſui æſtum laborantis in mali inveſtigatione. Quomodo item nullam ſubſtantiam malam eſſe deprehenderit; & in Platonicorum libris agnitionem quidem incorporeæ veritatis & verbi divini : non autem ejus exinanitionem & hum litatem repererit.

CAP. I.

Deum incorruptibilem, inviolabilem, & incommutabilem eſſe agnovit, non tamen incorporeum : quia quod corpus non eſſet, nihil eſſe putabat.

1.
Am mortua erat adoleſcentia mea mala & nefanda, & ibam in juventutem: quanto ætate major, tanto vanitate turpior; qui cogitare aliquid ſubſtantiæ, niſi tale non poteram, quale per hos oculos videri ſolet. Non te cogitabam Deus in figura corporis humani ; ex quo audire aliquid de ſapientia cœpi, ſemper hoc fugi ; & gaudebam me hoc reperiſſe, in fide ſpiritualis matris noſtræ catholicæ tuæ. Sed quid te aliud cogitarem, non occurrebat. Et conabar cogitare te homo, & talis homo, ſummum, & ſolum, & verum Deum : & te incorruptibi-

lem, & inviolabilem, & incommutabilem, totis medullis credebam. Quia nesciens unde & quomodo: plane tamen videbam, & certus eram, id quod corrumpi potest, deterius esse, quam id quod non potest: & quod violari non potest, incunctanter præponebam violabili: & quod nullam patitur mutationem, melius esse, quam id quod mutari potest, clamabat violenter cor meum, adversus omnia phantasmata mea.

2. Et hoc uno ictu, conabar abigere circumvolantem turbam immunditiæ, ab acie mentis meæ: & vix dimota in ictu oculi, ecce conglobata rursus aderat, & irruebat in aspectum meum, & obnubilabat eum: ut quamvis non forma humani corporis, corporeum tamen aliquid cogitare cogerer, per spacia locorum, sive infusum mundo, sive etiam extra mundum per infinita diffusum: etiam ipsum incorruptibile, & inviolabile, & incommutabile, quod corruptibili, & violabili, & commutabili præponebam. Quoniam quicquid privabam spaciis talibus, nihil mihi esse videbatur. Sed prorsus nihil, ne inane quidem; tanquam si corpus auferatur loco, & maneat locus omni corpore vacuatus, & terreno, & humido, & aëreo, & cœlesti: sed tamen sit locus inanis, tanquam spaciosum nihil.

3. Ego itaque incrassatus corde nec mihimetipsi vel ipse conspicuus, quicquid non per aliquanta spacia tenderetur, vel diffunderetur, vel conglobaretur, vel tumeret, vel tale aliquid caperet, aut capere posset, nihil prorsus esse arbitrabar. Per quales enim formas ire solent oculi mei, per tales ima-

imagines ibat cor meum:nec videbam hanc eandem intentionem, qua illas ipſas imagines formabam, non eſſe tale aliquid: quæ tamen ipſas non formaret, niſi eſſet magnum aliquid. Ita etiam te vita vitæ meæ grandem per infinita ſpacia, undique cogitabam penetrare totam mundi molem; & extra eam quaquaverſum, per immenſa ſine termino: ut haberet te terra, haberet cœlum, haberent omnia; & illa finirentur in te, tu autem nuſquam.

4. Sicut autem luci ſolis non obſiſteret corpus aeris hujus, qui ſupra terram eſt, quo minus per eum trajiceretur, penetrans eum, non dirumpendo aut concidendo, ſed implendo eum totum: ſic putabam non ſolum cæli, & aeris, & maris, ſed etiam terræ corpus pervium: & omnibus maximis minimiſque partibus penetrabile, ad capiendam præſentiam tuam: occulta inſpiratione intrinſecus, & extrinſecus adminiſtrantem omnia, quæ creaſti. Ita ſuſpicabar, quia cogitare aliud non poteram, nam falſum erat. Illo enim modo major pars teræ, majorem tui partem haberet, & minorem minor: atque ita te plena eſſent omnia, ut amplius caperet elephanti corpus, quam paſſeris, quo eſſet iſto grandius, grandioremque occuparet locum: atque ita fruſtatim partibus mundi, magnis magnas, brevibus breves partes tuas præſentes faceres. Non es autem ita. Sed nondum illuminaveras tenebras meas.

VSVS.

Ipso naturæ lumine S. D. agnovit immutabile & incorruptibile melius esse eo, quod est mutabile & corruptibile, sicque *Tertium gradum* ad veram fidem fecit, illum Manichæorum errorem deponens, quo fateri cogebantur *Dei substantiam esse mutabilem, quia substantia mali permixta, errare vel invita cogeretur.*

CAP. II.

Proponit Nebridii dilemma, quo substantiam mali bono Deo contrariam, evidenter refellebat.

1. SAt erat mihi Domine, adversus deceptos illos, & deceptores, & loquaces mutos (quoniam non ex eis sonabat verbum tuum) sat erat ergo illud, quod jamdiu ab usque Carthagine *a* à Nebridio proponi solebat: & omnes, qui audieramus, concussi sumus. Quid erat tibi factura nescio quæ gens tenebrarum, quam ex adversa mole solent opponere, si tu cum ea pugnare noluisses? Si enim responderetur, aliquid fuisse nocituram, violabilis tu & corruptibilis fores. Si autē nihil ea nocere potuisse diceretur, nulla afferretur causa pugnandi; & ita pugnandi, ut quædam portio tua & membrum tuum, vel proles de ipsa substantia tua misceretur adversis potestatibus, & non à te creatis naturis: atque intantum ab eis corrumperetur & commutaretur in deterius, ut à beatitudine in miseriam verteretur; & indigeret auxilio, quo erui purgarique posset; & hanc esse animam, *b* cui tuus sermo servienti liber, & contaminatæ purus,

purus, & corruptæ integer ſubveniret: ſed & ipſe corruptibilis, quia ex una eademque ſubſtantia.

2. *c* Itaque, ſi te quicquid es, id eſt, ſubſtantiam tuam, quaſi incorruptibilem dicerent, falſa eſſe illa omnia & execrabilia. Si autem corruptibilem, idipſum jam falſum, & prima voce abominandum. Sat ergo erat iſtud adverſus eos omnino evomendos à preſſura pectoris; quia non habebant, qua exirent ſine horribili ſacrilegio cordis & linguæ, ſentiendo de te iſta, & loquendo.

NOTÆ.

a *A Nebridio proponi ſolebat*) hoc nimirum dilemma, *Vel ſubſtantia mali, potuit nocere Deo, vel non: ſi prius, Deus eſt mutabilis & violabilis: ſi poſterius, non eſt cauſa, cur Deus pugnaverit cum ſubſtantia mali.*

b *Cui tuus ſermo*) Chriſtus, quem ex lucidiſſima ſubſtantiæ divinæ parte conflabant Manichæi.

c *Itaque ſi te, &c.*) alterum Dilemma eſt, *vel incorruptibilis eſt divina ſubſtantia, vel corruptibilis: ſi prius, cadunt figmenta Manichæorum, præſertim de duplici ſubſtantia animæ in eodem homine: ſi poſterius, repugnat lumen naturæ, quod dictat Deum eſſe incorruptibilem, cum ſit optimus, melius autem eſt incorruptibile corruptibili,* ut inf. c. 4. dicit.

CAP. III.

Deprehendit liberum arbitrium eſſe cauſam peccati, unde autem voluntas male vellet & bene nollet, neſciebat.

1. SEd & ego adhuc, quamvis incontaminabilem, & inconvertibilem & nulla ex parte mutabilem dicerem, firmeque ſentirem Dominum noſtrum Deum ve-

rum, qui fecisti non solum animas nostras, sed etiam corpora, nec tantum animas nostras & corpora, sed omnes & omnia, non tenebam explicitam & enodatam causam mali. Quæcunque tamen esset, sic eam quærendam videbam, ut non per illam constringerer, Deum incommutabilem, mutabilem credere, ne ipse fierem, quod quærebam. Itaque securus eam quærebam, & certus non esse verum, quod illi dicerent, quos toto animo fugiebam, quia videbam quærendo unde malum, repletos malitia: qua opinarentur tuam potius substantiam, etiam male pati, quam suam male facere. Et intendebam, ut cernerem, quod audiebam, liberum voluntatis arbitrium causam esse, ut male faceremus: & rectum judicium tuum, ut pateremur: & eam liquide cernere non valebam.

2. Itaque aciem mentis de profundo educere conatus, mergebar iterum, & sæpe conatus, mergebar iterum atque iterum. *a* Sublevabat enim me in lucem tuam, quod jam tam sciebam me habere voluntatem, quam me vivere. Itaque, cum aliquid vellem aut nollem, non aliud quam me velle ac nolle certissimus eram: & ibi esse causam peccati mei, jam jamque animadvertebam. *b* Quod autem invitus facerem, pati me potius, quam facere videbam, & id non culpam sed pœnam esse judicabam, qua me non injuste plecti, te justum cogitans, cito fatebar.

3. *c* Sed rursus dicebam: Quis fecit me? nonne Deus meus, non tantum bonus, sed ipsum bonum? Vnde igitur mihi male velle: &

le: & bene nolle: ut esset, cur juste pœnas luerem? Quis in me hoc posuit, & inseruit mihi plantarium amaritudinis, cum totus fierem à dulcissimo Deo meo? Si diabolus autor, unde ipse diabolus? Quod si & ipse perversa voluntate, ex bono angelo diabolus factus est: unde & in ipso voluntas mala, qua diabolus fieret, quando totus angelus à conditore optimo factus esset bonus? Et his cogitationibus deprimebar iterum, & suffocabar. Sed non usque ad illum *infernum* subducebar erroris, ubi *nemo confitebitur tibi*; Psal. 6. 6. dum tu potius pati, quam homo male facere putatur.

NOTÆ.

a *Sublevabat enim*) excluso illo errore, *quod substantia mali in homine superans substantiam boni, sit causa peccati*, ipsum liberum arbitrium esse causam cur male faciamus, hoc argumento deprehendit: *Cum aliquid volo aut nolo, me velle aut nolle certissimus sum per voluntatem, quam ita scio me habere, ut vivere; sed cum pecco, aliquid nolo, aut volo: ergo meum velle aut nolle, sive voluntas mea est causa peccati mei, non aliqua in me latens substantia mali*, de qua sæpe. *Quartus* itaque *gradus* ad conversionem fuit S.D. agnoscere: *Liberum arbitrium esse causam peccati.*

b *Quod autem invitus facerem*) significat motus concupiscentiæ, ejusque rebellionem, esse pœnam peccati originalis, quos motus nos non operamur, sed *habitans in nobis peccatum*, sive potius *fomes peccati*, quem sentire nec consentire pœna Rom. 7. 18. est, non culpa.

c *Sed rursus dicebam, quis fecit me?*) graviter & diu luctatus fuit cum hoc argumento: *Deus summum bonum fecit me, unde ergo potest male velle, & nolle voluntas mea, quam fecit bonus Deus?* Sed quæsivit S. D. & tandem invenit.

VSVS.

Salubriter Deus S. Augustino initio ostendit *Liberum arbitrium nos habere, idque causam peccati esse, & quod inviti facimus, sive quod voluntarium non est, peccatum non esse.* Ita ille principio veritatem fidei Catholicæ invenit & adversus hæreticos stabilivit, qui liberum arbitrium tollunt; causam peccati, si non omnes, certe multi Deo attribuunt; motus concupiscentiæ etsi involuntarios, peccata esse mentiuntur. Seque hoc ipso non à Deo conversos cum Augustino ad Ecclesiæ utilitatem ostendunt, sed contraria plane via à Diabolo perversos, in Ecclesiæ destructionem.

CAP. IV.

Deum, cum sit summum bonum, necessario esse incorruptibilem, & hinc investigari deberi causam mali, nec posse Deum cogi.

1. SIc enim nitebar cætera invenire, ut jam inveneram melius esse incorruptibile quam corruptibile: & ideo te, quicquid esses, esse incorruptibilem confitebar. *a* Neque enim ulla anima unquam potuit, poteritve cogitare aliquid, quod sit te melius, qui summum & optimum bonum es. Cum autem verissime atque certissime incorruptibile corruptibili præponatur, sicut jam ego præponebam, poteram jam cogitatione aliquid attingere, quod esset melius Deo meo, nisi tu esses incorruptibilis. Vbi igitur videbam incorruptibile corruptibili esse præferendum, ibi te quærere debebam, atque inde advertere, unde sit malum: id est, unde sit ipsa corruptio, qua violari substantia tua nullo modo potest.

2. *b* Nullo

2. *b* Nullo enim prorſus modo violat corruptio Deum noſtrum, nulla voluntate, nulla neceſſitate, nullo improviſo caſu. Quoniam ipſe eſt Deus, & quod ſibi vult, bonum eſt: & ipſe eſt idem bonum; corrumpi autem non eſt bonum. Nec cogeris invitus ad aliquid, quia voluntas tua non eſt major potentia tua: eſſet autem major, ſi teipſo tu ipſe major eſſes; voluntas enim, & potentia Dei, Deus ipſe eſt. Et quid improviſum tibi, qui noſti omnia: & nulla natura eſt, niſi quia noſti eam? Et, ut quid multa dicimus, cur non ſit corruptibilis ſubſtantia, quæ Deus eſt, quando ſi hoc eſſet, non eſſet Deus?

NOTÆ.

a *Neque enim ulla anima &c.*) *Omnes ut* S. D. alibi dicit, *pro excellentia Dei certatim dimicant, nec quiſquam inveniri poteſt, qui non hoc credat, Deum eſſe, quo melius non eſt. Itaque hoc omnes conſentiunt Deum eſſe, quod cæteris rebus omnibus anteponunt.* Hoc ergo principium primum eſt Fidei noſtræ, imo & Spei, ac Caritatis: *Deus ſummum bonum eſt.* l. 1. de doct. Chriſt.

b *Nullo enim prorſus modo violat corruptio*) Incorruptibilis & inviolabilis, & immutabilis eſt ſolus Deus, omnis vero creatura eſt corruptibilis, aut ſaltem violabilis & mutabilis, non ergo *ex Deo, vel in Deo: ſed ex creatura, & in illa eſt corruptio, ſive malum, corrumpi enim malum eſt.* Atque hæc eſt *prima radix culpæ & pœnæ peccati*, quam hic S.D. tangit, & alibi explicat. Quia enim anima ejuſq; voluntas *mutabilis* & *violabilis* eſt, ideo peccare poteſt, & pati quod non vult. Deus autem immutabilis, ideoque ejus voluntas *non deficit in malum*, & inviolabilis, ideoque *cogi non poteſt ad pœnam*: non ab alio, quia omnibus fortior: non à ſeipſo, quia non eſt potentia ejus major, quam voluntas, ut poſſit invita pati à potentia. Recte ergo S.D. ait, *ſe in eo quod incorruptibilis Deus tranſcendit omne corruptibile, debuiſſe deprehendere corru-*

ptionis, sive mali primum fontem esse ipsam corruptibilitatem, & mutabilitatem creaturæ. Quomodo vero Deus quoque, sit autor mali, dicam inf. ad c. 13.

CAP. V.

Omnem creaturam instar spongiæ, in immenso mari, Deo plenam esse, & omnia bono à summo bono facta agnoscebat, anxie quærens, unde malum irrepserit.

1. ET quærebam, unde malum, & male quærebam: & in ipsa inquisitione mea, non videbam malum. Et constituebam in conspectu spiritus mei universam creaturam, quicquid in ea cernere possumus, sicuti est terra, & mare, & aër, & sidera, & arbores, & animalia mortalia: & quicquid in ea non videmus, sicut firmamentum cœli, insuper & omnes angelos, & cuncta spiritualia ejus: sed etiam ipsa quasi corpora essent, locis & locis ordinavit imaginatio mea; & fecit unam massam grandem distinctam generibus corporum creaturam tuam, sive quæ revera corpora erant, sive quæ ipse pro spiritibus finxeram. Et eam feci grandem, non quantum erat, quod scire non poteram, sed quantum libuit, undique versum sane finitam. Te autem Domine ex parte ambientem & penetrantem eam, sed usquequaque infinitum. Tanquam si mare esset ubique, & undique per immensum infinitum solum mare: & haberet intra se spongiam quamlibet magnam, sed finitam tamen: plena esset undique spongia illa ex omni sua parte, ex immen-

ſo mari : ſic creaturam tuam finitam , te infinito plenam putabam. Et dicebam : ecce Deus, & ecce quæ creavit Deus! & bonus eſt Deus, atque his validiſſime longiſſimeque præſtantior; ſed tamen bonus bona creavit, & ecce quomodo ambit atque implet ea!

2. *a* Vbi ergo malum, & unde, & qua huc irrepſit? Quæ radix ejus? & quod ſemen ejus? An omnino non eſt? Cur ergo timemus & cavemus, quod non eſt? Aut ſi inaniter timemus, certe vel timor ipſe malum eſt, quo incaſſum ſtimulatur & excruciatur cor. Et tanto gravius malum, quanto non eſt, quod timeamus, & timemus. Idcirco aut eſt malum, quod timemus: aut hoc malum eſt, quia timemus. Vnde eſt igitur? Quoniam Deus fecit hæc omnia, bonus bona. Majus quidem & ſummum bonum, minora fecit bona: ſed tamen & creans & creata, bona ſunt omnia. Vnde eſt malum? Aut unde fecit ea? Materies aliqua mala erat, & formavit atque ordinavit eam; ſed reliquit aliquid in illa, quod in bonum non converteret? Cur & hoc? an impotens erat totam vertere & commutare, ut nihil mali remaneret, cum ſit omnia potens? Poſtremo, cur inde aliquid facere voluit: ac non potius eadem omnipotentia fecit, ut nulla eſſet omnino? Aut vero exiſtere poterat, contra ejus voluntatem? Aut ſi æterna erat, cur tamdiu per infinita retro ſpacia temporum, ſic eam ſivit eſſe, ac tanto poſt placuit aliquid ex ea facere?

3. Aut jā ſi aliquid ſubito voluit agere, hoc potius ageret omnipotens, ut illa non eſſet: at-

atque ipſe ſolus eſſet totum verum, & ſummum, & infinitum bonum? Aut ſi non erat bene, ut non aliquid boni etiam fabricaretur & conderet, qui bonus erat: illa ſublata & ad nihilum redacta materia, quæ mala erat, bonam ipſe inſtitueret, unde omnia crearet? Non enim eſſet omnipotens, ſi condere non poſſet aliquid boni, niſi ea, quam ipſe non condiderat, adjuvaretur materia. Talia volvebam pectore miſero, ingravidato curis mordaciſſimis de timore mortis: & non inventa veritate, ſtabiliter tamen *b* hærebat in corde meo, in Catholica Eccleſia fides Chriſti tui, & Domini, & Salvatoris noſtri; in multis quidem adhuc informis, & præter doctrinæ normam fluctuans: ſed tamen non eam relinquebat animus, imo in dies magis magiſque imbibebat.

NOTÆ.

a *Vbi ergo malum, & unde &c.*) hærebat in ea ſalebra: Bonus eſt Deus & omnia bona ſunt, quæ fecit, unde ergo Malum? Non ex materia, quia & hæc ab illo, & ſubjecta illi. Vnde ergo?

b *Hærebat in corde meo, in Catholica Eccleſia fides Chriſti, &c.*) jam credebat S. Auguſtinus, non alibi reperiri veram Eccleſiam, quam apud Catholicos. Agnoſcebat I. Scripturas veteres. II. Deum eſſe incorruptibilem. III. Liberum arbitrium eſſe cauſam peccati. Solum reſtabant duæ ex hæreſi Manichæorum reliquiæ, I. Nondum intelligebat Deum eſſe incorporeum. II. Quomodo malum eſſet, nec ulla tamen creatura mala eſſet. Ideoque *fidem ſuam* vocat *in multis informem*, nondum ſcilicet Catholicus, ſed Catechumenus inter Catholicos.

CAP.

CAP. VI.

Genethliacorum divinationes se rejecisse, quod videret sub eadem constellatione Dominos, & servos, imo & geminos diversissimæ conditionis nasci.

1. IAm etiam Mathematicorum fallaces divinationes, & impia deliramenta rejeceram. Confiteantur etiam hinc tibi de intimis visceribus animæ meæ, miserationes tuæ Deus meus. Tu enim, tu omnino (nam quis alius à morte omnis erroris revocat nos, nisi vita, quæ mori nescit: sapientia mentes indigentes illuminans nullo indigens lumine, qua mundus administratur, usque ad arborum volatica folia?) *a* Tu procurasti pervicaciæ meæ, qua obluctatus sum Vindiciano acuto seni, & Nebridio adolescenti mirabilis animæ, illi vehementer affirmanti, huic cum dubitatione quidem aliqua, sed tamen crebro dicenti, non esse ullam artem futura prævidendi: conjecturas autem hominum habere sæpe vim sortis, & multa dicendo, dici pleraque ventura, nescientibus eis qui dicerent, sed in ea non tacendo incurrentibus.

2. Procurasti ergo tu hominem amicum, non quidem segnem consultorem Mathematicorum, nec eas literas bene callentem, sed (ut dixi) consultorem curiosum: & tamen scientem aliquid, quod à patre suo se audisse dicebat: quod quantum valeret ad illius artis opinionem evertendam, ignorabat. Is ergo vir nomine Firminus, liberaliter

ter

ter inſtitutus, & excultus eloquio, cum me tanquam chariſſimum, de quibuſdam ſuis rebus, in quas ſecularis ſpes ejus intumuerat, conſuleret, quid mihi ſecundum ſuas, quas conſtellationes appellant, videretur: ego autem, qui jam de hac re in Nebridii ſententiam flecti cœperam, non quidem abnuerem conjicere ac dicere, quod nutanti occurrebat: ſed tamen ſubjicerem, prope jam mihi eſſe perſuaſum, ridicula eſſe illa & inania.

3. Tum ille mihi narravit patrem ſuum fuiſſe librorum talium curioſiſſimum, & habuiſſe amicum æque illa ſimul ſectantem, qui pari ſtudio & collatione flagrabant in eas nugas igne cordis ſui; ita ut mutorum quoque animalium ſi quæ domi parerent, obſervarent momenta naſcentium: atque ad ea poſitionem cœli notarent, unde illius quaſi artis experimenta colligerent. Itaque dicebat, audiſſe ſe à patre ſuo, quod cum eundem Firminum prægnans mater eſſet, etiam illius paterni amici famula quædam, pariter utero grandeſcebat: quod latere non potuit dominum, qui etiam canum ſuarum partus, examinatiſſima diligentia noſſe curabat. Atque ita factum eſſe, ut cum iſte conjugis, ille autem ancillæ dies, & horas minutioreſque horarum articulos, cautiſſima obſervatione numeraret, enixæ eſſent ambæ ſimul: ita ut eaſdem conſtellationes, uſque ad eaſdem minutias, utrique naſcenti facere cogerentur, iſte filio, ille ſervulo. Nam cum mulieres parturire cœpiſſent, indicaverunt ſibi ambo, quid in ſua cujuſque domo ageretur: & paraverunt, quos ad ſe invicem mit-

mitterent, simul ut natum quod parturiebatur esset, cuique nunciatum: quod tamen ut continuo nunciaretur, tanquam *b* in regno suo facile effecerant. Atque ita qui ab alterutro missi sunt, tam ex paribus Domorum intervallis sibi obviam factos esse dicebat: ut aliam positionem siderum, aliasque particulas momentorum, neuter eorum notare sineretur. Et tamen Firminus amplo apud suos loco natus, *c* dealbatiores vias seculi cursitabat, augebaturq; divitiis, sublimabatur honoribus: servus autem ille, conditionis jugo nullatenus relaxato, dominis serviebat, ipso indicante, qui noverat eum.

4. His itaque auditis & creditis, talis quippe narraverat, omnis illa reluctatio mea resoluta concidit, & primo Firminum ipsum conatus sum ab illa curiositate revocare. Cum dicerem constellationibus ejus inspectis ut vera prænuntiarem, debuisse me utique videre ibi, parentes suos esse primarios, nobilem familiam propriæ civitatis, natales ingenuos, honestam educationem, liberalesque doctrinas. At si me ille servus ex eisdem constellationibus (quia & illius ipsæ essent) consuluisset, ut eidem quoque vera proferrem: debuisse me rursum ibi videre abjectissimam familiam, conditionem servilem, & cætera longe à prioribus aliena, longeque distantia. Vnde autem fieret, ut eadem inspiciens diversa dicerem, si vera dicerem, si autem eadem dicerem, falsa dicerem: inde certissime collegi ea, quæ consideratis constellationibus dicerentur, non arte dici, sed sorte: quæ autem falsa, non artis imperitia, sed sortis mendacio.

5. Hinc

5. Hinc autem accepto aditu, ipſe mecum talia ruminando, ne quis eorum delirorum (qui talem quæſtum ſequerentur, quos jam jamque invadere atque irriſos refellere cupiebam) mihi ita reſiſteret, quaſi aut Firminus mihi, aut illi pater falſa narraverit: intendi conſiderationem in eos, qui gemini naſcuntur, quorum plerique ita poſt invicem funduntur ex utero, ut parvum ipſum temporis intervallum, quantamlibet vim in rerum natura habere contendant, colligi tamen humana obſervatione non poſſit, literiſq; ſignari omnino non valeat, quas Mathematicus inſpecturus eſt, ut vera pronunciet. Et non erunt vera, quia eaſdem literas inſpiciens, eadem debuit dicere de Eſau & Iacob. Sed non eadem utriq; acciderunt; falſa ergo diceret. Aut ſi vera diceret, non eadem diceret, at eadem inſpiceret. Non ergo arte, ſed ſorte vera diceret. Tu enim Domine juſtiſſime, moderator univerſitatis, conſulentibus conſultiſque neſcientibus, occulto inſtinctu agis: ut dum quiſque conſulit, hoc audiat, quod oportet eum audire occultis meritis animarum, ex abyſſo juſti judicii tui: cui non dicat homo, quid eſt hoc? aut, ut quid hoc? non dicat, non dicat; homo eſt enim.

Gen. 25.

NOTÆ.

l.4.c.3. a *Tu procuraſti pervicatia mea*) dudum à Vindiciano & Nebridio admonitus de relinquendis divinationibus Genethliacis, denique à Firmino longe aliud agente, ad illam artem penitus repudiandam impulſus eſt: & noxium errorem poſuit non ſolum hæreticis, verum & Catholicis non paucis communem.

b *Tan-*

b *Tanquam in regno suo*) regnum quoddam est familia; paterfamilias regis imaginem gerit; ut huic subditi, ita illi liberi, famuli, famulæ, uxor obediunt.

c *Dealbatiores vias seculi*) splendidiores, honoratiores, & hominum judicio feliciores: cum sæpe in oculis Dei melior, adeoque & felicior sit Servus, quam Dominus.

VSVS.

Valida duo argumenta indicat S. D. quæ cum ipsum expugnarint, cuivis sapienti sufficere debent, ad stultitias Astrologorum damnandas. I. Sub eadem constellatione, vel differentia siderum tam parva, ut notari non possit, nascitur sæpe Dominus & Servus. II. Quod validius stringit, eundem horoscopum habent aliquando gemini, diversissimæ postea futuri conditionis, ut in Iacob & Esau apparet, ergo falsa & vana est ars judiciaria. Quia vel ex eadem constellatione deberent diversa prædici, cum eadem siderum positura non significet nisi eadem; vel prænuntiantur eadem, & sæpe necessario falsa sunt, ut exemplum Firmini, item Iacob & Esau docet. V.l.4.c.3.

CAP. VII.

Deum incommutabilem nostri curam gerere, & in Christo ac Scripturis, viam salutis esse credebat: nesciens interim, unde malum, & quid Spiritus esset, merito Superbiæ & duræ cervicis suæ.

1. IAm itaque me adjutor meus illis vinculis solveras; & quærebam unde malum, & non erat exitus. Sed me non sinebas ullis fluctibus cogitationis auferri ab ea fide, qua credebam & esse te, & esse incommutabilem substantiam tuam, & esse de hominibus curam & judicium tuum, & in Christo

Christo filio tuo Domino nostro, atque in Scripturis sanctis, quas Ecclesiæ tuæ Catholicæ commendaret autoritas, viam te posuisse salutis humanæ, ad eam vitam, quæ post hanc mortem futura est. *a* His itaque salvis, atque inconcusse roboratis in animo meo. quærebam æstuans, unde sit malum? Quæ illa tormenta parturientis cordis mei, qui gemitus, Deus meus! Et ibi erant aures tuæ, nesciente me. Et cum in silentio fortiter quærerem, magnæ voces erant ad misericordiam tuam, tacitæ contritiones animi mei.

2. Tu sciebas, quid patiebar, & nullus hominum. Quantum enim erat, quod inde digerebatur per linguam meam, in aures familiarissimorum meorum. Nunquid totus tumultus animæ meæ cui nec tempora, nec os meum sufficiebat, sonabat eis? Totum tamen ibat in auditum tuum, quod *rugiebam à gemitu cordis mei, & ante te erat desiderium meum, & lumen oculorum meorum non erat mecum.* (Psal. 37. 9. 10. 11.) *b* Intus enim erat, ego autem foris. Nec in loco illud: at ego intendebam in ea, quæ locis continentur, & non ibi inveniebam locum ad requiescendum. Nec recipiebant me ista, ut dicerem, sat est, & bene est, nec dimittebant redire, ubi mihi satis esset bene. Superior enim eram istis, te vero inferior. Et tu gaudium verum mihi subdito tibi, & tu mihi subjeceras, quæ infra me creasti.

3. Et hoc erat rectum temperamentum, & media regio salutis meæ, ut manerem ad imaginem tuam & tibi serviens dominarer corpori. Sed cum superbe contra te surgerem,

rem, & *currerem adverſus dominum in cervice craſ- ſa* ſcuti mei, etiam iſta infima ſupra me facta ſunt: & premebant, & nuſquam erat laxamentum, & reſpiramentum. Ipſa occurebant undiq; acervatim & conglobatim cernenti, cogitanti imagines corporum, ipſæ opponebantur redeunti, quaſi diceretur: Quo is indigne & ſordide? Et hæc de vulnere meo creverant, quia humiliaſti tanquam vulneratum ſuperbum: & tumore meo, ſeparabar abs te; & nimis inflata facies mea, claudebat oculos meos. Iob. 5. 26.

NOTÆ.

a *His itaque ſalvis*) repetit ea fidei Catholicæ principia, quibus jam fidem adhibebat, & unde brevi perventurus erat ad plenitudinem veritatis. *Fides in Chriſtum*, tanquam ſalutis noſtræ viam, *quintus S. D. gradus* cenſeri poteſt. Nam etſi Manichæus quoque in eum credidiſſet, putabat tamen eum non veram carnem aſſumpſiſſe, ut ſupra dictum eſt, quem errorem ſenſim ponebat, & præſertim lectione S. Pauli corrigebat. V. infra. cap. 21.

b *Intus enim erat, ego autem foris*) Deus lumen animæ noſtræ intus loquitur per mentis illuſtrationes & inſpirationes, quem Auguſtinus nec videbat nec audiebat: quia per oculos & ſenſus foris vagabatur in corporibus, quod enim corporeum & quantum non eſſet, nihil ſe putaſſe ſupra faſſus eſt. cap. 1.

VSVS.

1. Deſiderium veritatis, & rugitus cordis in oratione ante Deum, via eſt ad ipſum inveniendum, ſalutaris eſt iſte animi tumultus & indicium ſecuturæ tranquillitatis. Sic certe Deus internis ſtimulis Auguſtinum impulit, ut inveniret veritatem, quam quærebat. De illis qui ad veritatem per orationem non aſpirant, nec ſimiles ſtimulos ſentiunt, parum ſperari poteſt; *computreſcere enim ſolent in hæreſi, ut jumenta in ſtercore ſuo.*

2. Su-

2. Superbia & libido animum opprimit, ne possit assurgere ad veritatem, & Dei cognitionem. Expertus hoc est Augustinus, qui saluberrimum principium nobis insinuat, ut nimirum memores simus *Deo nos subditos esse debere, qui creaturas nobis subdidit.* Ista est *media velut regio, in qua infra Solem & sidera, supra terram & terrena suspensi, Deum amare ac timere, inferiora contemnere debemus.* Quod si dura cervice Deo resistimus, merito carnis rebellione opprimimur.

CAP. VIII.

Stimulis internis se à Deo agitatum, donec de ipso certus esset.

1. TV vero Domine in æternum manes, & non in æternum irasceris nobis: quoniam miseratus es terram & cinerem, & placuit in conspectu tuo, reformare deformia mea. Et stimulis internis agitabas me, ut impatiens essem, donec mihi per interiorem aspectum certus esses. Et sic residebat tumor meus, ex occulta manu medicinæ tuæ; aciesque conturbata & contenebrata mentis meæ, a acri collyrio salubrium dolorum meorum, de die in diem sanabatur.

NOTÆ.

a *Acri collyrio salubrium dolorum*) collyrium proprie significat medicamentum oculorum. S. D. per translationem ita appellat internos stimulos, & æstum animi aspirantis ad veritatem, his enim Deus sensim sanavit ejus *superbiam, propriis viribus aspirantem ad notitiam rerum divinarum,* & impedientem, quo minus eas recte intelligeret. Hoc caput rectius conjungeretur superiori, continet enim periodum superioribus connexam.

CAP.

CAP. IX.

Se in quibusdam Platonicorum libris, Christi divinitatem, non vero humilitatem reperisse, ac inde velut Ægypti spolia collegisse.

1. ET primo volens ostendere mihi, quam *resistas superbis, humilibus autem des gratiam:* & quanta misericordia tua demonstrata sit hominibus via humilitatis, quod *Verbum tuum caro factum est, & habitavit inter homines,* procurasti mihi per quendam hominem, immanissimo typho turgidum, *a* quosdam Platonicorum libros ex Græca lingua in Latinam versos. Et ibi legi, non quidem his verbis, sed hoc idem omnino, multis & multiplicibus suaderi rationibus: quod *b in principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum; hoc erat in principio apud Deum, omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Quod factum est in eo, vita est. Et vita erat lux hominum, & lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehenderunt.* Et quia hominis anima, quamvis *testimonium perhibeat de lumine, non est* tamen ipsa *lumen,* sed verbum Dei. Deus est enim *lumen verum, quod illuminat omnem hominem, venientem in hunc mundum. Et quia in hoc mundo erat, & mundus per ipsum factus est, & mundus eum non cognovit.* Quia vero *in sua propria venit, & sui eum non receperunt; quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri, credentibus in nomine ejus:* non ibi legi.

Iac. 4. 6.

Ioan. 1. 14.

Ioan. 1. 1.

2. Item ibi legi; Quia Deus verbum, *non ex carne, non ex sanguine, non ex voluntate viri, neque ex voluntate carnis, sed ex Deo natus est.* Sed quia *Verbum caro factum est, & habitavit in nobis:*
Phil.2. non ibi legi. Indagavi quippe in illis literis varie dictum, & multis modis, quod sit *filius in forma patris, non rapinam arbitratus esse æqualis Deo*, quia naturaliter idipsum est. Sed quia *semetipsum exinanivit, formam servi accipiens, & in similitudinem hominum factus, & habitu inventus ut homo, humiliavit se factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis. Propter quod Deus exaltavit eum à mortuis, & donavit ei nomen, quod est super omne nomen: ut in nomine Iesu omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium, & infernorum: & omnis lingua confiteatur, quia Dominus Iesus in gloria est Dei patris:* non habent illi libri.

3. Quod enim ante omnia tempora, & supra omnia tempora, incommutabiliter manet unigenitus filius tuus coæternus
Ioa.1,16. tibi, & quia *de plenitudine ejus accipiunt* animæ, ut beatæ sint: & quia participatione manentis in se sapientiæ renovantur, ut sa-
Rom.5.8. pientes sint: est ibi. Quod autem *secundum*
Rom.8.32. *tempus pro impiis mortuus est:* & *filio unico tuo*
Mat.11.2. *non pepercisti, sed pro nobis omnibus tradidisti eum:* non est ibi. *Abscondisti enim hæc à sapientibus, & revelasti ea parvulis:* ut *venirent ad eum laborantes & onerati, & reficeret eos, quoniam mitis*
Psal.24.9. *est & humilis corde:* & *dirigit mites in judicio, & docet mansuetos vias suas*, videns humilitatem nostram, & laborem nostrum, & dimittens omnia peccata nostra. Qui autem co-
Mat.11.28. thurno, tanquam doctrinæ sublimioris elati, non audiunt dicentem, *Discite à me quoniam*

niam mitis sum & humilis corde, & invenietis requiem animabus vestris: etsi cognoscunt Deum non sicut Deum glorificant, aut gratias agunt: sed evanescunt in cogitationibus suis & obscuratur insipiens cor eorum, dicentes se esse sapientes, stulti facti sunt. Rom. 1. 25.

4. Et ideo legebam ibi etiam *immutatam gloriam incorruptionis tuæ, in idola & varia simulachra, in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedum, & serpentum*; c videlicet Ægyptium cibum, quo Esau perdidit primogenita sua, quoniam caput quadrupedis pro te honoravit populus primogenitus, *conversus corde in Ægyptum*, & curvans imaginem tuam, animam suam ante *imaginem vituli manducantis fœnum*; inveni hæc ibi, & non manducavi. Placuit enim tibi Domine auferre d opprobrium diminutionis ab Iacob, ut major serviret minori: & vocasti gentes in hæreditatem tuam. Gen. 25. 5. Exod. 32. 9. Psal. 105. 20.

5. Et ego ad te veneram ex gentibus, & intendi in aurum, quod ab Ægypto voluisti, ut auferret populus tuus, quoniam tuum erat, ubicunque erat. Et dixisti Atheniensibus per Apostolum tuum, *quod in te vivimus, & movemur, & sumus, sicut & quidam secundum eos dixerunt*. Et utique inde erant illi libri. Et non attendi in idola Ægyptiorum, quibus de auro tuo ministrabant, *qui transmutaverunt veritatem Dei in mendacium, & coluerunt, & servierunt creaturæ potius, quam creatori.* Exod. 30. & 11. Actor. 17. 29. Rom. 1. 25.

NOTÆ.

a *Quosdam Platonicorum libros*) Hos Philosophos reliquis S. D. anteposuit, quia Philosophantes de SS. Trinitate, & præcipue verbo divino, non longe à veritate Christiana abierunt, ut S. D. alibi ostendit: illud etiam asserens, Platonicos paucis mu-

l. 10. de civ. Dei c. 1. & 29. l. 8. l. 1, c. 4. manud. ad phil. Stoic. In procemio met. c. 5.

mutatis posse facillime fieri Christianos, in quo cum aliis quoque PP. convenit. Cur vero ab 800 amplius annis, Peripatetici cum Aristotele Academias Christianas occuparint pulsis Platonicis causas justas afferunt Lipsius & Fonseca.

b *In principio erat verbum) Quod initium S. Euangelii, quod est secundum Ioannem, quidam Platonicus (sicut à sancto sene Simpliciano, qui postea Mediolanensi Ecclesiæ præsedit Episcopus, solebamus audire) aureis literis conscribendum, & per omnes Ecclesias in locis eminentissimis, proponendum esse dicebat*, ut ait S. D.

l. 10. de civ. c. 29.

c *Videlicet Aegyptium cibum)* intelligit allegorice, doctrinam Platonicorum de diis pluribus colendis, qua instar Esau primogenita Sapientiæ vendiderunt, imitantes Israelitas adorantes vitulum. Hanc itaque coctionem non rufam, sed stygiam, in libris Platonicorum repertam, ait se non manducasse, sed rejecisse.

V. l. 8. de civ. c. 12. & 13. & l. 10. c. 1.

d *Opprobrium diminutionis à Iacob)* abstulit Christus contemptum à filiis Iacob Christianis suis, ut servirent majores minoribus: superbi Philosophi humilibus fidelibus, quos Deus vocavit non solum ex Iudæis, verum & gentibus.

V S V S.

1. Sola superbia excæcavit Platonicos, ne Verbum carnem factum crederent, quod Deum esse cum Christianis recte credebant. *Ideo* inquit alibi S. D. *viluit superbis Deus ille Magister, quia Verbum caro factum est, & habitavit in nobis: ut parum sit miseris, quod ægrotant, nisi se in ipsa etiam ægritudine extollant, & de medicina, qua sanari poterant, erubescant.* Sed non soli Platonici, alii quoque *cothurno doctrinæ sublimioris elati, non audiunt dicentem; Discite à me, quia mitis sum, & humilis corde, &c.*

l. 10. de civ. c. 29.

2. Discamus ex philosophis gentilibus colligere aurum *Doctrinæ & Sapientiæ, & instar Israelitarum auro Ægyptios spoliare: sic tamen, ut non intendamus, nec ministremus idolis eorum, utilia amplectentes, noxia rejicientes.* Hoc S.D. se egisse in lectione Platonicorum testatur, & ad idem hortatur alibi, exemplo SS. PP. qui ingentem eruditionem ex libris gentilium collectam, ad Fidem Christianam

l. 2. de doct. Christ.

nam attulerunt, cum magno Ecclesiæ bono. Hic exemplum quoque S. Pauli affert, qui versibus Poetarum usus reperitur.

CAP. X.

Æternam veritatem omnium artificem, mole magnam non esse, & Deum ipsum esse, divina inspiratione tandem didicit.

1. ET inde admonitus redire ad memetipsum, intravi in intima mea duce te: & potui, quoniam factus es adjutor meus. Intravi, & vidi qualicunque oculo animæ meæ, supra eundem oculum animæ meæ, supra mentem meam, lucem Domini incommutabilem: non hanc vulgarem & conspicuam omni carni, nec quasi ex eodem genere grandior erat, tanquam si ista multo multoque clarius clarescceret, totumque occuparet magnitudine. Non hoc illa erat, sed aliud, aliud valde ab istis omnibus. Nec ita erat supra mentem meam, sicut oleum super aquam, nec sicut cœlum super terram, sed superior, quia ipsa fecit me, & ego inferior, quia factus sum ab ea. Qui novit veritatem, novit eam, & qui novit eam, novit æternitatem. *a* Caritas novit eam.

2. O æterna veritas, & vera caritas, & cara æternitas! Tu es Deus meus, tibi suspiro die ac nocte. Et cum te primum cognovi, tu assumpsisti me, ut viderem esse, quod viderem, & nondum me esse, qui viderem. Et reverberasti infirmitatem aspectus mei, radians in me vehementer, &

contremui amore & horrore. Et inveni me longe esse à te in regione dissimilitudinis, tanquam audirem vocem tuam de excelso: *b* Cibus sum grandium, cresce, & manducabis me: nec tu me in te mutabis, sicut
Psal. 38. 12. cibum carnis tuæ, sed tu mutaberis in me. Et cognovi, quoniam *propter iniquitatem erudisti hominem, & tabescere fecisti, sicut araneam, animam meam.* Et dixi: Nunquid nihil est veritas, quoniam neq; per infinita locorum spacia diffusa est? Et clamasti de longin-
Exod. 3. quo: *Imo vero, ego sum, qui sum.* Et audivi, sicut auditur in corde, & *d* non erat prorsus, unde dubitarem. Faciliusque dubitarem vi-
Rom. 1. 20. vere me, quam non esse veritatem, quæ *per ea, quæ facta sunt, intellecta conspicitur.*

NOTÆ.

a *Caritas novit eum*) plus enim quavis ingenii subtilitate, ad notitiam Dei confert amor Dei. Hac quia carebat Augustinus, longe à gratia divina, in regione peccati exulans: ideo hoc solum vidit, se non esse dignum, qui videret lucem inaccessibilem. Contremuit tamen amore quodam imperfecto tantæ bonitatis, & tremore majestatis, quam peccatis suis offensam merito timebat. *Beati mundo corde*, illi enim apti sunt ad Deum videndum.

b *Cibus sum grandium*) qui generoso animo voluptatem spernunt, & vanitatem calcant. (*Cresce*) amore & proposito melioris vitæ, (*& manducabis me*) per cognitionem mei. (*Nec tu me in te mutabis sicut cibum carnis tuæ*) quo alitur corpus (*sed tu mutaberis in me*) per imitationem & similitudinem amoris. Eadem sane voce alloquitur Deus corda omnium, qui veritatem sciunt, & nondum faciunt.

c *Nunquid nihil est veritas?* Tandem post tenebras longissimi & capitalis erroris, quo S. D. Deum putabat esse corporeum, lux illi incorporeæ veritatis affulsit, dum sic adversus omnia sensuum phan-

phantasmata conclusit, *Deus veritas est* (id enim ab ipso Deo Augustinus audivit, sicut auditur in corde) *Veritas per nulla locorum spatia diffunditur*, ergo *Deus mole magnus non est. Si veritas corporea est, erit & divinitas.*

d *Non erat prorsus unde dubitarem)* Et hic *Sextus est gradus S. D. ad perfectam veritatis Catholicæ agnitionem: intelligere Deum esse incorporeum.* Assentior autem Cornelio Lancelloto, internum illud Dei responsum: *Imo vero ego sum, qui sum*, fuisse veram revelationem, divinitus Augustino factam; quæ non aliter corporea phantasmata, quam sol nebulam discussit: & nec dubium quidem, de incorporea summæ veritatis ac divinitatis natura, reliquit. l. 1. vitæ S.D.c.26.

V S V S.

1. Advertens S.D. evanuisse superbos Platonicos, inde ad seipsum rediit, spreta stulta illorum Sapientia. Quare Deus elevavit illius mentem ad lucem incorpoream & increatam, qualem nunquam nec sensu, nec intellectu perceperat. Ita nempe contemptus sapientiæ humanæ attollit ad divinam.

CAP. XI.

Creaturas nec omnino esse, quia Deus non sunt, nec omnino non esse, quia à Deo sunt.

1. ET inspexi cætera infra te, & vidi nec omnino esse, nec omnino non esse. Esse quidem, quoniam abs te sunt: non esse autem, quoniam id, quod es, non sunt. Id enim vere est, quod incommutabiliter manet. *Mihi autem inhærere Deo bonum est:* quia si Psal.7.23.
non manebo in illo, nec in me potero. Ille 28.
autem *in se manens innovat omnia.* Et *Dominus* Sap.7.17.
meus es, quoniam bonorum meorum non eges. Psa.15.2.

V S V S.

Vere Deus bonorum nostrorum non eget, nihil enim & nihili sumus nos, & omnia nostra, quia mutabilia & instabilia: quibus non eget Deus immutabilis magis, quam fons rivulis, & sol nostris oculis.

CAP. XII.

Omnem substantiam corruptibilem bonam esse, quia nisi bona esset, corrumpi non posset.

1. ET manifestatum est mihi, quoniam bona sunt, quæ corrumpuntur; quæ neque corrumpi possent, si summa bona essent: neque nisi bona essent, corrumpi possent. Quia si summa bona essent, incorruptibilia essent: si autem nulla bona essent, quod in eis corrumperetur, non esset. *a* Nocet enim corruptio, & nisi bonum minueret, non noceret. Aut igitur nihil nocet corruptio, quod fieri non potest: aut, quod certissimum est, omnia quæ corrumpuntur, privantur bono. Si autem omni bono privabuntur, omnino non erunt. Si enim erunt, & corrumpi jam non poterunt: meliora erunt, quia incorruptibiliter permanebunt.

2. Et quid monstrosius, quam ea dicere omni bono amisso facta meliora? Ergo si omni bono privabuntur, omnino nulla erunt. Ergo quamdiu sunt, bona sunt. Ergo quæcunq; sunt, bona sunt. Malumque illud, quod quærebam, unde esset, non est substantia: quia si substantia esset, bonum esset. Aut enim esset incorruptibilis substantia, magnum

gnum utique bonum; aut ſubſtantia corruptibilis eſſet, quæ niſi bona eſſet, corrumpi non poſſet. Itaque vidi, & manifeſtatum eſt mihi, quia omnia bona tu feciſti, & prorſus nullæ ſubſtantiæ ſunt, quas tu non feciſti. Et quoniam non æqualia omnia feciſti; ideo ſunt omnia, quia ſingula bona ſunt, & ſimul omnia valde bona, quoniam feciſti Deus noſter omnia bona valde.

NOTÆ

a *Nocet enim corruptio*) ſupponit S. D. tanquam principium per ſe notum, idque ſæpius alibi repetit. *Malum eſt corruptio, ſive privatio alicujus boni*, nec aliter nocet, quam privando aliquo bono, id cui nocet. Vnde evidenter deducit, nihil corrumpi poſſe, niſi quod bonum eſt, quia corrumpi nihil aliud eſt, quam bono privari. Nulla ergo ſubſtantia mala eſt, non incorruptibilis, quia hæc magnum bonum eſt; non corruptibilis, quia hæc niſi bona eſſet, corrumpi non poſſet, nec mali capax eſſet, *quia malum non eſt, niſi in bono*, ut ait S. D.

V. l. de moribus Manichæorum. c. 7. 3. 4. 5. lib. 3. de lib. arb. c. 13.

Enchir. c. 14.

CAP. XIII.

Etſi quædam quibuſdam non conveniant, Deo tamen & univerſo nihil malum eſſe, Deum vero in omnibus laudandum, in cælo & terra.

I. *a* ET tibi omnino non eſt malum; non ſolum tibi, *b* ſed & univerſæ creaturæ tuæ; quia extra te non eſt aliquid, quod irrumpat, & corrumpat ordinem, quem poſuiſti ei. *c* In partibus autem ejus, quædam quibuſdam, quia non conveniunt, mala putantur: & eadem ipſa conveniunt aliis, & bona ſunt, & in ſemetipſis bona ſunt. Et

omnia hæc, quæ sibimet invicem non conveniunt, conveniunt inferiori parti rerum, quam terram dicimus, habentem cœlum suum nubilosum atque ventosum, congruum sibi.

2. Et absit jam, ut dicerem non esse nisi ista: quia etsi sola ista cernerem, desiderarem quidem meliora, sed jam etiam *d* de solis istis laudare te deberem. Quoniam laudandum te ostendunt *de terra, dracones & omnes abyssi. Ignis, grando, nix glacies, spiritus tempestatis: quæ faciunt verbum tuum. Montes & omnes colles, ligna fructifera, & omnes cedri. Bestiæ & omnia pecora; reptilia & volatilia pennata. Reges terræ & omnes populi, principes & omnes judices terræ. Iuvenes & virgines, seniores cum junioribus, laudent nomen tuum.* Cum vero etiam de cœlis te laudent, laudent te Deus noster *in excelsis omnes angeli tui, omnes virtutes tuæ, sol & luna, omnes stellæ, & lumen, cœli cœlorum & aquæ, quæ super cœlos sunt, laudent nomen tuum.* Non jam desiderabam meliora, quia omnia cogitabam, & meliora quidem superiora, quam inferiora: sed meliora omnia, quam sola superiora, judicio saniore pendebam.

Psal. 148.

NOTÆ.

a *Et tibi omnino non est malum*) Malum enim est, *quod nocet per privationem alicujus boni.* Deus autem nullo bono privari potest, quia inviolabilis & immutabilis est; nihil ergo ipsi malum est, nec ullum malum in ipso est, nam summo bono non potest deesse ullum bonum.

b *Sed & universæ creaturæ tuæ*) nam ad universi decorem ac perfectionem, ipsa quoque mala pertinent, quæ nullo modo omnipotens Deus sineret esse in operibus suis: nisi usque adeo esset omnipotens & bonus, ut benefaceret etiam de malo. Cum ergo nihil possit corrumpere & irrumpere ordi-

V. l. ll. c. & l. 11. de civ. Dei c. 22. c. 11. Enchirid.

ordinem providentiæ divinæ, cui ſubjacent mala & bona: nihil poteſt eſſe malum univerſitati rerum, quia nihil poteſt nocere ordini divinæ Sapientiæ, qui pulcherrimus eſt, quantacunque, & qualiacunque ſint mala.

c *In partibus autem ejus, &c.*) Quædam creaturæ quibuſdã rebus comparatæ malæ putantur, quia illis non conveniunt; cum tamen conveniant ipſi univerſo, & aliis ejus partibus. Ita, *ut venena ipſa* teſte S. D. *quæ per inconvenientiam perniciosa ſunt, convenienter adhibita, in ſalubria medicamenta vertantur. Quamquam à contrario etiam hæc, quibus delectamur, ſicut cibus & potus, & iſta lux, immoderato & importuno uſu noxia ſentiantur. Vnde nos admonet divina providentia, non res inſipienter vituperare, ſed utilitatem rerum diligenter inquirere: & ubi noſtrum ingenium, vel infirmitas deficit, ita credere occultam: ſicut erant quædam, quæ vix potuimus invenire, quia & ipſa utilitatis occultatio, aut humilitatis exercitatio eſt, aut elationis attritio. Cum omnino natura nulla ſit malum, nomenque hoc non ſit, niſi privationis boni: & à viſibilibus, uſque ad inviſibilia, ſint aliis bonis alia bona meliora, ad hoc inæqualia, ut eſſent omnia.* Bona ſunt ergo, quæ putantur in rebus naturalibus mala. I. Quia conveniunt ordini totius univerſi. II. Etſi non omnibus, aliquibus tamen illius partibus congruunt. III. Quia bona ſunt in ſemetipſis, nam, *ſi venenum Scorpionis malum eſſet per ſeipſum, eundem Scorpionem magis priuſque interimeret, quod ſi ei penitus detrahatur, interibit ſcorpio*, ut argumentatur S. D.

l. 11. de civ. c. 22.

l. de moribus Manich. c. 8.

d *De ſolis iſtis laudare te deberem*) etſi enim creaturæ corporales, inferioribus & viliſſimis univerſi partibus conveniant, ex terra ortæ & in terram rediturae: nec ad ſuperiorem ordinem creaturarum intellectualium unquam perventuræ: prædicant tamen & ipſæ bonitatem, potentiam, ac ſapientiam ſui Conditoris, ſufficientemque laudibus illius materiam præbent.

CAP. XIV.

Quod sibi aliquæ creaturæ displicerent, ideo se aliquando ivisse in opinionem duarum substantiarum.

1. *a* NOn est sanitas eis, quibus displicet aliquid creaturæ tuæ: sicut mihi non erat, cum displicerent multa, quæ fecisti. Et quia non audebat anima mea, ut ei displiceret Deus meus, nolebat esse tuum, quicquid ei displicebat. Et inde ierat in opinionem duarum substantiarum, & non requiescebat, & aliena loquebatur: & inde rediens, fecerat sibi Deum per infinita spacia locorum omnium, & eum putaverat esse te, & eum collocaverat in corde suo, & facta erat rursus templum idoli sui, abominandū tibi. Sed postea quam fovisti caput nescien-
Psal. 118. 37. tis, & *clausisti oculos meos, ne viderent vanitatem,* cessavi de me paululum, & consopita est insania mea. Et evigilavi in te, & vidi te infinitum aliter: & visus iste non à carne trahebatur.

NOTÆ.

V. l. 11. de civ. c. 22. 1. p. q. 45. a. 3. a *Non est sanitas eis, &c.*) Ex eo, quod Manichæi aliquas creaturas malas putabant, inde occasionem turpissimi erroris arripuerunt, ut duo principia ponerent. *Quia scilicet*, ut egregie declarat S. Th. *non consideraverunt causam universalem totius entis, sed particulares tantum causas particularium effectuum. Propter hoc enim, si aliquid viderunt esse nocivum alicui rei, per virtutē suæ naturæ, æstimaverunt naturā illius rei esse malam. Puta si quis dicat naturam ignis esse malam, quia combussit domum alicujus pauperis. Iudicium autem de bonitate alicujus rei, non est accipiendum secundum ordinem ad aliquid particulare: sed secundum*
l. 3. de lib. arb. & seq. *seipsum, & secundum ordinem ad totum universum, in quo qualibet res suum locum ordinatissime tenet*, etsi mala sit, ut fuse docet S. Aug.

CAP.

CAP. XV.

Omnia Deus veritate ſua, tanquam manu ſua continet, ideoque omnia vera ſunt, & convenientia.

1. ET reſpexi alia, & vidi tibi debere, quia ſunt. Et in te cuncta finita: ſed aliter, non quaſi in loco; ſed quia tu es *a* omnitenens manu veritate. Et *b* omnia vera ſunt, in quantum ſunt: nec quicquam eſt falſitas, niſi cum putatur eſſe, quod non eſt. *c* Et vidi, quia non ſolum locis ſua quæque ſuis conveniunt, ſed etiam temporibus. Et quia tu, qui ſolus æternus es, *d* non poſt innumerabilia ſpacia temporum cœpiſti operari: quia omnia ſpacia temporum, & quæ præterierunt, & quæ præteribunt, nec abirent, nec venirent, niſi te operante, & manente.

NOTÆ.

a *Omnitenens manu veritate)* Intelligo per *veritatem*, conceptionem divinam, quam *ideam* ſive *exemplar* vocamus. Concepit enim Deus intra ſe, naturas omnium creaturarum, eaque conceptio eſt *regula ac menſura creaturarum, quæ omnes ſunt vera una prima veritate, cui unumquodque aſſimilatur ſecundum ſuam entitatem*, ut ait S. Th. Quia vero 1.p.q.16. a.6. Veritas Dei eſt practica (Deus enim per Ideam ſuam, & ſecundum illam operatur) recte vocatur *manus*, & quidem *omnitenens*. Eſt enim exemplar non ſolum aliquorum, ſed omnium entium, quæ in Deo ſunt, *non tanquam in loco, ſed tanquam in archetypo*; quomodo domus eſt in mente architecti, imago in mente pictoris.

b *Omnia vera ſunt, in quantum ſunt)* quia ut ſic, ſunt *conformia Ideæ divinæ*, quæ eſt ſuprema regu-

la omnis naturæ ac essentiæ. Veritas autem consistit *in conformitate rei, cum sua regula ac mensura.*

c *Et vidi, quia non solum locis quæque suis,* &c.) Intellexit S. D. *bonitatem* quoque rerum omnium, non minus quam veritatem à Deo provenire. Sicut enim omnis res dicitur vera, ex conformitate cum sua causa exemplari, ita dicitur bona ex congruentia cum sua causa finali. Deus autem est ultimus finis rerum omnium, ad quem cum omnia, sive bona sive mala, suis locis & temporibus convenientissime ordinentur: sequitur omnia bona esse, quia conveniunt semper cum fine ultimo, etsi aliquando non conveniant cum fine proximo. Sic monstra quoque bona sunt, quæ eveniunt contra intentionem naturæ, non autem autoris naturæ.

d *Non post innumerabilia spatia temporum*) nullum enim tempus erat, antequam Deus faceret tempus, quod multis explicat infra. l. 11.

NOTÆ.

Attingit S. D. triplicem habitudinem, quam omnes res creatæ habent ad Deum, tanquam causam universalem. I. *Efficientem*, cui omnia debent suum esse. II. *Exemplarem*, respondent enim omnia veritati divinæ, tanquam suæ mensuræ. III. *Finalem*, ad Dei gloriam enim, tanquam finem suum omnia ordinantur. Hinc triplex oritur debitum. I. *Gratitudinis*, quia omnia à Deo accepimus. II. *Puritatis conscientiæ*, ne ab exemplari deficiamus ad peccatum. III. *Rectæ intentionis*, ut omnia referamus ad Dei gloriam, iste enim est finis noster.

CAP.

CAP. XVI.

Non omnia omnibus : quædam, ut iniqui, conveniunt inferioribus creaturæ partibus; non est autem iniquitas substantia, sed summæ substantiæ derelictio.

1. *a* ET sensi, & expertus sum, non esse mirum, quod palato non sano pœna est panis, qui sano suavis est : & oculis ægris odiosa lux, quæ puris amabilis est. Et justitia tua displicet iniquis, ne dum vipera & vermiculus, quæ bona creasti, apta inferioribus creaturæ tuæ partibus, *b* quibus & ipsi iniqui apti sunt, quanto dissimiliores sunt tibi : apti autem superioribus, quanto similiores fiunt tibi. Et quæsivi, quid esset iniquitas, *c* & non inveni substantiam : sed à summa substantia te Deo, detortæ in infima voluntatis perversitatem, projicientis intima sua, & tumescentis foras.

NOTÆ.

a *Et sensi, & expertus sum, &c.*) Non ideo aliquid malum est, quia non convenit cuivis rei : alioqui panis & lux mala essent, quia ægris odiosa sunt, imo ipsa justitia Dei bona non esset quia displicet iniquis, quos punit.

b *Quibus & ipsi iniqui apti sunt*) vipera & vermiculus, aliaque similia bona sunt, tum in semetipsis, tum quia conveniunt terræ, cui consentaneum est talia gignere. Egregie vero addidit S. D. impios quoque aptos esse inferioribus partibus creaturæ, quod alibi pulchre explicat. *Habitationi ergo*, inquit, *cœlesti talis anima* l. 3. de lib.
non congruit per peccatum, terrestri autem congruit arb. c. 9.
per supplicium : ut quodlibet elegerit, semper sit pulchra universitas, decentissimis partibus ordinata, cujus est

conditor & administrator Deus. Namque optimæ animæ, cum in infimis creaturis habitant, non eas ornant miseria sua, quam non habent, sed usu earum bono: si autem peccatrices animæ permittantur habitare in sublimibus locis, inhonestum est, quibus nec bene uti possunt, nec ornamenti aliquid conferunt. Quare sicut cruces & fures, rotæ & latrones, servus improbus & purgatio cloacæ, ornant turpitudine sua urbem & domum, justæ gubernationis decorem demonstrando: ita iniquitas peccatoris, & hujus alteriusque vitæ tribulatio, ipseque gehennæ ardor, *conjuncta & redacta in quandam sui generis unitatem, ita creaturis reliquis coaptantur atque subtexuntur, ut universitati ordinatissimo decore conveniant*, quemadmodum S. D. differit. Et sane convenit impios in infima terrarum parte, nempe inferno, cruciari, quia noluerunt ad cælum, supremam universi partem per virtutem aspirare. Sic nempe Deus de malis facit bene, & de turpibus pulchre.

c *Et non inveni substantiam)* tandem S. D. causam mali culpæ invenit, nempe malam voluntatem; quæ peccat dum à Deo se avertit, & ad bona creata convertit, ordine perverso. Vnde clarum est, I. Iniquitatem sive peccatum, non esse substantiam, sed *summa substantia derelictionem.* I I. Voluntatem dum peccat, non esse causam efficientem, sed *deficientem; deficere namque ab eo, quod summum est, ad id, quod minus est, hoc est habere malam voluntatem, sive peccare.* I I I. Deum esse quidem causam actus mali, quantum ad id, quod habet *entitatis & perfectionis, non autem, quantum ad id, quod habet de defectu. Sicut, quidquid est motus in claudicatione, causatur à virtute motiva, sed quod est obliquitatis in ea, non ex virtute motiva, sed ex curvitate cruris. Et similiter, quidquid est entitatis & actionis in actione mala, reducitur in Deum sicut in causam, sed quod est ibi defectus, non causatur à Deo, sed ex causa secunda deficiente,* ut ait S. Th. Quamvis vero Deus non sit autor mali culpæ nec possit esse, *quia supponit defectum in agente, in Deo autem nullus defectus est, sed summa perfectio. Malum tamen pœnæ & naturæ, quod in corruptione formæ & integritatis rei consistit, reducitur in Deum tanquam in causam. Ad ordinem enim universi pertinet ordo justitiæ,*

V. l. 12. de civ. c. 7.

1. p. q. 49. a. 3. ad 2.

stitia, qui requirit, ut peccatoribus pœna inferatur. Ordo item universi requirit, quod quadam sint, quæ deficere poßint, & interdum deficiant. Et sic Deus causando bonum ordinis universi, ex consequenti, & quasi per accidens causat corruptiones rerum, ut docet S. Thomas l. c. ex mente S. Augustini ll. cc. Qui agnovit tandem malum culpæ, non aliunde irrepsisse in universum, quam ex mala voluntate; reliqua vero quæ putantur mala, aut non esse mala, aut aliarum rerum generationes. Atque hic *Septimus & postremus est gradus* S. D. *quo ad veritatis Catholicæ culmen conscendit.* V. l. 1. de lib. arb. cap. 1.

VSVS.

1. Conemur Deo esse similes per gratiam & caritatem, ut apti simus *superioribus partibus universi, id est cælo*; & caveamus, ne per dissimilitudinem peccati, *apti fiamus ei parti terræ, quæ mala est & peßima, nempe inferno.*
2. Sicut Deus cuncta quæ fecit, vidit esse valde bona, ita nos utamur omnibus creaturis tanquam bonis, & idoneis ad prosecutionem finis nostri ultimi, qui est Deus.

CAP. XVII.

Se gradatim à corporibus ad animam sentientem, inde ad sensum internum, ab hoc ad potentiam ratiocinantem & intelligentiam, ac demum ad cognitionem divinitatis, aliquatenus attigisse.

1. *a* ET mirabar, quod jam te amabam, non pro te phantasma. Et non stabam frui Deo meo, sed rapiebar ad te decore tuo, moxque diripiebar abs te pondere meo, & ruebam in ista cum gemitu: & pondus hoc, consuetudo carnalis. Sed mecum erat memoria tui; neque ullo modo dubitabam esse, cui cohærerem, sed nondum

Sap.9,15. esse me, qui cohærerem : quoniam *corpus, quod corrumpitur, aggravat animam, & deprimit terrena inhabitatio, sensum multa cogitantem*. Eram-
Rom.10, 20. que certissimus, quod *invisibilia tua à constitutione mundi, per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur : sempiterna quoque virtus & divinitas tua.*

2. Quærens enim unde approbarem pulchritudinem corporum, sive cœlestium, sive terrestrium : & quid mihi præsto esset integre de mutabilibus judicanti & dicenti, hoc ita esse debet, illud non ita. Hoc ergo quærens, unde judicarem, cum ita judicarem, inveneram *b* incommutabilem & veram veritatis æternitatem, supra mentem meam commutabilem. Atque ita gradatim à corporibus ad sentientem per corpus animam : atque inde ad ejus interiorem vim, cui sensus corporis exteriora nunciaret, quousque possunt bestiæ. Atque inde rursus ad ratiocinantem potentiam, ad quam refertur ad judicandum, quod sumitur à sensibus corporis.

3. Quæ se quoque in me comperiens mutabilem, *c* erexit se ad intelligentiam suam, & abduxit cogitationem à consuetudine, subtrahens se à contradicentibus turbis phantasmatum, ut inveniret, quo lumine aspergeretur: cum sine ulla dubitatione clamaret, incommutabile præferendum esse mutabili, unde nosset ipsum incommutabile. Quod nisi aliquo modo nosset, nullo modo illud mutabili certo præponeret : ut perveniret ad id quod est *d* in ictu trepidantis aspectus. Tum vero *invisibilia tua, per ea, quæ facta sunt, intellecta conspexi*, sed aciem figere non

non valui: & repercussa infirmitate redditus solitis, non mecum ferebam nisi amantem memoriam, & quasi olfacta desiderantem, quæ comedere nondum possem.

NOTÆ.

a *Et mirabar, quod jam te amabam, &c.*) Repetit, qua ratione ad cognitionem Dei assurrexerit per quosdam veluti gradus.

b *Incommutabilem, & veram veritatis æternitatem*) *Iudicat enim anima secundum primam veritatem de omnibus: in quantum per participationem divini luminis omnia cognoscit & dijudicat: sicut omnia sensibilia videmus & judicamus in sole*, ut ait S. Th. etsi ipsum solem non videamus. Quare recte supra dixit S. D. *neminem præter Deum esse Doctorem veri, ubicunque & undecunque claruerit*, q. d. solum lumen solis reddere res omnes aspectabiles; *sic Deus solus luminis sui sigillatione intellectum nostrum illustrat ad percipiendum verum*, juxta illud Psalmi 4. Signatum est super nos lumen vultus tui Domine, teste S. Th.

1. p. q. 12. a. 11. ad 3.

l. 5. c. 6.

1. p. q. 84. a. 5, 6.

c *Erexit se ad intelligentiam suam*) appellat S. D. intellectum intelligentiam, in quantum cognoscit prima principia: & ea, quæ solum sunt intelligibilia, *quæ resultant ex prima veritate in anima, sicut in speculo*, ut ait S. Th.

1. p. q. 16. a. 6. ad 1.

d *In ictu trepidantis aspectus*) Cum aliquid vehementer lucidum, verbi gratia, Solem aspicimus, oculi in eo splendore hærere non possunt, sed ubi unico ictu debilem aciem figere tentarunt, mox reverberantur. Idem expertus est S. D. dum supra sensum, rationem & intellectum, se attollens, illud lumen quæsivit, quo illustratus intellexit, incommutabile præferendum esse commutabili. Quid autem, & quantum illud incommutabile lumen esset, non magis assequi valuit, quam nos splendorem Solis intueri.

VSVS.

Mirum est, quomodo consuetudo carnalis, animum conantem assurgere ad contemplationem Dei, mox pondere suo diripiat, & retrahat ad solitas nugas.

nugas. Qua in miseria consultissimum est cum S. D. vilitatem suam agnoscere, & se indignum quidem æstimare rerum divinarum meditatione: nihilominus tamen *retinere amantem memoriam, & mentem quasi olfacta cum gemitu desiderantem*, quo pacto mendicus ante fores divitis, ubi nidorem epularum percepit, cùm suspirio eas delicias olfacit, ad quas fortuna sua & vilitas eum non admittit.

CAP. XVIII.

Viam ad fruendum Deo, Christum se nobis præbuisse, per humilitatis magisterium.

I. ET quærebam viam comparandi roboris, quod esset idoneum ad fruendum te: nec inveniebam, donec amplecterer *mediatorem Dei & hominum, hominem Christum* (1 Tim. 2. 5.) *Iesum, qui est super omnia Deus benedictus in secula*, (Rom. 9. 5.) vocantem & dicentem: *Ego sum via, veritas, & vita*. (Ioan. 14. 6.) Et cibum, cui capiendo invalidus eram, *a* miscentem se carni; quoniam *verbum caro factum est*, (Ioan. 1. 14.) ut infantiæ nostræ lactesceret sapientia tua, per quam creasti omnia. Non enim tenebam dominum meum Iesum Christum humilis humilem: nec cujus rei magistra esset ejus infirmitas, noveram. Verbum enim tuum æterna veritas, superioribus creaturæ tuæ partibus supereminens, subditos erigit ad seipsam. In inferioribus autem ædificavit sibi humilem domum de limo nostro, per quam subdendos deprimeret à seipsis, & ad se trajiceret, sanans tumorem, & nutriens amorem. Ne fiducia sui progrederentur longius, sed potius infirmarentur, videntes ante pedes suos infirmam divinitatem, ex participatione tunicæ

nicæ pelliceæ nostræ: & lassi prosternerentur in eam, illa autem surgens levaret eos.

NOTÆ.

a *Miscentem se carni*, &c.) Miscuit Christus divinitatem suam, cui capiendæ invalidi eramus, carni nostræ, ut nobis, quemadmodum ait S. Leo *& humilitate congrueret, & divinitate præcelleret: nisi enim esset homo verus, non præberet exemplum.* Lac nobis præbuit divina sapientia, & per humanitatis humilitatem depressit superbiam nostram: ut nos erigeret ad divinitatis amorem in terris, & perduceret ad ejus fruitionem in cælis. Serm. 1. de nativ.

CAP. XIX.

In Christo se primum excellentis Sapientiæ autoritatem, item corpus & animam, non vero divinitatem agnovisse, quam Christi animam esse Alipius cum Apollinaristis credidit.

1. a EGo vero aliud putabam, tantumque sentiebam de Domino Christo meo, quantum de excellentis sapientiæ viro, cui nullus posset æquari; præsertim, quia mirabiliter natus ex virgine, ad exemplum contemnendorum temporalium pro adipiscenda immortalitate, divina pro nobis cura, tantam autoritatem magisterii meruisse videbatur. Quid autem sacramenti haberet; *verbum caro factum*, ne suspicari quidem poteram. Ioa. 1, 14. Tantum cognoveram ex iis, quæ de illo scripta traderentur (quia manducavit, bibit, dormivit, ambulavit, exhilaratus est, contristatus est, sermocinatus est) non hæsisse carnem illam verbo tuo, nisi cum

cum anima & mente humana. Novit hoc omnis, qui novit incommutabilitatem verbi tui, quam ego jam noveram, quantum poteram, nec omnino quicquam inde dubitabam. Etenim nunc movere membra corporis per voluntatem, nunc non movere: nunc aliquo affectu affici, nunc non affici: nunc proferre per signa sapientes sententias, nunc esse in silentio: propria sunt mutabilitatis animæ & mentis. Quæ si falsa de illo scripta essent, etiam omnia periclitarentur mendacio: neque in illis literis, ulla fidei salus generi humano remaneret.

2. Quia itaque vera scripta sunt, totum hominem in Christo agnoscebam: non corpus tantum hominis, aut cum corpore, sine mente animum, sed ipsum hominem: non persona veritatis, sed magna quadam naturæ humanæ excellentia, & perfectiore participatione sapientiæ, præferri cæteris arbitrabar. *b* Alipius autem Deum carne indutum, ita putabat credi à Catholicis, ut præter Deum & carnem, non esset in Christo anima, mentemque hominis non existimabat in eo prædicari. Et quoniam bene persuasum tenebat, ea quæ de illo memoriæ mandata sunt, sine vitali & rationali creatura non fieri, ad ipsam Christianam fidem pigrius movebatur. Sed postea hæreticorum Apollinaristarum hunc errorem esse cognoscens, Catholicæ fidei collætatus & contemperatus est. Ego autem aliquanto posterius didicisse me fateor, in eo quod *verbum* Ioan.1. 14. *caro factum est*, quomodo Catholica veritas à Photini falsitate dirimatur. Improbatio quippe hæreticorum facit eminere, quid Ecclesia

Ecclesia tua sentiat, & quid habeat sana doctrina. *Oportuit enim & hæreses esse, ut probati manifesti fierent inter infirmos.* 1 Cor.11. 19.

NOTÆ.

a *Ego vero aliud putabam*) Antequam S. D. mysterium incarnationis, & unionem humanæ naturæ cum divina agnosceret, in Photini errore aliquandiu hæsit: existimans *Christum purum hominem esse, & sola magna quadam humana naturæ excellentia, & perfectiore participatione Sapientiæ præferri cæteris.* De hæresi autem Photini V. eundem & S. Epiphanium. hæresi 45. ad Quodvult. d.

b *Alipius autem Deum carne indutum*, &c.) hærebat nempe in errore Apollinaristarum, qui de anima Christi à Catholica dissenserunt, Deum Christum carnem sine anima suscepisse docentes: divinitatem vero ei loco animæ fuisse, ut tradit S. D. efficaciter eos redarguens, ex incommutabilitate divini verbi, animam autem Christi variis actionibus, affectibus, mutationibus fuisse obnoxiam testatur Scriptura: fuit ergo creata & distincta à divinitate. hæresi 55. ibid.

VSVS.

1. Regulam utilem tradit S. D. Nihil nempe Scripturis falsum contineri; *si enim admitteretur aliqua falsa ibi scripta esse, omnia periclitarentur mendacio, & nulla in illis literis fidei salus, humano generi remaneret.* Quod alibi quoque sentit. Solis autem Scripturis sacris, hanc inconcussæ veritatis autoritatem tribuit. *Ego enim*, ait, *fateor caritati tuæ, solis eis Scripturarum libris, qui jam Canonici appellantur, didici hunc timorem honoremque deferre, ut nullum eorum autorem scribendo aliquid errasse firmissime credam. Ac si in eis aliquid offendero literis, quod videatur contrarium veritati: nihil aliud, quam vel mendosum esse codicem, vel interpretem non assecutum esse, quod dictum est, vel me minime intellexisse non ambigam. Alios autem ita lego, ut quantalibet sanctitate doctrinaque præpolleant, non ideo verum putem, quod ipsi ita senserunt: sed quia mihi vel per illos autores Canonicos, vel probabili ratione, quod à vero non abhorreat, persuadere potuerunt.* lib.1. de doct. Christ. ep.19. ad S. Hieron.

2. Osten-

2 Ostendit utilitatem hæresum ex eo, quod improbatio hæreticorum doctrinam Catholicam magis illustret, melius enim veritas ex falsorum comparatione fulget, ut alibi ait. *Nam si doctrina Ecclesiastica simplex esset, & nullis extrinsecus hæreticorum dogmatum assertionibus cingeretur, non poterat tam clara, & tam examinata videri fides nostra. Sed idcirco fidem Catholicam contradicentium obsidet impugnatio, ut fides nostra non otio torpescat, sed multis exercitationibus elimetur. Propter hoc denique & Apostolus dicebat: Oportet autem hæreses esse, ut probati quique manifesti fiant inter vos.* Triplex itaque est hæresum utilitas. I. Illustrant doctrinam Catholicam. II. Excutiunt torporem & otium Catholicis. III. Manifestant & probant veros fideles.

Serm. 98 de temp. to. 10.

1 Cor. 11.

CAP. XX.

Ex Platonicorum libris admonitum se esse ad quærendam incorpoream veritatem, non autem ad humilitatem: id sibi profuisse, quod ante Scripturam eos legerit.

1. SEd tunc lectis Platonicorum illis libris, posteaquam inde admonitus, quærerem incorpoream veritatem, *invisibilia tua per ea quæ facta sunt, intellecta conspexi*, & repulsus sensi, quid per tenebras animæ meæ contemplari non sinerer: certus esse te, & infinitum esse, nec tamen per locos finitos infinitosve diffundi, & vere te esse, qui semper idem ipse esses, ex nulla parte nulloque motu aliter aut aliter: cætera vero ex te esse omnia, hoc solo firmissimo documento, quia sunt. Certus quidem in istis eram, nimis tamen infirmus ad fruendum te. Garriebam plane quasi peritus: & nisi in Christo Salvatore nostro viam tuam quærerem, non

Rom. 1. 20.

non peritus ſed periturus eſſem. Iam enim cœperam velle videri ſapiens, plenus pœna mea: & non flebam, inſuper & inflabar ſcientia.

2. Vbi enim erat illa ædificans Caritas à fundamento humilitatis, quod eſt Chriſtus Ieſus? Aut quando illi libri me docerent eam? In quos me propterea, priuſquam ſcripturas tuas conſiderarem, credo voluiſti incurrere: ut imprimeretur memoriæ meæ, quomodo ex eis affectus eſſem. Et cum poſtea in libris tuis manſuefactus eſſem, & curantibus digitis tuis contrectarentur vulnera mea: diſcernerem atque diſtinguerem, quid intereſſet inter præſumptionem & confeſſionem; inter videntes quo eundum ſit, nec videntes qua, & viam ducentem ad beatificam patriam, non tantum cernendam, ſed & inhabitandam. Nam ſi primo ſanctis tuis literis informatus eſſem, & in earum familiaritate obdulcuiſſes mihi, & poſt in illa volumina incidiſſem, fortaſſe aut abripuiſſent me à ſolidamento pietatis: aut ſi in affectu, quem ſalubrem imbiberam, perſtitiſſem, putarem etiam ex illis libris eum poſſe concipi, ſi eos ſolos quiſquam didiciſſet.

V S V S.

Etſi magno adjumento Auguſtino fuerint libri Platonicorum, ad cognoſcendam ſubſtantiam Dei incorpoream, triplex tamen periculum in illis advertit. I. *Superbiæ*, incepit enim velle videri ſapiens & inflari ſcientia, qua Philoſophi evanuerunt. II. *Seductionis*, poſſunt enim incautum avertere à ſolidamento veræ pietatis ac fidei. III. *Falſæ opinionis*, quaſi ex illis ſolis ſalus poſſit addiſci. In quæ duo poſteriora pe-

ricula S. D. putat se fuisse venturum, si post Scripturas sacras legisset libros Platonicos.

In hæc eadem præsertim 1, & 3, incidunt illi, qui Dei amorem, mundi contemptum, perfectionis studium, ex Plutarcho, Seneca, Epicteto, Platone, aliisque Philosophis moralibus conantur addiscere, & alios docere, non parvo suo & aliorum malo. Stoicum enim fastum, & spiritualium librorum contemptum, nimiamque Ethnicorum Scriptorum æstimationem inde colligunt, nec ad solidæ virtutis notitiam vel usum perveniunt. Ratio est, quia *fundamentum humilitatis in scriptis Ethnicorum deficit, quam primus Christus docuit*, hujus apud gentiles Philosophos mentio, & notitia est nulla.

CAP. XXI.

In Scripturis sanctis reperisse se humilitatem, & salutis viam ignotam Platonicis, qui ostendunt patriam, non viam eo ducentem.

1. ITaque avidissime arripui venerabilem stylum spiritus tui, & præ cæteris Apostolum Paulum: & perierunt illæ quæstiones, in quibus mihi aliquando visus est adversari sibi, & non congruere testimoniis legis & prophetarum textus sermonis ejus. *a* Et apparuit mihi unà facies eloquiorum castorum, & exultare cum tremore didici. Et cœpi, & inveni, quicquid illic verum legeram. Hæc cum commendatione gratiæ
1 Cor. 14, 7. tuæ didici, ut qui videt, *non sic glorietur, quasi non acceperit*; non solum id, quod videt, sed etiam ut videat. Quid enim habet, quod non accepit? Et ut te, qui es semper idem, non solum admoneatur, ut videat: sed etiam sanetur, ut teneat. Et qui de longinquo

quo videre non poteſt, viam tamen ambulet, qua veniat, *b* & videat, & teneat. Quia & ſi *condelectetur homo legi Dei ſecundum* Rom.7,
interiorem hominem, quid faciet de alia *lege in* 23.
membris ſuis repugnante legi mentis ſuæ, & ſe captivum ducente in lege peccati, quæ eſt in membris ejus? *Quoniam juſtus es Domine, nos autem* Dan.3,29.
peccavimus, inique fecimus, impie geſſimus, & gravata eſt ſuper nos manus tua, & juſte traditi ſumus antiquo peccatori *c* præpoſito mortis: quia perſuaſit voluntati noſtræ ſimilitudinem voluntatis ſuæ, qua *in veritate* Ioa.8,44.
tua non ſtetit.

2. Quid faciet miſer homo? *Quis eum* Rom.7,
liberabit de corpore mortis hujus, niſi gratia tua, per 23.
Ieſum Chriſtum dominum noſtrum, quem genuiſti coæternum, & creaſti *in principio via-* Pro.8,22.
rum tuarum, in quo *princeps hujus mundi non* Ioan.14,
invenit quicquam morte dignum, & occidit eum, 16.
& *evacuatum eſt chirographum, quod erat contra-* Col.2,14.
rium nobis? Hoc illæ literæ non habent. Non habent illæ paginæ vultum pietatis hujus, lachrymas confeſſionis, *ſacrificium* Pſ.50,19.
tuum, ſpiritum contribulatum, cor contritum & humiliatum, populi ſalutem, ſponſam civitatem, *d* arrham Spiritus Sancti, *e* poculum precii noſtri. Nemo ibi cantat: *Nonne Deo ſubjecta erit anima mea? ab ipſo enim* Pſal.61,2.
ſalutare meum. Etenim iſte Deus meus, & ſalutaris meus, ſuſceptor meus, non movebor amplius.

3. Nemo ibi audit vocantem: *Venite ad* Matth.11,
me, qui laboratis. Et dedignantur ab eo diſce- 28.
re, quoniam *mitis eſt, & humilis corde. Abſcon-* ibid. 25.
diſti enim hæc à ſapientibus & prudentibus, & revelaſti ea parvulis. Et aliud eſt de ſilveſtri cacu-

mine videre patriam pacis, & iter ad eam non invenire; & frustra conari per invia, circum obsidentibus & insidiantibus fugitivis desertoribus, cum principe suo leone & dracone. Et aliud tenere viam illuc ducentem, cura cœlestis imperatoris munitam: ubi non latrocinantur, qui cælestem militiam deseruerunt. Vitant enim eam, sicut supplicium. Hæc mihi inviscerabantur miris modis, cum *minimum Apostolorum* tuorum legerem, & *consideraveram opera tua, & expaveram.*

1 Cor. 15. Amos 3. 1.

NOTÆ.

a *Apparuit mihi unà facies eloquiorum castorum*) Tota Scriptura humilitatem docet, nihil sibi, omnia Deo tribuere, suis viribus diffidere, in sola Dei gratia sperare. Hoc omnes libri, & omnes paginæ sonant.

b *Et videat & teneat*) viam mandatorum Dei, parum est enim scire, & non facere. Beati sunt, qui sciunt & faciunt, quod sine gratia Christi fieri non potest.

c *Præposito mortis*) Diabolo, cujus invidiâ mors intravit in mundum.

d *Evacuatum est chirographum*) decreti divini, quo ob peccatum Adami omnes eramus rei mortis æternæ. Id Christus per vitam & passionem suam, evacuavit & abolevit.

e *Arram Spiritus sancti*) Spiritum adoptionis Filiorum, in quo clamamus Abba Pater, testimonium bonæ conscientiæ, & spem salutis æternæ, qua carent Ethnici.

Rom. 8, 15.

f *Poculum pretii nostri*) Sanguinem Christi in cruce pro nobis effusum, qui in Sacrificio Missæ quotidie, in pretium redemptionis nostræ offertur.

VSVS.

VSVS.

Ostendunt libri gentilium Philosophorum Deum & virtutem: sed ex silvestri cacumine luminis naturalis, quod undique dumeris errorum, & pravorum affectuum obscuratur. Viam vero perveniendi ad Deum, & modum superandi malignum hostem, & acquirendæ virtutis non docent, quia de humilitate, oratione, & fiducia in Deum tacent. Non plus ergo prosunt, quam ut demonstrent naturali lumini studium virtutis congruere: viam vero, & ordinem gratiæ ac caritatis divinæ, non attingunt.

LIBER VIII.

Denique erroribus omnibus depulsis, consilio Simpliciani, exemplis Victorini, Antonii, duorum magnatum, aliorumque Dei Servorum, inflammatus : post gravem concupiscentiæ luctam, difficilemque deliberationem, voce divina admonitus, lectis S. Pauli verbis ad Rom. 13, verf. 13, & 14, totus ad Deum convertitur, imitante Alipio, matre gratulante.

CAP. I.

De Deo & Fide Catholica certus, sed seculo adhuc ex femina tenaciter colligatus, Simplicianum de vitæ statu, sibi consulendum putavit.

1. Eus meus, recorder in gratiarum actione tibi, & confitear misericordias tuas super me. *Perfundantur*
Ps. 82, 2. Psal. 115, 17. *ossa mea dilectione tua, & dicant : Domine quis similis tibi? Dirupisti vincula mea, sacrificem tibi sacrificium laudis.* Quomodo dirupisti ea, enarrabo ; & dicent omnes, qui adorant te cum audient hæc : Benedictus Dominus in cælo, & in terra, magnum & mirabile nomen ejus. Inhæse-

hæſerant præcordiis meis verba tua, & undique circumvallabar abs te. De vita tua æterna certus eram, quamvis eam *in ænigmate, & quaſi per ſpeculum* videram. Dubitatio tamen omnis de incorruptibili ſubſtantia, quod ab illa eſſet omnis ſubſtantia, ablata mihi erat: *a* nec certior de te, ſed ſtabilior in te eſſe cupiebam. De mea vero temporali vita nutabant omnia, & mundandũ erat cor à fermento veteri: & placebat via ipſe ſalvator, & ire per ejus anguſtias adhuc pigebat. 1 Cor. 13, 12.

2. Et immiſiſti in mentem meam, viſumque eſt bonum in conſpectu meo, pergere *b* ad Simplicianum: qui mihi bonus apparebat ſervus tuus, & lucebat in eo gratia tua. Audieram etiam, quod à juventute ſua devotiſſime tibi viveret. Iam vero tunc ſenuerat, & longa ætate in tam bono ſtudio ſectandæ viæ tuæ, multa expertus, multa edoctus mihi videbatur, & vere ſic erat. Vnde mihi ut proferret volebam, conferenti ſecum æſtus meos, qui eſſet aptus modus ſic affecto, ut ego eram, ad ambulandum in via tua. Videbam enim plenam Eccleſiam: & alius ſic ibat, alius autem ſic. Mihi autem diſplicebat, quod agebam in ſeculo, & oneri mihi erat valde: non jam inflammantibus cupiditatibus, ut ſolebant, ſpe honoris & pecuniæ, ad tolerandam illam ſervitutem tam gravem: (jam enim me illa non delectabant, præ dulcedine tua, & *decore domus tuæ, quam dilexi*) ſed adhuc tenaciter colligabar ex femina. Nec me prohibebat Apoſtolus conjugari, quamvis exhortaretur ad melius, maxime volens omnes homines ſic eſſe, ut ipſe erat. Pſ. 25, 8. 1 Cor. 7, 7.

3. Sed ego infirmior, eligebam molliorem locum. Et propter hoc unum, volvebar in cæteris languidus, & tabeſcens curis marcidis: quod & in aliis rebus, quas nolebam pati, congruere cogebar vitæ conjugali, cui deditus conſtringebar. Audieram ex ore ve-
Matth. 19, 12. ritatis eſſe *ſpadones, qui ſeipſos abſciderunt propter regnum cœlorum : ſed qui poteſt* (inquit) *capere,*
Sap. 13, 1. *capiat. Vani ſunt certe omnes homines, quibus non ineſt Dei ſcientia : nec de his, quæ videntur bona, potuerunt invenire eum, qui eſt.* c At ego jam non eram in illa vanitate. Tranſcenderam eam, & conteſtante univerſa creatura tua, inveneram te creatorem noſtrum, & Verbum tuum apud te Deum, tecumque cum Spiritu ſancto unum Deum, per quod creaſti omnia.

Rom. 1, 21. 4. Et eſt aliud genus impiorum, *qui cognoſcentes Deum, non ſicut Deum glorificaverunt, aut gratias egerunt.* d In hoc quoque incideram,
Pſ. 17, 36. & *dextera tua Deus ſuſcepit me,* & inde ablatum poſuiſti, ubi convaleſcerem, quia dixiſti ho-
Job 28, 28. mini : *Ecce pietas eſt ſapientia!* &, *noli velle vi-*
Prov. 3, 7. *deri ſapiens ; quoniam dicentes ſe eſſe ſapientes ſtulti*
Rom. 1, 22. *facti ſunt.* Et inveneram jam bonam *margari-*
Matth. 13. *tam, & venditis omnibus, quæ haberem, emenda erat,* & dubitabam.

NOTÆ.

a *Nec certior de te, ſed ſtabilior in te)* Tandem S. Auguſtinus depulſis omnium errorum nebulis, Catholicam Fidem toto animo amplexus, nomen ſuum mox utique inter catechumenos profeſſus eſt : etſi baptiſmum in duos fere annos di-
A. C. 385. ſtulerit, teſte Baronio. Vbi obſerva duo eſſe ge-
l. 1. de inſti. clericor. nera catechumenorum, ut tradit Rabanus. Vnum eorum, qui audiunt conciones, & volunt fieri Chriſtiani : ſed nondum petierunt baptiſ-

mum,

mum, & ii dicuntur *Auditores*, sive *Audientes*. Ex his cœpit esse S. Augustinus, cum relictis Manichæis, statuit tamdiu esse catechumenus in Catholica Ecclesia, donec aliquid certi eluceret, ut ait supra. Alii petunt Baptismum, certi nimirum de fide amplectenda, & dicuntur *Competentes*, seu *Electi*. Inter hos S. Augustinum nomen suum mox professum esse, ubi Catholicam veritatem penitus perspectam habuit, verisimile est. Videtur vero hæc ejus ad Fidem perfecta conversio, contigisse eodem anno, quo divinæ vocis admonitu, & lectione S. Pauli ad contemptum seculi, & amplectenda consilia Euangelica, conversus fuit, de quo infra. Id vero contigit anno ætatis ejus trigesimo primo, Christi 385. Siricii Papæ I. Valentin. 10. Theodosii 7.

l. 5, c. 14. cap. 12. cap. 7. Baron. ib.

b *Ad Simplicianum*) egregiæ eruditionis & spectatæ probitatis virum, Romanæ antehac Ecclesiæ presbyterum, quem S. Damasus Papa decem annis ante conversionem S. Augustini, Mediolanum miserat: ut S. Ambrosium recens è catechumeno Ecclesiæ illius Episcopum electum, consilio & doctrina adjuvaret, quem ideo *Patrem in accipienda gratia Episcopi Ambrosii, quia eum vere, ut Patrem diligebat*, S. Augustinus appellat. Cui eidem, cum S. Ambrosio in Episcopatu Mediolanensi successisset, duos libros de variis quæstionibus inscripsit. to. 4. op. l. 1. retr.

c *Iam non eram in illa vanitate*) Manichæorum, quorum somnia de Deo dudum abjecerat.

d *In hoc quoque incideram*) Platonicos, genus hominum superbum. V. dicta supra.

V S V S.

1. Excitat S. D. nos ad gratitudinem pro beneficio conversionis, quo erepti sumus de profundo peccatorum. Ingratus est Deo, qui non quotidie, pro tanta gratia illi gratias agit.

2. Ostendit suo exemplo, deliberationem de statu vitæ, non esse sine consilio temere suscipiendam. Qua in re consultor ille est optimus, qui S. Simpliciano quam simillimus. Talis nempe, qui sit *bonus Dei servus, in quo luceat gratia Dei, qui in studio sectanda via crucis multa sit expertus*.

tus. Tales non ſunt ſeculares & cognati, aliique homines vani, qui deterius de rebus ſpiritualibus & negotio vocationis judicant, quam cæci de coloribus.

3. S. Auguſtinus unà cum veteri Eccleſia, non dubitabat conſilium Euangelicæ caſtitatis, datum eſſe à Chriſto, explicatum & commendatum ab Apoſtolo Paulo, melior veriorque Scri-
Matth.14. pturæ interpres, quam Lutherus & Calvinus.
1 Cor.7. Qui caſtitatem Euangelicam nimis impudenter auſi ſunt ex Eccleſia proſcribere.

CAP. II.

Simplicianum ſibi gratulatum, de lectis Platonicorum libris, & illuſtre exemplum Victorini illorum interpretis, ad perſuadendam Chriſti humilitatem propoſuiſſe.

1. PErrexi ergo ad Simplicianum, patrem in accipienda gratia tua tunc Epiſcopi Ambroſii, quem vere, ut patrem diligebat. Narravi ei circuitus erroris mei. Vbi autem commemoravi, legiſſe me quoſdam libros Platonicorum, quos *a* Victorinus quondam Rhetor urbis Romæ, quem Chriſtianum defunctum eſſe audieram, in latinam linguam tranſtuliſſet: gratulatus eſt mihi, quod non in aliorum philoſophorum ſcripta incidiſſem, plena fallaciarum & de-
Col.2,8. ceptionum *ſecundum elementa hujus mundi*: in iſtis autem omnibus modis inſinuari Deum, & ejus verbum. Deinde, ut me exhortare-
Matth.11, 26. tur ad humilitatem Chriſti, *ſapientibus abſconditam, & revelatam parvulis*, Victorinum ipſum recordatus eſt: quem, Romæ cum eſſet, familiariſſime noverat; deque illo mihi narravit, quod non ſilebo.

2. Habet

2. Habet enim magnam laudem gratiæ tuæ confitendam tibi, quemadmodum ille doctiſſimus ſenex, & omnium liberalium doctrinarum peritiſſimus: quique philoſophorum tam multa legerat, & dijudicaverat, & dilucidaverat: doctor tot nobilium ſenatorum, qui etiam ob inſigne præclari magiſterii, quod cives hujus mundi eximium putant, ſtatuam in Romano foro meruerat, & acceperat: uſque ad illam ætatem venerator idolorum, ſacrorumque ſacrilegorum particeps, quibus tunc tota fere Romana nobilitas inflata ſpirabat, populuſque etiam, *b* omnigenûm Deûm monſtra, & Anubem latratorem, quæ aliquando contra Neptunum & Venerem, contraque Minervam tela tenuerant, & à ſe victis jam Roma ſupplicabat: quæ iſte ſenex Victorinus tot annos, ore terricrepo defenſitaverat: non erubuerit eſſe puer Chriſti tui, *c* & infans fontis tui, ſubjecto collo ad humilitatis jugum, & edomita fronte ad crucis opprobrium.

3. O Domine Domine, qui *inclinaſti cœlos, & deſcendiſti: tetigiſti montes, & fumigaverunt:* Pſ.143, 5.
quibus modis te inſinuaſti illi pectori? Legebat, ſicut ait Simplicianus, Sacram Scripturam, omneſque Chriſtianas ſcripturas inveſtigabat ſtudioſiſſime, & perſcrutabatur: & dicebat Simpliciano non palam, ſed ſecretius & familiarius: *Noveris me jam eſſe Chriſtianum.* Et reſpondebat ille: *Non credam, nec deputabo te inter Chriſtianos, niſi in Eccleſia Chriſti te videro.* Ille autem irridebat eum, dicens: *Ergo parietes faciunt Chriſtianos?* Et hoc ſæpe dicebat, jam ſe eſſe Chriſtianum. Et

Simplicianus illud ſæpe reſpondebat : & ſæpe ab illo parietum irriſio repetebatur. Amicos enim ſuos verebatur offendere ſuperbos dæmonicolas, quorum ex culmine Babylo-
Pſ.28,5. nicæ dignitatis, quaſi ex *cedris Libani*, quas nondum contriverat Dominus, graviter ruituras in ſe inimicitias, arbitrabatur.

4. Sed poſteaquam legendo & inhiando
Matth.10, 32. hauſit firmitatem, timuitque *negari à Chriſto, coram Angelis ſanctis, ſi eum timeret coram hominibus confiteri*, reuſque ſibi magni criminis apparuit, erubeſcendo de ſacramentis humilitatis Verbi tui, & non erubeſcendo de ſacris ſacrilegis ſuperborum dæmoniorum, quæ imitator ſuperbus acceperat : depuduit vanitati, & erubuit veritati, ſubitoque & inopinatus ait Simpliciano, ut ipſe narrabat : *Eamus in Eccleſiam, Chriſtianus volo fieri.* At ille non ſe capiens lætitia, perrexit cum eo. Vbi autem imbutus eſt primis inſtructionum ſacramentis, non multo poſt etiam nomen dedit : ut per baptiſmum regeneraretur, mi-
Pſ. 111, 10. rante Roma, gaudente Eccleſia. *Superbi videbant, & iraſcebantur; dentibus ſuis ſtridebant, & tabeſcebant.* Servo autem tuo, Dominus Deus
Pſ.39,5. erat ſpes ejus, & *non reſpiciebat in vanitates & inſanias mendaces.*

5. Denique, ut ventum eſt ad horam profitendę fidei, quæ verbis certis, conceptis retentiſque, memoriter de loco eminentiore, in conſpectu populi fidelis, Romæ reddi ſolet ab eis, qui acceſſuri ſunt ad gratiam tuam : oblatum eſſe dicebat Victorino à presbyteris, ut ſecretius redderet, ſicut nonnullis, qui verecundia trepidaturi videbantur, offerri mos erat: illum autem maluiſſe ſalutem

tem suam in conspectu sanctæ multitudinis profiteri. Non enim erat salus in Rhetorica, quam docebat, & tamen eam publice professus erat. Quanto minus ergo vereri debuit mansuetum gregem tuum, pronuncians Verbum tuum: qui non verebatur in verbis suis, turbas insanorum?

6. Itaque ubi ascendit, ut redderet, omnes sibimet invicem, quisque ut eum noverat, instrepuerunt nomen ejus strepitu congratulationis (quis autem ibi non eum noverat?) & sonuit presso sonitu per ora cunctorum collætantium, *Victorinus*, *Victorinus*. Cito sonuerunt exultatione, quia videbant eum: & cito siluerunt intentione, ut audirent eum. Pronunciavit ille fidem veracem præclara fiducia, & volebant eum omnes rapere intro in cor suum: & rapiebant amando, & gaudendo. Hæ rapientium manus erant.

NOTÆ.

a *Victorinus quondam Rhetor urbis Romæ*) de quo S. Hieronymus scribit *natione Afrum fuisse, & Romæ sub Constantino Principe Rhetoricam docuisse, ac in extrema demum senectute Christianum factum. Libros vero ab eo scriptos adversus Arianos, & commentarios in Epistolas S. Pauli, sed non satis dilucide ac plane, quia occupatus eruditione secularium literarum, Scripturas sanctas ignorabat. Nemo vero, quamvis eloquens, de eo bene disputare potest, quod nescit*, ut ait idem S. Hieronymus, qui expresso prænomine, eum C. Marium Victorinum appellat. l. de Scriptor. Eccl. In Epist. Pauli ad Gal.

b *Omnigenûm Deûm monstra,*) nam ut ait S. Leo *cum Roma pene omnibus dominaretur gentibus, omniũ gentiũ serviebat erroribus, & magnam sibi videbatur assumpsisse religionem, quia nullam respuebat falsitatem.* Quam autem imprudenter victis à se Diis Romani supplicarent, eleganter S. D. ostendit. Sonat vero *Anubis* lingua Ægyptia *canem*, sub cujus forma l. 1. de civ. Dei cap. 3.

illos coluisse Mercurium scribit Servius in illud Æneid. 8. *omnigenûmque Deûm monstra, & latrator Anubis*; alii aliter fabulantur. Diodorus enim l. 4. Filium Osiridis facit, qui patrem, in peregrinatione secutus, canis imagine pro insignibus usus est.

c *Infans fontis tui*) infantem vocat, quia velut recens natus infans, ex fonte sacri baptismatis novus homo prodiit.

V S V S.

Docet Victorinus illustri exemplo, publicam fidei professionem non erubescere, & potius Deum, quam homines timere.

C A P. III.

Majus gaudium esse inventis, aut redditis, aut periculo ereptis rebus caris, quam si nunquam amissa, aut semper extra periculum fuissent.

1. DEus bone, quid agitur in homine, ut plus gaudeat de salute desperatæ animæ, & de majore periculo liberatæ: quam si spes ei semper affuisset, aut periculum minus fuisset! Etenim tu quoque misericors pater, a plus gaudes *de uno pœnitente, quam de nonaginta novem justis, quibus non est opus pœnitentia.* Et nos cum magna jucunditate audimus, cum audimus, quam exultantis pastoris humeris reportetur ovis, quæ erraverat: & drachma referatur in thesauros tuos, collætantibus vicinis mulieri, quæ invenit. Et lachrymas excutit gaudium solennitatis domus tuæ, cum legitur in domo tua de minore filio *quoniam mortuus erat, & revixit; perierat, & inventus est.* Gaudes quippe in nobis, & in

Luc. 15. 7.

Luc. 15. 24.

& in Angelis tuis, sancta caritate sanctis. Nam tu semper idem, qui ea, quæ non semper, nec eodem modo sunt, eodem modo semper nosti omnia. Quid ergo agitur in anima, cum amplius delectatur inventis aut redditis rebus, quas diligit, quam si eas semper habuisset? Contestantur enim & cætera, & plena sunt omnia testimoniis clamantibus: Ita est.

2. Triumphat victor Imperator: & non vicisset, nisi pugnavisset. Et quanto majus periculum fuit in prælio, tanto majus est gaudium in triumpho. Iactat tempestas navigantes, minaturque naufragium, omnes futura morte pallescunt. Tranquillatur cœlum & mare, & exultant nimis, quoniam timuerunt nimis. Æger est carus, & vena ejus malum renuntiat: omnes qui eum salvum cupiunt, ægrotant simul animo. Fit ei recte, & nondum ambulat pristinis viribus: & fit jam tale gaudium, quale non fuit, cum antea salvus & fortis ambularet.

3. Easque ipsas voluptates humanæ vitæ, etiam non inopinatis, & præter voluntatem irruentibus, sed institutis & voluntariis molestiis, homines acquirunt. Edendi & bibendi voluptas nulla est, nisi præcedat esuriendi & sitiendi molestia. Et ebriosi quædam salsiuscula comedunt, quo fiat molestus ardor: quem dum extinguit potatio, fit delectatio. Et institutum est, ut jam pactæ sponsæ non tradantur statim, ne vilem habeat maritus datam, quam non suspiraverit sponsus dilatam. Hoc in turpi & execranda lætitia; hoc in ea, quæ concessa & licita est; hoc in ipsa sincerissima honestate ami-

Luc. 15. 32. amicitiæ; hoc in eo, qui mortuus erat, & revixit: perierat, & inventus eſt. Vbique majus gaudium, moleſtia majori præceditur.

4. Quid eſt hoc Domine Deus meus, cum tu æternum tibi tu ipſe ſis gaudium, & quædam de te circa te, ſemper gaudeant? Quid eſt, quod hæc rerum pars alternat defectu & profectu, offenſionibus, & conciliationibus? *b* An is eſt modus earum, & tantum dediſti eis, cum à ſummis cælorum uſque ad ima terrarum, ab initio uſque in finem ſeculorum, ab angelo uſque ad vermiculum, à motu primo uſque ad extremum: omnia genera bonorum, & omnia juſta opera tua, ſuis quæque ſedibus locares, & ſuis quæque temporibus ageres? Hei mihi, quam excelſus es in excelſis, & quam profundus es in profundis! & nuſquam recedis, & vix redimus ad te.

NOTÆ.

1. p. q. 21. a. 4. ad 4. a *Plus gaudes de uno pœnitente)* pulchre S. Thomas, *ſive ſint innocentes* inquit, *ſive pœnitentes: illi ſunt magis* Deo *dilecti, qui plus habent de gratia. Cæteris tamen paribus innocentia dignior eſt, & magis dilecta. Dicitur tamen Deus plus gaudere de pœnitente quam de innocente, quia plerumque pœnitentes cautiores, humiliores, & ferventiores reſurgunt. Vnde Gregorius dicit:* Homil. 34. in Euang. *quod dux in prælio eum militem plus diligit, qui poſt fugam converſus fortiter hoſtem premit, quam qui nunquam fugit, nec unquam fortiter fecit. Vel alia ratione, quia æquale donum gratiæ, plus eſt comparatum pœnitenti, qui meruit pœnam, quam innocenti, qui non meruit. Sicut centum marchæ majus donum eſt, ſi dentur pauperi, quam ſi dentur regi.*

b *An is eſt modus earum?)* Cauſam alternantis lætitiæ poſt pericula, & triſtitiæ in periculis, S. D. bene refert in naturæ creatæ mutabilitatem. Cui illud addi poteſt, amorem qui ſecuritate remittitur,

titur, periculis acui & intendi. Quare cum periclitari advertimus id, quod amamus, depulso periculo magis hilarescimus, majusque gaudium sentimus: quia vehemens metus, torpescentem veluti amorem excitavit.

CAP. IV.

Conversionem hominum magnæ autoritatis qualis erat Victorinus, plus gaudii afferre, tum quia multis noti sunt, tum quia exemplo suo prosunt.

1. AGe Domine, & fac; excita & revoca nos; accende, & rape; flagra, dulcesce; jam amemus, & curramus. Nonne multi ex profundiore tartaro cæcitatis, quam Victorinus, redeunt ad te: & accedunt, & illuminantur recipientes lumen? quod si qui recipiunt, accipiunt à te potestatem, ut filii tui fiant. Sed si minus noti sunt populis, minus de illis gaudent, etiam qui noverunt eos. Quando enim cum multis gaudetur, & in singulis uberius est gaudium: quia fervefaciunt se, & inflammantur ex alterutro. Deinde quod multis noti, multis sunt autoritati ad salutem, & præeunt secuturis. Ideoque multum de illis, & qui eos præcesserunt, lætantur: quia non de solis lætantur. Absit enim, ut in tabernaculo tuo præ pauperibus accipiantur personæ divitum, aut præ ignobilibus nobiles: quando potius *infirma mundi elegisti, ut confunderes fortia; & ignobilia hujus mundi elegisti, & contemptibilia, & ea quæ non sunt, tanquam quæ sunt, ut ea, quæ sunt evacuares.* 1. Cor. 1.

2. Et

2. Et tamen idem ipse minimus Apostolorum tuorum, per cujus linguam tu ista verba sonuisti, cum Paulus proconsul per ejus militiam debellata superbia, sub leve jugum Christi tui missus, esset regis magni provincialis effectus, ipse quoque *a* ex priore Saulo, Paulus vocari amavit, ob tam magnæ insigne victoriæ. Plus enim hostis vincitur in eo, quem plus tenet, & de quo plures tenet. Plus autem superbos tenet nomine nobilitatis, & de his plures nomine auctoritatis. Quanto igitur gratius cogitabatur Victorini pectus, quod tanquam inexpugnabile receptaculum diabolus obtinuerat, Victorini lingua, quo telo grandi & acuto multos peremerat: tanto abundantius exultare oportuit filios tuos, quia rex
Mat. 22. noster alligavit fortem: & videbant vasa ejus erepta mundari, & aptari in honorem tuum, & fieri utilia domino, ad omne opus bonum.

NOTÆ.

a *Ex priore Saulo Paulus vocari amavit)* Varias sententias, cur Apostolus assumserit nomen Pauli, cum ante vocaretur Saulus, vide apud Baron.
To. 1. A. C. 36. S. Augustinus hic censet, id nomen ab Apostolo adscitum tanquam insigne victoriæ, postquam Proconsulem Sergium Paulum, Christo adjun-
Actor. 13. xerat. Certe cum ab illo tempore primum inveniatur Paulus appellatus, nec posthac aliquando nomine alio, quam Pauli sit dictus, admodum verisimile est, tunc illi Pauli nomen fuisse inditum, in memoriam tam insignis conversionis Pauli proconsulis, & in humilitatis documentū: nam Paulus idem est, quod parvus; & memoria tam nobilis victoriæ tum Apostolum ipsum, tum alios fideles ad Dei laudes excitare potuit.

VSVS.

VSVS.

Oſtendit S. D. inter Chriſtianos nullam aliam eſſe debere cauſam, præponendi homines claros & nobiles, obſcuris & plebejis, quam quia exemplo & autoritate, tales plus proſunt Eccleſiæ Dei, quam alii.

CAP. V.

Exarſiſſe ſe in imitationem Victorini, ſed violentiam concupiſcentiæ & pravæ conſuetudinis, nondum potuiſſe ſuperare.

1. SEd ubi mihi homo tuus Simplicianus, de Victorino iſta narravit, exarſi ad imitandum. Ad hoc enim & ille narraverat. Poſtquam vero & illud addidit, quod Imperatoris Iuliani temporibus, lege data prohibiti ſunt Chriſtiani docere literaturam & oratoriam: quam legem ille amplexus, loquacem ſcholam deſerere maluit, quam verbum tuum, quo *linguas infantium facis diſertas*, non mihi fortior, quam felicior viſus eſt, quia invenit occaſionem vacandi tibi. Cui rei ego ſuſpirabam ligatus, non ferro alieno, ſed mea ferrea voluntate. Velle meum tenebat inimicus, & inde mihi catenam fecerat, & conſtrinxerat me. Quippe ex voluntate perverſa, facta eſt libido: & dum ſervitur libidini, facta eſt conſuetudo: & dum conſuetudini non reſiſtitur, facta eſt neceſſitas. Quibus quaſi anſulis quibuſdam, ſibimet innexis (unde catenam appellavi) tenebat me obſtrictum dura ſervitus. Voluntas autem nova, quæ mihi eſſe cœperat, ut te gratis colerem, fruique te vel-

Sap. 10.

vellem Deus, sola certa jucunditas! nondum erat idonea ad superandam priorem, vetustate roboratam. Ita duæ voluntates meæ, una vetus, alia nova: illa carnalis, illa spiritalis, confligebant inter se, atque discordando dissipabant animam meam.

2. Sic intelligebam, meo ipso experimento, id quod legeram: quomodo *caro con-*
Gal.7.17. *cupisceret adversus spiritum, & spiritus adversus carnem.* Ego quidem in utroque, sed magis ego in eo, quod in me approbabam: quam in eo, quod in me improbabam. Ibi enim magis jam non ego, quia ex magna parte id patiebar invitus, quam faciebam volens. Sed tamen consuetudo adversus me pugnacior ex me facta erat: quoniam volens, quo nollem, perveneram. Et quis jure contradiceret, cum peccantem justa pœna sequeretur. Et non erat jam ulla excusatio, quia videri mihi solebam, propterea me nondum contempto seculo servire tibi, quia incerta mihi esset perceptio veritatis. Iam enim & ipsa certa erat. Ego autem adhuc obligatus, militare tibi recusabam: & impedimentis omnibus sic timebam expediri, quemadmodum impediri timendum est. Ita sarcina seculi, velut somno assolet, dulciter premebar, & cogitationes, quibus meditabar in te, similes erant conatibus expergisci volentium: qui tamen superati soporis altitudine, remerguntur. Et sicut nemo est, qui dormire semper velit, omniumque sano judicio vigilare præstat: differt tamen plerumque homo somnum excutere, cum gravis torpor in membris est, eumque jam displicentem carpit libentius, quamvis surgen-

gendi tempus advenerit: Ita certum habebam, esse melius tuæ caritati me dedere, quam meæ cupiditati cedere.

3. Sed illud placebat, & vincebat: hoc libebat, & vinciebat. Non enim erat, quod tibi responderem dicenti mihi: *Surge, qui* Ephes. 5.
dormis, & exurge à mortuis, & illuminabit te Christus, & undique ostendenti vera te dicere: non erat omnino, quid responderem veritate convictus, nisi tantum verba lenta, & somnolenta: Modo, ecce modo, sine paululum. Sed modo & modo, non habebant modum: & sine paululum, in longum ibat. Frustra *condelectabar legi tuæ secundum interiorem* Rom. 7.
hominem, cum lex alia in membris meis repugnaret legi mentis meæ, & captivum me duceret, in lege peccati, quæ in membris meis erat. Lex enim peccati, est violentia consuetudinis; qua trahitur & tenetur etiam invitus animus, eo merito, quo in eam volens illabitur. Miserum ergo me, quis liberaret de corpore mortis hujus, nisi gratia tua, per Iesum Christum Dominum nostrum?

NOTÆ.

a *Imperatoris Iuliani temporibus lege data)* qua vetuit ne Christiani Rhetoricam & Grammaticam docerent teste Baronio, qui ex ipso decreti tenore A.C. 262.
evincere conatur, solum prohibitos Christianos ab his literis docendis, non autem discendis. Verum cum gravissimi autores, & ipse quoque Au- l. 18. de
gustinus affirment, utrumque Christianis pro- civ. c. 52.
hibitum: crediderim aliam præter eam, legem à Iuliano latam, qua à discendis his literis Christiana juventus arceretur. Occasione vero prioris edicti, plures egregii viri, & inter eos Victorinus, professionem Rhetoricæ & Grammaticæ deseruerunt amore Christi.

VSVS.

1. Catena, quibus impii tenentur gravibus ſceleribus alligati, quatuor anſulis innectitur. I. Eſt *perverſa voluntas*, remiſſior tamen, cum primus actus peccati, v.g. luxuriæ patratur. II. Hinc fit *libido*, ſive incenditur pruritus concupiſcentiæ quæ poſt experientiam voluptatis, ad iterandum peccatum ſtimulat. III. Inde naſcitur *conſuetudo*, qua animus inclinatur in vitium, quod frequentat. IV. Denique oritur *neceſſitas*, ſive tanta conſuetudinis violentia, ut inducat reſiſtendi deſperationem: quæ multos retinet in gravibus peccatis, luxuriæ, ebrietatis, acediæ. Et hoc illud

Prov. 18. 3. *profundum eſt, in quod cum devenerit peccator, contemnit Deum & homines*, aut ſaltem fruſtra meliora probat, cum deteriora obſtinate ſequatur.

2. Etſi grandis ſit lucta concupiſcentiæ in eo, qui ex inveterata peccandi conſuetudine aſſurgere nititur: ea tamen non excuſat à peccato, quia homo volens in hanc difficultatem ſe conjecit, unde tenetur, & meretur eam pati. Nec abſolute invitus eſt, ſed ſolum aliquo modo, in quantum nollet peccare ac ſe inebriare, niſi illum traheret conſuetudo, occaſio, reſpectus.

3. Deterrere quemvis debet à conſuetudine gravium peccatorum, hæc ipſa miſerabilis catena, qua multi redduntur incorrigibiles, & trahuntur in infernum.

4. Ejuſmodi inveterata conſuetudo peccandi (quæ recte per Antonomaſiam à S. D. *lex peccati* dicitur) non tollitur, niſi ſingulari Dei gratia: quæ ardentiſſimis precibus poſtulanda eſt ab ipſo peccatore, & illis, qui in eo corrigendo laborant.

5. Oſtendit S. D. *primum ad pœnitentiam, & emendationem gradum*, qui eſt *agnoſcere, melius eſſe Deo ſervire, quam cupiditati, & deſiderium illud faciendi concipere*. Saluberrimum erit hoc caput ſæpe perlegere, ſi quis velit ſerio pœnitere, & vitam emendare.

CAP.

CAP. VI.

Vt Potitianus sibi & Alipio, vitam S. Antonii, ejusque lectione duos ex aula Cæsaris conversos, item monasteriorum greges recensuerit.

1. ET de vinculo quidem desiderii concubitus, quo arctissimo tenebar: & secularium negociorum servitute, quemadmodum me exemeris, narrabo, & confitebor nomini tuo Domine, adjutor meus, & redemptor meus. Agebam solita crescente anxietudine, & quotidie suspirabam tibi. Frequentabam Ecclesiam tuam, quantum vacabat ab eis negociis, sub quorum pondere degebam. Mecum erat Alipius, ociosus ab opere jurisperitorum post assessionem tertiam, expectans quibus iterum consilia venderet: sicut ego vendebam dicendi facultatem, *a* si qua docendo præstari potest. Nebridius autem amicitiæ nostræ cesserat, ut omnium nostrum familiarissimo Verecundo Mediolanensi, & civi, & grammatico subdoceret, vehementer desideranti, & familiaritatis jure flagitanti, de numero nostro fidele adjutorium, quo indigebat nimis.

2. *b* Non itaque Nebridium cupiditas commodorum eò traxit, majora enim posset, si vellet de literis agere: sed officio benevolentiæ, petitionem nostrã contemnere noluit amicus dulcissimus & mitissimus. Agebat autẽ illud prudentissime, cavens innotescere personis, secundũ hoc seculum majori-

joribus: devitans in eis omnem inquietudinem animi, quem volebat habere liberum; & quam multis poſſet horis feriatum, ad quærendum aliquid, vel legendum, vel audiendum de ſapientia.

3. Quodam igitur die, non recolo cauſam, qua erat abſens Nebridius, cum ecce ad nos domum venit, ad me & Alipium, Potitianus quidam civis noſter, inquantum Afer, præclare in palatio militans, neſcio quid à nobis volebat. Et conſedimus, ut colloqueremur. Et forte ſupra menſam luſoriam, quæ ante nos erat attendit codicem, tulit, aperuit, invenit Apoſtolum Paulum inopinate ſane; putaverat enim aliquid de libris, quorum profeſſio me conterebat. Tum vero arridens, meque intuens gratulatorie, miratus eſt, quod eas, & ſolas præ oculis meis literas repente comperiſſet. Chriſtianus quippe & fidelis erat, & ſæpe tibi Deo noſtro proſternebatur in Eccleſia, crebris & diuturnis orationibus. Cui ego cum indicaſſem illis me Scripturis curam maximam impendere, ortus eſt ſermo ipſo narrante, *e* de Antonio Ægyptio monacho, cujus nomen excellenter clarebat apud ſervos tuos, nos autem uſque in illam horam latebat. Quod ille ubi comperit, immoratus eſt in eo ſermone, inſinuans tantum virum ignorantibus & admirans eandem noſtram ignorantiam.

4. Stupebamus autem audientes tam recenti memoria, & prope noſtris temporibus teſtatiſſima mirabilia tui, in fide recta, Catholica Eccleſia. Omnes mirabamur, & nos, quia tam magna erant; & ille, quia inaudita

audita

audita nobis erant. Inde ſermo ejus devolutus eſt ad monaſteriorum greges, & mores ſuaveolentiæ tuæ, & ubera deſerta eremi, quorum nos nihil ſciebamus. Et *d* erat Monaſterium Mediolani plenum bonis fratribus, extra urbis mœnia, ſub Ambroſio nutritore, & non noveramus. Pertendebat ille, & loquebatur adhuc, & nos intenti tacebamus. Vnde incidit, ut diceret neſcio quando, ſe & tres alios contubernales ſuos, nimirum apud Treviros, cum Imperator pomeridiano Circenſium ſpectaculo teneretur, exiſſe deambulatum in hortos muris contiguos: atque illic, ut forte combinati ſpatiabantur, unum ſecum ſeorſum, & alios duos itidem ſeorſum, pariterque digreſſos, ſed illos vagabundos, irruiſſe in quandam caſam, ubi habitabant quidam ſervi tui *ſpiritu pauperes, qualium eſt regnum cœlorum*; & inveniſſe ibi codicem, in quo ſcripta erat vita Antonii. Mat. 5. 3.

5. Quam legere cœpit unus eorum, & mirari, & accendi: & inter legendum meditari arripere talem vitam, & relicta militia ſeculari ſervire tibi. Erat autem ex eis, quos dicunt agentes in rebus. Tunc ſubito repletus amore ſancto & ſobrio pudore, iratus ſibi conjecit oculos in amicum, & ait illi: Dic, quæſo te, omnibus iſtis laboribus noſtris quo ambimus pervenire? Quid quærimus? Cujus rei cauſa militamus? Major ne eſſe poterit ſpes noſtra in palatio, quam ut amici Imperatoris ſimus? Et ibi, quid non fragile, plenumque periculis? Et per quot pericula pervenitur ad grandius periculum? Et quam

diu iſtud erit? Amicus autem Dei, ſi voluero, Ecce nunc fio.

6. Dixit hoc, & turbidus parturitione novæ vitæ, reddidit oculos paginis, & legebat: & mutabatur intus, ubi tu videbas, & exuebatur mundo mens ejus, ut mox apparuit. Namque dum legit, & volvit fluctus cordis ſui, infremuit aliquando & diſcrevit, decrevitque meliora; jamque tuus, ait amico ſuo: Ego jam abrupi me ab illa ſpe noſtra, & Deo ſervire ſtatui, & hoc ex hora hac, in hoc loco aggredior: te ſi piget imitari, noli adverſari. Reſpondit ille, adhærere ſe ſocio tantæ mercedis tantæque militiæ. Et ambo jam tui, ædificabant turrim ſumptu idoneo, relinquendi omnia ſua, & ſequendi te. Tunc Potitianus, & qui cum eo per alias horti partes deambulabant, quærentes eos, devenerunt in eundem locum, & invenientes admonuerunt, ut redirent, quod jam declinaſſet dies. At illi narrato placito, & propoſito ſuo, quoque modo in eis talis voluntas orta eſſet, atque firmata: petiverunt, ne ſibi moleſti eſſent, ſi adjungi recuſarent. Iſti autem nihilo mutati à priſtinis, fleverunt ſe tamen, ut dicebat, atq; illis pie congratulati ſunt, & commendaverunt ſe orationibus eorum, & trahentes cor in terra, abierunt in palatium. Illi autem affigentes cor cœlo, manſerunt in caſa. Et ambo habebant ſponſas, quæ poſteaquam hoc audierunt dicaverunt etiam ipſæ virginitatem tibi. Narrabat hæc Potitianus.

NOTÆ.

a *Si qua docendo præstari potest*) nam ut S. D. alibi ait, *si desit ingenium, nec illa Rhetoricæ præcepta capiuntur, nec si magno labore inculcata, quantulacunque ex parte capiantur, prosunt. Si vero acutum & fervens adsit ingenium, facilius adhæret eloquentia legentibus & audientibus eloquentes, quam eloquentiæ præcepta sectantibus.* Refert ibid. S.D. Ciceronis sententiam: hanc artem, n si quis cito possit, nunquam omnino posse perdiscere. l. 4 de doct. Chr. c. 3. l. de oratore.

b *Non itaque Nebridium*) Ardentissimus Sapientiæ & veritatis indagator fuit Nebridius, eique studio tempus omne à negotiis vacuum dedit. Qui ut S.D. alibi ait, *cum esset rerum obscurarum, ad doctrinam pietatis maxime pertinentium, diligentißimus & acerrimus inquisitor, valde oderat de quæstione magna responsionem brevem. Et quisquis hoc poposcisset, ægerrime ferebat, eumque si ejus persona pateretur, vultu indignabundus & voce cohibebat: indignum reputans, qui talia quæreret, cum de re tanta, quam multa dici possent deberentve, nesciret.* epist. 23.

c *De Antonio Ægyptio Monacho*) qui nobili genere natus cum adolescens Ecclesiam ingressus ex Euangelio audivisset: *si vis perfectus esse, vade & vende omnia, quæ habes &c.* tanquam sibi dicta essent, omnibus relictis Christum nudum secutus est, & vitam solitariam professus. Ejus vitam scripsit S. Athanasius. Matt. 19. 21.

d *Erat monasterium Mediolani*) in quo Iovinianus cũ collegis impietatis, aliquamdiu delituit, sub nomine Catholico, & habitu pietatis. Sed sacrosanctum illud spectatæ disciplinæ, laudatæque observantiæ habitaculum, brevi instar maris expuit, hæc latentia ibi cadavera, ut ait Baron. A.C. 382.

VSVS.

1. Familiaritas & notitia magnatum, inquietudinem animi parit, & à studio Sapientiæ avocat: ideoque cum Nebridio aut omnino fugienda est, aut certe, quantum fieri pote t, declinanda.

2. Qui cum S. Auguſtino in gravibus ſceleribus diu jacuerunt, diſcant ab illo frequentare Eccleſias, & ſuſpiria in ſuis orationibus adDeum mittere, ut eruantur à deſideriis malis & ſervitute ſeculi.

3. Habent aulici quoque documenta, quibus ſalutem in aula reperiant. I. exemplo Potitiani ſæpe Deo proſternantur in Eccleſia, crebris & diuturnis orationibus. Nec putent à ſtatu ſuo alienum, frequentare templa. II. Cum eodem Potitiano pia colloquia miſceant: nec putent officii ſui eſſe ſcurrilia, noxia, vana, falſa in medium adducere. III. Meminerint ſe in aulis & palatiis majus ſperare nihil poſſe, quam ut amici principum ſint, eorumque gratia ad opes & honores perveniant. Caveantque ne per multa pericula rerum temporalium, incidant in majus periculum ſalutis æternæ. IV. Quando in obſequiis principum, multas ſæpe horas otioſi adſtare, vel obambulare coguntur; ſalutare ſibi negotium, ipſimet procurent lectione boni libelli, ut inde incitentur ad cor ſuum cælo affigendum.

4. Admirare gratiæ divinæ efficaciam, quæ duos hos magnates tam repente immutavit, & judicii divini profunditatem, ſecundum quod, placitum & propoſitum illorum audiens Potitianus, cum ſuis illos ſecutus non eſt. Multi eadem audiunt, & diverſa faciunt.

5. Diſcite Sectarii Monaſteria & vitæ Monaſticæ profeſſionem jam olim in Eccleſia viguiſſe, temporibus Antonii, Ambroſii, Auguſtini. Non eſt commentum hoc Pontificiorum.

CAP.

CAP. VII.

Hac Potitiani narratione se confusum, quod duodecim annis, contemptum felicitatis terrenæ distulisset, & veritate agnita etiamnum cunctaretur.

1. TU autem Domine, inter verba ejus retorquebas me ad meipsum, auferens me à dorso meo, ubi me posueram, dum nollem me attendere: & constituebas me ante faciem meam, ut viderem, quam turpis essem, & quam distortus, sordidus, & maculosus, & ulcerosus. Et videbam, & horrebam, & quo à me fugerem, non erat. Et si conabar à me avertere aspectum, narrabat ille, quod narrabat. Et tu me rursus opponebas mihi, & impingebas me in oculos meos, ut invenirem iniquitatem meam & odissem. Noveram eam, sed dissimulabam, & connivebam, & obliviscebar. Tunc vero, quanto ardentius amabam illos, de quibus audiebam salubres affectus, quod se totos tibi sanandos dederant: tanto execrabilius me comparatum eis oderam. Quoniam multi mei anni mecum effluxerant, forte duodecim anni, ex quo ab undevicesimo anno ætatis meæ, lecto Ciceronis Hortensio, excitatus eram studio sapientiæ: & differebam, contempta fœlicitate terrena, ad eam investigandam vacare, cujus non inventio, sed vel sola inquisitio jam præponenda erat, etiam inventis thesauris regnisque gentium, & ad nutum circunfluentibs corporis voluptatibus.

2. At ego adoleſcens miſer valde, miſer in exordio ipſius adoleſcentiæ, etiam petieram à te caſtitatem, & dixeram: Da mihi caſtitatem, & continentiam, ſed noli modo. Timebam enim ne me cito exaudires, & cito ſanares à morbo concupiſcentiæ: quam malebam expleri quam extingui. Et ieram per vias pravas ſuperſtitione ſacrilega, non quidem certus in ea, ſed quaſi præponens eam ceteris, quæ non pie quærebam, ſed inimice oppugnabam. Et propterea putaveram me differre de die in diem, contempta ſpe ſæculi te ſolum ſequi: quia non mihi apparebat certum aliquid, quo dirigerem curſum meum. Et venerat dies, quo nudarer mihi, & increparet me conſcientia mea.

3. Vbi es lingua? Nempe tu dicebas propter incertum verũ, nolle te abjicere ſarcinam vanitatis. Ecce jam certum eſt, & illa te adhuc premit, humeriſq; liberioribus pennas recipiunt, qui neque ita inquirendo attriti ſunt, nec decennio & amplius, iſta meditati. Ita rodebar intus, & confundebar pudore horribili vehementer, cum Potitianus talia loqueretur. Terminato autem ſermone & cauſa, qua venerat, abiit ille. Et ego ad me: quæ non in me dixi? quibus ſententiarum verberibus non flagellavi animam meam, ut ſequeretur me conantem poſt te ire? Et renitebatur, recuſabat, & ſe non excuſabat. Conſumpta erant & convicta argumenta omnia. Remanſerat muta trepidatio, & quaſi mortem reformidabat, reſtringi à fluxu conſuetudinis, quo tabeſcebat in mortem.

VSVS.

VSVS.

1. Elucet, quantam utilitatem habeat lectio & narratio eorum, quæ Sancti gesserunt. Certe S. Augustinus seculi contemptum, & libidinis victoriam, exemplis Victorini, Antonii, & duorum illorum magnatum debet; his Deus facibus in illo amorem rerum cælestium accendit. *Et hunc secundum illius ad seculi contemptum, gradum* puto fuisse, *audire & admirari exempla Sanctorum.*
2. Recogita, quot tu annis differas vitæ emendationem, non solum duodecim cum S. Augustino, sed triginta, quadraginta! non post lectionem Hortensii, sed Euangelii, post tot monita, tot stimulos, tot exempla & occasiones. Erubesce ac ingemisce.

CAP. VIII.

In hortum una cum Alipio se discessisse indignantem, quod nondum Deo vellet servire, cum ipsum hoc fortiter velle, sit posse & facere.

1. TVm in illa grandi rixa interioris domus meæ, quam fortiter excitaveram cum anima mea, in cubiculo nostro, corde meo: tam vultu quam mente turbatus, invado Alipium, & exclamo: Quid patimur? Quid est hoc? quid audisti? Surgunt indocti, & cœlum rapiunt, & nos cum doctrinis nostris sine corde, ecce ubi volutamur in carne, & sanguine? An quia præcesserunt, pudet sequi, & non pudet nec saltem sequi? Dixi nescio quæ talia: & abripuit me ab illo æstus meus, cum taceret, attonitus me intuens. Neque enim solita sonabam: plus loquebantur animum meum,

 frons,

frons, genæ, oculi, color, modus vocis quam verba, quæ promebam.

2. Hortulus quidam erat hoſpitii noſtri, quo nos utebamur, ſicut tota domo. Nam hoſpes ibi non habitabat dominus domus. Illuc me abſtulerat tumultus pectoris, ubi nemo impediret ardentem litem, quam mecum aggreſſus eram, donec exiret, qua tu ſciebas, ego autem non. Sed tantum inſaniebam ſalubriter, & moriebar vitaliter: gnarus quid mali eſſem, & ignarus quid boni poſt paululum futurus eſſem. Abſceſſi ergo in hortum, & Alipius pedem poſt pedem. Neq; enim ſecretum meum non erat, ubi ille aderat; aut quando me ſic affectum deſereret? Sedimus, quantum potuimus, remoti ab ædibus. Ego fremebam ſpiritu, indignans turbulentiſſima indignatione, quod non irem in placitum & pactum tecum Deus meus, in quod eundum eſſe omnia oſſa clamabant, & in cœlum tollebant laudibus. Et non illuc ibatur navibus, aut quadrigis, aut pedibus, quantum ſaltem de domo in eum locum ieram, ubi ſedebamus.

3. Nam non ſolum ire, verum etiam pervenire illuc, nihil erat aliud, quam velle ire; ſed velle fortiter & integre; non ſemiſauciam hac atque hac verſare, & jactare voluntatem, hac parte aſſurgentem, cum alia parte cadente luctantem. Denique tam multa faciebam corpore, in ipſis cunctationis æſtibus, quæ aliquando volunt homines, & non valent, ſi aut ipſa membra non habeant, aut ea vel colligata vinculis, vel reſoluta languore, vel quoquo modo impedita ſint.

ſint. Si evulſi capillum, ſi percuſſi frontem, ſi conſertis digitis amplexatus ſum genu, quia volui, feci. Potui autem velle, & non facere, ſi mobilitas membrorum non obſequeretur. Tam multa ergo feci, ubi non hoc erat velle, quod poſſe: & non faciebam, quod & incomparabili affectu amplius mihi placebat: & mox ut vellem, poſſem, quia mox, ut vellem, utique vellem. Ibi enim facultas ea, quæ voluntas, & ipſum velle, jam facere erat, & tamen non fiebat. Faciliuſq; obtemperabat corpus tenuiſſimæ voluntati animæ, ut ad nutū membra moverentur, quam ipſa ſibi anima ad voluptatem ſuam magnam, in ſola voluntate perficiendam.

VSVS.

1. Cum legis vel audis vitam SS. ſæpe tibi inculca: Quid audiſti? quid legiſti? Surgunt indocti, ignobiles, pauperes, contempti, & cælum rapiunt: & nos cum doctrinis, familiis, divitiis, honoribus noſtris, ſine corde, ecce ubi volutamur?
2. Indignatio *animi frementis adverſus ſeipſum, quod non eat in placitum divinum*, indicium eſt bonæ mentis. Quæ incitanda eſt, tum hoc ipſo exemplo celerrimi obſequii, quod præſtat corpus animo, ut indignum ſit animum non obtemperare ſibi; tum alacritate, qua aulici ſuis principibus, ducibus milites, ad minimum nutum morem gerunt.
3. Fortiter velle & integre, eſt pervenire ad virtutem & perfectionem. Sed quia pauci ita volunt, ut non ſimul nolint, hinc pauci ſerio ſe convertunt ad ſtudium perfectionis. Tu Deus, qui inchoas velle noſtrum, conſumma illud, ut fiat integrum, & ſufficiat omnibus difficultatibus ſuperandis.

CAP. IX.

Ideo statim fieri, quod imperat voluntas corpori, quia ex toto vult; non autem fieri, quod ipsa imperat, quia non ex toto vult.

1. VNde hoc monstrum? & quare istud? Luceat misericordia tua, & interrogem, si forte mihi respondere possint latebræ pœnarum hominum, & tenebrosissimæ contritiones filiorum Adam. Vnde hoc monstrum, & quare istud? Imperat animus corpori, & paretur statim: imperat animus sibi, & resistitur. Imperat animus, ut moveatur manus, & tanta est facilitas, ut vix à servitio discernatur imperium. Et animus animus est, manus autem corpus est. Imperat animus, ut velit animus, nec alter est, nec facit tamen. Vnde hoc monstrum, & quare istud? Imperat, inquam, ut velit, qui non imperaret, nisi vellet: & non fit, quod imperat.

2. Sed non ex toto vult, non ergo ex toto imperat. Nam in tantum imperat, in quantū vult: & in tantum non fit, quod imperat, in quantum non vult. Quoniam voluntas imperat, ut sit voluntas, nec alia, sed ipsa. Non utiq; plena imperat: ideo non est, quod imperat. Nam si plena esset, nec imperaret ut esset, quia jam esset. Non igitur monstrū, partim velle, partim nolle: sed ægritudo animi est, quia non totus assurgit veritate sublevatus, consuetudine prægravatus. Et ideo sunt duæ voluntates, quia una earum tota non est, & hoc adest alteri, quod deest alteri.

VSVS.

VSUS.

Rogandus medicus cælestis, ut ſanet ægritudinem voluntatis, partim volentis, partim nolentis. Volumus bonum, imo non volumus, ſed vellemus ſi arduum non eſſet: & hæc Velleitas, eſt voluntas ineſficax. Non ſanatur vero hæc ægritudo niſi per gratiam Dei, meditationem rerum cæleſtium; & ingentem violentiam. Tunc voluntas ſana eſt, cum efficax eſt ad bonum.

CAP. X.

Contrarias voluntates non duas naturas in homine arguere, ſed unam eandemque animam, diverſis voluntatibus æſtuantem.

1. PEreant à facie tua Deus, ſicuti pereunt vaniloqui & mentis ſeductores; qui cum duas voluntates in deliberando animadverterint, *a* duas naturas duarum mentium eſſe aſſeverant, unam bonam, alteram malam. Ipſi vere mali ſunt, cum iſta mala ſentiunt; & iidem ipſi boni erunt, ſi vera ſenſerint, veriſque conſenſerint; ut dicat eis Apoſtolus tuus: *Fuiſtis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino.* Illi enim, volunt eſſe lux, non in Domino, ſed in ſeipſis, putando animæ naturam hoc eſſe, quod Deus eſt. Ita facti ſunt denſiores tenebræ, quoniam longius à te receſſerunt horrenda arrogantia, à te *vero lumine, illuminante omnem hominem venientem in hunc mundum.* Attendite, quid dicatis, & erubeſcite; & *accedite ad eum, & illuminamini, & vultus veſtri non erubeſcent.* Ego cum deliberabam, ut iam ſervirem Domino Deo

Ephe. 5. 8.
Ioa. 1. 10.
Pſal. 33. 6.

meo, ſicut diu diſpoſueram; ego eram, qui volebam, ego eram, qui nolebam. Ego ego eram, nec plene volebam, nec plene nolebam. Ideo mecum contendebam; & diſſipabar à meipſo. *b* Et ipſa diſſipatio, me invito quidem fiebat: nec tamen oſtendebat naturam mentis alienæ, ſed pœnam meæ.
Rom. 7. 15. *Et ideo, jam non ego operabar illam, ſed quod habitabat in me peccatum*, de ſupplicio liberioris peccati: quia eram filius Adam. *c* Nam ſi tot ſunt contratiæ naturæ, quot voluntates ſibi reſiſtunt: non jam duæ, ſed plures erunt.

2. Si deliberet quiſquam, utrum ad conventiculum eorum pergat, an ad theatrum, clamant iſti: Ecce duæ naturæ, una bona hac ducit, altera mala illac reducit. Nam unde iſta cunctatio ſibimet adverſantium voluntatum? Ego autem dico ambas malas, & quæ ad illos ducit, & quæ ad theatrum reducit. Sed non credunt niſi bonam eſſe, qua itur ad eos. Quid ſi ergo quiſquam noſtrum deliberet, & ſecum altercantibus duabus voluntatibus fluctuet, utrum ad theatrum pergat, an ad Eccleſiam noſtram; nonne & iſti, quid reſpondeant, fluctuabunt? Aut enim fatebuntur, quod nolunt, bona voluntate pergi in Eccleſiam noſtram (ſicut in eam pergunt, qui ſacramentis ejus imbuti ſunt, atque detinentur) aut duas malas naturas, & duas malas mentes in uno homine confligere putabunt: & non erit verum, quod ſolent dicere, unam bonam, alteram malam. Aut convertentur ad verum, & non negabunt, cum quiſque deliberat, animam unam diverſis voluntatibus æſtuare. Iam ergo non dicant, cum duas volun-

voluntates in homine uno adverſari ſibi ſentiunt, duas contrarias mentes de duabus contrariis ſubſtantiis, & de duobus contrariis principiis contendere, unam bonam, alteram malam.

3. Nam tu Deus verax improbas eos, & redaguis atque convincis eos, ſicut in utraque mala voluntate, cum quiſque deliberat, utrum hominem veneno interimat, an ferro; utrum fundum alienum, illum, an illum invadat, quando utrumque non poteſt; utrum emat voluptatem luxuria, an pecuniam ſervet avaritia; utrum ad circum pergat, an ad theatrum, ſi uno die utrumque exhibeatur; addo etiam tertium, an ad furtum de domo aliena, ſi ſubeſt occaſio; addo & quartum, an ad committendum adulterium, ſi & inde ſimul facultas aperitur; ſi omnia concurrant in unum articulum temporis, pariterque cupiantur omnia, quæ ſimul agi nequeunt.

4. Diſcerpunt enim animum ſibimet adverſantibus quatuor voluntatibus, vel etiam pluribus, in tanta copia rerum, quæ aperiuntur: nec tamen tantam multitudinem diverſarum ſubſtantiarum ſolent dicere. Ita & in bonis voluntatibus. Nam quæro ab eis, utrum bonum ſit delectari in lectione Apoſtoli, & utrum bonum ſit delectari Pſalmo ſobrio, & utrum bonum ſit Euangelium diſſerere? Reſpondebunt ad ſingula: Bonum. Quid ſi ergo pariter delectent omnia, ſimulque uno tempore? nonne diverſæ voluntates diſtendunt cor hominis, cum deliberatur, quid potiſſimum arripiamus? Et omnes bonæ ſunt, & certant ſecum, donec

eligatur unum, quo feratur tota voluntas una, quæ in plures dividebatur: Ita etiam, cum æternitas delectat superius, & temporalis boni voluptas retentat inferius, eadem anima est, non tota voluntate illud aut hoc volens; & ideo discerpitur gravi molestia, dum illud veritate præponit, hoc familiaritate non ponit.

NOTÆ.

a *Duas naturas duarum mentium esse asseverent*) Ex occasione Manichæorum errorem refellit, qui, ut alibi ait, *Carnalem concupiscentiam, qua caro concupiscit adversus Spiritum, non ex vitiata in primo homine natura nobis inesse infirmitatem, sed substantiam volunt esse contrariam sic nobis adhærentem, ut quando liberamur atque purgamur separetur à nobis, & in sua natura etiam ipsa, immortaliter vivat. Easque duas mentes, vel duas animas, unam bonam, alteram malam in uno homine inter se habere conflictum: quando caro concupiscit adversus Spiritum, & Spiritus adversus carnem.*

hæref. 46. ad Quodvult d. Gal. 5. verf. 17.

b *Ipsa dißipatio me invito quidem fiebat*) nemo enim amat æstum rebellantis concupiscentiæ. Sed est hæc pœna debita peccato originali, imo & culpis propriis, quibus pravi habitus augentur & carnis indomita libido inflammatur.

c *Nam si tot sunt contraria naturæ, quot voluntates &c.*) efficaci argumentatione elidit Manichæorum errorem, ex contrariis affectibus voluntatis non solum duas, sed multo plures in eodem homine naturas concludens, non solum bonas & malas, sed plures bonas, & plures malas.

VSVS.

Clamet peccator cum Publicano *Deus propitius esto mihi maximo peccatori*, ego sum qui volo malum, nolo bonum, ego qui inefficaciter volo bonum, & efficaciter eligo malum; delectat quidem beata æternitas superius, ideoque vellem esse bonus; sed temporalis boni voluptas retentat inferius, ideoque volo esse malus, vel certe maneo minus bonus. Etsi enim veritas trahat sursum, sensus tra-

Luc. 18. 13.

trahit deorsum, *nam*, ut ait Gerson, *amor mundi oculis cernitur corporis, & sentitur dulcis esse ad retinendum, amarus vero ad perdendum. Amor autem Dei contra non videtur, & sentitur durus ad acquirendum, & dulcis ad dimittendum. Ecce certe durum divortium, seu partitio.* De monte contempl. cap. 21.

CAP. XI.

Imminente puncto Conversionis, se ampliorem sensisse horrorem, retinentibus hinc nugis nugarum, invitantibus inde exemplis plurimorum Dei famulorum.

1. SIc ægrotabam & excruciabar, accusans memetipsum solito acerbius nimis, ac volvens ac versans me in vinculo meo: donec abrumperetur totum, quo jam exiguo tenebar, sed tenebar tamen. Et instabas tu in occultis meis Domine, severa misericordia, flagella ingeminans timoris & pudoris, ne rursus cessarem: & non abrumperetur idipsum exiguum & tenue, quod remanserat, & revalesceret iterum, & me robustius alligaret. Dicebam enim apud me intus: Ecce modo fiat, modo fiat. Et cum verbo jam ibam in placitum. Iam pene faciebam, & non faciebam: nec relabebar tamen in pristina, sed de proximo stabam, & respirabam. Et iterum conabar, & paulo minus ibi eram, & paulo minus jam jamque attingebam & tenebam: & non ibi eram, nec attingebam, nec tenebam, hæsitans mori morti, & vitæ vivere: plusque in me valebat deterius inolitum, quam melius insolitum. Punctumque ipsum temporis, quo aliud futurus eram, quanto propius

pius admovebatur, tanto ampliorem incutiebat horrorem: ſed non recutiebat retro, nec avertebat, ſed ſuſpendebat.

2. Retinebant me nugæ nugarum, & vanitates vanitatum, antiquæ amicæ meæ, & ſuccutiebant veſtem meam carneam, & ſubmurmurabant: Dimittis ne nos? & à momento iſto, non erimus tecum ultra in æternum? & à momento iſto, non tibi licebit hoc, & illud ultra in æternum? Et quæ ſuggerebant in eo, quod dixi hoc & illud, quæ ſuggerebant Deus meus? avertat ab anima ſervi tui miſericordia tua. Quas ſordes ſuggerebant? quæ dedecora? Et audiebam eas jam longe minus, quam dimidius; non tanquam libere contradicentes eundo in obviam, ſed velut à dorſo muſſitantes, & diſcedentem quaſi furtim vellicantes, ut reſpicerem. Retardabant tamen me cunctantem abripere, atque excutere ab eis, & tranſilire quo vocabar, cum diceret mihi conſuetudo violenta: Putaſne, ſine iſtis poteris?

3. Sed jam tepidiſſime hoc dicebat. Aperiebatur enim ab ea parte, qua intenderam faciem, & quo tranſire trepidabam, caſta dignitas continentiæ, ſerena, & non diſſolute hilaris, honeſte blandiens ut venirem, neque dubitarem: & extendens ad me ſuſcipiendum, & amplectendum pias manus, plenas gregibus bonorũ exemplorum. Ibi tot pueri, & puellæ; ibi juventus multa, & omnis ætas, & graves viduæ, & virgines anus; & in omnibus ipſa continentia nequaquã ſterilis, ſed fecunda mater filiorũ gaudiorum, de marito te Domine. Et irridebat me irriſione exhortatoria quaſi diceret: Tu non poteris,

teris,

teris, quod isti & istæ? An vero isti & istæ in semetipsis possunt, ac non in Domino Deo suo? Dominus Deus eorũ me dedit eis. Quid in te stas, & non stas? Projice te in eum; noli metuere, nõ se subtrahet, ut cadas. Projice te securus, excipiet, & sanabit te. Et erubescebam nimis, quia illarum nugarũ murmur adhuc audiebam, & cunctabundus pendebam. Et rursus illa, quasi diceret: Obsurdesce adversus immunda illa membra tua super terram, ut mortificentur. *Narrant* tibi *delectationes, sed non sicut lex Domini Dei tui.* Ista controversia in corde meo, non nisi de me ipso adversus meipsum. At Alipius affixus lateri meo, inusitati motus mei exitum tacitus operiebatur. Psal. 118. 85.

VSUS.

Punctum temporis, quo alius futurus erat Augustinus, quo propinquius erat, eo graviori æstu cor ejus inhorruit. *Nempe hac est eradicatio Planta, alibi plantanda, ubi adest grandis violentia. Hac est occisio mortificatioque grani seminati; hoc est dicere de recessu vita prima ac carnalis, ad perveniendum ad spiritualem. Heu quam aspera via hac est ad transeundum, & devincendum!* Similem horrorem experta est S. Teresa in puncto transitus sui à seculo ad religionem. *In veritate recordor* ait, *quod secundum meum judicium senserim exeundo domum paternam tantum dolorem, ut vix crediderim me majorem debere sentire in mea morte. Et mihi videtur, quod singula ossa contra se invicem in toto corpore concussa fuerint, &c.* Oritur vero hæc lucta inde, quia sub punctum conversionis, ut advertit Gerson & S. Teresa, *amor Dei est valde modicus & debilis, mundanus vero fortis & potens, repugnatque fortiter ne nidum suum, seu hospitium, quod habuit ab infantia in homine, perdat.* Unde collige signum esse bonæ vocationis magnam luctam sentire; tales enim communiter constanter perseverant. In vita sua c. 4.

Quisquis de statu vitæ deliberat, ex hoc capite salutare

tare consilium capiet, si veluti judex audiat concupiscentiam una ex parte, ex altera continentiam.

Nugæ Nugarum.	Continentia.
1. *Dimittis ne nos?*	1. *Obmutesce adversus illa membra tua super terram, ut mortificentur.*
2. *Et à momento isto non erimus tecum, ultra in æternum?*	2. *Non erunt mecum, sordes & dedecora.*
3. *Non licebit tibi hoc & illud ultra in æternum?*	3. *Narrant tibi delectationes, sed non sicut lex Domini Dei tui.*
4. *Putasne sine istis poteris?*	4. *Tu non poteris, quod isti & istæ? An vero isti & istæ in semetipsis possunt, ac non in Domino Deo suo? Projice te in eum.*

Diffidentia sui, & fiducia in Deum *Tertius gradus S. D. fuit ad perfectam conversionem.* Est signum luculentum divinæ vocationis ac veluti sigillũ, sentire in se grandem fiduciam, illud perficiendi, quod Deus dedit velle.

CAP. XII.

Divinæ vocis monitu se incidisse in illud Pauli Rom. 13, vers. 13, & 14, Non in comessationibus &c. & totum ad Deum conversum esse, sequente mox Alipio, & matre gratulante.

1. VBi verò à fundo arcano, alta consideratio contraxit, & congessit totam miseriam meam in conspectum cordis mei, oborta est procella ingens, ferens ingentem imbrem lachrymarum. Et ut totum effunderem cum vocibus suis, surrexi ab Alipio. Solitudo enim mihi, ad negotium flendi aptior suggerebatur. Et secessi remotius, quam ut posset mihi onerosa esse etiam ejus præ-

præsentia. Sic tunc eram, & ille sensit, nescio quid. Aliquid enim puto dixeram, in quo apparebat sonus vocis meæ jam fletu gravidus, & sic surrexeram. Mansit ergo ille, ubi sedebamus, nimie stupens. Ergo sub quadam fici arbore stravi me, nescio quomodo: & dimisi habenas lachrymis, & proruperunt flumina oculorum meorum acceptabile sacrificium tuum. Et non quidem his verbis, sed in hac sententia multa dixi
tibi: *Et tu Domine usquequo? Vsquequo Domine* Psal. 6. 4. Psal. 12. 1.
irasceris in finem? Ne memor fueris iniquitatum no- Psal. 78. 8.
strarum antiquarum. Sentiebam enim me ab eis teneri, & jactabam voces miserabiles. Quamdiu, quamdiu, cras & cras? Quare non modo? quare non hac hora, finis turpitudinis meæ?

2. Dicebam hæc, & flebam amarissima contritione cordis mei. Et ecce audio vocem de vicina domo, cum cantu dicentis, & crebro repetentis, quasi pueri an puellæ, nescio: *Tolle lege, tolle lege.* Statimque mutato vultu, intentissimus cogitare cœpi, utrumnam solerent pueri in aliquo genere ludendi cantare tale aliquid: nec occurrebat omnino audivisse me uspiam. Repressoque impetu lachrymarum surrexi, nihil aliud interpretans, nisi divinitus mihi juberi, ut aperirem codicem, & legerem, quod primum capitulum invenissem. Audieram enim de Antonio, quod ex Euangelica lectione, cui forte supervenerat, admonitus fuerit, tanquã
sibi diceretur, quod legebatur: *Vade, vende* Mat. 19.
omnia, quæ habes, & da pauperibus, & habebis the- 21.
saurum in cœlis: & veni, sequere me; & tali oraculo, confestim ad te esse conversum.

3. Ita-

3. Itaque concitus redii ad eum locum, ubi ſedebat Alipius: ibi enim poſueram codicem Apoſtoli, cum inde ſurrexeram. Arripui, aperui, & legi in ſilentio capitulum,
Rom. 13. 13. 14. quo primum conjecti ſunt oculi mei: *Non in commeſſationibus, & ebrietatibus, non in cubilibus, & impudicitiis, non in contentione & æmulatione: ſed induimini Dominum Ieſum Chriſtum, & carnis providentiam ne feceritis in concupiſcentiis veſtris.* Nec ultra volui legere, nec opus erat. Statim quippe cum fine hujuſce ſententiæ, quaſi luce ſecuritatis infuſa cordi meo, omnis dubitationis tenebræ diffugerunt. Tum interjecto aut digito, aut neſcio quo alio ſigno, codicem clauſi, & tranquillo jam vultu indicavi Alipio.

At ille, quid in ſe ageretur, quod ego neſciebam, ſic indicavit. Petit videre, quid legiſſem; oſtendi; attendit etiam ultra, quam ego legeram: & ignorabam, quid ſequeretur.
Rom. 14, 1. Sequebatur vero: *Infirmum autem in fide recipite.* Quod ille ad ſe retulit, mihique aperuit. Sed tali admonitione firmatus eſt, placitoque ac propoſito bono & congruentiſſimo ſuis moribus, quibus à me in melius jam olim, valde longeque diſtabat, ſine ulla turbulenta cunctatione conjunctus eſt. Inde ad matrem ingredimur; indicamus, gaudet; narramus, quemadmodum geſtum ſit, exultat &
Epheſ. 3. 20. triumphat; & benedicebat tibi, *qui potens es ultra, quam petimus aut intelligimus facere*; quia tanto amplius ſibi à te, conceſſum de me, videbat, quam petere ſolebat miſerabilibus flebilibuſque gemitibus. Convertiſti enim ita me ad te, ut nec uxorem quærerem, nec aliquam ſpem ſeculi hujus: ſtans in ea regula

gula fidei, in qua me ante tot annos ei revelaveras. Et *convertisti luctum ejus in gaudium*, Psal. 12, 29.
multo uberius, quam voluerat, & multo carius, atque castius, quam de nepotibus carnis meæ requirebat.

VSVS.

1. Sæpe clamet peccator cum Augustino, *Vsquequo Domine irasceris in finem? Ne memor fueris iniquitatum nostrarum antiquarum*, sentit enim his se teneri qui serio converti vult: violentia consuetudinis, cæcitate mentis, infirmitate voluntatis. Hæc justissima pœna est peccatorum, ut etiam volentes, non nisi difficulter, possimus peccata relinquere.
2. *Hæc mutatio dexteræ Excelsi*, manus Domini fecit hoc, non Augustinus. Lux divinæ gratiæ vertit in odium illecebras libidinis, & in contemptum amorem seculi. Sic Paulus voce cælesti, sic Antonius verbis Euangelii, mutati sunt ab eo, qui est mirabilis in Sanctis suis. Sæpe hæc eadem legimus, audimus, cogitamus; sed *Spiritus ubi vult, spirat*, non convertimur cum Augustino, nec assumimur cum Alipio. Saltem pro modulo nostro divinæ cooperemur gratiæ, quæ nunquam deest volentibus.
3. Eripuit Deus Aug. his S. Pauli verbis. I. A desiderio concubitus & omni intemperantia, per illa: *non in comessationibus & ebrietatibus, non in cubilibus & impudicitiis*. II. A servitute secularium negotiorum, per illa: *non in contentione & æmulatione*, quibus mundus scatet. Sic contritus est duplex laqueus, quo se adhuc retentum scribit S. D. supra. Induit vero Deo vocante Dominum nostrum Iesum Christum, per imitationem virtutum ejus, nec ultra fecit providentiam carnis in desideriis. Cornelius Lancellotus censet his S. Pauli verbis, ei insinuata consilia Euangelica. cap. 6. l. 1 vitæ S. Aug. cap. 37.

LIBER IX.

In villam Verecundi abit cum matre, aliisque amicis. Professionem Rhetoricæ abdicat; libros varios scribit. Biennio fere elapso Mediolanum redit; ibi cum Alipio, & Adeodato filio, baptizatur. Inde cum Matre, & aliis in Africam remeare parat. Matris deinde vitam, & ad ostia Tiberina mortem: suum item luctum gratus Filius, pie & eleganter exequitur.

CAP. I.

Laudat Deum, qui mutavit voluntatem ejus, ut tolleret jugum Christi, & suave ei esset, carere suavitatibus nugarum.

O Domine, *ego servus tuus, ego servus tuus, & filius ancillæ tuæ. Dirupisti vincula mea, tibi sacrificabo hostiam laudis.* Laudet te cor meum, & lingua mea, & omnia ossa mea dicant, *Domine, quis similis tibi?* Dicant, & responde mihi; & dic animæ meæ, *Salus tua ego sum.* Quis ego, & qualis ego? Quid non mali ego, aut facta mea, aut si non facta, dicta mea: aut si non dicta, voluntas mea fuit? Tu autem Do-

Psal. 115, 16.

Psal. 82, 2.

Psal. 34, 3.

Domine bonus, & misericors, & dextera tua respiciens profunditatem mortis meæ, & à fundo cordis mei exhauriens abyssum corruptionis. Et *a* hoc erat totum nolle, quod volebas, & velle, quod nolebas.

2. Sed ubi erat tam annoso tempore, & de quo imo altoque secreto, evocatum est in momento liberum arbitrium meum, quo subderem cervicem *leni jugo* tuo, & humeros levi sarcinæ tuæ, Christe Iesu, adjutor meus, redemptor meus? Quam suave mihi subito factum est, carere suavitatibus nugarum! & quas amittere metus fuerat, jam dimittere gaudium erat. Ejiciebas enim eas à me, vera tu & summa suavitas: ejiciebas, & intrabas pro eis omni voluptate dulcior, sed non carni & sanguini; omni luce clarior, sed *b* omni secreto interior; omni honore sublimior, sed non sublimibus in se. Iam liber erat animus meus à curis mordacibus ambiendi, & acquirendi, & volutandi, atque *c* scalpendi scabiem libidinum: & garriebam tibi claritati meæ, & divitiis meis, & saluti meæ Domino Deo meo. Matt. 11. 29.

NOTÆ.

a *Hoc erat totum)* nolle quod vult Deus, & velle quod non vult, hæc tota est peccatoris corruptio.

b *Omni secreto interior)* clarissime lucet Dei gratia, sed intus in cordis arcano, non foris in negotiorum tumultu, & rerum sensibilium turbis.

c *Scalpendi scabiem)* apposita utitur metaphora. Scabiosi sunt, & leprosi, homines impuri: delectantur infelici pruritu, qui non tam voluptatem habet, quam turpissimi morbi testimonium.

USUS.

VSVS.

1. Qui divina gratia à gravibus peccatis reſurgit, cum S. Auguſtino, mox Deo gratias agat, & illius beneficium agnoſcat, expendens divinæ gratiæ eſſe mirabilem hanc immutationem.

2. Credant S. Auguſtino jam converſo, magnam eſſe ſuavitatem pœnitentiæ, & converſionis, qui putant morte amariorem eſſe vitam ſine illicitis cupiditatibus. En ſuave factum eſt S. D. carere illo luto, in quo tam alte hærebat! Vtiliter hoc caput leget, quiſquis divinam vocationem ſentit, & ſequi ſtatuit; item, qui conſcientiam ſuam ſeria confeſſione expiavit.

CAP. II.

Abdicationem profeſſionis Rhetoricæ, valetudini quoque neceſſariam, ſe in ferias vindemiales vitandæ offenſionis cauſa, diſtuliſſe.

1. ET placuit mihi in conſpectu tuo non tumultuoſe abripere, ſed leniter ſubtrahere miniſterium linguæ meæ, *a* nundinis loquacitatis: ne ulterius pueri meditantes non legem tuam, non pacem tuam, ſed inſanias mendaces & bella forenſia, mercarentur ex ore meo *b* arma furori ſuo. Et opportune jam pauciſſimi dies ſupererant, ad vindemiales ferias: & ſtatui tolerare illos, ut ſolemniter abſcederem, & redemptus à te, jam non redirem venalis. Conſilium ergo noſtrum erat coram te; coram hominibus autem, niſi noſtris non erat. Et convenerat inter nos, ne paſſim cuiquam ef-
Pſal. 83.7. funderetur. Quamquam tu nobis *d* à convalle plorationis aſcendentibus, & cantan-

tibus

tibus canticum graduum, dederas *sagittas acutas, & carbones vastatores* adversus linguam subdolam, velut consulendo contradicentem, & sicut cibum assolet, amando consumentem. Sagittaveras tu cor nostrum, caritate tua, & gestabamus verba tua transfixa visceribus. Et exempla servorum tuorum, quos de nigris lucidos, & de mortuis vivos feceras, congesta in sinum cogitationis nostræ, urebant & absumebant gravem torporem, ne in ima vergeremus. Et accendebant nos valide, ut omnis ex lingua subdola contradictionis flatus, inflammare nos acrius posset, non extinguere. Psal. 119, 4.

2. Veruntamen, quia propter nomen tuum, quod sanctificasti per terras, etiam laudatores utique haberet votum & propositum nostrum, jactantiæ simile videbatur, non operiri tam proximum feriarum tempus: sed de publica professione, atque ante oculos omnium sita, ante discedere, ut conversa in factum meum ora cunctorum intuentium, quam vicinum vindemialium diem prævenire voluerim, multa dicerent, quod quasi appetissem magnus videri. Et quo mihi erat istud, ut putaretur & disputaretur de animo meo, & blasphemaretur bonum nostrum? Quin etiam, quod ipsa æstate e literario labori nimio, pulmo meus cedere cœperat, & difficulter trahere suspiria, doloribusq; pectoris testari se saucium, vocemque clariorem productioremve recusare: primo perturbaverat me, quia magisterii illus sarcinam, pene jam necessitate deponere cogebat, aut si curari, & convalescere potuissem, certe intermittere. Sed ubi

plena voluntas vacandi & videndi, quoniam tu es Deus, oborta mihi est atque firmata, nosti Deus meus, etiam gaudere cœpi, quod hæc quoque suberat non mendax excusatio: quæ offensionem hominum temperaret, qui propter liberos suos, me liberum esse nunquam volebant.

3. Plenus igitur tali gaudio, tolerabam illud intervallum temporis, donec decurreret. Nescio utrum, vel viginti dies erant, sed tamen fortiter tolerabantur, quia recesserat cupiditas, quæ mecum solebat ferre grave negocium: & ego premendus remanseram, nisi patientia succederet. Peccasse me in hoc, quisquam servorum tuorum, fratrum meorum dixerit; quod jam pleno corde militia tua, passus me fuerim, vel una hora sedere in cathedra mendacii. At ego non contendo. Sed tu Domine misericordissime, nonne & hoc peccatum, cum cæteris horrendis & funereis, in aqua sancta ignovisti, & remisisti mihi?

NOTÆ.

a *Nundinis loquacitatis*) Rhetoricæ professionem intelligit, hoc sane convitio dignam, si vano fine suscipiatur.

b *Arma furori suo*) ut eloquentia aliæque artes sunt instrumenta virtutum, si ad divinam gloriam referantur, ita sunt arma furoris, quo insaniunt filii vanitatis, studia sua ad quæstum & vanos honores referentes, tanto deteriores, quanto doctiores, præsertim si hæresis & pertinacia accedat.

a *A convalle plorationis*) seu pœnitentiæ, seu miseriarum hujus mundi, qui est vallis lachrymarum.
Psa. 83.7. Alludit vero S. D. ad illud *Beatus vir, cujus est auxilium abs te, ascensiones* virtutum *in corde suo disposuit: in valle lacrymarum.*

d Can-

d *Cantantibus canticum graduum)* quod complectitur quindecim Psalmos, à 119 usq; ad 133. Sunt autem tot Psalmi, qui dicuntur graduum, quoniam tot fuerunt gradus templi Solomonis teste S. D. in quorum ascensione hos Psalmos cani solitos, censent Lyranus & alii. Theodoretus & Euthymius putant hæc cantica ad literam significare, ascensionem Iudæorum de Babylone in Ierusalem. Illud certum esse affirmat Bellarminus *ascensionem sive hanc, sive illam, figuram fuisse ascensionis electorum; qui per gradus virtutum, ac præcipue caritatis, ascendunt de valle lachrymarum ad cælestem Ierusalem; & de hac ascensione Spiritum sanctum potissimum locutum*; ideoque hi Psalmi merito frequentantur ab Ecclesia. Et verisimile est S. Augustinum post suam conversionem ex desiderio proficiendi in caritate Dei, sæpius illos usurpasse, idque ipsum hic significare.

In Psal. 150.

In argum. Psal. 119.

e *Labori nimio pulmo meus cedere cœperat)* assiduis clamoribus fractus, inde pectoris dolor, cujus quoque mentionem alibi facit. Quam excusationem divina providentia ei subministravit, ut cum minori offensione deserere posset functionem.

VSVS.

1. Primus hic post conversionem labor est, hominum judicia & opprobria spernere; ad quod generose faciendum, verbo & exemplo egregie ducit Augustinus. Estque hæc virtus pars fortitudinis, magnopere necessaria Incipientibus, nisi propositum suum cito deserere velint.

l. 1. contra Acad. c. 1. l. de vita beata. l. 1. de ordine c. 1.

2. Alterum quoque, insignis prudentiæ documentum, præbet S. D. ut nempe vitemus offensiones hominum, quoad fieri potest. Quod vero in fine capitis, quasi subdubitat de peccato, bonæ illud mentis & humilitatis est. Hanc enim ejus moram in professione Rhetoricæ, intentio caritatis, & illud ipsum magisterium in Dei gloriam relatum non solum inculpabilem, verum & laudabilem, fecit. Nec amplius cathedra ejus fuit mendacii, sed veritatis, quia istam, non illud spectabat.

CAP. III.

Concessit illis villam Verecundus, cujus, sicut & Nebridii paulo post secutam conversionem, ac utriusque mortem memorat.

1. *a* MAcerabatur anxietudine Verecundus de isto nostro bono, quod propter vincula sua, quibus tenacissime tenebatur, deseri se nostro consortio videbat, nondum Christianus conjuge fideli. Ea ipsa tamen arctiore præ cæteris compede, ab itinere, quod aggressi eramus, retardabatur. Nec Christianum esse alio modo se velle dicebat, quam illo, quo non poterat. Benigne sane obtulit, ut quamdiu ibi essemus, in rure ejus essemus. Retribues illi Domine in resurrectione justorum, quia jam ipsam sortem retribuisti ei. Quamvis enim absentibus nobis, cum Romæ jam essemus, corporali ægritudine correptus, & in ea Christianus fidelis factus, ex vita hac migravit. Ita misertus es non solum ejus, sed etiam nostri: ne cogitantes egregiam erga nos amici humanitatem, nec eum in grege tuo numerantes, dolore intolerabili cruciaremur.

2. Gratias tibi Deus noster, tui sumus: indicant *b* hortationes & consolationes tuæ, fidelis promissor; reddes Verecundo pro rure illo ejus Cassiciaco, ubi ab æstu seculi requievimus in te, amœnitatem sempiterne virentis paradisi tui; quoniam dimisisti ei peccata super terram, *c* in monte incaseato,

monte

monte tuo, monte uberi. Angebatur ergo tunc ipſe, Nebridius autem collætabatur. Quamvis enim & ipſe nondum Chriſtianus, in illam foveam perniciosiſſimi erroris inciderat, ut veritatis *d* filii tui carnem phantaſma crederet: tamen inde emergens, ſic ſibi erat, nondum ullis Eccleſiæ tuæ ſacramentis imbutus, ſed inquiſitor ardentiſſimus veritatis. Quem, non multo poſt converſionem noſtram, & regenerationem per baptiſmum tuum, ipſum etiam fidelem catholicum, caſtitate perfecta atque continentia, tibi ſervientem in Aphrica apud ſuos, cum tota domus ejus per eum Chriſtiana facta eſſet, carne ſolviſti.

3. Et *e* nunc ille vivit in ſinu Abraham (quicquid illud eſt, quod illo ſignificatur ſinu) ibi Nebridius meus vivit, dulcis amicus meus, tuus autem Domine *f* adoptivus ex liberto filius, ibi vivit. Nam quis alius tali animæ locus? ibi vivit, unde me multa interrogabat homuncionem inexpertum. Iam non ponit aurem ad os meum, ſed ſpirituale os ad fontem tuum: & bibit, quantum poteſt, ſapientiam pro aviditate ſua, ſine fine felix. Nec ſic eum arbitror inebriari ex ea, ut obliviſcatur mei, cum tu Domine, *g* quem potat ille, noſtri ſis memor. Sic ergo eramus, Verecundum conſolantes triſtem, ſalva amicitia de tali converſione noſtra: & exhortantes ad fidem gradus ſui, vitæ ſcilicet conjugalis. Nebridium autem operientes, quando ſequeretur, quod de tam proximo poterat, & erat jam jamque facturus. Cum ecce evoluti ſunt dies illi tandem, nam longi & multi videbantur præ Luc. 16.

amore libertatis otiosæ, ad cantandum de
psal.26.8. medullis omnibus. *Tibi dixit cor meum, quæsivi vultum tuum, vultum tuum Domine requiram.*

NOTÆ.

a *Macerabatur anxietudine Verecundus*) quia videbat se privari consuetudine carissimorum sibi hominum, à quorum consortio impediebatur compede uxoria. Nec aliter Christianus esse volebat, quam uxore solutus, qua viva solvi non poterat.

b *Hortationes & consolationes*) quas habent ac sentiunt justi homines, signum sunt electionis eorum.

c *In monte incaseato*) intelligit vel Christum, quem esse *montem incaseatum*, sive *coagulatum* (ut vulgata habet eodem sensu) & *pinguem*, alibi interpretatur; vel Ecclesiam Catholicam, in qua per Christi merita & baptismum, Verecundo ante mortem peccata sunt dimissa. Nam hanc quoque, per illum montem significari docet Bellarm. (In Psal. 67.)

d *Filii tui carnem phantasma*) inciderat nempe Nebridius in hæresin Manichæorum, negantium Christum assumpsisse veram carnem, de qua supra.

e *Nunc ille vivit in sinu Abraham*) Sinus Abrahæ, qui Limbus Patrum dicitur, est secundum Theologos *receptaculum subterraneum, in quo animæ sanctæ ante Christi ascensionem detinebantur.* S. D. vero etiam post Christi ascensionem videtur, ibi eas collocasse. Etsi enim crederet illas Deum videre, adeoque beatas esse, ut ex sequentibus verbis liquet, fuit tamen dubius de loco, hinc illa verba: *quidquid illud est, quod significatur illo sinu*, quem aliquando putavit non esse subterraneum. V. Suarez & Bellarm. (In 4. d. 45. V. Suar. t. 2. in 3. p. d. 41. S. 2. — I. c. l. 1. de beatit. c. 5.)

f *Adoptivus ex liberto filius*) libertum vocat Nebridium, quia ex servitute Diaboli per baptismum liberatus fuit; adoptivum vero filium, quia per gratiam Dei adoptionem filiorum consecutus erat.

g *Quem potat ille*) nempe per visionem beatificam.

VSVS.

VSVS.

1. Disce gratitudinem erga amicos & benefactores defunctos: eisque retributionem æternam precare, & imprecare.

2. Elidit S. D. stolidum hæreticorum argumentum, quo contendunt SS. non invocandos, quod nec audiant nec videant necessitates & petitiones nostras. Sed non obliviscuntur nostri, *cum tu Domine*, ait magnus Augustinus, *nostri sis memor*. Nimis indigne de Deo sentiunt, quasi ille amicis suis jam beatis, notitiam rerum humanarum, & maxime precum nostrarum, largiri aut nolit, aut non possit. V. lib. de cura agenda pro mort. c. 11.

CAP. IV.

Cum suis omnibus in villam abit libros aliquot scribit, Psalmos Davidis legit, ex iis quartum adversus Manichæos explicat, dolore dentium divinitus liberatur.

1. ET venit dies, in quo etiam actu solverer à professione rhetorica, unde jam cogitatu solutus eram. Et factum est. Et eruisti linguam meam, unde jam erueras cor meum: & benedicebam tibi gaudens, *a* profectus in villam cum meis omnibus. Ibi quid egerim in literis, jam quidem servientibus tibi, sed adhuc in superbiæ scholam, tanquam in pausationem anhelantibus, *b* testantur libri disputati cum præsentibus, & cum ipso me solo coram te: quæ autem cum absente Nebridio, testantur epistolæ. Et quando mihi sufficiat tempus commemorandi omnia magna erga nos beneficia tua in illo tempore, præsertim ad alia majora properanti? Revocat enim me recordatio mea, & dulce mihi fit Domine confiteri tibi, quibus internis me sti-

ſtimulis perdomueris, & quemadmodum me complanaveris, humiliatis montibus & collibus cogitationum mearum, & tortuoſa mea direxeris, & aſpera lenieris. Quoque modo ipſum etiam Alipium fratrem cordis mei, ſubegeris nomini unigeniti tui, Domini & ſalvatoris noſtri Ieſu Chriſti, quod primo *c* dedignabatur inſeri literis noſtris. Magis enim eas volebat redolere gymnaſiorum cedros, quas jam contrivit dominus, quam ſalubres herbas eccleſiaſticas adverſas ſerpentibus.

2. Quas tibi Deus meus voces dedi, cum legerem Pſalmos David, cantica fidelia, & ſonos pietatis, excludentes turgidum ſpiritum! rudis in germano amore tuo, catechumenus in villa, cum catechumeno Alipio feriatus: matre adhærente nobis muliebri habitu, virili fide, anili ſecuritate, materna caritate, Chriſtiana pietate. Quas tibi voces dabam in Pſalmis illis, & quomodo in te inflammabar ex eis, & accendebar eos recitare, ſi poſſem toto terrarum orbe, adverſus typhum generis humani! Et, tamen toto orbe cantantur, & non eſt, qui ſe abſcondat à calore tuo. Quam vehementi & acri dolore indignabar Manichæis, & miſerabar eos rurſus, quod illa ſacramenta, illa medicamenta neſcirent: & inſani eſſent adverſus antidotum, quo ſani eſſe potuiſſent. Vellem, ut alicubi juxta eſſent ignorante me, utrum audirent: & me neſciente quod ibi eſſent, intuerentur faciem meam, & audirent voces meas, *d* quando legi quartum Pſalmum, in illo tunc otio, quid de me fecerit ille Pſalmus.

3. *Cum invocarem te, exaudisti me Deus justitiæ meæ, in tribulatione dilatasti mihi. Miserere mei Domine, & exaudi orationem meam.* Audirent ignorante me, utrum audirent; ne me propter se illa dicere putarent, quæ inter hæc verba dixerim. Quia & revera nec ea dicerem, nec sic ea dicerem, si me ab eis audiri viderique sentirem: nec si dicerem, sic acciperent, quomodo mecum & mihi, coram te, de familiari affectu animi mei. Inhorrui timendo, ibidemque inferbui sperando, & exultando in tua misericordia pater. Et hæc omnia exibant per oculos meos, & vocem meam, cum conversus ad nos spiritus tuus bonus, ait nobis: *Filii hominum quousque graves corde? ut quid diligitis vanitatem, & quæritis mendacium?* Dilexeram enim vanitatem, & quæsieram mendacium. Et *tu Domine jam magnificaveras sanctum tuum, suscitans eum à mortuis, & collocans ad dexteram tuam,* unde mitteret ex alto promissionem suam paracletum, spiritum veritatis; & miserat eum jam, sed ego nesciebam. Marc. 16. Actor. 2.

4. Miserat eum, quia jam magnificatus erat, resurgens à mortuis, & ascendens in cœlum. *Ante autem spiritus nondum erat datus, quia Iesus nondum erat clarificatus.* Et clamat propheta: *Quousque graves corde? Ut quid diligitis vanitatem, & quæritis mendacium? Et scitote, quoniam Dominus mirificavit sanctum suum.* Clamat, *quousque?* clamat, *scitote.* Et ego tamdiu nesciens, vanitatem dilexi, & mendacium quæsivi. Et ideo audivi, & contremui: quoniam talibus dicitur, qualem me fuisse reminiscebar. In phantasmatibus enim, quæ pro veritate tenueram, vanitas erat & Ioa. 7. 39.

mendacium. Et insonui multa graviter ac fortiter, in dolore recordationis meæ. Quæ utinam audissent, qui adhuc diligunt vanitatem, & quærunt mendacium! Forte conturbarentur, & evomuissent illud, & exaudires eos, cum clamarent ad te; quoniam
Rom, 8. 34. vera morte carnis mortuus est pro nobis, *qui te interpellat pro nobis.*

5. Legebam, *Irascimini, & nolite peccare.* Et quomodo movebar Deus meus, qui jam didiceram, irasci mihi de præteritis, ut de cetero non peccarem! Et merito irasci, quia non alia natura gentis tenebrarum de me peccabat, sicut dicunt qui sibi non irascuntur, & thesaurizant sibi iram in die iræ, & revelationis justi judicii tui. Nec jam bona mea foris erant, nec oculis carneis in isto sole quærebantur. Volentes enim gaudere forinsecus, facile evanescunt, & effunduntur in ea, quæ videntur, temporalia sunt, & imagines eorum, famelica cogitatione lambunt. Et ô si fatigentur inedia, & dicant! *Quis ostendet nobis bona?* Et dicamus, & audiant: *Signatum est in*
Ioan.1.9. *nobis lumen vultus tui Domine.* Non enim lumen nos sumus, *quod illuminat omnem hominem,*
Ephes.5. sed illuminamur à te, ut qui *fuimus aliquando tenebræ, simus lux in te.*

6. O si viderent internum lumen æternum, (quod ego, quia gustaveram, frendebam; quoniam non eis poteram ostendere) si afferrent ad me cor in oculis suis foris à te, & dicerent!
Psal.4. *Quis ostendet nobis bona?* Ibi enim, ibi mihi iratus eram intus in cubili, ubi compunctus eram, ubi sacrificaveram mactans vetustatem meam, & in-

inchoata meditatione renovationis meæ, ſperans in te: ibi mihi dulceſcere cœperas, & dederas lætitiam in corde meo. Et exclamabam legens hæc foris, & agnoſcens intus. Nec volebam multiplicari terrenis bonis, devorans tempora, & devoratus temporalibus: cum haberem in æterna ſimplicitate aliud frumentum, & vinum, & oleum.

7. Et clamabam in conſequenti verſu, clamore alto cordis mei: O *in pace!* O *in idipſum!* O quid dixit: *Obdormiam & ſomnum capiam?* Quoniam, quis reſiſtet nobis, cum fiet ſermo, qui ſcriptus eſt: *Abſorpta eſt mors* 1.Cor.15.
in victoria? Et tu es idipſum valde, qui non 54.
mutaris, & in te requies, obliviſcens laborum omnium, quoniam nullus alius tecum. Sed nec ad alia multa adipiſcenda, quæ non ſunt, quod tu; ſed tu Domine, *ſingulariter in ſpe conſtituiſti me.* Legebam, & ardebam, nec inveniebam, quid facerem ſurdis mortuis, ex quibus fueram peſtis, latrator amarus, & cæcus adverſus literas, de melle cœli melleas, & de lumine tuo luminoſas: & ſuper ſcripturæ hujus inimicos tabeſcebam, quando recordabar omnia dierum illorum feriatorum.

1. Sed nec oblitus ſum, nec ſilebo flagelli tui aſperitatem, & miſericordiæ tuæ mirabilem celeritatem. Dolore dentium tunc excruciabas me, & cum in tantum ingraveſceret, ut non valerem loqui, aſcendit in cor meum admonere omnes meos, qui aderant, ut deprecarentur te pro me, Deum ſalutis omnimodæ. Et ſcripſi hoc in cera, & dedi eis, ut legeretur. Mox, ut ge-

nua supplici affectu fiximus, *h* fugit dolor ille. Sed quis dolor? aut quomodo fugit? Expavi, fateor Domine meus, Deus meus! nihil enim tale ab ineunte ætate expertus fueram. Et insinuati sunt mihi in profundo nutus tui, & gaudens in fide laudavi nomen tuum. Et ea fides, me *i* securum esse non sinebat de præteritis peccatis meis, quæ mihi per baptismum tuum, remissa nondum erant.

NOTÆ.

a *Profectus in villam)* Cassiciacum Verecundi, de quo supra, comitante matre, Alipio aliisque, inter quos fuisse Adeodatum filium, Navigium fratrem, Trigetium & Licentium cives & discipulos, Lactidianum & Rusticum consobrinos illius, item Euodium ipse alibi significat.

Init. lib. de ordine, de beata vita. contra Acad. inf. cap. 7.

b *Testantur libri disputati)* contra Academicos, de vita beata, de ordine, & soliloquia; hos enim libros Cassiciaci scriptos, aut saltem inchoatos, antequam Mediolanum reverteretur, testatur ipse. Ii autem libri, etsi bono animo, *nondum tamen penitus ad formam humilitatis Christianæ subacto*, scripti sunt, ut ipse hic, & in libris retractat. fatetur.

l. 1. retr. c. 12. 3, 4, 5.

c *Dedignabantur inseri literis nostris)* vanæ & profanæ eruditionis studio. Habet vero Alipius catechumenus imitatores, viros in fide Christiana enutritos, quibus nihil latinum est, nisi profanum: ideoque abstinent vocibus Ecclesiasticis, non aliter, quam Solœcismis aut Barbarismis. Quasi Christi fides, quæ omnium gentium devicit errores, sacrorum suorum vocabula, non possit jure suo profanis miscere linguis; aut deceat superstitiosis idololatricisque vocibus, Sacrosancta mysteria inquinare & obscurare.

In comment. ad v. 1.

d *Quando legi quartum Psalmum)* quem teste Bellarm. canit David in persona Ecclesiæ, vel cujuslibet animæ fidelis, quæ exemplo suo monet peccatores, ut convertantur, & fiduciam ponant in Domino, declinent à malo, & faciant bonum. Sic S.D. inflammato corde in Manichæos eum pronunciavit.

e *Ma-*

e *Magnificaveras ſanctum tuum*) id eſt, Chriſtum, qui eſt Sanctus Sanctorum, vulgata editio habet, mirificavit.

f *In idipſum*) S. D. per idipſum intelligit Deum, qui ſolus ſemper eſt idem ipſe, ut ſenſus ſit: *In idipſum dormiam & requieſcam*, id eſt, in Deo. Ad literam tamen, *in idipſum*, idem eſt, quod pariter, ſimul, conjunctim. V. Bellarm.

g *Latrator amarus & cæcus*) adverſus ſacras literas veteris Teſtamenti, quas una cum Manichæis rejiciebat.

h *Fugit dolor ille*) ſane per miraculum, ſtatim enim poſt preces, & miro modo, qualem nunquam expertus erat, ceſſavit.

i *Securum non eſſe ſinebat*) etſi enim certum & Catholicum dogma ſit, ut ait Suarez, *ad remiſſionem peccatorum ſufficere catechumeno contritionem cum voto baptiſmi, abſque reali ſuſceptione Sacramenti; quia tamen contritio valde difficilis eſt, minus certa redditur remiſſio peccatorum ante realem baptiſmum.* t.3.in 3 p. d.27. S.2.

VSVS.

1. Commendat S. D. verbo & exemplo, pſalmos, meritoque appellat *Cantica fidelia*, id eſt, fidelium propria, vel fidei myſteriis plena. Eſt enim liber Pſalmorum quaſi *ſumma & compendium totius veteris teſtamenti*, quidquid in eo ad hiſtoriam, prophetiam, mores pertinet, complectens. Vnde merito S. Baſilius dixit: *Pſalmos etiam ex corde lapideo lachrymas elicere*, & S. Chryſoſt. *eos, qui Pſalmos rite canunt, cum Angelis choreas ducere, & quaſi cum eis de Dei laudibus, & amore contendere.* in Pſal.1. in Pſ.137.

2. Principium in vita ſpirituali certum eſt. Volentes gaudere forinſecus in creaturis ſenſibilibus, facile evaneſcunt, & effunduntur in eas, earumque imagines lambunt cogitatione vaga, & divinæ conſolationis inani. Hinc orationum diſtractiones innumeræ.

CAP. V.

Professionem Rhetoricæ Mediolanensibus renuntiat, Ambrosius lectionem Prophetæ Esaiæ illi suadet.

1. RENunciavi peractis vindemialibus, ut scholasticis suis Mediolanenses, a venditorem verborum alium providerent: quod & tibi ego servire delegissem, & illi professioni, præ difficultate spirandi ac dolore pectoris, non sufficerem. Et insinuavi per literas Antistiti tuo, viro sancto Ambrosio, pristinos errores meos, & præsens votum meum: ut moneret, quid potissimum mihi de libris tuis legendum esset, quo percipiendæ tantæ gratiæ paratior aptiorque fierem. At ille jussit Esaiam prophetam, credo, quod præ cæteris, Euangelii vocationisque gentium sit prænunciator apertior. Veruntamen ego primam hujus lectionem non intelligens, totumque talem arbitrans, distuli repetendum exercitatior in dominico eloquio.

NOTÆ.

a *Venditorem verborum*) professorem Rhetoricæ, appellat venditorem, quia salario & pretio conducendus erat.

CAP.

CAP. VI.

Mediolanum reversus, una cum filio Adeodato, cujus ingenium mire prædicat, & Alipio baptizatur, ac ingenti solatio perfunditur.

1. INde, ubi tempus advenit, quo me nomen dare oporteret, relicto rure a Mediolanum remeavimus. Placuit & Alipio renasci in te mecum, jam induto humilitate sacramentis tuis congrua: & fortissimo domitori corporis, usque ad Italicum solum glaciale, nudo pede obterendum, insolito ausu. Adjunximus etiam nobis puerum Adeodatum, ex me natum carnaliter, de peccato meo. Tu bene feceras eum. Annorum erat fere quindecim, & ingenio præveniebat multos graves & doctos viros. Munera tua tibi confiteor, Domine Deus meus, creator omnium, & multum potens reformare nostra deformia. Nam ego in illo puero, præter delictum nihil habebam. Quod enim enutriebatur à nobis in disciplina tua, tu inspiraveras nobis, nullus alius. Munera tua tibi confiteor. Et liber noster, qui inscribitur *de Magistro*, ipse ibi mecum loquitur. Tu scis illius esse sensa omnia, quæ inseruntur ibi, ex persona collocutoris mei, cum esset in annis sedecim. Multa ejus alia mirabiliora expertus sum; horrori mihi erat illud ingenium. Et quis præter te, talium miraculorum opifex?

2. Cito de terra abstulisti vitam ejus, & securior eum recordor, non timens quicquam

quam pueritiæ, nec adolescentiæ, nec omnino homini illi. Sociavimus eum coævum nobis in gratia tua, educandum in disciplina tua, & baptizati sumus: & fugit à nobis solicitudo vitæ præteritæ. Nec satiabar illis diebus dulcedine mirabili, considerare altitudinem consilii tui, super salutem generis humani. Quantum flevi in hymnis & canticis tuis, suave sonantis Ecclesiæ tuæ vocibus commotus acriter! Voces illæ influebant auribus meis, & eliquabatur veritas tua in cor meum, & ex ea æstuabat affectus pietatis, & currebant lachrymæ, & bene mihi erat cum eis.

NOTÆ.

V.l.8.c.1. a *Mediolanum remeavimus*) biennio fere post con-
n. 1. versionem peracto. Nam cum eo tempore, 12
ib. c. 7. fere annis ab undevicesimo ætatis elapsis, trigin-
l.1.c.10. ta & unum natus esset, & in Soliloquiis, quæ
l.1. retr. Mediolanum reversus absolvit, quatuordecim
c. 6. annos ab eodem tempore & lecto Hortensio nu-
meret: biennium emergit, quo Cassiciaci mo-
ratus libros supra memoratos scripsit, & in vir-
tutibus Christianis ac Baptismi veluti tirocinio,
l. 1. retr. se exercuisse dicendus est. Mediolani ante Ba-
c.6.& seq. ptismum scripsit libros de Grammatica, Dialectica, Rhetorica, Magistro. Est autem baptiza-
A.C. 388. tus tempore Paschali teste Possidio, seu Possido-
Siricii 4. nio, anno ætatis 34, ut probat Baron. una cum
Valen.13. Alipio & Adeodato, ab ipso S. Ambrosio, ut
Theod. 10 testatur ipse S. Augustinus, cujus Baptismi an-
l.1.contra niversaria memoria est in Martyrol. Rom. 5
Iul. c. 9. Maji.

VSVS.

Securitas illa de venia peccatorum, quæ post baptismum & pœnitentiam infunditur, manifestum argumentum est divinæ gratiæ, & veræ fidei. Carent illa impœnitentes, item Hæretici & Ethnici.

CAP.

CAP. VII.

Vt populus Mediolanensis Psalmos & Hymnos concineret, institutum est Iustinâ persequente Ambrosium : à quo peractam non sine miraculis translationem SS. Martyrum Gervasii & Protasii, recenset.

1. NOn longe cœperat Mediolanensis Ecclesia, genus hoc consolationis, & exhortationis celebrare, magno studio fratrum concinentium vocibus & cordibus. Nimirum annus erat, aut non multo amplius, cum *a* Iustina Valentiniani regis pueri mater, hominem tuum Ambrosium persequeretur hæresis suæ causa, qua fuerat seducta ab Arrianis. Excubabat pia plebs in Ecclesia, mori parata cum Episcopo suo, servo tuo. Ibi mater mea, ancilla tua, solicitudinis & vigiliarum primas partes tenens, orationibus vivebat. Nos adhuc frigidi à calore spiritus tui, excitabamur tamen, civitate attonita atque turbata. Tunc Hymni & Psalmi ut canerentur, secundum morem Orientalium partium, ne populus mœroris tædio contabesceret, institutum est : & ex illo in hodiernum retentum, multis jam ac pene omnibus gregibus tuis, & per cætera orbis imitantibus.

2. Tunc memorato antistiti tuo per visum aperuisti, quo loco laterent martyrum corpora *b* Gervasii & Protasii, quæ per tot annos incorrupta, in thesauro secreti tui recondideras : unde opportune promeres, ad coërcendam rabiem femineam, sed regiam.

Cum

Cum enim propalata & effossa, digno cum honore transferrentur ad Ambrosianam basilicam: non solum, quos immundi vexabant spiritus, confessis eisdem dæmonibus sanabantur: verum etiam quidam plures annos cæcus civis, civitatique notissimus, cum populi tumultuantis lætitiæ causam quæsisset atque audisset, exilivit, eoque se ut duceret, suum ducem rogavit. Quo perductus impetravit admitti, ut sudario tan-
Ps.113, 15. geret feretrum *pretiosæ in conspectu tuo mortis sanctorum tuorum*. Quod ubi fecit, atque admovit oculis, confestim aperti sunt. Inde fama discurrens, inde laudes tuæ ferventer lucentes, inde illius inimicæ animus, etsi ad credendi sanitatem non applicitus, à persequendi tamen furore compressus est. Gratias tibi Deus meus. Vnde, & quo eduxisti recordationem meam, ut hæc etiam confiterer tibi, quæ magna oblitus prætereram? c Et tamen tunc, cum ita fragraret *odor un-*
Cant.1,4. *guentorum tuorum*, non currebamus post te; & ideo plus flebam inter cantica hymnorum tuorum, olim suspirans tibi, & tandem respirans, d quantum patet aura in domo fœnea.

NOTÆ.

a *Iustina*) de ejus hac in Ambrosium persecutione & causis vide Baron. qui antiquitatem quoque, Psalmos & Hymnos concinendi in Ecclesia, egregie defendit.

b *Gervasii & Protasii*) quorum Festum colit Eccle-
A.C. 386. sia 19 Iunii. V. Baron. in notis ad Martyrologium Romanum,
A.C. 384. ubi probabiliter concludit eos passos temporibus M. Aurelii Antonii, & Lucii Veri Imperatorum, post annum nonum Imperii eorum exorto jam bello Marcomannico. Quare per 200 & amplius annos, incorrupta Sanctorum

rum horum corpora mansisse necesse est, ut merito id prodigii loco memoret S. D. Dicti enim imperatores, cœperunt imperare A.C.163. Hæc vero translatio refertur à Baronio A. C. 387. apud quem V. plura. Meminit de eadem sæpius alibi Augustinus. lib.22. de Civ. Dei cap. 8, & Serm.39. de div. cap.5.

c *Et tamen tunc*, &c.) tempore hujus translationis, Augustinus adhuc Cassiciaci morabatur, ideoque ait *se nondum cucurrisse post Deum*, baptismum nempe adhuc differendo: quam moram videtur deflere, etsi forte culpabilis non fuerit.

d *Quantum patet aura in domo fœnea*) corpus suum intelligit, *omnis enim caro fœnum*, cujus angustiis Isai.4, 6. velut coarctabatur, fervore divini amoris, & Christianæ Psalmodiæ suavitate inflammatus.

VSVS.

1. Elucet Psalmorum & Hymnorum utilitas ad pietatis affectus concitandos, de quo iterum inf.

2. Apparet veteris Ecclesiæ devotio erga SS. l.10.c.33. Martyrum reliquias, divinis etiam miraculis testata, quæ S. D. refert. Quod si fidem iis abrogant Sectarii, non meliores se esse ostendunt Arianis, qui hæc ipsa Catholicæ fidei, & SS. Martyrum testimonia spernebant, uti liquet ex S. Serm.91. Ambrosio. Si vero credunt, ergo fateantur cultum reliquiarum & invocationem Sanctorum non repugnare veræ fidei, Deus enim non potest confirmare falsum cultum & idololatricum prodigiis, cum sit Deus veritatis, & idololatriæ non solum hostis, verum & vindex. Nec ratio permittit suspicari, quod permiserit tantos Ecclesiæ Doctores Augustinum & Ambrosium, diabolicis præstigiis superstitiosisque commentis, in publicam fidelium perniciem, decipi ac dementari; & Luthero ac Calvino, has scilicet Dæmonis præstigias, post tot secula revelarit.

CAP.

CAP. VIII.

Se cum Euodio & aliis pariter in Africam remeasse, Matre ad Ostia Tiberina defuncta, cujus educationem describit, & quomodo à vinolentia liberata sit.

Psal.67,7. 1. QVi habitare facis unanimes in domo, consociasti nobis & Euodium juvenem ex nostro municipio. Qui cum agens in rebus militaret, prior nobis ad te conversus est, & baptizatus, & relicta militia sæculari, accinctus tua. Simul eramus, simul habitabamus in placito sancto. Quærebamus, quisnám locus nos utilius haberet servientes tibi. *a* Pariter remeabamus in Africam. Et cum apud ostia Tiberina essemus, mater defuncta est. Multa prætereo, quia multum festino. Accipe confessiones meas & gratiarum actiones Deus meus, de rebus innumerabilibus, etiam in silentio. Sed non præteribo, quicquid mihi anima parturit de illa famula tua, quæ me parturivit & carne, ut in hanc temporalem, & corde, ut in æternam lucem renascerer. Non ejus, sed tua dicam dona in ea. Neque enim seipsam fecerat, aut educaverat seipsam.

2. Tu creasti eam, nec pater, nec mater sciebat, qualis ex eis fieret. Et erudivit eam in timore tuo *b* virga Christi tui, regimen unici filii tui, in domo fideli, bono membro Ecclesiæ tuæ. Nec tantam erga suam disciplinam diligentiam matris prædicabat, quantam famulæ cujusdam decrepitæ, quæ patrem ejus infantem portaverat, sicut dor-

ſo grandiuſcularum puellarum parvuli portari ſolent. Cujus rei gratia, & propter ſenectam ac mores optimos, in domo Chriſtiana ſatis à dominis honorabatur. Vnde etiam curam dominicarum filiarum commiſſam ſibi, diligenter gerebat, & erat in eis coërcendis, cum opus eſſet, ſancta ſeveritate vehemens, atque in docendis ſobria prudentia. Nam eas præter illas horas, quibus ad menſam parentum moderatiſſime alebantur, etiamſi exardeſcerent ſiti, nec aquam bibere ſinebat, præcavens conſuetudinem malam, & addens verbum ſanum: *Modo aquam bibitis, quia in poteſtate vinum non habetis: cum autem ad maritos veneritis, factæ dominæ apothecarum & cellariorum, aqua ſordebit, ſed mos potandi prævalebit.*

3. Hac ratione præcipiendi & autoritate imperandi, frænabat aviditatem tenerioris ætatis, & ipſam puellarum ſitim formabat ad honeſtum modum, ut jam nec liberet, quod non deceret. Et ſurrepſerat tamen, ſicut mihi filio famula tua narrabat, ſurrepſerat ei vinolentia. Nam cum de more, tanquam puella ſobria juberetur à parentibus de cuppa vinum depromere, priuſquam in lagunculam funderet merum, primoribus labris ſorbebat exiguum, quia non poterat amplius, ſenſu recuſante. Non enim ulla temulenta cupidine faciebat hoc, ſed quibuſdam ſuperfluentibus ætatis exceſſibus, qui ludicris motibus ebulliunt, & in puerilibus animis majorum pondere premi ſolent.

4. Itaque ad illud modicum, quotidiana modica addendo (quoniam *qui modica ſpernit,*

Ecclef.19, 1. *nit, paulatim decidit*) in eam consuetudinem lapsa erat, ut prope jam plenos mero caliculos inhianter hauriret. Vbi tunc sagax anus, & vehemens illa prohibitio? Nunquid valebat aliquid adversus latentem morbum, nisi tua medicina Domine vigilaret super nos? Absente patre, & matre, & nutritoribus, tu præsens, qui creasti, qui vocas, qui etiam per præpositos homines boni aliquid agis ad animarum salutem, quid tunc egisti Deus meus? unde curasti? unde sanasti? Nonne protulisti durum & acutum ex altera anima convitium, tanquam medicinale ferrũ, ex occultis provisionibus tuis, & uno ictu putredinem illam præcidisti?

5. Ancilla enim, cum qua solebat accedere ad cuppam, litigans cum domina minore, ut fit, sola cum sola, objecit hoc crimen amarissima insultatione, vocans meribibulam. Quo illa stimulo percussa, respexit fœditatem suam, confestimque damnavit, atque exuit. Sicut amici adulantes pervertunt, sic inimici litigantes plerumque corrigunt. Nec tu quod per eos agis, sed quod ipsi voluerunt, retribu s eis. Illa enim irata, exagitare appetivit minorem dominam, non sanare: & ideo clanculo, aut quia ita eas invenerat locus & tempus litis, aut ne forte & ipsa periclitaretur, quod tam sero prodidisset. At tu Domine rector cælitum & terrenorum, ad usus tuos contorquens profunda torrentis, fluxum seculorum ordinans turbulentum, etiam de alterius animæ insania sanasti alteram. Ne quisquam cum hoc advertit, potentiæ suæ tribuat, si verbo ejus alius corrigatur, quem vult corrigi.

N O-

NOTÆ.

a *Pariter remeabamus in Africam*) Hæsit tamen aliquantisper Romæ, ubi dum tempus navigationi opportunum expectat, scripsit libros de moribus Ecclesiæ Catholicæ, & alterum de moribus Manichæorum, item de Quantitate animæ, item libros de libero arbitrio collocutore illo ipso Euodio, cujus hic meminit, secundum tamen, & tertium in Africa se primum terminasse affirmat. Quæ autem præterea Romæ & in Africa gesserit, omittit, *Deo confessiones, & gratiarum actiones de rebus innumerabilibus in silentio offerens.* Matris tamen vitam & præclare gesta, ejusque mortem gratus filius cum laude recenset. Reliqua Augustini gesta in presbyterio & Episcopatu, ex Scriptoribus vitæ Possidio, Cornelio Lancilloto, item Baronio petantur. Nos solas ejus Confessiones elucidamus, & publico usui aptamus. Libro tamen 10, ubi suum in virtute profectum describit, quædam attingemus.

l. 1. Retr. c. 7, 8, 9.

b *Virga Christi tui*) gratia & providentia divina, qua mirabiliter ab ipsa infantia gubernat electos Deus, & S. Monicam à Christianis parentibus ortam, copiosis bonitatis suæ donis prævenit ac ornavit.

VSVS.

1. Magna est bonæ educationis utilitas, quæ sæpe magis debetur pædagogis & nutricibus seu curatricibus, quam parentibus. Qui melius de liberis suis mereri non possunt, quam si eorum curam ac disciplinam iis hominibus commendent, à quibus virtutem discere cogantur. Meminerint tamen, si tales nacti sunt, eos honorare, & pro meritis remunerari.
2. Adigendi sunt pueri & puellæ ad honestum modum in cibo & potu, ita ut præter horas prandii & cœnæ vix sinantur bibere. Certe nisi mature assuefiant ad temperantiam, evadunt potatores, & per gulam ac ebrietatem sibi ad interitum viam sternunt. Nemo ebrietatis amans ullam virtutem solide assequi potest, aut innocentiam tueri.

3. Luculento exemplo docet Monica, quomodo minimis etiam excessibus ad magna vitia perveniatur. Ecce cui paulo ante nec libebat, quod non decebat, illa plenos mero caliculos inhianter haurit.

4. Divinæ providentiæ occultus & mirus, nec infrequens est modus, unius hominis vitio, sanare vitium animæ alterius. Eodem fere modo S. D. Alipium se sanasse insanientem amore spectandi supra narravit.

5. Grande humilitatis incitamentum S. D. iis suggerit, qui proximo juvando occupantur. Vt nemo potentiæ ac virtuti suæ tribuat, si verbo ejus alius corrigatur, quem vult corrigi. Nam quivis reperiet se plurimis superbiæ, vanæ gloriæ, impatientiæ, sensualitatis, negligentiæ peccatis, conciones, lectiones, admonitiones, aliaque proximi convertendi ministeria corrumpere & inquinare: adeo, ut sane soli Deo omnis honor & gloria debeatur, nobis autem confusio faciei.

CAP. IX.

Qua mansuetudine ac patientia, Monica ferocem maritum ac socrum mitigarit, quantum item studuerit conciliare dissidentes, & omnibus obsequi.

1. EDucata itaque pudice ac sobrie, potiusque à te subdita parentibus, quam à parentibus tibi: ubi plenis annis nubilis facta est, tradita viro servivit veluti domino; & sategit eum lucrari tibi, loquens te illi moribus suis, quibus eam pulchram faciebas, & reverenter amabilem, atque mirabilem viro. Ita autem toleravit cubilis injurias, ut nullam de hac re cum marito, haberet unquam simultatem. Expectabat enim misericordiam tuam super eum, ut in te credens

credens castificaretur. Erat vero ille præterea, sicut benevolentia præcipuus, ita ira fervidus. Sed noverat hæc non resistere irato viro, non tantum facto, sed ne verbo quidem. Iam vero refracto & quieto, cum oportunum videret, rationem facti sui reddebat, si forte ille inconsideratius commotus fuerat.

2. Denique cum matronæ multæ, quarum viri mitiores erant, plagarum vestigia etiam dehonestata facie gererent, inter amica colloquia illæ arguebant maritorum vitam, hæc earum linguam: veluti per jocum, graviter admonens, ex quo illas tabulas, quæ matrimoniales vocantur, recitari audissent, tanquam instrumenta, quibus ancillæ factæ essent, deputare debuisse: proinde memores conditionis, superbire adversus dominos non oportere. Cumque mirarentur illæ, scientes quam ferocem conjugem sustineret, nunquam fuisse auditum, aut aliquo indicio claruisse quod Patricius ceciderit uxorem, aut quod à se invicem vel unum diem domestica lite dissenserint: & cum causam familiariter quærerent, docebat illa institutum suum, quod supra memoravi. Quæ observabant, expertæ gratulabantur: quæ non observabant, subjectæ vexabantur.

3. Socrum etiam suam primo susurris malarum ancillarum adversus se irritatam, sic vicit obsequiis, perseverans tolerantia & mansuetudine, ut illa ultro filio suo medias linguas famularum proderet, quibus inter se & nurum pax domestica turbabatur, expeteretque vindictam. Itaque postea quam

ille & matri obtemperans, & curans familiæ disciplinam, & concordiæ suorum consulens, proditas ad prodentis arbitrium verberibus coërcuit: promisit illa talia de se præmia sperare debere, quæcunque de sua nuru sibi, quo placeret, mali aliquid loqueretur: nullaque jam audente, memorabili inter se benevolentiæ suavitate vixerunt. Hoc quoque illi bono mancipio tuo, in cujus utero me creasti Deus meus, misericordia mea! munus grande donaveras. Inter dissidentes atque discordes quaslibet animas, ubi poterat, tam se præbebat pacificam, ut cum ab utraque multa de invicem audiret amarissima, qualia solet eructare turgens atque indigesta discordia, quando præsenti amicæ de absente inimica, per acida colloquia cruditas exhalatur odiorum, nihil tamen alteri de altera proderet, nisi quod ad eas reconciliandas valeret.

4. Parvum hoc bonum mihi videretur, nisi turbas innumerabiles tristis experirer (nescio qua horrenda pestilentia peccatorum, latissime pervagante) non solum iratorum inimicorum iratis inimicis dicta prodere, sed etiam quæ non dicta sunt, addere: cum contra animo humano parum esse debeat inimicitias hominum nec exagitare, nec augere male loquendo, nisi eas etiam extinguere bene loquendo studuerit, qualis illa erat docente te magistro intimo, in schola pectoris. Deniq; etiam virum suum, jam in extrema vita temporali ejus, lucrata est tibi, nec in eo jam fideli planxit, quod in nondum fideli toleraverat.

5. Erat etiam serva servorum tuorum. Quis-

Quisquis eorum noverat eam, multum in ea laudabat, & honorabat, & diligebat te: quia sentiebat præsentiam tuam in corde ejus, sanctæ conversationis fructibus testibus. Fuerat enim unius viri uxor, mutuam vicem parentibus reddiderat, domum suam pie tractaverat, in operibus bonis testimonium habebat. Nutrierat filios, toties eos parturiens, quoties à te deviare cernebat. Postremo nobis Domine omnibus, qui ex munere tuo sinis loqui servis tuis, qui ante dormitionem ejus in te jam consociati vivebamus, percepta gratia baptismi tui, ita servivit, quasi ab omnibus genita fuisset.

VSVS.

1. S. Monicam si omnes nuptæ imitentur, nullus rixis & querelis in conjugio erit locus; hæc autem illa exempla edidit. I. Viro servivit veluti Domino, memor Deum illud in tabulis matrimonialibus posuisse: *sub viri potestate eris*, &c. II. Eidem irato nec facto, nec verbo restitit. III. Si extra culpam erat, conjugi jam refracto & quieto, rationem reddidit. IV. Cubilis injurias patienter toleravit. V. Mariti ad Deum & frugem conversionem longanimiter expectavit, & proculdubio frequenter pro eo, ut pro filio Augustino, oravit. Gen. 3, 16
2. Illustre eadem Sancta Matrona Christianæ concordiæ exemplum præbuit. I. Adversantes sibi vincendo obsequiis. II. Prodendo & comprimendo linguas discordiarum seminatrices. III. Nihil alteri dicendo, quod ad animos conciliandos non valeret. IV. Bene de aliis loquendo. Hoc pacis & concordiæ studium omnes imitari debemus, si Beati, & ex pacificorum numero ac filiorum Dei, esse volumus.

CAP. X.

Vt cum matre paulo ante ejus mortem de æterna vita, supra omnem creaturam beata, disseruerit, ipsa post filii conversionem longiorem vitam jam non desiderante.

1. IMminente autem die, quo ex hac vita erat exitura, quem diem tu noveras ignorantibus nobis, provenerat ut credo, procurante te occultis tuis modis, ut ego & ipsa soli staremus incumbentes ad quandam fenestram, unde hortus intra domum, quæ nos habebat, prospectabatur, illuc apud ostia, Tiberina; ubi remoti à turbis, post longi itineris laborem, instaurabamus nos navigationi. Colloquebamur ergo soli valde dulciter, & *præterita obliviscentes, in ea quæ ante sunt extenti*, quærebamus inter nos apud præsentem veritatem, quod tu es, qualis futura esset vita æterna sanctorum, *quam nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit.* Sed inhiabamus ore cordis in superna fluenta fontis tui, *fontis vitæ, qui est apud te*, ut inde pro captu nostro aspersi, quoquo modo rem tantam cogitaremus.

Phil. 3, 13. 1 Cor. 2, 9. Ps. 35, 10.

2. Cumque ad eum finem sermo perduceretur, ut carnalium sensuum delectatio quantalibet, in quantalibet luce corporea, præ illius vitæ jucunditate, non comparatione, sed nec commemoratione quidem digna videretur: erigentes nos ardentiore affectu in idipsum, perambulavimus gradatim cuncta corporalia, & ipsum cœlum, unde sol,

ſol, & luna, & ſtellæ lucent ſuper terram. Et adhuc aſcendebamus interius cogitando, & loquendo te, & mirando opera tua. Et venimus ad mentes noſtras, & tranſcendimus eas, ut attingeremus regionem ubertatis indeficientis, ubi paſcis Iſraël in æternum veritatis pabulo: & ubi vita ſapientia eſt, per quam fiunt omnia iſta, & quæ fuerunt, & quæ futura ſunt. Et ipſa non fit, ſed ſic eſt, ut fuit, & ſic erit ſemper; cum potius fuiſſe, & futurum eſſe, non eſt in ea, ſed eſſe ſolum, quoniam æterna eſt. Nam fuiſſe & futurum eſſe, non eſt æternum. Et dum loquimur & inhiamus illi, attingimus eam modice toto ictu cordis, & ſuſpiravimus, & reliquimus ibi religatas primitias ſpiritus, & remeavimus ad ſtrepitum oris noſtri, ubi verbum & incipitur, & finitur. Et quid ſimile verbo tuo domino noſtro, in ſe permanenti ſine vetuſtate, atque innovanti omnia?

3. Dicebamus ergo: Si cui ſileat tumultus carnis, ſileant phantaſiæ terræ, & aquarum, & aëris; ſileant & poli, & ipſa ſibi anima ſileat, & tranſeat ſe non ſe cogitando; ſileant ſomnia, & imaginariæ revelationes, omnis lingua, & omne ſignum, & quicquid tranſeundo fit, ſi cui ſileat omnino. Quoniam ſi quis audiat, dicunt hæc omnia: Non ipſa nos fecimus, ſed fecit nos, qui manet in æternum. His dictis, ſi jam taceant, quoniam erexerunt aurem in eum, qui fecit ea, & loquatur ipſe ſolus, non per ea, ſed per ſeipſum, ut audiamus verbum ejus, non per linguam carnis, neque per vocem angeli, nec per ſonitum nubis, nec per ænigma ſimilitu-

militudinis, sed ipsum, quem in his amamus, ipsum sine his audiamus: sicut nunc extendimus nos, & rapida cogitatione attingimus ęternam sapientiam super omnia manentem, si continuetur hoc, & subtrahantur aliæ visiones longe imparis generis, & hæc una rapiat & absorbeat & recondat in interiora gaudia spectatorem suum: ut talis sit sempiterna vita, quale fuit hoc momentum intelligentiæ, cui suspiravimus. Nonne hoc
Matth. 25, 21. est, *Intra in gaudium domini tui?* Et istud quando?

1 Cor. 15, 51. 4. An cum *omnes resurgemus, sed non omnes immutabimur?* Dicebamus talia, & si non isto modo, & his verbis, tamen Domine tu scis, quod illo die cum talia loqueremur, & mundus iste nobis inter verba vilesceret, cum omnibus delectationibus suis. Tunc ait illa: Fili, quantum ad me attinet, nulla re jam delector in hac vita. Quid hic faciam adhuc, & cur hic sim nescio, jam consumpta spe hujus seculi. Vnum erat, propter quod in hac vita aliquantum immorari cupiebam: ut te Christianum catholicum viderem, priusquam morerer. Cumulatius hoc mihi Deus meus præstitit, ut te etiam contempta fœlicitate terrena, servum ejus videam. Quid hic facio?

V S V S.

1. Hæc summa est stupendæ ascensionis, qua S. D. cum matre aspiravit ad gaudia vitæ æternæ, *Transeunda sunt omnes creaturæ cum omni decore, pulchritudine, suavitate sua, non solum corporeæ, verum & spiritales. Quod supra illas omnes est, nec per ullam imaginem corpoream intelligi potest, illud est gaudium Domini, in quod intrabunt omnes servi illius boni & fideles.* Quid ergo quærimus solatia in terris,
cum

cum incomparabiliter majora nobis ſerventur in cælis, etſi illa non niſi modice uno ictu cordis, & rudi cogitatione poſſimus attingere?

2. S. Monica poſtquam vidit filium Catholicum & Dei ſervum, nihil ultra in hac vita ſibi deſiderandum putavit: ſic Dei ſervus animarum ſaluti procurandæ deſtinatus, poſtquam manipulos multos pro viribus in horreum Domini comportavit, nihil habet ultra, quo in hac vita delectetur.

CAP. XI.

Vt S. Monica febribus correpta, ſolas poſtulans preces, de ſepulchro nihil ſolicita, die nono ægritudinis corpore ſoluta ſit.

1. AD hæc ei quid reſponderim, non ſatis recolo. Cum interea vix intra quinque dies, aut non multo amplius, decubuit febribus. Et cum ægrotaret quodam die, defectum animæ paſſa eſt, & paululum ſubtracta à præſentibus. Nos concurrimus, ſed cito reddita eſt ſenſui, & aſpexit adſtantes, me & fratrem meum, & ait nobis, quaſi quærenti ſimilis, Vbi eram? Deinde nos intuens mœrore attonitos, ponetis hic, inquit, matrem veſtram. Ego ſilebam, & fletum frænabã. Frater autem meus quiddam locutus eſt, quo eam non peregre ſed in patria ſua defungi, tanquam fœlicius optaret. Quo audito, illa vultu anxio reverberans eum oculis, quod talia ſaperet, atque inde me intuens, Vide ait, quid dicit! Et mox ambobus: Ponite, inquit, hoc corpus ubicunque, nihil vos ejus cura conturbet. Tantum illud vos rogo, ut ad Domini altare memineritis meis, ubi fueritis.

2. Cumque hanc ſententiam, verbis quibus poterat, explicaſſet, conticuit, & ingraveſcente morbo exercebatur. Ego vero cogitans dona tua Deus meus inviſibilis, quæ immittis in corda fidelium tuorum, & proveniunt inde fruges admirabiles: gaudebam, & gratias agebam tibi, recolens quòd noveram, quanta cura ſemper æſtuaſſet de ſepulchro, quod ſibi providerat & præparaverat, juxta corpus viri ſui. Quia enim valde concorditer vixerant, id etiam volebat, ut eſt animus humanus minus capax divinorum, adjungi ad illam felicitatem, & commemorari ab hominibus, conceſſum ſibi eſſe poſt tranſmarinam peregrinationem, ut conjuncta terra, amborum conjugum terra tegeretur.

3. Quando autem iſta inanitas plenitudine bonitatis tuæ cœperat in ejus corde non eſſe, neſciebam, & lætabar admirans, quod ſic mihi aperuiſſet: quamquam, & illo ſermone noſtro ad feneſtram, cum dixit: *Iam quid hic facio?* non apparuit deſiderare in patria mori. Audivi etiam poſtea, quod jam cum Oſtiis eſſemus, cum quibuſdam amicis meis materna fiducia colloquebatur, quodam die, de contemptu vitæ hujus & bono mortis, ubi ipſe non aderam. Illiſque ſtupentibus virtutem feminæ, quam tu dederas ei, quærentibuſque, utrum non formidaret tam longe à ſua civitate, corpus relinquere. *Nihil* (inquit) *longe eſt Deo, neque timendum eſt, ne ille non agnoſcat in fine ſeculi, unde me reſuſcitet.* Ergo die nono ægritudinis ſuæ, quinquageſimo & ſexto anno ætatis ſuæ, *a* triceſimo & tertio ætatis meæ,

meæ, anima illa religiosa & pia, corpore soluta est.

NOTÆ.

2 *Tricesimo & tertio ætatis meæ)* demonstrat Baronius subesse mendum, & legi debere *trigesimo & quinto.* Quod probat ex aliis S. D. locis, recteque admonet *germanum habendum esse textum illum, qui alterius textus ejusdem autoris contestatione fulcitur, suspectum vero eum, qui à duobus, vel pluribus contrariis textibus impugnatur.* A. C. 388. & in notis ad Matyr. edit. emen. die 5. Maji.

VSVS.

1. Cura morituri alia nulla esse debet, quam ut à Deo misericordiam, ab hominibus suffragia impetret. Hoc docet Monica, quæ nihil aliud petit, quam ut ad altare Domini memores sint sui, ubicunque fuerint.
2. Expendant Sectarii, quam certo senserint veteres fideles, suffragia vivorum prodesse defunctis, & quam solicite illa sibi procurarint.
3. Vana est illorum cura & parum Christiana, qui valde de sepulchro in patria reperiendo solliciti sunt, cum verissimum sit, ut dixit Monica: *Nihil longe esse Deo, neque timendum, ut in fine seculi non agnoscat, unde quemvis resuscitet.*
4. Solet Deus electorum suorum vitia, etsi parva, ante mortem plenitudine gratiæ suæ plerumque emendare; ita S. Monicæ exemit inordinatam curam Sepulturæ gentilitiæ.

CAP. XII.

Quam acerbum dolorem, etsi invitus in morte ac funere matris senserit.

1. PRemebam oculos ejus, & confluebat in præcordia mea mœstitudo ingens, & transfluebat in lachrymas: ibidemque oculi mei, violento animi imperio, resor-

bebant fontem suum usque ad siccitatem, & in tali luctamine valde male mihi erat. Tum vero ubi efflavit extremum spiritum, puer Adeodatus exclamavit in planctum, atque ab omnibus nobis coërcitus tacuit. Hoc modo etiam meum quiddam puerile, quod labebatur in fletus, juvenili voce cordis coërcebatur, & tacebat. Neque enim decere arbitrabamur, funus illud questibus lachrymosis gemitibusque celebrare: quia his plerunque solet deplorari quædam miseria morientium, aut quasi omnimoda extinctio. At illa nec misere moriebatur, nec omnino moriebatur. Hoc & documentis morum ejus, & fide non ficta, rationibusque certis tenebamus.

2. Quid ergo erat, quod intus mihi graviter dolebat, nisi ex consuetudine simul vivendi dulcissima, & carissima, repente dirupta, vulnus recens? Gratulabar quidem testimonio ejus, quod in ea ipsa ultima ægritudine, obsequiis meis interblandiens, appellabat me pium, & commemorabat grandi dilectionis affectu, nunquam se audisse ex ore meo, jaculatum in se durum, aut contumeliosum sermonem. Sed tamen, quid tale Deus meus, qui fecisti nos, quid comparabile habebat honor à me delatus illi, & servitus ab illa mihi? Quoniam itaque deserebar tam magno ejus solatio, sauciabatur anima mea, & quasi dilaniabatur vita, quæ una facta erat ex mea, & illius.

3. Cohibito ergo à fletu illo puero, Psalterium arripuit Euodius, & cantare cœpit Psalmum, cui respondebamus omnis do-
Ps.100,1. mus: *Misericordiam & judicium cantabo tibi Domine.*

mine. Audito autem quid ageretur, convenerunt multi fratres ac religiosæ feminæ. Et de more illis, quorum officium erat, funus curantibus, ego in parte, ubi decenter poteram, cum eis qui me non deserendum esse censebant, quod erat tempori congruum disputabam: eoque fomento veritatis mitigabam cruciatum tibi notum, illis ignorantibus, & intente audientibus, & sine sensu doloris me esse arbitrantibus. At ego in auribus tuis, ubi eorum nullus audiebat, increpabam mollitiem affectus mei, & constringebam fluxum mœroris. Cedebatque mihi paululum, rursusque impetu suo ferebatur, non usque ad eruptionem lachrymarum, nec usque ad vultus mutationem. Et quia mihi vehementer displicebat, tantum in me posse hæc humana, quæ ordine debito, & sorte conditionis nostræ, accidere necesse est: alio dolore dolebam dolorem meum, & duplici tristitia macerabar.

4. Cum ecce corpus elatum est! imus, & redimus sine lachrymis. Nam neque in eis precibus, quas tibi fudimus, cum tibi offerretur pro ea Sacrificium pretii nostri, juxta sepulchrum posito cadavere, priusquam deponeretur, sicut illic fieri solet, nec in eis precibus ego flevi. Sed toto die graviter in occulto mœstus eram, & mente turbata rogabam te, ut poteram, quo sanares dolorem meum: nec faciebas, credo commendans memoriæ meæ, vel hoc uno documento omnis consuetudinis vinculum, etiam adversus mentem, quæ jam non fallaci verbo pascitur. Visum etiam mihi est, ut irem lavatum, quod audieram inde balneis no-

men inditum, quia Græci βαλανεῖον dixerint, quod anxietatem pellat ex anima. Ecce & hoc confiteor misericordiæ tuæ pater orphanorum, quoniam lavi, & talis eram, qualis priusquam lavissem. Neque enim exsudavit de corde meo mœroris amaritudo.

5. Deinde dormivi & evigilavi, & non parva ex parte mitigatum inveni dolorem meum. Atque ut eram in lecto meo solus, recordatus sum veridicos versus Ambrosii tui: Tu es enim,

Deus creator omnium,
Polique rector; vestiens
Diem decoro lumine,
Noctem soporis gratia.
Artus solutos ut quies
Reddat laboris usui,
Mentesque fessas allevet,
Luctusque solvat anxios.

Atque inde paulatim reducebam in pristinum sensum ancillam tuam, conversationemque ejus, piam in te & sanctam, in nos blandam atque morigeram, qua subito destitutus sum. Et libuit flere in conspectu tuo de illa, & pro illa, de me, & pro me. Et dimisi lachrymas, quas continebam, ut effluerent, quantum vellent, substernens eas cordi meo, & requievi in eis: quoniam ibi erant aures tuæ, non cujusquam hominis superbe interpretantis ploratum meum.

6. Et nunc Domine, confiteor tibi in literis, legat, qui volet, & interpretetur, ut volet. Et si peccatum invenerit flevisse me matrem exigua parte horæ, matrem oculis meis interim mortuam, quæ me multos annos

nos fleverat, ut oculis tuis viverem: non irrideat, sed potius, si est grandi caritate, pro peccatis meis fleat ipse ad te, patrem omnium fratrum Christi tui.

VSVS.

1. Non deflenda est *mors justorum*, *pretiosa in conspectu Domini*, quia nec misere moriuntur, Beati enim sunt, qui *in Domino moriuntur*, nec omnino moriuntur, sed meliore sui patre superstites, vitam deteriorem cum meliore commutant.
2. Audi hæretice oblatum sacrificium pretii nostri, nimirum Missæ, pro anima S. Monicæ, & Catholicos fuisse S. Augustinum, & Matrem ejus, item Alipium intellige.
3. Quanta sit consuetudinis violentia, expertus est S. D. in hoc ipso mœrore, qui reluctantem licet animum ejus fregit; quamvis nec tam immoderatus, nec tam diuturnus fuerit hic dolor, quam ille, quo de morte amici se doluisse, seu potius insaniisse supra confessus est. lib. 4.
4. Indulgendum est aliquid naturæ in tam gravi luctu, quamvis moderanda sit fræno voluntatis divinæ, & conditionis humanæ. Morimur quia Deus vult, & natura jubet. S. Bernardus ingentem quoque dolorem ex morte fratris percepit. Serm. 26 in Cant.

CAP. XIII.

Consideratione periculorum omnis animæ, quæ in Adam moritur, orat pro matre, idemque ab aliis fieri rogat.

1. EGo autem jam sanato corde ab illo vulnere, in quo poterat redargui carnalis affectus, fundo tibi Deus noster pro illa famula tua longe aliud lachrymarum genus, quod manat de concusso spiritu, consideratione periculorum omnis animæ, quæ *in Adam moritur*. Quamquam illa in 1 Cor, 15. 27.

 Chri-

Christo vivificata, etiam nondū à carne resoluta, sic vixerat, ut laudetur nomen tuum in fide moribusque ejus. Non tamen audeo dicere, ex quo eam per baptismum regenerasti, nullum verbum exisse ab ore ejus contra præceptum tuum. Et dictum est à verita-
Mat. 5, 29. te, filio tuo, *Siquis dixerit fratri suo fatue, reus erit gehennæ ignis.* Et væ etiam laudabili vitæ hominum, si remota misericordia discutias eam. Quia vero non exquiris delicta vehementer, fiducialiter speramus aliquem apud te locum invenire indulgentiæ. Quisquis autem tibi enumerat vera merita sua, quid tibi enumerat, nisi munera tua? O si cogno-
1 Cor. 10, 17. scant se omnes homines, & *qui gloriantur, in Domino glorientur!*

2. Ego itaque laus mea & vita mea, Deus cordis mei! sepositis paulisper bonis ejus actibus, pro quibus tibi gaudens gratias ago, nunc pro peccatis matris meæ deprecor te: exaudi me per medicinam vulnerum nostrorum, quæ pependit in ligno, & sedens ad dexteram tuam, te interpellat pro nobis. Scio misericorditer operatam, & ex corde dimisisse debita debitoribus suis, dimitte illi & tu debita sua. Si qua etiam contraxit per tot annos, post aquam salutis, dimitte.
Psal. 142. 2. Domine, dimitte obsecro: *ne intres cum ea in*
Iac. 2. 13. *judicium. Superexaltet misericordia judicium*, quo-
Mat. 5, 7. niam eloquia tua vera sunt, & promisisti misericordiam misericordibus. Quod ut es-
Rom. 9, 15 sent, tu dedisti eis, qui *misereberis, cui misertus eris, & misericordiam præstabis, cui misericors fueris.* Et credo jam feceris, quod te rogo, sed *voluntaria oris mei approba Domine.*

Psal. 118. 108. 3. Namque illa imminente die resolu-
tio-

tionis suæ, non cogitavit suum corpus sumtuose contegi, aut condiri aromatibus, aut monumentum electum concupivit, aut curavit sepulchrum patrium. Non ista mandavit nobis, sed tantummodo memoriam sui, ad altare tuum fieri desideravit, cui, nullius diei prætermissione, servierat, unde sciret dispensari victimam sanctam, qua *deletum est* Col. 2. 14. *chirographum, quod erat contrarium nobis*, qua triumphatus est hostis, computans delicta nostra, & quærens quid objiciat, & nihil inveniens in illo, in quo vincimus. Quis ei refundet innocentem sanguinem? Quis ei restituet pretium, quo nos emit, ut nos oferat ei, ad cujus pretii nostri sacramentum, ligavit ancilla tua, animam suam vinculo fidei?

4. Nemo à protectione tua dirumpat eam. Non se interponat, nec vi, nec insidiis, leo & draco. Neque enim respondebit illa nihil se debere, ne convincatur & obtineatur ab accusatore callido. Sed respondebit dimissa debita sua ab eo, cui nemo reddet, quod pro nobis non debens, reddidit. Sit ergo in pace cum viro, ante quem nulli, & post quem nulli, nupta est. Cui servivit, fructum tibi afferens cum tolerantia, ut eum quoque lucraretur tibi. Et inspira Domine Deus meus, inspira servis tuis, fratribus meis, filiis tuis, dominis meis, quibus & voce, & corde, & literis servio: ut quotquot hæc legerint, meminerint ad altare tuum Monicæ famulæ tuæ, cum Patricio quondam ejus conjuge, per quorum carnem introduxisti me in hanc vitam, quemadmodum nescio. Meminerint

cum affectu pio parentum meorum in hac luce transitoria, & fratrum meorum sub te patre, in matre catholica, & civium meorum in æterna Ierusalem, cui suspirat peregrinatio populi tui, ab exitu usque ad reditum: ut quod à me illa poposcit extremum, uberius ei præstetur in multorum orationibus, tam per confessiones, quam per orationes meas.

VSVS.

1. Docet S.D. quemvis sibi & aliis timere debere in morte; nemo enim securus est misericordiæ & veniæ. Væ etiam iis, qui justi habentur, nisi misericordia patrocinium suscipiat.
2. Humilitatis hoc fundamentum est, *merita hominum nil esse, nisi Dei munera*, in quo solo gloriandum est.
3. Oratio pro defunctis in veteri Ecclesia, fuit in pretio & usu. Qui eam oderunt, non sunt veteris Ecclesiæ hæredes, sed rebelles ac hostes.

LIBER

LIBER X.

Oſtendit, quibus ad Dei cognitionem gradibus conſcenderit; eum inveniri in memoria, cujus mirabilem vim luculenter deſcribit; in Deo ſolo eſſe veram beatitudinem, quam omnes appetunt, etſi non omnes legitimis eam quærant mediis. Tum ſtatum præſentem animi ſui aperit, & languores triplicis concupiſcentiæ.

CAP. I.

In ſola ſpe gratiæ divinæ gaudendum.

COgnoſcam te Domine cognitor meus, cognoſcam te, ſicut à te cognitus ſum. Virtus animæ meæ intra in eam, & coapta tibi, ut habeas & poſſideas ſine macula & ruga. Hæc eſt mea ſpes, ideo loquor & in ea ſpe gaudeo, quando ſane gaudeo. Cætera vero vitæ hujus tanto minus flenda, quanto magis fletur, & tanto magis flenda, quanto minus fletur in eis. *Ecce enim veritatem dilexiſti!* quoniam qui Pſal. 50. 8.
facit eam, venit ad lucem. Volo eam facere in corde meo, coram te in confeſſione, in ſtylo autem meo coram multis teſtibus.

V S V S.

Sola ſpes bonæ conſcientiæ ſperantis ſe eſſe ſine macula peccati mortalis, verum gaudium parit. Res vero aliæ, cum ad ſalutem nihil ſine gratia Dei conferant, nec gaudium afferre poſſunt ſolidum, cum habentur, nec dolorem debent, cum amittuntur.

CAP. II.

Deo nihil eſſe occultum, ei ſe confiteri, ut erubeſcat de ſe, & abjiciat ſe, illum vero eligat.

1. ET tibi quidem Domine, cujus oculis nuda eſt abyſſus humanæ conſcientiæ, quid occultum eſſet in me, etiamſi nollem confiteri tibi? *a* Te enim mihi abſconderem, non me tibi. Nunc autem, quod gemitus meus teſtis eſt, diſplicere me mihi, tu refulges, & places, & amaris, & deſideraris, ut erubeſcam de me, & abjiciam me, atque eligam te, & nec tibi, nec mihi placeam, niſi de te.

2. Tibi ergo Domine manifeſtus ſum. quicunque ſim, & quo fructu tibi confitear, dixi. Neque enim id ago verbis carnis & vocibus, ſed verbis animæ & clamore cogitationis, quem novit auris tua. Cum enim malus ſum, nihil eſt aliud confiteri tibi, quam diſplicere mihi. Cum vero pius, nihil eſt aliud confiteri tibi, quam hoc non tribuere mihi: quoniam tu Domine benedicis juſtum ſed prius eum juſtificas impium. Confeſſio itaque mea Deus meus in conſpectu tuo tibi tacite fit, & non tacite;

tacet

tacet enim ſtrepitu, clamat affectu. Neque enim dico recti aliquid hominibus, quod non à me tu prius audieris, aut etiam tu aliquid tale audis à me, quod non prius mihi tu dixeris.

NOTÆ.

a *Te enim mihi abſconderem, non me tibi)* qui peccata ſua Deo occultare conatur, intellectum ſuum obſcurat, ne Deum cognoſcere, & gratia ejus illuſtrari poſſit, quare ſibi Deum, non ſe Deo abſcondit.

VSVS.

Solidæ humilitatis principium hoc eſt; *in malis ſibi diſplicere tanquam ſuis, in bonis Deo gratias agere, tanquam alienis* quia ab ipſo eſt omne bonum noſtrum. Valdeque cavendum eſt, ne qui in virtute proficit, ſibi de profectu vane placeat.

CAP. III.

Confeſſum ſe coram hominibus, quis fuerit, & præterita mala ſua, ut infirmi excitentur ad ſpem miſericordiæ.

1. a QVid mihi ergo eſt cum hominibus, ut audiant confeſſiones meas, quaſi ipſi ſanaturi ſint omnes languores meos? Curioſum genus ad cognoſcendam vitam alienam, deſidioſum ad corrigendam ſuam. Quid à me quærunt audire, qui ſim, qui nolunt à te audire, qui ſint? Et unde ſciunt, cum à meipſo de meipſo audiunt, an verum dicam, quandoquidem nemo *ſcit hominum, quid agatur in homine, niſi ſpiritus hominis, qui in ipſo eſt?* Si autem à te audiant de ſeipſis, non poterunt dicere; mentitur do- 1 Cor.2, 11.

mi-

minus. Quid eſt enim à te audire de ſe, niſi cognoſcere ſe? Quis porro cognoſcit, & dicit: falſum eſt, niſi ipſe mentiatur? Sed quia
1 Cor. 13. 7. *caritas omnia credit*, inter eos utique, quos connexos ſibimet unum facit, ego quoque Domine etiam ſic tibi confiteor: ut audiant homines, quibus demonſtrare non poſſum, an vera confitear: ſed credunt mihi, quorum mihi aures caritas aperit.

2. Veruntamen tu medice meus intime, quo fructu iſta faciam, eliqua mihi. Nam confeſſiones præteritorum malorum meorum, quæ remiſiſti & texiſti, ut beares me in te, mutans animam meam fide & ſacramento tuo: cum leguntur & audiuntur, excitant cor, ne dormiat in deſperatione, & dicat, non poſſum: ſed evigilet in amore miſericordiæ tuæ, & dulcedine gratiæ tuæ, qua potens eſt omnis infirmus, qui ſibi per ipſam fit conſcius infirmitatis ſuæ. Et delectat bonos audire præterita mala eorum, qui jam carent eis: nec ideo delectat, quia mala ſunt, ſed quia fuerunt, & non ſunt.

3. Quo itaque fructu Domine Deus meus, cui quotidie confitetur conſcientia mea, ſpe miſericordiæ tuæ ſecurior, quam innocentia ſua, quo fructu quæſo, etiam hominibus coram te confiteor per has literas, adhuc quis ego ſim, non quis fuerim? Nam illum fructum vidi, & commemoravi. Sed quis adhuc ſim, ecce in ipſo tempore confeſſionum mearum, & multi hoc noſſe cupiunt, qui me noverunt, & non me noverunt: qui ex me, vel de me aliquid audierunt, ſed auris eorum, non ad cor meum, ubi ego ſum, quicunque ſum. Volunt ergo audi-

audire confitentem me, quid ipſe intus ſim, quo nec oculum, nec aurem, nec mentem poſſunt intendere, crediturі tamen volunt, nunquid cogniturі? Dicit enim eis caritas, qua boni ſunt, non mentiri me de me confitentem, & ipſa in eis credit mihi.

NOTÆ.

a *Quid mihi ergo eſt cum hominibus &c.*) hæc verba citat Brentius in Confeſſione Wirtebergenſi, contra Confeſſionem Sacramentalem Catholicorum, quaſi ſenſerit S. D. per eam non poſſe ſanari languores peccatorum. Sed hoc eſt ſimplicibus imponere, non enim loquitur S. D. in his libris, ut omnes norunt, de Confeſſione peccatorum poſt baptiſmum commiſſorum, quæ neceſſaria eſt ad ſalutem, ſecundum veram & Catholicam ipſius Auguſtini ſententiam, ſed de Confeſſione voluntaria peccatorum, quæ ante Baptiſmum commiſſa, & per illum dimiſſa ſunt. Hanc S. D. confeſſionem publice fecit in his libris, ut infirmi ſuo exemplo excitarentur ad ſpem miſericordiæ. Quod ſi quaſdem culpas poſt baptiſmum à ſe patrari ſolitas recenſet, eæ leviſſimæ ſunt & veniales: quibus expiandis etſi Sacramentum Confeſſionis conducat, non eſt tamen neceſſarium.

VSVS.

1. Eſt caritatis Chriſtianæ, non facile ſuſpicari ſubeſſe falſum dictis aliorum, quos ſemper præſtat æſtimare bonos eſſe, adeoque & veraces, quam malos & mendaces. Plus enim placet Deo pia credulitas, quam proſit temeraria de aliis ſuſpicio.
2. Qui gravibus peccatis obnoxii ſunt, aut magnam in ſuperandis vitiis difficultatem ſentiunt, legant Confeſſiones Auguſtini, & cognitis graviſſimis ejus peccatis, in quibus ab ipſa pueritia uſque ad trigeſimum annum pertinaciter hæſit, concipiant & ipſi *ſpem veniæ*. Nec dicant *non poſſum*, potuit Auguſtinus cum divina gratia, poteris & tu, modo intelligas, te non poſſe per te.

CA

CAP. IV.

Confiteri se quoque quis jam sit, ut servi Dei fratres sui, respirent in bonis suis, suspirent in malis suis, Deumque pro se laudent ac orent.

1. SEd quo fructu id volunt? An congratulari mihi cupiunt, cum audierint, quantum ad te accedam munere tuo, & orare pro me, cum audierint, quantum retarder pondere meo? Indicabo me talibus. Non enim parvus est fructus Deus meus, ut à multis tibi gratiæ agantur de nobis, & à multis rogeris pro nobis. Amet in me fraternus animus, quod amandum doces, & doleat in me, quod dolendum doces. Animus ille hoc faciat fraternus, non extraneus, non filiorum alienorum, *quorum os locutum est vanitatem, & dextera eorum dextera iniquitatis*: sed fraternus ille, qui cum approbat me, gaudet de me. Cum autem improbat me, contristatur pro me, quia sive approbet me, sive improbet, diligit me. Indicabo me talibus: respirent in bonis meis, suspirent in malis meis. Bona mea, instituta tua sunt, & dona tua: *a* mala mea, delicta mea sunt, & judicia tua. Respirent in illis, suspirent in his. Et hymnus & fletus ascendant in conspectum tuum, de fraternis cordibus *b* thuribulis tuis.

Psal. 143, 8, 9.

2. Tu autem Domine delectatus odore sancti templi tui, *miserere mei secundum magnam misericordiam tuam*, propter nomen tuum, & nequaquam deserens cœpta tua, consumma im-

Psal. 50, 2.

imperfecta mea. Hic est fructus confessionum mearum, non qualis fuerim, sed qualis sim, ut hoc confitear, non tantum coram te secreta exultatione cum tremore, & secreto mœrore cum spe: sed etiam in auribus credentium filiorum hominum & sociorum gaudii mei, & consortium mortalitatis meæ, civium meorum, & mecum peregrinorum, præcedentium, & consequentium, & comitum vitæ meæ.

3. Hi sunt servi tui fratres mei, quos filios tuos esse voluisti, dominos meos c quibus jussisti, ut serviam, si volo tecum de te vivere. Et hoc mihi Verbum tuum parum erat, si loquendo præciperet, nisi & faciendo præiret. Et ego id ago factis & dictis, id ago sub alis tuis, nimis cum ingenti periculo: nisi quia sub alis tuis tibi subdita est anima mea, & infirmitas mea tibi nota est. Parvulus sum, sed vivit semper pater meus, & idoneus est mihi tutor meus. Idem ipse est enim, qui genuit me, & tuetur me, & tu ipse es omnia bona mea, tu omnipotens, qui mecum es, & priusquam tecum sim. Indicabo ergo talibus, qualibus jubes, ut serviam, non quis fuerim, sed quis jam sim, & quis adhuc sim. Sed neque meipsum dijudico. Sic itaque audiat.

NOTÆ.

a *Mala mea delicta mea sunt, & judicia tua*) quia Deus justo judicio etiam amicos suos & filios permittit *cadere septies*, hæc enim infirmitas pars pœnæ est filiorum Adam, & simul humilitatis admonitio ac exercitatio. Prov. 24, 16.

b *Thuribulis tuis*) pulchre corda justorum appellat Dei thuribula; in his enim adolentur Deo pii affectus bonæ voluntatis.

c *Qui-*

Luc. 22. 26. c *Quibus jussisti, ut serviam)* Memor fuit S. D. in Episcopatu illius præcepti, *qui major est in vobis, fiat sicut minor, & qui præcessor est, sicut ministrator,* ideoque non imperabat, sed ministrabat Clericis & Civibus suis Hipponensibus, quibus præerat.

VSVS.

1. Confiteri aliis bona sua aut mala, ad Dei gloriam, & proximi utilitatem, laudabile est, & à S.D. præmonstratum; qui fructum sperat, idem facere poterit, prout res feret.

1 Pet. 3. 2. 2. Discant Episcopi exemplo S.D. non *dominari in cleris*, sed ministrare, & periculum officii sui sæpe expendant.

CAP. V.

Deum nosse omnia, quæ sunt in homine, eum violari non posse, id se scire: de se autem nescire, quibus tentationibus valeat resistere.

1 Cor. 2. 11. 1. TV enim Domine dijudicas me, quia etsi *nemo scit hominum; quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis, qui in ipso est, a* tamen est aliquid hominis, quod nec ipse scit spiritus hominis, qui in ipso est. Tu autem scis ejus omnia, qui fecisti eum. Ego vero quamvis præ tuo conspectu me despiciam, & æstimem me terram & cinerem, tamen aliquid
1 Cor. 13. 12. de te scio, quod de me nescio. Et certe *nunc videmus per speculum in ænigmate,* nondum *facie ad faciem.* Et ideo quamdiu peregrinor abs te, *b* mihi sum præsentior quam tibi: & tamen te novi nullo modo posse violari. Ego vero quibus tentationibus resistere valeam, quibusve non valeam, nescio.

2. Et

2. Et spes est, quia *fidelis es, qui nos non finis tentari supra, quam possumus ferre, sed facis cum tentatione etiam exitum*, ut possimus sustinere. Confitear ergo, quid de me sciam: confitear, & quid de me nesciam. Quoniam, & quod de me scio, te mihi lucente scio, & quod de me nescio, tamdiu nescio, donec fiant tenebræ meæ, sicut meridies in vultu tuo. 1 Cor. 10. 13.

NOTÆ.

a *Tamen est aliquid hominis*) Hoc est, quod *nescit homo, an odio vel amore dignus sit*, sive utrum sit in statu damnationis vel gratiæ. Imo nec cogitationes & affectus suos novit, inde scrupuli, & perplexitas in rebus plurimis, an hoc sit factum vel cogitatum, quo animo, quo fine, qua deliberatione. Quæ omnia Deus in numerato habet, non minus quam capillos capitis. Eccl. 9. 1.

b *Mihi sum præsentior quam tibi*) quoad cognitionem & attentionem; nobis enim utcunque per experimentalem notitiam noti sumus, & ipso amore nostri urgemur in frequentem nostri cogitationem. Deus autem puritate sua, phantasmata corporea quibus utimur in hac vita terrenosque affectus longe transcendit, ideoque obscure solum, & raro de illo cogitamus.

VSVS.

Tristis illa est ignorantia & merito affligit, quod nesciamus, an perseverantiæ dono Deus nos bearit, adversus omnia tentationum genera. Sed pugnemus alacriter, fidelis est Deus.

CAP. VI.

Certa conſcientia Deum à ſe amari, dulcem ſupra omne id, quod eſt ſenſibile, de eo ſibi creaturas corporeas uſque ad meliorem iis animam, reſpondiſſe ſingulas: Non ſum Deus, idemque reſpondere omnibus recte judicantibus.

1. *a* NOn dubia, ſed certa conſcientia, Domine amo te. Percuſſiſti cor meum verbo tuo, & amavi te. *b* Sed & cælum, & terra, & omnia, quæ in eis ſunt, undique mihi dicunt, ut te amem! nec ceſſant dicere omnibus, ut ſint inexcuſabiles. Altius autem tu miſereberis, cui miſertus eris, & miſericordiam præſtabis, cui miſericors fueris. Alioquin cœlum & terra, *c* ſurdis loquuntur laudes tuas. Quid autem amo, cum te amo? Non ſpeciem corporis, nec decus temporis, non candorem lucis ecce iſtis amicum oculis! non dulces melodias cantilenarum omnimodarum; non florum & unguentorum & aromatum ſuaveolentiam, non manna & mella; non membra acceptabilia carnis amplexibus.

2. Non hæc amo, cum amo Deum meum, & tamen amo quandam lucem, & quandam vocem, & quendam odorem, & quendam cibum, & quendam amplexum, cum amo Deum meum, lucem, vocem, odorem, cibum, amplexum interioris hominis mei: ubi fulget animæ meæ, quod non capit locus; & ubi ſonat, quod non rapit tempus; & ubi olet, quod non ſpargit flatus, & ubi ſa-

ſapit, quod non minuit edacitas; & ubi hæret, quod non divellit ſatietas. Hoc eſt quod amo, cum Deum meum amo. Et quid eſt hoc? Interrogavi terram, & dixit: Non ſum, & quæcunque in eadem ſunt, idem confeſſa ſunt. Interrogavi mare, & abyſſos, & reptilia animarum vivarum, & reſponderunt: Non ſumus Deus tuus, quære ſuper nos. Interrogavi auras flabiles, & inquit univerſus aër cum incolis ſuis: *d* fallitur Anaximenes, non ſum Deus. Interrogavi cœlum, ſolem, lunam & ſtellas, neque nos ſumus Deus, quem quæris, inquiunt.

3. Et dixi omnibus his, quæ circunſtant fores carnis meæ: Dixiſtis mihi de Deo meo, quod vos non eſtis, dicite mihi de illo aliquid. Ex exclamaverunt voce magna; Ipſe fecit nos. *e* Interrogatio mea, intentio mea, & *f* reſponſio eorum, ſpecies eorum. Et direxi me ad me, & dixi mihi: Tu quis es? Et reſpondi, Homo. Et ecce corpus & anima in me mihi præſto ſunt, unum exterius & alterum interius! Quid horum eſt, unde quærere debui Deum meum, quem jam quæſiveram per corpus, à terra uſque ad cœlum, quouſque potui mittere nuncios radios oculorum meorum? Sed *g* melius, quod interius eſt. Ei quippe renuntiabant omnes nuntii corporales, præſidenti & judicanti de ſingulis reſponſionibus cœli, & terræ, & omnium, quæ in eis ſunt, dicentium: Non ſumus Deus, ſed ipſe fecit nos. Homo interior cognovit hæc, per exterioris miniſterium. Ego interior cognovi hæc, ego animus per ſenſus corporis mei.

4. Interrogavi mundi molem de Deo

meo, & respondit mihi: Non ego sum, sed ipse me fecit. Nonne omnibus, quibus integer sensus est, apparet hæc species? Cur non omnibus eadem loquitur? Animalia pusilla & magna vident eam, sed interrogare nequeunt. Non enim præposita est in eis nuntiantibus sensibus judex ratio. Homines autem possunt interrogare, ut *invisibilia Dei, per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciant*. Sed amore subduntur eis, & *h* subditi judicare non possunt. Nec respondent illa interrogantibus, nisi judicantibus, nec vocem suam mutant, id est, speciem suam: si alius tantum videat, alius autem videns interroget, ut aliter illi appareat, aliter huic: sed eodem modo utrisque apparens, illi muta est, huic loquitur. Imo vero omnibus loquitur, sed illi intelligunt, qui vocem acceptam foris, intus cum veritate conferunt. Veritas enim dicit mihi: Non est Deus tuus cœlum & terra, neque omne corpus. Hoc dicit eorũ natura videnti. Moles minor est in parte, quam in toto. Iam tu melior es, tibi dico anima, quoniam tu vegetas molem corporis tui, præbens ei vitam, quod nullum corpus præstat corpori, Deus autem tuus etiam tibi, vitæ vita est.

Rom. 1. 20.

NOTÆ.

a *Non dubia sed certa conscientia amo te*) intelligit S. D. certitudinem moralem, sive conjecturalem, qualem quis habere se confidit, si nullius peccati mortalis sibi conscius sit, cum quo stare potest aliquis timor, juxta illud S. Pauli, *Nihil mihi conscius sum, sed in hoc justificatus non sum*. Certitudo enim fidei de gratia & caritate Dei, à Catholicis rejicitur secundũ Scripturas, & SS. PP. ipsumque Augustinum, & pertinet ad errores Sectariorum, quos optime refutat Bellarm.

1 Cor. 4. 4.

l. 3. de justi. c. 3. & seq.

b *Sed*

b *Sed & cælum, & terra*) nam *non sine testimonio semetipsum reliquit, benefaciens de cælo, dans pluvias & tempora fructifera, implens cibo & lætitia corda eorum.* Cælum ergo, ut cum S. Prospero loquar, *cunctaque cælestia, mare & terra, omniaque, quæ in eis sunt, consono speciei suæ, ordinationisque consensu protestantur gloriam Dei, & prædicatione perpetua, majestatem & bonitatem sui loquuntur autoris*, omnesque ad gratitudinem & amorem ejus incitant. Actor. 14. 16. l. 2. de vocat. gent. c. 4.

c *Surdis loquuntur*; quia sine gratia Dei efficaci creaturarum vocibus nemo attendit: etsi omnes possent attendere, si vellent, ideoque sint inexcusabiles.

d *Fallitur Anaximenes*) qui teste Cicerone *Aëra Deum statuit, eumque gigni, esse immensum, & infinitum, & semper in motu: sidera autem, Solemque & Lunam de terra nata esse*, opinabatur, de quo S. D. alibi memorat eum docuisse Deos ex aëre ortos. 1. de nat. Deorum. l. 8 de civ. c. 2.

e *Interrogatio mea, intentio mea*) sive attentio & consideratio, qua intellectus examinat & contemplatur creaturarum speciem, ordinem, modum.

f *Responsio eorum, species eorum*) sive natura finita, quæ particulam tantum boni habet, nec ita bona est, ut non sit aliud majus bonum. Hanc suam limitatam bonitatem, dum creaturæ intellectui eas consideranti, objiciunt, una voce respondent: *non sumus Deus, qui est omne bonum, & quo nullum est majus bonum.*

g *Melius, quod interius est,*) mens enim hominis & ipsa sensuum objecta cognoscit, & de sensibus rebusque sensibilibus judicat; longe ergo præstat sensibus, qui singuli nec tam multa cognoscunt, nec judicare possunt.

h *Et subditi judicare non possunt*) judicio sufficiente ad amandum Deum, etsi sufficiat ad eum cognoscendum & quærendum, ideoque ad culpam. Nam etsi amor inordinatus creaturarum, quo homo illis se subjicit, liget affectum, ne assurgat in Deum: non ita tamen obscurat intellectum, ut non videat Deum esse quærendum & amandum, quod quia non fecerunt Philosophi, ideo sunt *inexcusabiles, & evanuerunt in cogitationibus suis.*

i *Intus cum veritate conferunt*) hoc est cum lumine vultus divini, quod signatum est super nos, sive cum principiis & veritatibus, nobis naturaliter

manifeſtis, quale eſt illud : *Omne corporeum minus eſt in parte, quam in toto :* melior ergo eſt anima, quæ tota vegetat totum corpus, & tota quamvis partem illius : & melior eſt corpore & anima Deus qui eſt vita animæ, & omnium viventium, amandus ergo ſupra omnia corpora, & ipſam animam. Quia & hoc natura dictat, ut *majus bonum ametur ſupra minus bonum, & ſummum bonum, ſupra omne bonum finitum.* Qui ſecundum hæc principia creaturas non examinant, illas non intelligunt nec capiunt, ideoque capiuntur amore illarum inordinato & illicito.

V S V S.

V.S. Tho. in c.1. ad Rom. S. Dionyſ. c.1. de div. nom.

1. Duplex eſt modus bonitatem & immenſitatem Dei cognoſcendi ex creaturis. Vnus per viam *Affirmationis & excellentiæ*, cum omnes creaturarum perfectiones Deo tribuuntur, quia multo perfectius ſunt in illo, quam in ipſis. Alter per viam *negationis & remotionis*, cum enim Deus infinite creaturas ſuperet, nulla earum perfectio ob ſuam limitationem, & adjunctam imperfectionem ei proprie convenit, hinc recte à S. Gregor. Nazianz. appellatur *innominabilis & omninomius.* Etſi enim plurimis nominibus appelletur, nullum tamen nomen, nulla conceptio illius perfectionem ullam exprimit, prout eſt in ſeipſa, quia non poſſumus concipere niſi perfectiones finitas, quales experimur in creaturis. Vtroque modo S.D. hic docet ex creaturis ſenſibilibus inveſtigare Deum. I. Per *Negationes*, dicendo non eſſe corpus, non lucem, non odorem, non melodiam, &c. non aliud quid ſenſibus ſuave. II. Per viam *Affirmationis*, dicendo illum eſſe hæc omnia, ſed remotis imperfectionibus, quas pulchre & apposite ad affectum explicat.

2. Vtilem hoc caput ſubminiſtrat meditationem ad amorem Dei ex creaturis inflammandum, ipſarumque creaturarum, quæ tam longe à creatore diſtant, contemptum.

CAP.

CAP. VII.

Nec vegetativa, nec sensitiva animæ vi Deum inveniri, cum utraque brutis sit communis.

1. QVid ergo amo, cum Deum meum amo? Quis est ille, super caput animæ meæ? Per ipsam animam meam, ascendam ad illum. Transibo vim meam, qua hæreo corpori, & vitaliter compagem ejus repleo. Non ea vi reperio Deum meum, nam reperiret *equus & mulus, quibus non est intellectus*, & est eadem vis, qua vivunt etiam eorum corpora. Psal. 31. 9.

2. Est alia vis, non solum, qua vivifico sed etiam qua sensifico carnem meam, quã mihi fabricavit Dominus, jubens oculo, ut non audiat, & auri, ut non videat: sed illi, per quem videam, huic, per quam audiam, & propria sigillatim cæteris sensibus, sedibus suis & officiis suis, quæ diversa per eos ago unus ego animus. Transibo & istam vim meam. Nam & hanc habet equus & mulus, sentiunt enim etiam ipsi per corpus.

VSVS.

Recenset S. D. quomodo Deum non inventum in rebus corporeis, quæsiverit in anima sua, & per illam. I. Quidem ait, se illum non invenisse vi vegetante. II. Nec per vim sentientem, neque enim istæ facultates assurgunt, ultra res corporeas & sensibiles, nobis cum brutis communes. Imitemur S.D. & sensibilibus relictis, ratione duce Deum quæramus.

CAP. VIII.

Ascendisse se in memoriam suam plenissimam miraculorum, quorum primum est, omnium rerum sensibilium imagines, sine rebus ipsis, sine confusione, illa contineri, & cum aliquid cogitandum est, in promptu esse.

1. TRansibo ergo, & istam vim naturæ meæ, gradibus ascendens ad eum, qui fecit me cum ea, & venio in campos & lata prætoria memoriæ meæ: ubi sunt thesauri innumerabilium imaginum, de hujuscemodi rebus sensis invectarum. Ibi reconditum est, quicquid etiam cogitamus, a vel augendo, vel minuendo, vel utcunque variando ea, quæ sensus attigerit: & si quid aliud commendatum & repositum est, quod nondum absorbuit & sepelivit oblivio. Ibi quando sum, posco, ut proferatur quicquid volo, & quædam statim prodeunt, quædam requiruntur diutius, & tanquam de abstrusioribus quibusdam receptaculis eruuntur, quædam catervatim se proruunt, & dum aliud petitur, & quęritur, prosiliunt in medium quasi dicentia: Ne forte nos sumus? Et abigo ea manu cordis, à facie recordationis meæ: donec enubiletur illud, quod volo, atque in conspectum prodeat ex abditis. Alia faciliter atque imperturbata serie, sicut poscuntur, suggeruntur, & cedunt præcedentia consequentibus, & cedendo conduntur, iterum, cum voluero, processura. Quod totum fit, cum aliquid narro memoriter.

2. Ibi

2. Ibi ſunt omnia diſtincte generatimque ſervata, quæ ſuo quæque aditu ingeſta ſunt, ſicut lux, atque omnes colores, formæque corporum per oculos: per aures autem, omnia genera ſonorum: omneſque odores, per aditum narium: omneſque ſapores, per oris aditum: ad ſenſum autem totius corporis quid durum, quid molle, quid calidum, frigidumve, lene aut aſperum, grave ſeu leve, ſive extrinſecus ſive intrinſecus corpori. Hæc omnia recipit recolenda, cum opus eſt, & retractanda grandis memoriæ receſſus. Et neſcio, qui ſecreti atque ineffabiles ſinus ejus, quæ omnia ſuis quæque foribus intrant ad eam, & reponuntur in ea. *b* Nec ipſa tamen intrant, ſed rerum ſenſarum imagines illic præſto ſunt, cogitationi reminiſcenti eas.

3. Quæ quomodo fabricatæ ſint, quis dicit, cum appareat, quibus ſenſibus raptæ ſint, interiuſque reconditæ? Nam & in tenebris atque in ſilentio dum habito, in memoria mea profero, ſi volo, colores: & diſcerno inter album & nigrum, & inter quos alios volo. Nec incurrunt ſoni atque perturbant, quod per oculos hauſtum conſidero, cum & ipſi ibi ſint, & quaſi ſeorſum repoſiti lateant. Nam & ipſos poſco, ſi placet, atque adſunt illico. Et quieſcente lingua ac ſilente gutture, canto quantum volo: imagineſque illæ colorum, qui nihilominus ibi ſunt, non ſe interponunt, neque interrumpunt, cum theſaurus alius retractatur, qui influxit ab auribus. Ita cætera, quæ per ſenſus cæteros ingeſta atque congeſta ſunt, recordor, prout libet. Et auram liliorum diſcerno à

à violis, nihil olfaciens: & mel *c* defruto, lene aſpero, nihil tunc guſtando, neq; contrectando, ſed reminiſcendo antepono. Intus hæc ago, in aula ingenti memoriæ meæ.

4. Ibi enim mihi cælum, & terra, & mare præſto ſunt, cum omnibus quæ in eis ſentire potui, præter illa quæ oblitus ſum. Ibi & ipſe mihi occurro, meque recolo, quid, quando, vel ubi egerim; quoque modo, cum agerem, affectus fuerim. Ibi ſunt omnia, quæ ſive experta à me, ſive credita memini. Ex eadem copia etiam ſimilitudines rerum, vel expertarum, vel ex eis, quas expertus ſum creditarum, alias atque alias, & ipſe contexo præteritis: atque ex his etiam futuras actiones, & eventa, & ſpes, & hæc omnia rurſus quaſi præſentia meditor. Faciam hoc aut illud, dico apud me, in ipſo ingenti ſinu animi mei, pleno tot & tantarum rerum imaginibus, & hoc aut illud ſequetur. O ſi eſſet hoc, aut illud! Avertat Deus hoc, aut illud! Dico apud me iſta. Et cum dico, præſto ſunt imagines omnium quæ dico, ex eodem theſauro memoriæ, nec omnino aliquid eorum dicerem, ſi defuiſſent.

5. Magna iſta vis eſt memoriæ, magna nimis Deus meus! penetrale amplum & infinitum. Quis ad fundum ejus pervenit? Et vis eſt hæc animi mei, atque ad meam naturam pertinet: nec ego ipſe capio totum, quod ſum. Ergo animus ad habendum ſeipſum anguſtus eſt, ut ubi ſit, quid ſit, non capiat. Nunquid extra ipſum, ac non in ipſo? Quomodo ergo non capit?

6. Multa mihi ſuper hoc oboritur admiratio,

ratio, ſtupor apprehendit me. Et eunt homines mirari alta montium, & ingentes fluctus maris, & latiſſimos lapſus fluminum, & Oceani ambitum, & gyros ſiderum, & relinquunt ſeipſos, nec mirantur. Quin hæc omnia, cum dicerem, non ea videbam oculis; nec tamen dicerem, niſi montes & fluctus, & flumina, & ſidera, quæ vidi, & Oceanum quem credidi, intus in memoria mea viderem, ſpaciis tam ingentibus, quaſi foris viderem. Nec ea tamen videndo abſorbui, quando vidi oculis: nec ipſa ſunt apud me, ſed imagines eorum. Et novi, quid ex quo ſenſu corporis impreſſum ſit mihi.

NOTÆ.

a *Vel augendo vel minuendo*) intelligit S. D. ea, quæ nunquam viſa nobis imaginamur ex aliis rebus ſimilibus; ſic v. g. Romam aut Carthaginem, concipimus ad modum magnæ urbis: ea vero quibus nihil ſimile, nec in parte, nec in toto unquam vidimus, imaginari omnino non poſſumus. Hinc eſt, ut ait S. D. alibi, *quod à prima ætate cæci, cum de luce, coloribuſque interrogantur, quid reſpondeant, non inveniunt. Non enim coloratas ullas patiuntur imagines, qui ſenſerunt nullas.* ep.71.ad Nebrid.

b *Nec ipſa tamen intrant*) Res ſenſibiles imprimunt ſuas imagines ſenſibus, eaſque mittunt ad animum, quo ipſæ non perveniunt. neque enim murus intrat per oculos, ſed ſola ejus imago. Pulche Ariſtoteles, *ut cera*, inquit, *annuli ſine ferro & auro recipit ſignum, accipit enim aureum, aut æreum ſignum, ſed non in quantum aurum & æs: ſimiliter autem & ſenſus uniuſcujuſque, ab habente odorem, aut ſaporem, aut ſonum patitur.* 2. de anim.t.25.

c *Defruto*) id eſt vino, quod ex duabus partibus ad tertiam calore ignis, redactum eſt, teſte Nonio Marcello.

V S V S.

Hunc ipſe S. D. digito monſtrat, tanta nimirum miracula ut conſideremus, & animum noſtrum aliis rebus longe præferamus.

C A P. IX.

Alterum memoriæ miraculum eſt, retinere præcepta Doctrinarum liberalium, non per imagines, inſtar rerum ſenſibilium, ſed per ſeipſas.

1. SEd non ea ſola geſtat immenſa iſta capacitas memoriæ meæ. Hic ſunt & illa omnia, quæ de doctrinis liberalibus præcepta nondum exciderunt, quaſi remota interiore loco: non loca, nec eorum imagines, ſed res ipſas gero. Nam quid ſit literatura, quid peritia diſputandi, quot genera quæſtionum, quicquid horum ſcio, ſic eſt in memoria mea, ut non retenta imagine rem foris reliquerim: aut ſonuerit & præterierit, ſicut vox impreſſa per aures veſtigio, quo recolitur, quaſi ſonaret, cum jam non ſonaret: aut ſicut odor, dum tranſit & evaneſcit in ventos, olfactum afficit, unde trajicit in memoriam imaginem ſui, quam reminiſcendo repetamus: aut ſicut cibus, qui certe in ventre jam non ſapit, & tamen in memoria quaſi ſapit: aut ſicut aliquid, quod corpore tangendo ſentitur, quod etiam ſeparatum à nobis imaginatur memoria. Iſtæ quippe res non intromittuntur ad eam, ſed earum ſolæ imagines mira celeritate capiuntur, & miris tanquam cellis reponuntur, & mirabiliter recordando proferuntur.

NOTÆ.

Etsi S. D. admiserit species intentionales rerum corporearum tum in sensu externo, tum interno: species tamen intelligibiles scientiarum & disciplinarum, nullas agnovit, ut clare ex hoc capite colligitur. Censuit enim doctrinas liberales animo nostro insitas, & quasi naturaliter congenitas, ut de primis principiis aliqui philosophantur. Vnde conclusit eas nullis imaginibus egere, cum per seipsas intellectui præsto sint.

Durand. 3. d. 33. q. 1. ad 2. Dom. Soto. l. 1. de just. & jure q. 6. a. 1.

CAP. X.

Doctrinas, cum per nullum sensum possint intrare, ante in animo latuisse, esse autem necessariam alterius veluti admonitionem, ad eas eruendas.

1. AT vero, cum audio tria genera esse quæstionum, an sit? quid sit? quale sit? sonorum quidem, quibus hæc verba confecta sunt, imagines teneo, & eos per auras cum strepitu transisse, ac jam non esse scio: res vero ipsas, quæ illis significantur sonis, neque ullo sensu corporis attigi, nec uspiam vidi præter animum meum, & in memoria mea recondidi, non imagines earum, sed ipsas. Quæ unde ad me intraverint, dicant, si possunt. Nam percurro januas omnes carnis meæ, nec invenio, qua earum ingressæ sint.

2. Quippe oculi dicunt: si coloratæ sunt, nos eas nunciavimus. Aures dicunt: si sonuerunt, à nobis indicatæ sunt. Nares dicunt: si oluerunt, per nos transierunt. Dicit etiam sensus gustandi: si sapor non est, nihil

me interroges. Tactus dicit: si corpulentum non est, non contrectavi : si non contrectavi, non indicavi. Vide, unde, & qua hæc intraverunt in memoriam meam? Nescio quomodo ; nam cum ea didici, non credidi alieno cordi, sed in meo recognovi, & vera esse approbavi : & commendavi ei tanquam reponens, unde proferrem, cum vellem. Ibi ergo erant, & antequam ea didicissem, sed in memoria non erant. Vbi ergo? aut quare cum dicerentur, agnovi, & dixi : Ita est, & verum est, nisi quia jam erant in memoria, sed tam remota & retrusa, quasi in caveis abditioribus: ut nisi admonente aliquo eruerentur, ea fortasse cogitare non possem?

NOTÆ.

Doctrinas, cum sub nullam cadant sensum, ante in animo latuisse concludit, quia vero obruuntur aliarum rerum cogitationibus & imaginibus, egere aliquo monitore, ut eruantur, sive in actum prodeant.

CAP. XI.

Discere res sensu non perceptibiles, nihil esse aliud, quam ea, quæ in memoria indisposita & abstrusa erant, cogitando quasi colligere, & ordinare.

1. QVocirca invenimus, nihil esse aliud discere ista, quorum non per sensus haurimus imagines, sed sine imaginibus, sicuti sunt, per seipsa intus cernimus : nisi ea, quæ passim atque indisposite memoria continebat, cogitando quasi colligere, atque animadvertendo curare, ut tanquam ad manum

num posita in ipsa memoria, ubi sparsa prius & neglecta latitabant, jam familiari intentioni facile occurrant.

2. Et quam multa hujusmodi gestat memoria mea, quæ jam inventa sunt, & sicut dixi, quasi ad manum posita, quæ didicisse & nosse dicimur! Quæ si modestis temporum intervallis recolere desivero, ita rursus demerguntur, & quasi in remotiora penetralia dilabuntur, ut denuo velut nova excogitanda sint in idem iterum. Neque enim est alia regio eorum, & cogenda rursus, ut sciri possint: id est, velut ex quadam dispersione colligenda, unde dictum est cogitare. Nam cogo & cogito, sic est, ut ago & actito, facio & factito. Veruntamen, sibi animus hoc verbum proprie vendicavit, ut non quod alibi, sed *b* quod in animo colligitur, id est cogitur, cogitari proprie jam dicatur.

NOTÆ.

a *Per seipsa intus cernimus*) sensit S. D. nos res immateriales per seipsas cognoscere conceptu proprio & intuitivo, non minus quam sensibiles. *Mens ergo ipsa* inquit alibi, *sicut corporearum rerum notitias per sensus corporis colligit, sic incorporearum per semetipsam.* lib. 9. de Tri, c. 3.

b *Quod in animo colligitur*) elegans verbi cogitare etymologia, & sane congrua, omnis enim cogitatio in quadam *conceptuum collectione* consistit, ut judicare & ratiocinari possimus. Simplici apprehensioni sive conceptui nomen cogitationis minus recte congruit.

CAP.

CAP. XII.

Numerorum etiam dimensionumque rationes & leges, nec ipsas sensu perceptibiles, memoria comprehendi.

1. ITem continet memoria numerorum dimensionumque rationes & leges innumerabiles, quarum nullam corporis sensus impressit; quia nec ipsæ coloratæ sunt, aut sonant, aut olent, aut gustatæ, aut contrectatæ sunt. Audivi sonos verborum, quibus significantur, cum de his disseritur *a* sed illi alii, istæ autem aliæ sunt. Nam illi aliter græce, aliter latine sonant: istæ vero res nec græcæ nec latinæ sunt, nec aliud eloquiorum genus.

2. Vidi lineas fabrorum, vel etiam tenuissimas, sicut filum araneæ: sed illæ aliæ sunt; non sunt imagines earum, quas mihi nunciavit carnis oculus. Novit eas, quisquis sine ulla cogitatione qualiscunque corporis, intus agnovit eas. Sensi etiam numeros omnibus corporis sensibus, quos numeramus; sed illi alii sunt, quibus numeramus, nec imagines istorum sunt, & ideo valde sunt. Rideat me ista dicentem, qui eos non videt, & ego doleam ridentem me.

NOTÆ.

a *Sed illi alii, &c.*) abstracti nempe ab omni materia, quales sensus non percipit; omnes enim numeros & quantitates, quas sentimus, in aliquo corpore & re materiali sentiuntur. Abstractiones vero mathematicas, numerosque & quantitates, cum suis regulis ac principiis Arithmeticis & Geometricis, intellectus per seipsum fabricat, vel ut S. D. sensit, congenitas accepit.

CAP.

CAP. XIII.

Tertium memoriæ miraculum est, quod non solum actuum suorum meminerit, verum affectionum quoque & perturbationum animi alio longe modo, quam quo afficiunt animum.

1. HÆc omnia memoria teneo, & quomodo ea didicerim, memoria teneo. Multa etiam, quæ adversus hæc falsissime disputantur, audivi, & memoria teneo: quæ tametsi falsa sunt, tamen ea meminisse me non est falsum, & discrevisse me inter illa vera, & hæc falsa, quæ contra dicuntur. Et hoc memini. Aliterque nunc video discernere me ista, aliter autem memini sæpe me discrevisse, cum ea sæpe cogitarem. Ergo, & intellexisse me sæpius ista memini, & quod nunc discerno & intelligo, recondo in memoria, ut postea me nunc intellexisse meminerim. Ergo & meminisse me memini, sicut postea quod hæc reminisci nunc potui, si recordabor, utique per vim memoriæ recordabor.

2. Affectiones quoque animi mei eadem memoria continet, non illo modo, quo eas habet ipse animus, cum patitur eas: sed alio multum diverso, sicut sese habet vis memoriæ. Nam & lætatum me fuisse reminiscor non lætus, & tristitiam meam præteritam, recordor non tristis. Et me aliquando timuisse, recolo sine timore, & pristinæ cupiditatis, sine cupiditate sum memor. Aliquando è contrario, tristitiam meam transactam lætus reminiscor, & tristis lætitiam meam.

CAP.

CAP. XIV.

Lætos nos tristitiæ, aliorumque affectuum meminisse, nec tamen eorum perturbationem sentire.

1. QVod mirandum non est de corpore, aliud enim animus, aliud corpus. Itaque, si præteritum dolorem corporis gaudens memini, non ita mirum est. Hic vero *a* cum animus sit etiam ipsa memoria. Nam & cum mandamus aliquid, ut memoriter habeatur, dicimus : vide, ut illud in animo habeas. Et cum obliviscimur, dicimus : fuit in animo, & elapsum est animo, ipsam memoriam vocantes animum. Cum ergo ita sit, quid est hoc, quod cum tristitiam meam præteritam lætus memini, animus habet lætitiam, & memoria tristitiam : lætusque est animus, ex eo quod inest ei lætitia, memoria vero, ex eo quod inest ei tristitia, tristis non est? Num forte non pertinet ad animum? Quis hoc dixerit? Nimirum ergo memoria, *b* quasi venter est animi, lætitia vero atque tristitia, quasi cibus dulcis & amarus, cum memoriæ commendantur, quasi trajecta in ventrem, recondi illic possunt, sapere non possunt. Ridiculum est hæc illis similia putare, nec tamen sunt omnimodo dissimilia.

2. Sed ecce de memoria profero cum dico quatuor esse perturbationes animi, cupiditatem, lætitiam, metum, tristitiam, & quicquid de his disputare potuero : dividendo singula per species sui cujusque generis,

&

& definiendo. Ibi invenio quid dicam, atque inde profero: nec tamen ulla earum perturbatione perturbor, cum eas reminiſcendo commemoro, & antequam recolerentur à me & retractarentur, ibi erant, propterea inde per recordationē potuere depromi. Forte ergo, ſicut de ventre cibus ruminando, ſic iſta de memoria recordando proferuntur. Cur igitur in ore cogitationis non ſentitur à diſputante, hoc eſt, à reminiſcente, lætitiæ dulcedo vel amaritudo mœſtitiæ? An in hoc diſſimile eſt, quod non undique ſimile eſt? Quis enim talia volens loqueretur, quoties triſtitiam metumve nominamus, toties mœrere vel timere cogeremur? Et tamen non ea loqueremur, niſi in memoria noſtra, non tantum ſonos nominum ſecundum imagines impreſſas ſenſibus corporis, ſed etiam rerum ipſarum notiones inveniremus, quas nulla janua carnis accepimus: ſed eas ipſe animus per experientiam paſſionum ſuarum ſentiens, memoriæ commendavit, aut ipſa ſibi hæc etiam non commendata retinuit.

NOTÆ.

a *Cum animus ſit ipſa etiam memoria)* Sentit S. D. potentias realiter ab anima non diſtingui, ut alibi clare docet. Quam ſententiam SS. Patrum eſſe communem alibi oſtendimus. lib. 9. de Tri. c. 11.

b *Quaſi venter eſt animi)* Plato quoque memoriam ſtomachum animi vocavit. Etſi vero hæc S. D. ſimilitudo rem aliquo modo declarat, non ſatis tamen ſimilis eſt, ut ipſe fatetur. Meminimus itaque læti triſtitiæ præteritæ, quia triſtitia eſt *dolor animi de malo præſenti*, quod, ſi jam præteritum eſt, dolorem non affert. Neque triſtitia aliæque perturbationes, quarum meminimus, per ſeipſas, ſed ſolum per ſuas imagines animo obver-

obversantur : imagines autem contrariorum affectuum non sibi repugnant, sed ipsi affectus. Ita picta aqua non extinguit ignem, nec ignis pictus calefacit.

CAP. XV.

Affectus passionesque animi imaginem sui in memoria relinquere.

1. SEd utrum per imagines, an non, quis facile dixerit ? Nomino quippe lapidem, nomino solem, cum res ipsæ non adsunt sensibus meis, in memoria sane mea præsto sunt imagines earum. Nomino dolorem corporis, nec mihi adest, dum nihil dolet. Nisi tamen adesset imago ejus in memoria mea, nescirem, quid dicerem, nec eum in disputando, à voluptate discernerem.

2. Nomino salutem corporis, cum salvus sum corpore ; adest mihi quidem res ipsa : veruntamen nisi & imago ejus inesset in memoria mea, nullo modo recordarer, quid hujus nominis significaret sonus. Nec ægrotantes agnoscerent salute nominata, quid esset dictum, nisi eadem imago vi memoriæ teneretur, quamvis ipsa res abesset à corpore. Nomino numeros, quibus numeramus : & adsunt in memoria mea, non imagines eorum, sed ipsi. Nomino imaginem solis, & hæc adest in memoria mea. Neque enim imaginem imaginis ejus, sed ipsam recolo, ipsa mihi reminiscenti præsto est. Nomino memoriam, & agnosco, quod nomino. Et ubi agnosco, nisi in ipsa memoria ? Num & ipsa per imaginem suam sibi adest, ac non per seipsam ?

NO-

NOTÆ.

Convictus suo argumento S. D. admittit species, sive imagines affectuum in anima, quia absque illis non potest intelligi, quomodo possimus illorum meminisse, si neque in se, nec in sua imagine præsentes sunt.

CAP. XVI.

Quartum memoriæ miraculum esse, nos ipsius Oblivionis meminisse, quomodo autem id fiat, censet inexplicabile.

1. QVid, cum oblivionem nomino, atque itidem agnosco, quod nomino, unde agnoscerem, nisi meminissem? Non eundem sonum nominis dico, sed rem quam significat. Quam si oblitus essem, quid ille valeret sonus, agnoscere utique non valerem. Ergo cum memoriam memini, per seipsam præsto est ipsa memoria: cum vero memini oblivionem, & memoria præsto est & oblivio; memoria, qua meminerim; oblivio, qua non meminerim. Sed quid est oblivio, nisi privatio memoriæ? Quomodo ergo adest, ut eam meminerim, quando cum adest, meminisse non possum? At, si quod meminimus, memoria retinemus: oblivionem autem nisi meminissemus, nequaquam possemus audito isto nomine rem, quæ illo significatur sono, agnoscere: memoria retinetur oblivio. Adest ergo, ne obliviscamur; quæ cum adest, obliviscimur. An ex hoc intelligitur, non per seipsam inesse memoriæ, cum eam meminimus, sed per imaginem suam? Quia si per seipsam præsto

præsto esset oblivio, non ut meminissemus, sed ut oblivisceremur, efficeret.

2. Et hoc quis tandem indagabit? Quis comprehendet, quomodo sit? Ego certe Domine laboro hic, & laboro in meipso: factus sum mihi terra difficultatis, & sudoris nimii. Neque enim nunc scrutamur plagas cæli, aut siderum intervalla demetimur, vel terræ libramenta quærimus. Ego sum, qui memini, ego animus. Non ita mirum, si à me longe est, quicquid ego non sum. Quid autem propinquius meipso mihi? Et ecce memoriæ meæ vis non comprehenditur à me, cum ipsum me non dicam præter illam! Quid enim dicturus sum, quando mihi certum est meminisse me oblivionem? An dicturus sum non esse in memoria mea, quod memini? An dicturus sum ad hoc inesse oblivionem in memoria mea, ut non obliviscar? Vtrumque absurdissimum est.

3. Quid illud tertium? Quo pacto dicam imaginem oblivionis teneri in memoria mea, non ipsam oblivionem, cum eam memini? Quo pacto & hoc dicam, quandoquidem cum imprimitur rei cujusquam imago in memoria, prius necesse est, ut adsit res ipsa, unde illa imago possit imprimi? Sic enim Carthaginem memini, sic omnium locorum, quibus interfui, sic facies hominum, quos vidi, & cæterorum sensuum nunciata, sic ipsius corporis salutem, sive dolorem. Cum præsto essent ista, cepit ab eis imagines memoria, quas intuerer præsentes: & retractarem animo, cum illa & absentia reminiscerer. Si ergo per imaginem

suam,

suam, non per seipsam in memoria tenetur oblivio, ipsa utique aderat, ut ejus imago caperetur. Cum autem adesset, quomodo imaginem suam in memoria conscribebat: quando id etiam, quod jam notatum invenit, præsentia sua delet oblivio? Et tamen quocunq; modo, licet sit modus iste incomprehensibilis & inexplicabilis, etiam ipsam oblivionem meminisse me certus sum, qua id, quod meminerimus, obruitur.

NOTÆ.

Oblivionis, ut est privatio, meminisse non possumus, quia non entis ut sic, nec imago esse potest, nec conceptus, ut recte concludit S. D. In quantum vero recordamur actus memorativi, quem hic & nunc habere debuimus, aut voluimus, (ut cum quis meminit, sibi in concione non occurrisse conceptum sententiæ, quam edidicerat) sic meminit oblivionis suæ per imaginem non ipsius oblivionis, sed actus obliti: quem dum concipimus non adfuisse, quando debebat, hoc ipso oblivionem meminimus. Quæ etsi deleat actum oppositum, non tollit tamen memorationem illius actus, qua meminimus illum non adfuisse, quia isti recordationi, non opponitur. Et sic videtur explicari posse memoria oblivionis.

CAP. XVII.

Etsi tanta sit memoriæ vis, tamen eam quoque transeundam, ut inveniatur Deus, cum in brutis quoque memoria appareat.

1. MAgna ista vis est memoriæ. Nescio quid horrendum Deus meus, profunda & infinita multiplicitas! & hoc animus

mus eſt, & hoc ego ipſe ſum. Quid ergo ſum Deus meus? Quæ natura ſum? Varia multimoda vita, & immenſa vehementer. Ecce in memoriæ meæ campis, & antris, & cavernis innumerabilibus, atque innumerabiliter plenis innumerabilium rerum generibus, ſive per imagines, ſicut omnium corporum, ſive per præſentiam, ſicut artium, ſive per neſcio quas notiones vel notationes, ſicut affectionum animi, quas & cum animus non patitur, memoria tenet, cum in animo ſit, quicquid eſt in memoria. Per hæc omnia diſcurro, & volito hac atque illac, penetro etiam quantum poſſum, & finis nuſquam. Tanta vis eſt memoriæ, tanta vitæ vis eſt in homine vivente mortaliter.

2. Quid igitur agam, tu vera mea vita, Deus meus? Tranſibo & hanc vim meam, quæ memoria vocatur, tranſibo eam, ut perveniam ad te dulce lumen. Quid dicis mihi? Ecce ego aſcendens per animum meum ad te, qui deſuper mihi manes, tranſibo & iſtam vim meam, quæ memoria vocatur: volens te attingere, unde attingi potes, & inhærere tibi, unde inhæreri tibi poteſt. Habent enim memoriam & pecora, & aves: alioquin non cubilia nidoſve reperirent, non alia multa, quibus aſſueſcunt: neque enim & aſſueſcere valerent ullis rebus, niſi per memoriam. Tranſibo ergo & memoriam, ut attingam eum, qui ſeparavit me à quadrupedibus, & volatilibus cœli ſapientiorem me fecit. Tranſibo & memoriam. Et ubi te inveniam vere bona, & ſecura ſuavitas? Et ubi te inveniam?

N O-

NOTÆ.

a *Sive per præsentiam, sicut artium*) censuit S. D. artes, ipsamque animam, aliaque ipsi inhærentia sine speciebus ab intellectu cognosci, eo videlicet, quod sufficienter sint ipsi unita: imagines vero solum requiri putabat, ad supplendam objecti absentis, aut non existentis præsentiam. Communiter tamen Theologi ac Philosophi docent, species intelligibiles ad horum quoque cognitionem esse necessarias, quod non est nostri instituti examinare. V. S. Th. 1. p. q. 55. a. 5. Mol. ibid. a. 2. d. 1. Con, 3. de anima c. 5. q. 3. a. 2.

b *Sive per nescio quas notiones*) Species affectuum & conceptuum notiones potius vel notationes appellat, quam imagines: ad distinctionem credo specierum aliarum, nam reipsa istæ notiones, quibus affectus actusque nostros cognoscimus & notamus, non minus sunt imagines, quam species rerum aliarum.

CAP. XVIII.

Deum extra memoriam non posse agnosci, adeoque nec inveniri, nihil enim invenimus, nisi quod ex imagine, quam intus tenemus, recognoscimus.

1. SI præter memoriam meam te invenio, immemor tui sum. Et quomodo jam inveniam te, si memor non sum tui? Perdiderat enim mulier drachmam & quæsivit eam cum lucerna: & nisi memor ejus esset, non invenisset eam. Cum enim esset inventa, unde sciret, utrum ipsa esset, si memor ejus non esset? Multa memini me perdita quæsisse, atque invenisse. Vnde istud scio? Quia cum quærerem aliquid eorum, & diceretur mihi, numquid forte hoc est? num forte istud? tamdiu dicebam, non est: donec id offerretur, quod quærebam. Cu- Luc. 15.

jus nisi memor essem, quicquid illud esset, etiam si mihi offerretur, non invenirem, quia non agnoscerem. Et semper ita fit, cum aliquid perditum quærimus, & invenimus.

2. Veruntamen, si forte aliquid ab oculis perit, non à memoria, veluti corpus quodlibet visibile: tenetur intus imago ejus & quæritur, donec reddatur aspectui. Quod cum inventum fuerit, ex imagine, quæ intus est, recognoscitur. Nec invenisse nos dicimus quod perierat, si non agnoscimus: nec agnoscere possumus, si non meminimus, sed hoc perierat quidem oculis, memoria tenebatur.

NOTÆ.

Clara & elegans est hæc S. D. doctrina, unde optime concluditur, Deum intra memoriam quæri debere, & aliquam illius notionem, sive conceptum saltem obscurum nobis insitum esse.

CAP. XIX.

Ipsam memoriam, cum aliquid per oblivionem amittit, non aliter ejus reminisci, quam aliquid simile vel connexum cogitando, quod si omnino aboleatur, nec amissum quæri potest.

1. QVid cum ipsa memoria perdit aliquid, sicut fit, cum obliviscimur, & quærimus, ut recordemur: ubi tandem quærimus, nisi in ipsa memoria? Et ibi si aliud pro alio forte offeratur, respuimus, donec illud occurrat, quod quærimus, & cum

cum occurrerit, dicimus, hoc est; quod non diceremus, nisi agnosceremus, nec agnosceremus, nisi meminissemus. Certe ergo obliti fueramus. An non totum exciderat? Sed ex parte qua tenebatur, pars alia quærebatur, quia sentiebat se memoria non simul volvere, quod simul solebat, & quasi detruncata consuetudine claudicans, reddi, quod deerat, flagitabat. Tanquam si homo notus, sive conspiciatur oculis, sive cogitetur, & nomen ejus obliti requiramus, quicquid aliud occurrerit, non connectitur; quia non cum illo cogitari consuevit, ideoque respuitur, donec illud adsit, ubi simul assuefacta notitia non inæqualiter acquiescat. Et unde adest, nisi ex ipsa memoria? Nam & cum ab alio commoniti recognoscimus, inde adest. Non enim quasi novum credimus, sed recordantes approbamus hoc esse, quod dictum est. Si autem penitus aboleatur ex animo, nec admoniti reminiscimur. Neque enim omnimodo adhuc obliti sumus, quod vel oblitos nos esse meminimus. Hoc ergo nec amissum quærere poterimus, quod omnino obliti fueramus.

CAP. XX.

Cum omnes beatam vitam, quæ solus Deus est, quærant, necesse est eam in memoria ac notitia esse, neque enim amaremus eam, nisi nossemus.

1. QVomodo ergo te quæro Domine? Cum enim te Deum meum quæro, vitam beatam quæro. Quæram te, ut vivat

anima mea. Vivit enim corpus meum de anima mea, & *a* vivit anima mea de te. Quomodo ergo quæro vitam beatam? quia non est mihi, donec dicam, sat est illic, ubi oportet, ut dicam. Quomodo eam quæro? Vtrum per recordationem, tanquam eam oblitus sim, oblitumque me esse adhuc teneam? An per appetitum discendi incognitam, sive quam nunquam scierim, sive quam sic oblitus fuerim, ut me nec oblitum esse meminerim? Nonne ipsa est beata vita quam omnes volunt, & omnino, *b* qui nolit, nemo est? Vbi noverunt eam, quod sic volunt eam? Vbi viderunt, ut amarent eam? Nimirum habemus eam, nescio quomodo. Et est alius quidam modus, quo quisque cum habet eam, tunc beatus est. Et sunt, qui spe beati sunt. Inferiore modo isti habent eam, quam illi, qui jam re ipsa beati sunt; sed tamen meliores quam illi, qui nec re, nec spe beati sunt. Qui tamen etiam ipsi nisi aliquo modo haberent eam, non ita vellent beati esse, quod eos velle certissimum est.

2. Nescio quomodo noverunt eam. Ideoque habent eam nescio qua notitia, de qua satago, utrum in memoria sit: quia si ibi est, jam beati fuimus aliquando. Vtrum sigillatim omnes, an in illo homine, qui primus peccavit, in quo & omnes mortui sumus, & de quo omnes cum miseria nati sumus, non quæro nunc: sed quæro, utrum in memoria sit beata vita? *c* Neque enim amaremus eam, nisi nossemus. Audimus nomen hoc, & rem ipsam omnes nos appetere fatemur. Non enim sono delectamur. Nam hoc cum latine audit Græcus, non delectatur,

quia

quia ignorat quid dictum ſit, nos autem delectamur. Sicut etiam ille, ſi Græce hoc audierit, quoniam res ipſa nec Græca, nec Latina eſt: cui adipiſcendæ Græci Latinique inhiant, cæterarumque linguarum homines. Nota eſt igitur omnibus, quia una voce ſi interrogari poſſent, utrum beati eſſe vellent, ſine ulla dubitatione velle reſponderent. Quod non fieret, niſi res ipſa, cujus hoc nomen eſt, eorum memoria teneretur.

NOTÆ.

a *Vivit anima mea de te*) Veriſſima & frequens S. D. eſt ſententia, vitam animæ Deum eſſe ſicut vita corporis eſt anima: & ſicut deſerente anima moritur corpus, ita deſerente Deo mori animam. V. Serm. 13. de martyr. to. 10.

b *Qui nolit eam, nemo eſt*) adeo ut alibi S. D. dicat, *Omnium ſententia eſt, qui ratione quoquo modo uti poßunt, beatos eſſe omnes homines velle*, idque ſæpius inculcat. Nimirum beatitudo bonum eſt, *bonum autem omnia appetunt*, multo ergo magis ſummum bonum, quod eſt beatitudo. l. 10. de civ. c. 1. 1. Ethic. cap. 1.

c *Neque enim amaremus eam, niſi noſſemus*) *ignoti* enim *nulla cupido*, & probabile eſt voluntatem nullam poſſe elicere actionem, niſi prævia apprehenſione intellectus, etiam per divinam potentiam. Fons. 9. met. c. 2. q. 5. ſ. 6. Vaſq. 1, 2. t. 1. d. 35. cap. 2.

CAP. XXI.

Quia omnes notitiam & experientiam aliquam gaudii habent, & vitam beatam gaudium eſſe putant, hinc omnes illam appetunt, & in memoria recognoſcunt.

1. NUnquid ita, ut meminit Carthaginem, qui vidit? Non. Vita enim beata non videtur oculis, quia non eſt corpus.

quid ſicut meminimus numeros? Non. Hos enim qui habet in notitia, *a* non adhuc quærit adipiſci. Vitam vero beatam habemus in notitia, ideoque amamus, & tamen adhuc adipiſci eam volumus, ut beati ſimus. Nunquid ſicut meminimus eloquentiam? Non. Quamvis enim & hoc nomine audito recordentur ipſam rem, qui etiam nondum ſunt eloquentes, multique eſſe cupiant, unde apparet eam eſſe in eorum notitia: tamen per corporis ſenſus alios eloquentiores animadverterunt, & delectati ſunt, & hoc eſſe deſiderant: qua niſi in exteriore notitia, non delectarentur, neque hoc eſſe vellent, niſi delectarentur. Beatam vero vitam nullo ſenſu corporis in aliis experimur.

2. Nunquid, ſicut meminimus gaudium? Fortaſſe ita. Nam gaudium meum etiam triſtis memini, ſicut vitam beatam miſer. Neque unquam corporis ſenſu gaudium meum vel vidi, vel audivi, vel odoratus ſum, vel guſtavi, vel tetigi, ſed expertus ſum in animo meo, quando lætatus ſum: & adhæſit ejus notitia memoriæ meæ, ut id reminiſci valeam aliquando cum aſpernatione, aliquando cum deſiderio, pro earum rerum diverſitate, de quibus me gaviſum eſſe memini. Nam & de turpibus gaudio quodam perfuſus ſum, quod nunc recordans deteſtor atque execror. Aliquando de bonis & honeſtis, quod deſiderans recolo, tametſi forte non adſunt, & ideo triſtis gaudium priſtinum recolo. *b* Vbi ergo & quando expertus ſum vitam meam beatam, ut recorder eam, & amem, & deſiderem?

Nec

Nec ego tantum, aut cum paucis, sed beati prorsus omnes esse volumus. Quod nisi certa notitia nossemus, non tam certa voluntate vellemus.

3. Sed quid est hoc? Quod si quæratur à duobus, utrum militare velint, fieri possit, ut alter eorum velle se, alter nolle respondeat. Si autem ab eis quæratur, utrum beati esse velint; fieri possit, ut uterque statim se sine ulla dubitatione dicat optare: nec ob aliud velit ille militare, nec ob aliud iste nolit, nisi ut beati sint. Nam forte, quoniam alius hinc, alius inde gaudet, ita se omnes beatos esse velle consonant: quemadmodum consonarent, si hoc interrogarentur, se velle gaudere, atque ipsum gaudium vitam beatam vocant. Quod etsi alius hinc, alius illinc assequitur, unum est tamen, quo pervenire omnes nituntur, ut gaudeant. Quæ quoniam res est, quam se expertum non esse nemo potest dicere, propterea reperta in memoria recognoscitur, quando beatæ vitæ nomen auditur.

NOTÆ.

a *Non adhuc quærit adipisci*) est enim Arithmetica scientia speculativa, quæ ultra cognitionem objecti non tendit. Accedit S. D. existimasse numerorum species, quos numeros vocat, esse nobis naturaliter insitas.

b *Vbi ergo, & quando expertus sum vitam beatam?*) Nunquam totam experiri possumus in hac vita, aliquam tamen ejus partem quovis actu amoris & desiderii appetimus. Nam ex eo, quod experimur nobis bene esse obtento uno bono, & tanto melius, quanto plura bona adipiscimur, concludimus optime nobis fore, *si potiamur omnibus bonis, & careamus omnibus malis, quod est summum bonum, & beatitudo vera.* Quare per experientiam boni V. Vasq. 1, 2. t. 2. d. 6. a. 2.

boni particularis, venimus in cognitionem boni universalis & completi, quod nondum experti sumus, sed experiri desideramus. Et quamvis non omnes consonent in gaudiis particularibus, & alius hinc, alius hinc gaudeat, omnes tamen consonant in appetitu gaudii completi, *quod omnium bonorum aggregatione perficitur*, & nihil est aliud quam ipsa beatitudo, sive vita beata.

Boet. l. 3. de consol. Philos. Pros. 2.

CAP. XXII.

Non omne gaudium est beata vita, sed gaudere ad Deum, de illo, & propter illum.

1. ABsit Domine, absit à corde servi tui, qui confitetur tibi, absit, ut quocunque gaudio gaudeam, beatum me putem. Est enim gaudium, quod non datur impiis, sed eis, qui te gratis colunt, *a* quorum gaudium tu ipse es. *b* Et ipsa est vita beata, gaudere ad te, de te, propter te: ipsa est enim, & non est altera. Qui autem aliam putant esse, aliud sectantur gaudium, neque ipsum verum. Ab aliqua tamen imagine gaudii, voluntas eorum non avertitur.

NOTÆ.

a *Quorum gaudium tu ipse es*) Sicut beatitudo duplex est, una *objectiva*, sive *res, in qua consistit summum bonum*, altera *formalis*, sive *acquisitio & possessio talis rei*, ita gaudium duplex est, unum *objectivum*, sive *bonum aliquod* v. g. pecunia, alterum *formale*, sive *possessio talis boni & delectatio de illo*. Priori modo Deus est beatitudo & verum gaudium nostrum, posteriori *vita beata consistit in actibus intellectus & voluntatis, per quos possidemus Deum illoque fruimur*, in hac quidem vita spe, per cognitionem & caritatem imperfectam, in altera re, per visionem & fruitionem beatificam. Hoc enim est gaudium Domini, in quod intrabit servus bonus, & fidelis.

b *Et ipsa est beata vita*) gaudere spe perveniendi ad

ad Deum, omnem delectationem quærere *de Deo*, qui est summum bonum, delectari quoque in minoribus bonis, sive creaturis, sed *propter Deum*. Hæc est beata vita, quæ per spem & gratiam inchoatur in mortali vita, & consummatur per gloriam in æterna vita.

CAP. XXIII.

Beatam vitam esse gaudium de veritate, quia Deus veritas est, & quicunque aliud amant, velle, ut hoc quod amant, sit veritas.

1. NOn ergo certum est, quod omnes esse beati volunt; quoniam qui non de te gaudere volunt, quæ sola vita beata est, *a* non utique vitam beatam volunt. An omnes hoc volunt? Sed quoniam *caro concupiscit adversus spiritum, & spiritus adversus carnem*, ut non faciant quod volunt, cadunt in id, quod valent, eoque contenti sunt: quia illud, quod non valent, non tantum volunt, quantum sat est, ut valeant. Nam quæro ab omnibus, utrum malint de veritate, quam de falsitate gaudere? Tam non dubitant dicere de veritate se malle, quam non dubitant dicere, beatos esse se velle. Beata quippe vita, est *b* gaudium de veritate. Hoc est enim gaudium de te, *qui veritas es, Deus illuminatio mea, salus faciei meæ, Deus meus*. Hanc vitam beatam, omnes volunt, hanc vitam, quæ sola beata est, omnes volunt. Multos expertus sum, qui vellent fallere; qui autem falli, neminem. Vbi ergo noverunt hanc vitam beatam, nisi noverunt etiam veritatem? Amant enim & ipsam, quia falli nolunt.

Gal. 5, 17.
Ioa. 14, 1.
Psal. 26, 1.

nolunt. Et cum amant beatam vitam, quod non est aliud quam de veritate gaudium, utique amant etiam veritatem. Nec amarent, nisi esset aliqua notitia ejus, in memoria eorum.

2. Cur ergo non de illa gaudent? *c* Cur non beati sunt? Quia fortius occupantur in aliis, quæ potius eos faciunt miseros, quam illud beatos quod tenuiter meminerunt. Ad-
Ioan. 12, 35. huc enim *modicum lumē est in hominibus*. Ambulent, ambulent, ne eos tenebræ comprehendant. Cur autem veritas parit odiū, & inimicus eis factus est homo tuus, verum prædicans, cum ametur beata vita, quæ non est nisi gaudium de veritate: nisi quia sic amatur veritas, ut quicunque aliud amant, *d* hoc quod amant, velint esse veritatem? Et quia falli nolunt, nolunt convinci, quod falsi sint? Itaque propter eam rem oderunt veritatem, quam pro veritate amant. Amant eam lucentem, oderunt eam redarguentem. Quia enim falli nolunt & fallere volunt, amant eam, cum seipsam indicat, & oderunt eam, cum eos ipsos indicat. Inde retribuet eis, ut qui se ab ea manifestari nolunt, & eos nolentes manifestet, & eis ipsa non sit manifesta. Sic sic etiam, sic animus humanus, etiam sic cæcus & languidus, turpis atque indecens latere vult: se autem ut lateat aliquid, non vult. Contra illi redditur, ut ipse non lateat veritatem, ipsum autem veritas lateat. Tamen etiam sic dum miser est, veris mavult gaudere, quam falsis. Beatus ergo erit, si nulla interpellante molestia, de ipsa, per quam vera sunt omnia, sola veritate gaudebit.

N O-

NOTÆ.

a *Non utique vitam beatam volunt*) quia hæc in ſolo Deo eſt, quem peccatores deſerunt, in creaturis vitam beatam quidem quærentes, ſed non niſi falſam & umbraticam beatitudinem reperientes.

b *Gaudium de veritate*) de vero nempe bono, quod ita bonum eſt, ut nihil mali admixtum habeat, ſolumque ſufficiat ad verum gaudium. Nullum itaque gaudium de creatura poteſt eſſe vita beata, quia omne bonum finitum, alicujus imperfectionis permixtione laborat.

c *Cur non beati ſunt?*) quia diligunt vanitatem, & quærunt mendacium. Cupiunt eſſe beati, habere omne bonum, & carere omni malo, ſed *hoc poſſe inveniri in creaturis, grande mendacium eſt*, quod dum credunt, & rebus creatis inordinato amore illigantur, fiunt miſeri, quia deſerunt veritatem: nec moventur tenui illo lumine intellectus, ducente ad Deum, in quo eſt vera beatitudo. Pſal. 4.

d *Hoc quod amant, velint eſſe veritatem*) ita luxurioſus voluptatem carnis vult eſſe verum gaudium, & quamvis ſciat eſſe falſum, quod pravo affectu ſuperatus vult eſſe verum, non vult tamen redargui, quod amet falſum bonum pro vero: quia ſcit turpem eſſe hunc errorem, ideoque de eo erubeſcit & infamari metuit, nec reſtringi inordinatas paſſiones ſuas patitur. Quæ ſane cauſa eſt unica, ob quam *veritas odium parit*.

VSVS.

1. Ex hoc & præcedentibus capitibus, diſcimus beatitudinem in nulla creatura reperiri poſſe, ſed in ſolo Deo, ad quem perveniri non poteſt, niſi *amore veritatis, non ſolum lucentis, verum & redarguentis, ſtimulantiſque*, ut falſa bona diſpliceant intellectui, & affectui. Quod fiet, ſi mortificationis ſtudio reprimamus indomitas paſſiones, ob quas aliud facimus, aliud faciendum judicamus.
2. Cum durante hac vita fomes peccati & æſtus concupiſcentiæ, prorſus tolli non poſſit, perfecte beatos in hac vita nos eſſe non poſſe, ſed tum demum, cum in cælo *nulla interpellante moleſtia, ſola veritate gaudebimus.*

CAP. XXIV.

Inveniri Deum in memoria, quia invenitur ibi veritas.

1. ECce quantum ſpatiatus ſum in memoria mea, quærens te Domine, & non inveni extra eam! Neque enim aliquid de te inveni, quod non meminiſſem, ex quo didici te. Nam *a* ex quo didici te, non ſum oblitus tui. Vbi enim inveni veritatem, ibi inveni Deum meum, *b* ipſam veritatem: quam, ex quo didici, non ſum oblitus. Itaque ex quo didici te, manes in memoria mea, & illic te invenio, cum reminiſcor tui, & delector in te. Hæ ſunt ſanctæ deliciæ meæ, quas donaſti mihi miſericordia tua, reſpiciens paupertatem meam.

NOTÆ.

a *Vbi enim inveni veritatem*) in naturalibus principiis refulgentem, qualia ſunt: *Deum eſſe ſummum bonum, eſſe incorruptibilem, inviolabilem, immutabilem, meliorem omnibus rebus corruptibilibus, violabilibus, mutabilibus.* (*Ibi*) in memoria, cui hæc ſemina divinæ cognitionis naturaliter inſita ſunt (*inveni Deum meum*) ex his principiis ejus naturam paulatim inveſtigando.

b *Ipſam veritatem*) eſt Deus prima & ſumma veritas, tum quia divinus intellectus eſt *menſura & cauſa omnis alterius eſſe, & omnis alterius intellectûs,* tum quia *eſſentia divina eſt conformis intellectui divino.* Eſt autem Deus veritas objectiva reſpectu intellectus noſtri, & principia naturalia ſunt veritates formales, ſive cognitiones veritatis objectivæ.

S.Th.1.p. q.16.a.5. c.

VSVS.

Eſt Deus in memoria noſtra ita inſculptus per prin-

principia naturalia, ut nulla oblivione deleri possit. Ille castas delicias subministrat animæ, consideranti in illo esse omne bonum, & non esse ullum malum.

CAP. XXV.

Non inveniri Deum inter imagines rerum corporalium, nec affectuum, & præstare ipso animo, sunt enim hæc omnia mutabilia.

1. SEd ubi manes in memoria mea, tu Domine? ubi illic manes? quale cubile fabricasti illic tibi? quale sanctuarium ædificasti tibi? Tu dedisti hanc dignationem memoriæ meæ, ut maneas in ea; sed in qua ejus parte maneas, hoc considero. Transcendi enim partes ejus, quas habent & bestiæ, cum te recordarer; quia non ibi te inveniebam inter imagines rerum corporalium, & veni ad partes ejus, ubi commendavi affectiones animi mei, nec illic inveni te. Et intravi ad ipsius animi mei sedẽ, quæ illic est in memoria mea, quoniam sui quoque meminit animus, nec ibi tu eras. Quia sicut non es imago corporalis, nec affectio viventis, qualis est cum lætamur, contristamur, cupimus, metuimus, meminimus, obliviscimur, & quicquid hujusmodi est: ita nec ipse animus es, quia Dominus Deus animi tu es. Et commutantur hæc omnia, tu autem incommutabilis manes super omnia; & dignatus es habitare in memoria mea,*a* ex quo te didici. Et quid quæro, quo loco ejus habites, quasi vero loca ibi sint? Habitas certe in ea, quoniam tui

memini, ex quo te didici; & in ea te invenio, cum recordor te.

NOTÆ.

a *Ex quo te didici)* diſcimus Deum natura magiſtra cum ad rationis uſum pervenimus; ſed ea notitia admodum obſcura eſt. Accedit ergo Magiſterium fidei Chriſtianæ, unde clarius nobis innoteſcit ſummum illud bonum.

CAP. XXVI.

Deum inveniri in ſe ſupra nos, dum veritatem ejus conſulimus, omnibus liquide reſpondentem.

1. VBi ergo te inveni, ut diſcerem te? Neque enim jam eras in memoria mea, *a* priuſquam te diſcerem. Vbi ergo inveni te, ut diſcerem te, *b* niſi in te ſupra me? Et *c* nuſquam locus, & recedimus, & accedimus, & nuſquam locus. *d* Vbique veritas præſides omnibus conſulentibus te, ſimulque *e* reſpondes omnibus, etiam diverſa conſulentibus. *f* Liquide tu reſpondes, ſed non liquide omnes audiunt. Omnes, unde volunt, conſulunt, ſed *g* non ſemper, quod volunt, audiunt. Optimus miniſter tuus eſt, qui non magis intuetur hoc à te audire, quod ipſe voluerit, ſed potius hoc velle, quod à te audierit.

NOTÆ.

a *Priuſquam te diſcerem)* Non eſt Deus in mente & memoria noſtra per notitiam claram, niſi fidei lumine illuſtremur. Sic S. D. non cenſuit ſe noſſe Deum; niſi poſtquam fide magiſtra didicit, quis & qualis eſſet, ejuſque cognitio ante informis

mis, & rudis, perficeretur lumine Catholicæ veritatis.

b *Nisi in te supra me)* id est, cognovi Deum me & omnibus creaturis longe superiorem, in se solo acquiescere, & seipso beatum esse.

c *Nusquam locus)* qui Deum claudat; nulli palatio aut sedi affixus est, ubique præsens, omnia implens; & tamen accedimus ad illum per gratiam & caritatem: recedimus per peccatum, non spatiis locorum, sed distantia bonitatis & malitiæ.

d *Vbique veritas præsides)* ubique Deus audit preces eorum, qui ipsum consulunt pro veritate agnoscenda, per desideria & orationes serias, ut fecit Augustinus.

e *Respondes omnibus)* per instinctus bonos & salutares cogitationes: *bonum esse faciendum, malum fugiendum*, (*Etiam diversa consulentibus*) quia alius aspirat ad divitias, alius ad honores, alius ad voluptates, alius ad hæc omnia, aut pleraque: his omnibus Deus respondet eadem, nempe *Vanitas vanitatum, & omnia vanitas.*

f *Liquide tu respondes)* satis clare, quod testatur conscientia peccatis obmurmurans, (*sed non liquide omnes audiunt)* tumultu passionum suarum impediti.

g *Non semper, quod volunt, audiunt)* quia pravis affectibus impediti alia volunt, quam Deus præcipit, & illos velle vult.

VSVS.

Ex his principiis illud emergit, ut qui serio ad Deum converti vult cum S. Augustino, voluntatem suam divinæ conformet: magisque credat decere servum velle, quod Domino placet, quam ut Domino placeant, quæ servo placent, sic erit optimus Dei minister.

CAP.

CAP. XXVII.

Se Deum ſero amaſſe, quia ipſum non intus, ſed foris in creaturis, longe ab ipſo quæſivit.

1. *a* SEro te amavi pulchritudo tam antiqua, & tam nova, ſero te amavi. Et ecce *b* intus eras, & ego foris, & ibi te quærebam, & in iſta formoſa, quæ feciſti, deformis irruebam. *c* Mecum eras, & tecum non eram. Ea me tenebant longe à te, quæ ſi in te non eſſent, non eſſent. Vocaſti, & clamaſti, & rupiſti ſurditatem meam. Coruſcaſti, ſplenduiſti, & fugaſti cæcitatem meam. Fragraſti, & duxi ſpiritum, & anhelo tibi. Guſtavi; & eſurio, & ſitio. Tetigiſti me, & exarſi in pacem tuam.

NOTÆ.

a *Sero te amavi*) poſt 12 annos, ex quo primum amorem Sapientiæ, ex lectione Hortenſii concepit.

b *Intus eras*) in animo meo, loquens mihi per lumen naturale, & principia Synterefis, item per ſanctas inſpirationes; (*& ego foris*) occupatus amore & delectatione ſenſibilium creaturarum.

c *Mecum eras*) per præſentiam & bonas cogitationes (*tecum non eram*) per caritatem & gratiam.

d *Vocaſti me*) per occultos inſtinctus, per monita matris, ſermones Ambroſii, conſilia Simpliciani, exempla Victorini, Antonii, aliorumque ſervorum tuorum; (*Clamaſti*) illuſtrationibus internis, voce externa: Tolle lege &c. (*& rupiſti ſurditatem meam*) audivi & obedivi. V. ipſius converſionem ſupra.

VSVS.

VSVS.

Salutarem recordationem beneficii vocationis & conversionis S.D. proponit, quam utile erit sæpius iterare, iis præsertim, quos Deus ex gravibus peccatis eduxit.

CAP. XXVIII.

Quod Deo nondum totus inhæreat, inde se adhuc jactari tentationibus vitæ humanæ, inter gaudia & mœrores, inter metum adversitatis & desiderium prosperitatis.

1. CVm inhæsero tibi ex omni me, omnino nusquam erit mihi dolor & labor: & viva erit vita mea, tota plena te. Nunc autem quoniam, *a* quem tu imples, sublevas eum: quoniam tui plenus non sum, oneri mihi sum. *b* Contendunt lętitiæ meæ flendæ cum lætandis mœroribus: & ex qua parte stet victoria, nescio. Hei mihi Domine, miserere mei. Contendunt mœrores mei mali cum gaudiis bonis: & ex qua parte stet victoria, nescio. Hei mihi Domine, miserere mei. Hei mihi: Ecce vulnera mea non abscondo. Medicus es, æger sum. Misericors es, miser sum. Nunquid non *tentatio* Iob.7.1.
est vita humana super terram?

2. Quis velit molestias & difficultates? *c* Tolerare jubes eas, non amari. Nemo quod tolerat amat, etsi tolerare amat. Quamvis enim gaudeat se tolerare, mavult tamen non esse, quod toleret. Prospera in adversis desidero, adversa in prosperis timeo. Quis inter hæc medius locus, ubi non

ſit humanæ vitæ tentatio? Væ proſperitatibus ſeculi *d* ſemel & iterum, à timore adverſitatis, & à corruptione lętitiæ! Væ adverſitatibus ſeculi, ſemel & iterum, & tertio, à deſiderio proſperitatis! Et quia ipſa adverſitas dura eſt, & naufraga tolerantia, nunquid non tentatio eſt vita humana ſuper terram, *e* ſine ullo interſtitio?

NOTÆ.

a *Quem tu imples*) gratia, cognitione, & caritate tua, (*ſublevas eum*) ad deſideria & gaudia cæleſtia, ne corpus, quod corrumpitur, aggravet animam, (*quoniam tui plenus non ſum*) occupant enim magnam partem mei, vitioſi habitus & imperfectiones, ideo (*oneri mihi ſum*) deorſum tendens per concupiſcentiam.

b *Contendunt lætitiæ meæ flendæ*) quibus lætatur & juſtus in qualibuſcunque concupiſcentiis ſuis, ob quas etſi leves, flere potius deberet, (*cum lætandis mæroribus*) quos affert & ſuadet ſpiritus compunctionis & mortificationis: in quibus etſi triſtetur caro, lætari debet animus ordinatus. (*Contendunt mærores mei mali*) de labore virtutis, & abnegationis (*cum gaudiis bonis*; de profectu in via Dei, & crucis. (*Et ex qua parte ſtet victoria, neſcio*) nam quamvis homo ſtudioſe vigilet, ſubinde ſubrepit aut obrepit ſenſualitas, inordinatus ſui, & hujus vitæ amor. Difficileque ſubinde eſt agnoſcere, caro ne an Spiritus operetur, ita ut mens juſti merito ambigat de Victoria.

c *Tolerari eas jubes, non amari*) difficultates & miſeriæ in ſe nihil habent cur amentur, quia repugnant naturæ, & privant aliquo bono. In quantum vero deſerviunt conſecutioni ſummi boni & æternæ beatitudinis, ut tormenta martyribus, amari poſſunt, velut media apta ad finem hunc obtinendum. Quia vero in ejuſmodi mediis non amatur eorum moleſtia, ſed tolerantia, & ipſe finis ſive beatitudo, recte dicit S. D. *eas tolerari, non amari*. Quamvis enim juſtus gaudeat ſe tolerare dura in hac vita, mavult tamen non eſſe

quod

quod toleret; quod erit in altera vita, *in quam nos oportet intrare per multas tribulationes.* V.l.3.c.1. not. 2.

d *Semel, & iterum, & tertio)* S. D. triplex væ intentat à desiderio prosperitatis, & duplex solum à timore adversitatis, quia plus multo nocet prosperitas quam adversitas. Illa inducit oblivionem sui, & Dei, contemptum virtutis, & licentiam omnium vitiorum: ista revocat hominem ad cor, incitat ad pœnitentiam, subtrahit materiam vitiis, & Deus pius ac misericors *remittit in die tribulationis peccata.* Eccles. 2, 13. Hinc paucos invenies probos in magna & continua prosperitate, plures in tribulatione.

e *Sine ullo interstitio,* vix hora labitur, qua non tristitiam aut molestiam sentimus, timendo & patiendo aliquid adversum corpori, animo, fortunæ, honori, vel desiderando aliquid prosperum, in his ipsis rebus.

VSVS.

1. Apparet Paulum verissime dixisse: *Patientia vobis necessaria est,* Hebr. 10, 36. hæc procuranda in hac tentationum, ideoque & lachrymarum valle; sine hac miseri erimus.
2. Tædium hujus vitæ ex tot malis concipiendum est & desiderium æternæ patriæ, ad quam totis medullis aspirare, tentationum inevitabilis multitudo compellit.

CAP. XXIX.

In Dei misericordia spem reponens, ab eo petit continentiam.

1. ET tota spes mea, non nisi in magna valde misericordia tua, Domine Deus. Da quod jubes, & jube quod vis. *a* Imperas nobis continentiam. *Et cum scirem,* ait Sap. 1, 22. quidam, *quia nemo potest esse continens, nisi Deus det, & hoc ipsum erat sapientiæ, scire cujus esset*

hoc

hoc donum. Per continentiam quippe colligimur & *b* redigimur in unum, à quo in multa defluximus. Minus enim te amat, qui tecum aliquid amat, quod non propter te amat. O amor, qui ſemper ardes, & nunquam extingueris! Caritas Deus meus, accende me. Continentiam jubes: Da quod jubes, & jube quod vis.

NOTÆ.

a *Imperas nobis continentiam)* non ſumit hic continentiam pro caſtitate, per quam aliquis ab omni delectatioce venerea abſtinet, ſed generalius pro ea virtute, *per quam aliquis reſiſtit quibuſvis concupiſcentiis pravis, quæ in eo vehementes exiſtunt*, ut ait S. Thomas. Eodem modo loquitur Ariſtoteles de continentia. 7. Ethic. Quæ nondum eſt virtus perfecta, ſed inchoatio quædam virtutum, ideoque maxime convenit incipientibus ſervire Deo: nam etſi in illis ratio ſit firmata contra paſſiones, ne ab eis ſuperetur: paſſionum tamen vehementia ac multitudo, oſtendit illos ad perfectam virtutem nondum perveniſſe; hæc enim appetitum ſenſitivum ſubdit rationi, & vehementiam concupiſcentiæ refringit.

22.q.155. a.1.c.

b *Redigimur in unum)* ſolius Dei amorem & obſequium, à quo peccatores & incontinentes diſperguntur in multas creaturas, ut ſæpe jam dictum eſt. Melius autem multo eſt, amare unum ſummum bonum, quam multa parva bona, & inordinato eorum amore amittere illud unum, quod neceſſarium eſt, ac ſolum ſufficit.

V S V S.

Duo remedia ad ſuperandas hujus vitæ tentationes ſuggerit S.D. I. Spem, ſive fiduciam divinæ miſericordiæ. II. Orationem, cujus formam ac ſummam optimam præſcribit: *Da quod jubes, & jube quod vis*; etſi enim peccare poſſimus ex nobis, Dei tamen præcepta implere non poſſumus ſine Dei præcipientis gratia. Sicut oculos claudere poſſum cum volo, iis autem licet apertis videre non poſſum, niſi lux affulgeat, & adjuvet, ut S. D. alibi docet.

l. de geſtis Pelagii.

CAP.

CAP. XXX.

Confitetur se turpibus imaginibus vigilantem quidem non moveri, dormientem tamen illudi, oratque ab hoc malo liberari.

1. IVbes certe, ut contineam à concupiscentia carnis, & concupiscentia oculorum, & ambitione seculi. Iussisti à concubitu, & de ipso conjugio melius aliquid, quam concessisti, monuisti. Et quoniam dedisti, factum est, & antequam dispensator Sacramenti tui fierem. Sed adhuc vivunt in memoria mea de qua multa locutus sum, talium rerũ imagines, quas ibi consuetudo mea fixit: & occursant mihi vigilanti quidem carentes viribus, in somnis autem non solum usque ad delectationem, sed etiam usque ad consensionem factumque simillimum. Et tantum valet imaginis illusio in anima mea, & in carne mea, ut dormienti falsa visa persuadeant, quod vigilanti vera non possunt. Nunquid tunc ego non sum Domine Deus meus? Et tamen tantum interest inter meipsum & meipsum, intra momentum quo hinc ad soporem transeo, vel huc inde transeo.

2. Vbi est tunc ratio, qua vigilans animus talibus suggestionibus resistit, & si res ipsæ ingerantur, inconcussus manet? Nunquid clauditur cum oculis? Nunquid sopitur cum sensibus corporis? Et unde sæpe etiam in somnis resistimus, nostrique propositi memores, atque in eo castissime permanentes nul-

lum

lum talibus illecebris adhibemus assensum? Et tamen tantum interest, ut cum aliter accidit, evigilantes ad conscientiæ requiem redeamus: ipsaque distantia reperiamus nos non fecisse, quod tamen in nobis quoquo modo factum esse doleamus. Nunquid non potens est manus tua Deus omnipotens, sanare omnes languores animæ meæ: atque abundantiore gratia tua, lascivos motus etiam mei soporis extinguere?

3. Augebis Domine magis magisque in me munera tua, ut anima mea sequatur me ad te, concupiscentiæ visco expedita, ut non sit rebellis sibi; atque ut in somnis etiam non solum non perpetret istas corruptelarum turpitudines, per imagines animales usque ad carnis fluxum, sed ne consentiat quidem. Nam ut nihil tale vel tantillum libeat, quantum possit nutu cohiberi, etiam in casto dormientis affectu: non tantum in hac vita, sed etiam in hac ætate, non magnum est omnipotenti, qui vales facere *su-*
Ephes. 3, 20. *pra quam petimus, & intelligimus.* Nunc tamen, quid adhuc sim in hoc genere mali mei, dixi bono domino meo, exultans cum tremore in eo, quod donasti mihi: & lugens in eo, quod inconsummatus sum, sperans perfecturum te in me misericordias tuas, usque ad pacem plenariam; quam tecum habe-
1. Cor. 13, 54. bunt interiora & exteriora mea, *cum absorpta fuerit mors in victoriam.*

V S V S.

1. S. Augustinus censuit castitatem conjugio meliorem, *& de ipso conjugio* inquit, *melius aliquid, quam concessisti, monuisti*, nimirum consilium ca-

stitatis

ſtitatis perpetuæ inſpirando, quod S. D. ſtatim à ſua converſione amplexus eſt, & tum presbyter, tum Epiſcopus, ſive Sacramenti divini diſpenſator, caſtiſſime obſervavit, ita ut teſte Poſſidio, *fœminarum intra domum ſuam nullam converſari ſit paſſus, ne quidem germanam ſororem, nec patrui ſui filias, nec unquam ſolus cum fœmina ſine teſtibus ſermonem contulerit*: admirando caſtitatis exemplo, quo omnem prioris vitæ licentiam compenſavit. Viderint hæretici, qui caſtitatem abominantur, & miniſtris quoque verbi divini conjugium præceptum volunt, utrum ipſi ſpiritum Dei habeant, an potius S. Auguſtinus. In vita c. 26.

2. Admiranda eſt S. D. humilitas, qui id, quod eſt maximæ verecundiæ, etſi nullius ſit culpæ, de ſe confiteri non dubitavit. Quem imitantur, timorati, in confeſſione humiliter exponentes, ſi quas illuſiones nocturnas paſſi ſunt, ut forte ſi negligentius in ejiciendis iis ſordibus, jam expergefacti ſe geſſiſſent, culpam illam expient.

3. Triplex hac in re documentum S. D. ſuggerit. I. Vt evigilantes doleamus. II. Vt poſtquam advertimus nos in culpa non eſſe, mox ad conſcientiæ quietem redeamus. III. Vt Deum pro liberatione rogemus. Serviet hymnus ille: *Te lucis ante terminum &c.* quem quotidie ſub cubitum recitare adverſus hanc infirmitatem conſultum eſt.

CAP. XXXI.

Alimenta ſicut medicamenta ſumenda; magnum illum eſſe, quiſquis non rapitur aliquantum extra metas neceſſitatis; ſe talem non eſſe.

1. EST alia malitia diei, quæ utinam ſufficiat ei! Reficimus enim quotidianas ruinas corporis edendo & bibendo, priuſquam eſcas & ventrem deſtruas:

cum

a cum occideris indigentiam meam ſatietate mirifica, & corruptibile hoc indueris incorruptione ſempiterna. Nunc autem ſuavis eſt mihi neceſſitas, & adverſus iſtam ſuavitatem pugno, ne capiar, & quotidianum bellum gero jejuniis, ſæpius in ſervitutem redigens corpus meum, & dolores mei voluptate pelluntur. Nam fames & ſitis, quidam dolores ſunt. Vrunt, & ſicut febris necant, niſi alimentorum medicina ſuccurrat. Quæ quoniam præſto eſt, ex conſolatione munerum tuorum, in quibus noſtræ infirmitati terra, & aqua, & cœlum ſerviunt, calamitates delitiæ vocantur. Hoc me docuiſti, ut quemadmodum medicamenta, ſic alimenta ſumpturus accedam.

2. Sed dum ad quietem ſatietatis ex indigentiæ moleſtia tranſeo, in ipſo tranſitu mihi inſidiatur laqueus concupiſcentiæ. Ipſe enim tranſitus, voluptas eſt: & non eſt alius, qua tranſeatur, quam qua tranſire cogit neceſſitas. Et cum ſalus ſit cauſa edendi ac bibendi, adjungit ſe tanquam pediſſequa, periculoſa jucunditas: & plerumqne præire conatur, ut ejus cauſa fiat, quod ſalutis cauſa me facere vel dico, vel volo. Nec idem modus utriuſque eſt. Nam *b* quod ſaluti ſatis eſt, delectationi parum eſt. Et ſæpe incertum fit, utrum adhuc neceſſaria corporis cura ſubſidium petat, an voluptuaria cupiditatis fallacia miniſterium ſuppetat. Ad hoc incertum hilareſcit infelix anima, & in eo præparat excuſationis patrocinium: gaudens non apparere, quod ſatis ſit moderationi valetudinis, ut obtentu ſalutis, obumbret negotium voluptatis.

3. His

3. His tentationibus quotidie conor reſiſtere,& invoco dexteram tuam ad ſalutem meam,& ad te refero æſtus meos: quia conſilium mihi de hac re nondum ſtat. Audio vocem jubentis Dei mei : *Non graventur corda* Luc. 21.
veſtra, in crapula & ebrietate. Ebrietas longe eſt 34.
à me, miſereberis, ne appropinquet mihi. Crapula autem nonnunquam ſurrepit ſervo tuo, miſereberis, ut longe fiat à me. *Nemo* Sap. 8, 21.
enim poteſt eſſe continens, niſi tu des. Multa nobis orantibus tribuis, & quicquid boni, antequam oremus, accipimus, à te accipimus & ut hoc poſtea cognoſceremus, à te accipimus. Ebrioſos à te ſobrios factos, ego novi. Ergo à te factum eſt, ut hoc non eſſent, qui nunquam fuerunt: à quo etiam factum eſt, ut hoc non ſemper eſſent, qui fuerunt: quo etiam factum eſt, ut ſcirent utrique, à quo factum eſt.

4. Audivi & aliam vocem tuam : *Poſt con-* Eccl. 18,
cupiſcentias tuas non eas, & à voluntate tua averte- 30.
re. Audivi & illam ex munere tuo, quam multum amavi: *Neque ſi manducaverimus, abun-* 1 Cor. 8,
dabimus: neque ſi non manducaverimus, deerit no- 9.
bis. Hoc eſt dicere : nec illa res me copioſum faciet, nec illa ærumnoſum. Audivi & alteram : *Ego enim didici, in quibus ſum, ſufficiens* Phil. 4, 12.
eſſe; & abundare novi, & penuriam pati novi. Omnia poſſum in eo, qui me confortat. Ecce miles Gen. 3,
caſtrorum cœleſtium, non pulvis, quod nos 19. Luc. 15.
ſumus : ſed memento Domine, *quia pulvis ſumus*, & de pulvere feciſti hominem, & *perierat, & inventus eſt*. Nec ille in ſe potuit, quia itidem pulvis fuit, quem talia dicentem afflatu tuæ inſpirationis adamavi. *Omnia* Phil. 4,
poſſum, inquit, *in eo, qui me confortat*. Conforta 12.

 me,

me, ut possim. Da quod jubes, & jube quod vis. Iste se accepisse confitetur, & quod *gloriatur*, *in Domino gloriatur*. Audivi alium rogantem ut accipiat: *Aufer à me*, inquit, *concupiscentias ventris*. Vnde apparet sancte Deus meus te dare, cum fit, quod imperas fieri. Docuisti me pater bone, *omnia munda mundis*. Sed malum esse homini, qui per offensionē manducat; & *omnem creaturam tuam bonam esse, nihilque abjiciendum, quod cum gratiarum actione percipitur*; & *quia esca nos non commendat Deo*, & *ut nemo nos judicet in cibo, aut in potu*, & *ut qui manducat non manducantem non spernat, & qui non manducat, manducantem non judicet*. Didici hæc, gratias tibi, laudes tibi Deo meo, magistro meo, pulsatori aurium mearum, illustratori cordis mei. Eripe me ab omni tentatione.

1 Cor. 1, 31. Eccl. 23, 6. Tit. 1, 15. 1 Tim. 4, 4. 1 Cor. 8, 8. Col. 2, 16. Rom. 14.

6. Non ægo immunditiam obsonii timeo, sed immunditiam cupiditatis. Scio Noë omne carnis genus, quod cibo esset usui, manducare permissum; Heliam cibo carnis refectum; Ioannem mirabili abstinentia præditum, animalibus, hoc est, locustis in escam cedentibus, non fuisse pollutum. Et scio Esau lenticulæ concupiscentia deceptum, & David propter aquæ desiderium, à seipso reprehensum; & regem nostrum non de carne, sed de pane esse tentatum. Ideoque & populus in eremo, non quia carnes desideravit, sed quia escæ desiderio adversus Dominum murmuravit, meruit improbari. In his ergo tentationibus positus, certo quotidie adversus concupiscentiam manducandi & bibendi. Non enim est, quod semel præcidere, & ulterius non attingere decernam, sicut de concubitu

Gen. 9, 2. 3 Reg. 17, 6. Matt. 3. 4. Genes. 25, 34. 2 Reg. 23, 17. Matt. 4, 3. Num. 11. 20.

tu potui. Itaque fræni gutturis, temperata relaxatione & constrictione tenendi sunt. Et quis est Domine, qui non rapiatur aliquantulũ extra metas necessitatis? Quisquis est, magnus est, magnificet nomen tuum. Ego autem non sum, quia peccator homo sum. Sed & ego magnifico nomen tuum, & *interpellat te pro peccatis meis*, qui vicit seculum, numerans me inter infirma membra corporis sui, quia & *imperfectum meum viderunt oculi tui, & in libro tuo omnes scribentur*.

Rom. 8, 34.

Psal. 138, 16.

NOTÆ.

a *Cum occideris indigentiam*) satiaveris appetitum meum immensa dulcedine tua, aut abstuleris in morte, omnem cibi ac potus necessitatem.

b *Quod saluti satis est, delectationi parum est*) *Ipsa hac nos modum necessitatis sentire non sinit, & ipsum limitem procurandæ salutis (si qua adsint delectabilia) rapiendo abscondit & transilit: putantibus nobis satis non esse, quod satis est, dum libenter ejus provocationibus ducimur, existimantes nos adhuc agere negotium valetudinis, cum agamus potius voluptatis. Ita nescit cupiditas, ubi finiatur necessitas,* ait alibi S. D.

l. 4. contra Iul. c. 14.

c *Non ego immunditiam obsonii timeo*) nullum enim obsonium per se immundum est, nec coninquinat hominem nisi per legem justam vetetur; quo modo Deus prohibuit Adam & Evæ esum pomi, & Ecclesia carnes in quadragesima, aliisque quibusdam diebus.

VSVS.

I. Magnum Sobrietatis & temperantiæ stimulum S. D. subdit. I. Dum demonstrat alimenta esse medicamenra. Nullus æger, nisi insanit, plus de pharmacis sumit, quam sanitati conducit; neque nobis ergo plus de cibo & potu sumendum, quam necessitas postulat. II. Idem suadet S. Scriptura luculentis monitis, quæ juvabit expendere.

III. Invitat exemplo S. Pauli, imo & suo, domabat enim gulam jejuniis frequentibus, ut hic testatur. *Mensa autem utebatur frugali & parca, quæ inter olera & legumina, aliquando carnes propter hospites, vel quosque infirmiores continebat*, uti refert Possid.

In vit. c. 22.

2. Difficillimum est mensuram necessitatis, in cibo & potu invenire ac tenere. S. D. etsi fateatur consilium sibi hac de re nondum stetisse, aliqua tamen ejus reperiendæ media suggerit. I. Jejunium, & reliquam corporis mortificationem. II. Tentationum gulæ, cum ea appetitum allicit, quotidianam repressionem. III. Orationem, & divini auxilii ardentem implorationem. S. Ignatius in libello Exercitationum utiles aliquot regulas tradidit, ad Victum recte temperandum, & mensuram naturæ debitam inveniendam.

3. Gula non solum reprimenda est in cibis delicatioribus, sed vilioribus quoque, quod S. D. eorum exemplis suadet, qui immoderato lenticulæ, aut aquæ usu deliquerunt.

CAP. XXXII.

Illecebra odorum se non nimis tangi, sæpe tamen occultos affectus per experientiam manifestari.

1. DE illecebra odorum, non satago nimis. Cum absunt, non requiro: cum adsunt, non respuo, paratus etiam eis semper carere. Ita mihi videor; forsitan fallor. Sunt enim & istæ plangendæ tenebræ, in quibus me latet facultas mea, quæ in me est: ut animus meus de viribus suis ipse se interrogans, non facile sibi credendum existimet: quia & quod nunc inest, plerunque occultum est, nisi experientia manifestetur. Et nemo securus esse debet in ista vita, quæ tota *tentatio* nominatur: utrum qui fieri potuit

Iob. 1. 1.

tuit

tuit ex deteriore melior, non fiat etiam ex meliore deterior. Vna ſpes, una fiducia, una firma promiſſio, miſericordia tua.

V S V S.

Veriſſimum eſt, quod S. D. hic deplorat, neminem ſibi facile credere debere, ſæpe enim latet occultum vitium, quod experientia manifeſtat. Multi ſe ſobrios, patientes, humiles putant, qui, ubi occaſio adeſt, intemperantiſſimi, furioſi, ſuperbi deprehenduntur.

CAP. XXXIII.

Sacras melodias in Eccleſia potius approbandas quam improbandas, ſe tamen pœnaliter peccare, quoties magis cantu movetur, quam re, quæ canitur.

1. VOluptates aurium tenacius me implicaverant, & ſubjugaverant; ſed reſolviſti, & liberaſti me. Nunc in ſonis, quos animant eloquia tua, cum ſuavi & artificioſa voce cantantur, fateor, aliquantulum acquieſco: non quidem ut hæream, ſed ut ſurgam, cum volo. Attamen, cum ipſis ſententiis, quibus vivunt, ut admittantur ad me, quærunt in corde meo nonnullius dignitatis locum, & vix eis præbeo congruentem. Aliquando enim plus mihi videor honoris eis tribuere quam decet, cum ipſis ſanctis dictis, religioſius & ardentius ſentio moveri animos noſtros in flammam pietatis, cum ita cantantur, quam ſi non ita cantarentur: & omnes affectus ſpiritus noſtri, pro ſui diverſitate, habere proprios modos in voce atque cantu, quorum neſcio qua occulta familiaritate excitentur.

 2. Sed

2. Sed delectatio carnis meæ, cui mentem enervandam non oportet dari, sæpe me fallit, dum rationem sensus non ita comitatur, ut patienter sit posterior: sed tantum quia propter illam meruit admitti, etiam præcurrere ac ducere conatur. Ita in his pecco non sentiens, sed postea sentio. Aliquando autem hanc ipsam fallaciam immoderatius cavens, erro nimia severitate, sed valde interdum; ut melos omne cantilenarum suavium, quibus Davidicum Psalterium frequentatur, ab auribus meis removeri velim, atque ipsius ecclesiæ. Tutiusque mihi videtur, quod de Alexandrino Episcopo Athanasio, sæpe mihi dictum commemini, qui tam modico flexu vocis, faciebat, sonare lectorem Psalmi, ut pronuncianti vicinior esset, quam canenti.

3. Veruntamen cum reminiscor lacrymas meas, quas fudi ad cantus ecclesiæ tuæ in primordiis recuperatæ fidei meæ, & nunc ipso commoveor, non cantu, sed rebus quæ cantantur (cum liquida voce & convenientissima modulatione cantantur) magnam instituti hujus utilitatem rursus agnosco. Ita fluctuo inter periculum voluptatis, & experimentum salubritatis, magisq; adducor, non quidem irretractabilem sententiam proferens, cantandi consuetudinem approbare in ecclesia: ut per oblectamenta aurium, infirmior animus in affectum pietatis assurgat. Tamen, cum mihi accidit, ut me amplius cantus quam res quæ canitur, moveat, pœnaliter me peccare confiteor; & tunc mallem non audire cantantem. Ecce ubi sum! Flete mecum, & pro me flete, qui aliquid boni

boni vobiscum intus agitis, unde facta procedunt. Nam qui non agitis, non vos hæc movent. Tu autem Domine Deus meus, respice, exaudi, & vide, & miserere, & sana me: in cujus oculis mihi quæstio factus sum, & ipse est languor meus.

NOTÆ.

Apparet incredibilis puritas S. D. qua conscientiam ab omni etiam levi peccato, quale esse potest, delectari liberius cantu Ecclesiastico, mundam servare studuit. Quod ipsius exemplum movere saltem nos debet, ad cantus leviores ab Ecclesia arcendos, & omne petulantiæ genus in templo vitandum.

CAP. XXXIV.

Se crebro implicari seductionibus oculorum, in luce Solis, & rebus pulchris ac artificiosis, cum ad pulchritudinem divinam unice sit aspirandum.

1. REstat voluptas oculorum istorum carnis meæ, de qua loquor confessiones, quas audiant aures templi tui, aures fraternæ ac piæ, ut concludamus tentationes concupiscentiæ carnis: quæ me adhuc 2 Cor. 5. 2.
pulsant ingemiscentem, & habitaculum meum, quod de cœlo est, superindui cupientem. Pulchras formas & varias, nitidos & amœnos colores amant oculi, Non teneant hæc animam meam; teneat eam Deus, Gen. 1. 31.
qui hæc fecit, bona quidem valde, sed ipse est bonum meum, non hæc. Et tangunt me

me vigilantem totis diebus, nec requies ab eis datur mihi ſicut datur à vocibus canoris aliquando ab omnibus in ſilentio. Ipſa enim regina colorum lux iſta, perfundens cuncta quæ cernimus, ubi per diem fuero, multimodo allapſu blanditur mihi aliud agenti, & eam non advertenti. Inſinuat autem ſe vehementer, ut ſi repente ſubtrahatur, cum deſiderio requiratur: & *a* ſi diu
Tob. 4. abſit, contriſtat animum. O lux, quam videbat Tobias, cum clauſis oculis iſtis, filium docebat vitæ viam, & ei præibat
Gen. 27. 28. & 40. pede caritatis, nuſquam errans! Aut quam videbat Iſaac, prægravatis & opertis ſenectute carneis luminibus, cum filios non agnoſcendo benediceret, ſed benedicendo agnoſcere meruit! Aut quam
Gen. 48. 13. videbat Iacob, cum & ipſe prægrandi ætate captus oculis, in filiis præſignata futuri populi genera, luminoſo corde radiavit: & nepotibus ſuis ex Ioſeph, *b* divexas myſtice manus, non ſicut pater eorum foris corrigebat, ſed ſicut ipſe intus diſcernebat, impoſuit. Ipſa eſt lux, una eſt, & alia non eſt, & unum omnes, qui vident & amant eam. At iſta corporalis, de qua loquebar, illecebroſa ac periculoſa dulcedine, condit vitam ſeculi cæcis amatoribus. Qui autem de ipſa laudare te norunt, Deus creator omnium, abſumunt eam in hymno tuo, non aſſumuntur ab ea, in ſomno ſuo. Sic eſſe cupio.

3. Reſiſto ſeductionibus oculorum, ne implicentur pedes mei, quibus ingredior viam tuam, & erigo ad te inviſibiles oculos, ut tu evellas de laqueo pedes meos. Tu ſub-

ſubinde evellis eos, nam illaqueantur. Tu non ceſſas evellere, ego autem crebro hæreo, ubique ſparſis inſidiis; quoniam *non dormies, neque dormitabis, qui cuſtodis Iſrael.* Pſal. 24. 15. Quam innumerabilia variis artibus & opificiis, in veſtibus, calceamentis, vaſis, & hujuſmodi fabricationibus, picturis etiam, diverſiſque figmentis: atque his uſum neceſſarium atque moderatum, & piam ſignificationem longe tranſgredientibus, addiderunt homines ad illecebras oculorum! *c* foras ſequentes, quod faciunt; intus relinquentes, à quo facti ſunt; & exterminantes, quod facti ſunt.

4. At ego Deus meus & decus meum, etiam hinc tibi dico hymnum, & ſacrifico laudem ſanctificatori meo; quoniam pulchra trajecta per animas in manus artificioſas, ab illa pulchritudine veniunt, quæ ſuper animas eſt, cui ſuſpirat anima mea die ac nocte. Sed pulchritudinū exteriorum operatores, & ſectatores inde trahunt approbandi modum, non autem inde trahunt utendi modum. Et ibi eſt, & non vident eum, ut non eant longius, & *fortitudinem ſuam ad te cuſtodiant*, nec eam ſpargant in delitioſas laſſitudines. Pſa. 58. 10. Ego autem hæc loquens atque diſcernens, etiam iſtis pulchris greſſum innecto. Sed tu evellis Domine, evellis tu, quoniam *miſericordia tua ante oculos meos eſt.* Pſal. 25. 3. Nam ego capior miſerabiliter, & tu evellis miſericorditer, aliquando non ſentientem, quia ſuſpenſius incideram; aliquando cum dolore, quia jam inhæſeram.

NOTÆ.

a *Et si diu absit, contristat animum*) hinc cæci qui omni lucis usu carent, miseri judicantur, ipseque patientissimus Tobias, *quale gaudium*, inquit, *mihi erit, qui in tenebris sedeo; & lumen cæli non video?*

Tob. 5, 12.

Gen. 48. b *Divexas mystice manus*) Ioseph Iacob patri, filios benedicendos offerens, Manassen majorem natu statuit ad dexteram patris, Ephraim juniorem ad sinistram. Sed Iacob commutans manus decussatim, dextram posuit supra Ephraim, sinistram supra Manassen, etsi renitente patre. Vidit nimirum Iacob lumine prophetico illustratus, Deum velle minorem majori præponere.

c *Foras sequentes, quod faciunt*) dum delectantur opificiis & artificiis suis, intus relinquentes Deum, à quo facti sunt, & exterminantes in se imaginem illius, secundum quam facti sunt.

VSVS.

1. Insigne exemplum prælucet S. D. ad custodiam oculorum; nimirum pulchritudine Dei captus, pulchritudinem creaturarum non æstimat, nec sectatur.
2. Docet, quomodo à luce corporea assurgere debeamus ad lucem incorpoream, & longe majoris facere quam illam: item ex artificiis hominum, ascendere ad artificem ipsorum artificum Deum.
3. Monet ipsos artifices, ut non solum opera sua artificiose, prælucente divina Sapientia elaborent, verum & modum recte utendi arte sua, eadem Sapientia duce, addiscant.

CAP.

CAP. XXXV.

Curiositatem nostram, quam per concupiscentiam oculorum intelligi putat, in multis minutissimis rebus, quotidie tentari & labi, & hinc orationes sæpe interrumpi.

I. HVc accedit alia forma tentationis multiplicius periculosa. Præter eam enim concupiscentiam carnis, quæ inest in delectatione omnium sensuum & voluptatum, cui servientes depereunt, qui longe se faciunt à te: inest animæ per eosdem sensus corporis quædam non se oblectandi in carne, sed *a* experiendi per carnem, vana & curiosa cupiditas, nomine cognitionis & scientiæ palliata. Quæ quoniam & in appetitu noscendi est, oculi autem sunt ad cognoscendum in sensibus principes, *concupiscentia oculorum* eloquio divino appellata est. Ad oculos enim proprie, videre pertinet. *b* Vtimur autem hoc verbo etiam in cæteris sensibus, cum eos ad cognoscendum intendimus. Neque enim dicimus, audi, quam rutilet, aut olfac, quam niteat, aut gusta, quam splendeat, aut palpa, quam fulgeat. Videri enim dicuntur hæc omnia. Dicimus autem non solum, vide, quid luceat, quod soli oculi sentire possunt; sed vide etiam, quid sonet; vide, quid oleat; vide quid sapiat, vide, quam durum sit. Ideoque generalis experientia sensuum, concupiscentia (sicut dictum est) oculorum vocatur, quia videndi officium, in quo primatum oculi tenent, etiam cæteri

1 Ioan. 2, 16.

ſenſus ſibi de ſimilitudine uſurpant, cum aliquid cognitionis explorant.

2. Ex hoc autem evidentius diſcernitur, quid voluptatis, quid curioſitatis agatur per ſenſus. Quod voluptas pulchra, canora, ſuavia, ſapida, lenia ſectatur. *c* Curioſitas autem etiam his contraria, tentandi cauſa: non ad ſubeundam moleſtiam, ſed ad experiendi noſcendique libidinem. Quid enim voluptatis habet videre in laniato cadavere, quod exhorreas? & tamen ſicubi jaceat, concurrunt, ut contriſtentur, ut palleant. Timent etiam, ne in ſomnis hoc videant, quaſi quiſquam eos vigilantes videre coëgerit, aut pulchritudinis ulla fama perſuaſerit. Ita & ceteris ſenſibus, quæ perſequi longum eſt. Ex hoc morbo cupiditatis, in ſpectaculis exhibentur quæque miracula. Hinc ad perſcrutanda naturæ ſecreta, quæ præter nos eſt operata, proceditur: quæ ſcire nihil prodeſt, & nihil aliud quam ſcire homines cupiunt. Hinc etiam, ſi quid eodem perverſæ ſcientiæ fine, *d* per artes magicas quæritur. Hinc etiam in ipſa religione *e* Deus tentatur, cum ſigna & prodigia flagitantur, non ad aliquam ſalutem, ſed ad ſolam experientiam deſiderata.

3. In hac tam immenſa ſilva plena inſidiarum & periculorum, ecce quam multa præciderim, & à meo corde diſpulerim, ſicuti donaſti me facere Deus ſalutis meæ! Attamen quando audeo dicere, cum circumquaq; quotidianam vitam noſtrã, tam multa hujus generis rerũ circumſtrepant: quando audeo dicere, nulla re tali me intentum fieri ad ſpectandum, & vana cura capien-

piendum? Sane me jam theatra non rapiunt, nec curo nosse transitus siderum; nec anima mea unquam responsa quæsivit umbrarum; omnia sacrilega sacramenta detestor. A te Domine Deus meus, cui humilem famulatum ac simplicem debeo, quantis mecum suggestionum machinationibus agit inimicus, ut signum aliquod petam!

4. Sed obsecro te per Regem nostrum, & patriam Hierusalem, simplicem, castam, ut quemadmodum à me longe est ista consensio, ita sit semper longe atque longius. Pro salute autem cujusquam cum te rogo, alius multum differens finis est intentionis meæ: & te facientem quod vis, das mihi, & dabis libenter sequi. Veruntamen in quam multis minutissimis & contemptibilibus rebus, curiositas quotidie nostra tentatur, & quam sæpe labamur, quis enumerat? Quoties narrantes inania, primo quasi toleramus, ne offendamus infirmos, deinde paulatim libenter advertimus? Canem currentem post leporem jam non specto, cum in circo fit: at vero in agro si casu transeam, avertit me fortassis, & ab aliqua magna cogitatione, atque ad se convertit illa venatio: non deviare cogens corpore jumenti, sed cordis inclinatione. Et nisi jam mihi demonstrata infirmitate mea, cito admoneas, aut ex ipsa visione, per aliquam considerationem in te assurgere: aut totum contemnere, atque transire, vanus hebesco.

5. Quid cum me domi sedentem stellio muscas captans, vel aranea retibus suis irruentes implicans, sæpe intentum facit? Num

quia parva ſunt animalia, ideo non res eadem geritur? Pergo inde ad laudandum te creatorem mirificum, atque ordinatorem rerum omnium, ſed non inde intentus eſſe incipio. *f* Aliud eſt cito ſurgere, aliud eſt non cadere. Et talibus vita mea plena eſt, & una ſpes mea in magna valde miſericordia tua. Cum enim hujuſmodi rerum conceptaculum ſit cor noſtrum, & portat copioſæ vanitatis catervas; hinc & orationes noſtræ ſæpe interrumpuntur atque turbantur, & ante conſpectum tuum, dum ad aures tuas vocem cordis intendimus, neſcio unde irruentibus nugatoriis cogitationibus, res tanta præciditur.

N O T Æ.

a *Experiendi per carnem vana & curioſa cupiditas*) Alii per concupiſcentiam oculorum avaritiam intelligunt. S. D. curioſitatem ſive inordinatum quaſcunque res cognoſcendi deſiderium deſignari exiſtimat, non improbabiliter. Optime S. Thomas ait, intelligi tum *Concupiſcentiam inordinatæ cognitionis*, tum *ipſarum rerum, quæ exterius oculis proponuntur*. [1, 2. q. 77. a. 5.]

b *Vtimur hoc verbo etiam in cæteris ſenſibus*) quia nempe, videre, generaliter ſumptum idem eſt, quod cognoſcere: omnis autem ſenſus eſt cognoſcitivus, quam doctrinam alibi quoque S. D. tradit. [Serm. 33. de verbis Domini.]

c *Curioſitas autem etiam his contraria*, &c.) clare explicat, quomodo differat concupiſcentia carnis, complectens delectationes omnes ſenſuum, ab hac curioſitate, quæ non ſolum pulchra & ſuavia, verum & deformia & acerba cognoſcere appetit. [lib. 2. de doct. Chriſt. c. 22, & 23.]

d *Per artes magicas*) in has multi propter curioſitatem incidunt, quod S. D. alibi quoque monet, & conſentit Delrius, qui ſalutaria monita habet. [l, 3. diſq. magic. p. 1. q. 8. & l. 6. in an. monit. 7.]

e *Deus tentatur*) flagitare ſigna & prodigia ad explorandam divinam ſapientiam, potentiam, bonitatem, [V. S. Th. 22. q. 97. a. 2.]

nitatem, est tentare Deum, & peccatum : quia impium est dubitare de his, quæ ad divinam perfectionem pertinent. Rogare vero pro salute alterius divinitus restituenda, aut Dei gloria aliis manifestanda per aliquod prodigium, non est peccatum, idque sancti frequenter fecerunt. Ipse S. D. se Innocentio viro Illustri, à quo post Baptismum Carthaginem reversus hospitio susceptus est, precibus ad Deum fusis una cum sociis, sanitatem impetrasse affirmat.

f *Aliud est cito surgere, aliud non cadere)* cum quis sua culpa, per curiositatem distrahitur, reus est, etsi diu non hæreat, non enim ideo non cecidit, quia cito surrexit. lib. 22 de civ. c. 8.

VSVS.

1. Discamus S. D. Magistro, Curiositatis pericula & laqueos agnoscere ac vitare.
2. Si orationem ab alienis cogitationibus quietam desideramus, concupiscentiam oculorum refrænemus; effusio in exteriora, rerumque vanarum notitia, sunt distractionum nostrarum semina.

CAP. XXXVI.

Dum necessarium est amari & timeri ab hominibus, facile persuadet superbia, ut velimus amari & timeri non propter Deum, sed pro Deo, quo vituperante laus nulla prodest.

1. NVnquid etiam hoc inter contemnenda deputabam, aut aliquid nos reducet in spem, nisi tota misericordia tua, quoniam cœpisti mutare nos? Et tu scis, quanta ex parte mutaveris, qui me primitus sanas a à libidine vindicandi me, ut propitius fias etiam cæteris omnibus iniquitatibus meis, & sanes omnes languores meos, & redimas de

Psal. 102, 3. de corruptione vitam meam, & *corones me in miseratione & misericordia,* & saties in bonis desiderium meum: quia compressisti à timore tuo superbiam meam, & mansuefecisti jugo tuo cervicem meam. Et nunc porto illud, & leve est mihi; quoniam sic promisisti, & fecisti, & vere sic erat, & nesciebam, quando id subire metuebam.

2. Sed nunquid Domine, qui solus sine typho dominaris, quia solus verus dominus es, qui non habes dominum, nunquid hoc quoque tertium tentationis genus cessavit à me, aut cessare in hac tota vita potest timeri & amari velle ab hominibus, non propter aliud, sed ut inde sit gaudium, quod non est gaudium? Misera vita est, & fœda jactantia. Hinc fit, vel maxime non amare te, nec

Iac. 4, 6. caste timere te. Ideoque *tu superbis resistis, humilibus autem das gratiam,* & intonas super ambitiones seculi, & contremiscunt fundamenta montium. Itaque nobis, quoniam propter quædam humanæ societatis officia, necessarium est amari ab hominibus, instat adversarius veræ beatitudinis nostræ, ubique spargens in laqueis, euge, euge: ut dum avide colligimus, incaute capiamur, & à veritate tua gaudium nostrum deponamus, atque in hominum fallacia ponamus: libeatque nos amari & timeri, non propter te, sed pro te; atque isto modo sui similes factos secum habeat, non ad concordiam caritatis, sed ad consortium supplicii, qui statuit

Esai. 14, 13. *sedem suam b ponere in aquilone,* ut te perversa & distorta via imitantes, tenebrosi frigidive servirent.

3. Nos autem Domine, pusillus grex tuus

ecce

ecce sumus, tu nos posside. Prætende alas tuas, & fugiamus sub eas. Gloria nostra tu esto, propter te amemur, & verbum tuum timeatur in nobis. Qui laudari vult ab hominibus vituperante te, non defendetur ab hominibus judicante te, nec eripietur damnante te. Cum autem non peccator laudatur, in desideriis animæ suæ, nec qui iniqua gerit, benedicitur: sed laudatur homo propter aliquod bonum, quod dedisti ei: at ille plus gaudet sibi laudari se, quã ipsum donũ habere, unde laudatur: etiam iste, te vituperante laudatur. Et melior jam ille, qui laudavit; quam iste, qui laudatus est. Illi enim placuit in homine donum Dei, huic amplius placuit donum hominis, quam Dei.

NOTÆ.

a *A libidine vindicandi me)* æquissimo animo S. D. injurias tolerasse scribit Lancillotus. Argumento est, quod pro Donatistis, qui necem ipsi moliti erant, intercessit apud Proconsulem Donatum. *Et loquere, & senti*, ait, *quidquid libet de Augustino, sola me in oculis Dei, conscientia non accuset:* non sane æstimans ullas injurias. Vnde Deus propitius factus est omnibus iniquitatibus ejus, nam qui dimittit debitoribus suis, ei dimittuntur debita omnia.

l. 3. vit. c. 52.

ep. 127. l. contra Secund. Manich. c. 1.

b *Ponere in Aquilone)* Aquilo ventus septentrionalis frigidus & siccus, pro ipso septentrione ponitur, ubi meræ tenebræ & frigus; unde ad significandum regnum tenebrarum transfertur, ejusque Principem Diabolum, cui superbi in cæcitate mentis, sine calore caritatis miserabiliter serviunt.

VSVS.

1. Necessaria sunt, iis qui Ecclesiæ & Reipublicæ præsunt, timor, amor, honor, laus: absque his enim contemnuntur, nec subditos recte moderari possunt. Hoc ergo laborent, ne *Euge illud honoris*,

honoris, ipſos in vanam complacentiam præcipitet, ſimileſque fiant regi filiorum ſuperbiæ.

2. Qui laudes affectat humanas, conſcius ſe Deo non placere, meminerit illius quod S. D. ſuggerit, ſe ejuſmodi laudibus non defenſum iri in judicio, nec liberandum à damnatione.

3. Dona Dei per complacentiam & acceptationem humanæ laudis, vertuntur in damnum noſtrum, unde apparet, quantum cavendum ſit ab hac peſte.

CAP. XXXVII.

Cum non liceat mala agere, ut laudari non poſſimus, ſe hoc ſolum confiteri poſſe, quod delectetur laudibus, ſed plus veritate, quam laudibus.

1. TEntamur his tentationibus quotidie Domine, ſine ceſſatione tentamur. Quotidiana fornax noſtra, eſt humana lingua. Imperas nobis & in hoc genere continentiam: Da quod jubes, & jube quod vis. Tu noſti de hac re ad te gemitum cordis mei, & flumina oculorum meorum. Neque enim facile colligo, quam ſim ab iſta peſte mundatior, & multum timeo occulta mea, quæ norunt oculi tui, mei autem non. Eſt enim qualiſcunque in aliis generibus tentationum mihi facultas explorandi me, in hoc pene nulla eſt. Nam & à voluptatibus carnis, & à curioſitate ſupervacanea cognoſcendi, video quantum aſſecutus ſim, poſſe refrænare animum meum, cum eis rebus careo, vel voluntate, cum adſunt; vel neceſſitate, cum deſunt. Tunc enim me interrogo, quam magis minuſve mihi moleſtum ſit non habere? Divitiæ vero, quæ ob hoc expetun-

petuntur, ut alicui iſtarum trium cupiditatum, vel duabus earum, vel omnibus ſerviant; ſi perſentiſcere non poteſt animus, utrum eas habens contemnat, poſſunt & dimitti, ut ſe probet.

5. Laude vero ut careamus, atque in eo experiamur, quid poſſumus; nunquid male vivendum eſt, & tam perdite atque immaniter, ut nemo nos noverit, qui non deteſtetur? Quæ major dementia dici, aut cogitari poteſt? At ſi bonæ vitæ bonorumque operum comes & ſolet & debet eſſe laudatio, tam comitatum ejus, quam ipſam bonã vitam deſeri non oportet. Non autem ſentio, ſine quo eſſe, aut æquo animo, aut ægre poſſim, niſi cum abfuerit. Quid igitur tibi in hoc genere tentationis Domine confiteor? Quid? niſi delectari me laudibus; ſed amplius ipſa veritate, quam laudibus. Nam ſi mihi proponatur, utrum malim furens, aut in omnibus rebus errans, ab omnibus hominibus laudari; an conſtans & in veritate certiſſimus, ab omnibus vituperari? video quid eligam.

3. Veruntamen nollem, ut vel augeret mihi gaudium cujuſlibet boni mei, ſuffragatio oris alieni. Sed auget fateor, non ſolum, ſed & vituperatio minuit. Et cum iſta miſeria mea perturbor, ſubintrat mihi excuſatio, quæ qualis ſit, tu ſcis Deus, nam me incertum facit. Quia enim nobis imperaſti non tantum continentiam, id eſt, à quibus rebus amorem cohibeamus, verum etiam juſtitiam, id eſt, quo eum conferamus: nec te tantum voluiſti à nobis, verumetiam proximum diligi, ſæpe mihi videor de profectu

ctu aut spe proximi delectari, cum bene intelligentis laude delector: & rursus ejus malo contristari, cum eum audio vituperare, quod aut ignorat, aut bonum est. Nam & contristor aliquando laudibus meis, cum vel ea laudantur in me, in quibus mihi ipse displiceo: vel etiam bona minora & levia pluris æstimantur, quam æstimanda sint.

4. Sed rursus unde scio, an propterea sic afficior, quia nolo de meipso à me dissentire laudatorem meum; non quia illius utilitate moveor, sed quia eadem bona, quæ mihi in me placent, jucundiora mihi sunt, cum & alteri placent? Quodammodo enim non ego laudor, cum de me sententia mea nō laudatur; quandoquidem aut illa laudantur, quæ mihi displicent: aut illa amplius, quæ mihi minus placent. Ergone de hoc incertus sum mei? Ecce in te veritas video, non me laudibus meis propter me, sed propter proximi utilitatem moveri oportere. Et utrum ita sit, nescio. Minus mihi in hac re notus sum ipse, quam tibi.

5. Obsecro te Deus meus, & meipsum mihi indica, ut confitear oraturis pro me fratribus meis quod in me saucium compererо. Iterum me diligentius interrogem: Si utilitate proximi moveor in laudibus meis, cur minus moveor, si quisquam alius injuste vituperetur, quam si ego? Cur ea contumelia magis mordeor, quæ in me, quam quæ in alium eadem iniquitate coram me jacitur? An & ego hoc nescio? Etiam ne id restat, ut ipse me seducam, & verum non faciam coram te in corde & lingua mea? Insaniam istam Domine longe fac à me, ne

oleum

oleum peccatoris mihi sit os meum, ad impinguandum Psal. 140, 5.
caput meum. Egenus & pauper ego sum; & melior Psal. 108, 2.
in occulto gemitu displicens mihi, & quærens misericordiam tuam, donec reficiatur defectus meus, & perficiatur usque in pacem, quam nescit arrogantis oculus.

VSVS.

1. Quotidiana & nunquam interrupta superbiæ infestatio ad ingens humilitatis desiderium ac studium nos movere debet, tanto magis, quanto certius scimus, nos *non posse intrare in regnum cælorum, nisi efficiamur ut parvuli.*
2. Non est fugienda laus, faciendo vituperio digna, sed cum S. Augustino conandum est. I. Vt plus delectemur veritate quam laudibus, facturi laude digna, etsi nemo nos laudaret. II. Cum perturbamur defectu laudis, aut titillamur ejus suffragio, pro viribus ejusmodi Vanitas reprimenda est. III. Eo eniti debemus, ut ob solam Dei gloriam delectemur, laudibus tum propriis, tum alienis. Gravis hæc & difficilis est pugna, sed si perseveremus orando & pugnando, vincemus cum S. Augustino, qui in suis libris nihil magis docet, quam humilitatem, Doctor tanto major, quanto humilior.

CAP. XXXVIII.

In iis, quæ coram aliis fiunt, etiam in ipso contemptu laudis, esse periculum vanæ gloriæ.

1. SErmo autem ore procedens, & facta quæ innotescunt hominibus, habent tentationem periculosissimam ab amore laudis, qui ad privatam quandam excellentiam contrahit, & emendicata suffragia tentat; & cum à me in me arguitur, eo ipso quod arguitur. Et sæpe homo de ipso vanæ glo-

gloriæ contemptu vanius gloriatur: ideoque, non jam de ipso vanæ gloriæ contemptu gloriatur. Non enim eam contemnit, cum gloriatur intus.

V S V S.

Ingens hoc ipsum humilitatis incitamentum est, se tam miserum agnoscere, ut contemptum laudis in superbiam, id est, pharmacum in venenum vertat, nisi cælestis medicus tumorem nostrum sanet.

CAP. XXXIX.

Timere se id quoque tentationis genus, quo aliqui placent sibi de se, nec placere affectant cæteris, sed invident.

1. Etiam intus est aliud in eodem genere tentationis malum, quo inanescunt, qui placent sibi de se, quamvis aliis vel placeant, vel displiceant, nec placere affectant cæteris. Sed sibi placentes, multum tibi displicent, non tantum de non bonis quasi bonis, verũ etiam de bonis tuis, quasi suis: aut etiam sicut de tuis, sed tanquam ex meritis suis: aut etiam sicut ex tua gratia, sed non secundum sua merita, non tamen socialiter gaudentes, sed aliis invidentes eam. In his omnibus atque hujuscemodi periculis & laboribus, vides tremorem cordis mei: sed & vulnera mea magis subinde à te sanari, quam mihi non infligi sentio.

V S V S.

Remedia adversus tam multiplices superbiæ tentationes passim in libris spiritualibus ad manum sunt. Præ reliquis egregie de humilitate scripsit

Iacobus

Iacobus Alvarez tractatu absolutissimo, ubi omnes Superbiæ fraudes ejusque remedia aperit, multaque egregia ex S. D. nostro accumulat. Cum quo vigilandum est in assiduo cordis tremore, & gratiæ Deo agendæ, qui vulnera superbarum cogitationum, quæ nobis non sentientibus sæpe subrepunt, sanat bonis inspirationibus: ostendens nobis occultis modis vanitatem nostram, & veritatem suam.

CAP. XL.

Se Deo ducente ac docente perlustrasse omnia, extra & intra se, & horum nihil esse Deum; in eo se, cum potest, delectari, & subinde in affectum inusitatum intromitti.

1. VBi non mecum ambulasti veritas, docens quid caveam, & quid appetam, cum ad te referrem inferiora visa mea, quæ potui, teque consulerem? Lustravi mundum foris sensu, quo potui: & attendi vitam corporis mei de me, sensusque ipsos meos. Inde ingressus sum in recessus memoriæ meæ multiplices amplitudines, plenas miris modis copiarum innumerabilium, & consideravi, & expavi, & nihil eorum discernere potui sine te, & nihil eorum esse te inveni. Nec ego ipse inventor, qui peragravi omnia, & distinguere & pro suis quæque dignitatibus æstimare conatus sum, excipiens alia nunciantibus sensibus, & interrogans, alia mecum commixta sentiens, ipsosque nuncios dinoscens atque dinumerans, jamque in memoria elatis opibus alia pertractans, alia recondens, alia eruens.

2. Nec

2. Nec ego ipse, cum hæc agerem, id est, vis mea, qua id agebam, nec ipsa eras tu, quia lux es tu permanens, quam de omnibus consulebam, an essent, quid essent, quanti pendenda essent? Et audiebam docentem ac jubentem, & sæpe istud facio. Hoc me delectat, & ab omnibus actionibus necessitatis, quantum relaxari possum, ad istam voluptatem refugio. Neque in his omnibus, quæ percurro consulens te, invenio tutum locum animæ meæ, nisi in te, quo colligantur sparsa mea, nec à te quicquam recedat ex me. Et aliquando intromittis me in affectum multum inusitatum introrsus, ad nescio quam dulcedinem, quæ si perficiatur in me, nescio quid erit, quod vita ista non erit. Sed recido in hæc ærumnosis ponderibus, & resorbeor solitis, & teneor, & multum fleo, sed multum teneor. Tantum consuetudinis sarcina digna est: Hic esse valeo, nec volo: illic volo, nec valeo, miser utrobique.

V S V S.

1. Omnem veritatis, virtutum, vitiorum cognitionem S. D. in meditatione adeptus est: ibi Deum consuluit, an, quid, & quanti pendendæ sint omnes creaturæ? inde lux divina affulsit, monstravitque facienda & omittenda. Imitemur S. D. certi nos parum in Spiritu profecturos, nisi multum res divinas meditemur. S. D. fatetur se omne tempus à necessariis occupationibus vacuum, deliciis contemplationis ac meditationis impendisse. Impendamus nos tantum, quantum officii ac instituti ratio postulat.

2. Largitur Deus electis suis in meditatione non raro quendam prægustum, & veluti promulsidem æternæ beatitudinis, ut exclamare cogantur: *Quam magna multitudo dulcedinis tua Domine?*

sed

ſed bene S. Bernardus, *in his parva morula*, redire coguntur ad ſolita vitæ munia, deprimente neceſſitate & conſuetudine, quod hic deplorat S. D.

CAP. XLI.

Confeſſum ſe languores ſuos, Deumque invocaſſe, quem amiſerat, quia volebat eum poſſidere cum mendacio.

1. IDeoque conſideravi languores peccatorum meorum, *a* in cupiditate triplici: & dexteram tuam invocavi, ad ſalutem meam. Vidi enim ſplendorem tuum corde ſaucio, & repercuſſus dixi: Quis illuc poteſt? *Projectus ſum à facie oculorum tuorum.* Tu Pſal. 30, 23.
es veritas ſuper omnia præſidens. At ego per avaritiam meam *b* non amittere te volui, ſed volui tecum poſſidere mendacium; ſicut nemo vult ita falſum dicere, ut neſciat ipſe, quid verum ſit. Itaque amiſi te, quia non dignaris cum mendacio poſſideri.

NOTÆ.

a *In cupiditate triplici*) carnis, oculorum, ſuperbiæ, de qua S. Ioan. cujus impulſu homo peccat, dum triplex bonum inordinate appetit. I. Quod reipſa in ipſo recipitur, ut voluptas cibi, potus, Veneris. II. Quod per inanes tantum ſpecies ſeu apprehenſionem, & curioſitate ac varietate delectat. III. Quod totum extra ipſum eſt, ut honor, laus, gloria. I. Eſt concupiſcentia carnis. II. Concupiſcentia oculorum. III. Superbia vitæ. 1. Ioan. 2, 16.

b *Non amittere te volui*) Nemo quantumvis impius Deum vult amittere, quem novit eſſe ſummum bonum. Quod omnes neceſſario appetunt, etſi media difficilia ad illud aſſequendum neceſſaria, multi repudient.

VSVS.

1. Mirabilis fuit S. D. conversio, qui ex gravissimis vitiis luxuriæ, superbiæ, vanitatis, ita integre emersit, ut non nisi pauculæ & vix culpabiles imperfectiones in ipso permanserint. Vbi nos hæremus? Sequamur, aut saltem sequi desideremus. Augustinus castus, humilis, seculi contemptor esse cœpit, & constanter permansit. Inspice & fac secundum exemplar conversionis ejus, qui peccasti secundum exemplum illius.

2. Non dignatur *Deus cum mendacio poßideri*; hoc totum impedimentum conversionis & profectus nostri est, quia volumus in Deo & simul in creaturis delectari, & mentimur nobis ipsis, id posse fieri.

CAP. XLII.

Quosdam quæsivisse reconciliationem cum Deo per Angelos, & illusos à Dæmone, qui est mediator fallax.

1. QVem invenirem, qui me reconciliaret tibi? An obeundum mihi fuit ad angelos? qua prece? quibus sacramentis? *a* Multi conantes ad te redire, neque per seipsos valentes, sicut audio, tentaverunt hæc: & inciderunt in desiderium curiosarum visionum, & digni habiti sunt illusionibus. Elati enim te quærebant doctrinæ fastu, exerentes potius quam tundentes pectora: & adduxerunt sibi per similitudinem cordis
Ephes. 2. 2. sui, conspirantes & socias superbiæ suæ *potestates aëris hujus*, quibus per potentias magicas deciperentur, quærentes mediatorem, per quem purgarentur, & non erat. Diabolus enim erat, transfigurans se in angelum lucis.

2. Et

2. Et multum illexit ſuperbam carnem, quod carneo corpore ipſe non eſſet. Erant enim illi mortales & peccatores: Tu autem Domine, cui reconciliari ſuperbe quærebant, immortalis & ſine peccato. *Mediator* autem *inter Deum & homines,* oportebat ut haberet aliquid ſimile Deo, aliquid ſimile hominibus; ne in utroque hominibus ſimilis, longe eſſet à Deo: aut in utroque Deo ſimilis, longe eſſet ab hominibus, atque ita mediator non eſſet. Fallax itaque ille mediator, quo per ſecreta judicia tua, ſuperbia meretur illudi, unum cum hominibus habet, id eſt peccatum; aliud videri vult habere cum Deo, ut quia carnis mortalitate non tegitur, pro immortali ſe oſtentet. Sed quia *ſtipendium peccati mors* eſt, hoc habet commune cum hominibus, unde ſimul damnetur in mortem.

1 Tim. 5.

Rom. 6. 23.

NOTÆ.

a *Multi conantes redire ad te, &c.)* videtur ſignificare aliquos ſuperbia & curioſitate ſeductos, dum divinas viſiones & revelationes quærunt, incidiſſe in Diabolicas illuſiones, deceptos à Dæmone transfigurante ſe in Angelum lucis.

b *Mediator autem &c.)* Dæmon cum Deo communem oſtentat immortalitatem, ſed cum hominibus ſimile nihil habet niſi peccatum, & peccati ſupplicium. Quare non poteſt eſſe verus mediator, nec expiare peccatum, cum ſit ipſe peccator.

CAP. XLIII.

Verax mediator Christus est, in illo se jactasse curam suam, cum meditaretur solitudinem, & considerasse sanguinem ejus, pretium suum.

1. VErax autem mediator, quem secreta tua misericordia demonstrasti humilibus, & misisti, ut ejus exemplo etiam ipsam discerent humilitatem, mediator ille Dei & hominum, homo Christus Iesus, inter mortales peccatores & immortalem justum apparuit, mortalis cum hominibus, justus cum Deo. Vt quoniam stipendium justitiæ, vita & pax est, per justitiam conjunctam Deo, evacuaret mortem justificatorum impiorum, quam cum illis voluit habere communem. Hic demonstratus est antiquis sanctis, ut ita ipsi per fidem futuræ passionis ejus, sicut nos per fidem præteritæ, salvi fierent. In quantum enim homo, in tantum mediator, in quantum autem Verbum, non medius quia æqualis Deo: & Deus apud Deum, simul cum Spiritu sancto unus Deus.

Rom. 8, 32. 2. Quomodo nos amasti pater bone, qui *filio tuo unico non pepercisti, sed pro nobis impiis tradidisti eum!* Quomodo nos amasti? Phil. 2, 6. pro quibus ille, qui *non rapinam arbitratus est esse æqualis tibi, factus est subditus usque ad mortem, mortem autem crucis,* Psal. 87, 6. *unus ille in mortuis liber, potestatem habens ponendi animam suam,* Ioan. 10, 48. *& potestatem habens iterum sumendi eam*; pro nobis tibi victor & victima, & ideo victor,

quia

quia victima ; pro nobis tibi ſacerdos & ſacrificium, & ideo ſacerdos, quia ſacrificium; faciens tibi nos de ſervis filios, de te naſcendo, nobis ſerviendo. Merito mihi ſpes valida in illo eſt, quod *ſanabis omnes languores meos* per eum, qui ſedet ad dexteram tuam, & *te interpellat pro nobis*, alioquin deſperarem. Multi enim & magni ſunt iidem languores mei; multi ſunt & magni, ſed amplior eſt medicina tua. Potuimus putare Verbum tuum remotum eſſe à conjunctione hominis, & deſperare de nobis: niſi caro fieret, & habitaret in nobis.

Pſal. 103, 3.

Rom. 8, 34.

3. Conterritus peccatis meis & mole miſeriæ meæ, agitaveram in corde, meditatuſque fueram fugam in ſolitudinem. Sed prohibuiſti mihi, & confirmaſti me, dicens: ideo *pro omnibus Chriſtus mortuus eſt, ut qui vivunt, jam non ſibi vivant, ſed ei, qui pro ipſis mortuus eſt.* Ecce Domine jacto in te curam meam, ut vivam, *& conſiderabo mirabilia de lege tua.* Tu ſcis imperitiam meam, & infirmitatem meam, doce me, & ſana me. Ille tuus unicus : *in quo ſunt omnes theſauri ſapientiæ abſconditi, redemit* me ſanguine ſuo. Non calumnientur mihi ſuperbi : quoniam cogito precium meum, & manduco, & bibo, & erogo : & pauper cupio ſaturari ex eo, inter illos, qui *edunt & ſaturantur, & laudabunt Dominum, qui requirunt eum.*

2 Cor. 5. 14.

Pſal. 118. 18.

Col. 2, 3.

Pal. 11, 8.

Pſal. 21. 27.

NOTÆ.

1. *In quantum enim homo, in tantum mediator*) sic enim medius est inter Deum & hominem, similis Deo per divinitatem & justitiam, similis nobis per humanam naturam.

Psal. 87. 8. 2. *Inter mortuos liber*) aliis enim hominibus imposita est necessitas moriendi, Christus libere illam subiit, *habens potestatem ponendi animam suam* in cruce, *& iterum sumendi* in resurrectione.
Ioan. 10.

3. *Ideo Victor, quia victima*) ideo enim vicit Diabolum, quia in ara crucis cruentum sacrificium pro nobis obtulit.

4. *Ideo Sacerdos, quia sacrificium*) nullum enim aliud sacrificium obtulit, aut instituit præter seipsum; nec ad aliud à Deo patre constitutus est Sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech, quam ut pro nobis offerret seipsum, & daret animam suam redemptionem pro multis.

5. *De te nascendo, nobis serviendo*) ex altero enim ut Deus, potuit afferre condignum pretium redemptionis, ex isto ut homo, potuit peragere opus redemptionis nostræ.

5. *Cogito pretium meum*) sanguinem Christi, (*& manduco, & bibo*) in Missæ sacrificio (*& erogo*) distribuens Eucharistiam communicantibus.

VSVS.

1. Etsi peccatorum magnitudo incitaret ad grandem pœnitentiam & vitam solitariam S. Augustinum, vocavit tamen illum Deus ad regimen animarum, ut innumeras ex luto hæresis & scelerum extraheret, in quo ipse hæserat. Paruit ille, & maluit Christo vivere, ac minister redemptionis ejus effici, quam vivere sibi soli. Qua in re illustre exemplum dedit, etiam in vita communi & officiis Ecclesiasticis, prioris vitæ delicta, caritate Dei ac proximi posse expiari.

2. Videtur vero S. D. ad perfectionem, quam in illo veneratur orbis, triplici maxime medio pervenisse, ut hic insinuat. I. Iactando omnem curam ac fiduciam in Deo, & meritis Christi. II. Considerando mirabilia de lege divina per fre-

frequentem meditationem. III. Crebra & haud dubie quotidiana Sacrificii Missæ celebratione, in quo pretium suum manducabat, & bibebat ipse, & aliis sæpe erogabat. Ex hoc triplici fonte manavit ingens Mortificationis studium, quo triplicem concupiscentiam edomuit, illustrique exemplo ad sui imitationem omnes confessionum suarum lectores invitavit. Vt qui imitamur peccantem, imitemur & pœnitentem, totoque corde ad Deum se convertentem.

Soli Deo Gloria.

INDEX RERVM,

copiosus & utilis.

Librum designat *l.* cum suo *numero*, Caput *c.* cum suo item *numero*. Si quis alius *numerus* proxime sequitur, §. capitis indicat. Literæ *a. b. c. &c.* notas, *V.* usum, *numeri* additi, ejus *numerum* significant.

Ambi-

Fabu-

F.

G.

H.

I.

In-

P.

T.

Vo-

Omnia ad majorem Dei Gloriam.

